

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ZÂLİ AHMED BİN MUSTAFA'NIN KASİDE-İ BÜRDE ŞERHİ

Yüksek Lisans Tezi

Dursun Ali ÖZDEMİR

AKADEMİK DANIŞMAN

Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

ORDU – 2015

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 12.10.2015 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Muhammet Kurban
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Tolun Doğan
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Dağlı

ONAY : Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

12.10.2015
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

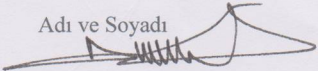
T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLDİRİM

Tez olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferde gönderme yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir merci tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlakî, hukukî sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı ve Soyadı

Dursun Ali ÖZDEMİR

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Dursun Ali ÖZDEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi:	Tokat/Reşadiye - 01.01.1974
Eğitim Durumu	Lisans
Lisans Öğrenimi:	Gazi Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri:	
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	
Projeler:	
Çalıştığı Kurumlar:	Piraziz Anadolu İmam Hatip Lisesi Turnasuyu Kız Anadolu Lisesi Ordu Atatürk Anadolu Lisesi İslahiye Anadolu İmam Hatip Lisesi
İletişim	
E-Posta Adresi:	dursunaliozfe@gmail.com
Cep:	0505 718 98 64
Tarih ve İmza:	

ÖZET

İlk önceleri Arap şairlerinin kullandığı kasîde, Hz. Peygamber'e Ka'b bin Züheyr'in Bâ'net Suad veya Kasîde-i Bürde olarak bilinen kasîdesini yazmasıyla bütün İslâm coğrafyasına yayılır. Ka'b bin Züheyr'den sonra Muhammed el-Bûsîrî de Kasîde-i Bürde adıyla meşhur bir kasîde yazmıştır. Bu iki önemli eser sayesinde hem kasîde nazım şekli hem de Kasîde-i Bürde üzerine önemli eserler verilmiştir. Türk edebiyatında da Kasîde-i Bürde oldukça ilgi görmüş; şairlerimiz tarafından, tercüme, şerh, tahmis, tesdis gibi formlarda edebiyatımıza ürünler kazandırılmıştır. Edebiyatımızda özellikle Muhammed el-Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi üzerine yapılan tercüme ve şerhler önemli bir yer tutmaktadır. Türk edebiyatına yapılan tercümelere birisi de Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi tercümesidir.

Çalışmamızın ilk bölümünde kasîde nazım şekli ve Kasîde-i Bürde hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi tercümesi transkripsiyon sistemiyle günümüz alfabesine aktarılmıştır. Kasîde-i Bürde'nin yeni tercümesi yapılmış ve bu tercüme hem dipnotlarda gösterilmiş hem de metnin sonuna eklenmiştir.

Eser, yapılan bu çalışmayla tanıtılmış ve müellif nüshasının Latin alfabesine transkrip edilmesiyle ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bûsîrî, Kasîde-i Bürde, Zâli Ahmed Bin Mustafa, Şerh, Çeviri

ABSTRACT

Evlogy (kasîdes) that Arabic poets initially used spreads over the whole Islamic regions with Ka'b bin Züheyr's evlogy (kasîdes) Ba'net Suad or known as Kasîde-i Bürde for prophet Mohammed. After Ka'b bin Züheyr, Muhammed el-Bûsîrî creates a famous evlogy (kasîdes) named as Kasîde-i Bürde, too. With the help of these two significant Works very consequential works are created on both evlogy (kasîdes) as averse and Kasîde-i Bürde in Turkish literature, Kasîde-i Bürde has always been concerned and many kinds of works have been formed as translation, expounding, tahmis (adding three lines to averse) or tesdis (adding four lines to averse) by our poets. Especially, Muhammed el-Busîrî's translation and expounding of Kasîde-i Bürde has a significant place in Turkish literature. Another translation of Kasîde-i Bürde for Muhammed el-Bûsîrî.

In the first part of this study, evlogy (kasîdes) as a verse and in the second part, Kasîde-i Bürde have been explained, In the third part, Zâli Ahmed bin Mustafa's expounding and translation of Kasîde-i Bürde for Muhammed el-Bûsîrî has been transferred to our current alphabet with the transcription method.

This study has been introduced and presented to the science world forming a similar copy to the writer's copy.

Key Words: Bûsîrî, Kasîdes Bürde, Zâli Ahmed Bin Mustafa, expounding, translation

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında Divan edebiyatının, Divan edebiyatında kasîdenin, kasîde nazım şeklinin içinde Kasîde-i Bürde'nin çok önemli bir yeri vardır. Kasîde-i Bürde, Divan edebiyatındaki şiirlerden herhangi biri değildir. Kasîde-i Bürde'nin tesir alanı çok kapsamlı ve derinden olduğundan Kasîde-i Bürde'yle ilgili edebiyatımızda birçok şerh, tahmis, taştir gibi türlerde eserler verilmiştir. Kasîde-i Bürde incelendikçe, okundukça bu şiirin edebi, anlamsal ve lirik yönden çok güçlü bir şiir olduğu hemen fark edilebilmektedir.

Divan edebiyatında Kasîde-i Bürde'nin etkisinde kalan birçok şair, yazar ve şârih olduğundan Kasîde-i Bürde ekseninde birçok eser meydana getirilmiştir. Tezimin konusu olan Zâli Ahmed bin Mustafa'nın şerhi de bu eserlerden birisidir. Eserin, anlamsal yönünün etkileyciliği çalışma şevkini artırırken Arapça gramer bilgileriyle yüklü zor bir metin oluşu çalışma hızını oldukça yavaşlatmaktadır. Bu özellikleri eserin okuyucusuna çok önemli katkılar sağlamaktadır. Geçmişe, edebiyata, insana daha derinden ve daha kapsamlı bakabilme katkısı, bunlardan en önemlileri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu güzel ve anlamlı konuyu seçmemde bana yardımcı olan ve emeklerini esirgemeyen muhterem hocam Doç. Dr. Muhammet Kuzubaş'a minnet ve şükranlarımı sunarım.

ORDU-2015

Dursun Ali ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1-2

I.BÖLÜM

1. Kasîde Nazım Şekline Genel Bakış.....	3-4
2. Türk Edebiyatında Kasîde-i Bürde.....	5-8
3. Muhammed b. Said el-Bûsîrî ve Kasîde-i Bürde'si.....	8

3. A. Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin Hayatı.....	8-9
3. B. Kasîde-i Bürde'nin Özellikleri.....	9-12
3. C. Türkiye'de Kasîde-i Bürde Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	12-14

II. BÖLÜM

1. Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde Şerhi Metni.....	15-128
2. Kasîde-i Bürde Tercümesi.....	129-138

SONUÇ.....	139
------------	-----

KAYNAKÇA.....	140-141
---------------	---------

Kısaltmalar

c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Drl.	Derleyen
Hzl.	Hazırlayan
H.	Hicrî
M.	Miladî
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	Marmara Üniversitesi
No.	Numara
S.	Sayfa
s.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Kasîde, İslâm dünyasında en çok kullanılan nazım şekillerinden birisidir. Türkler kasîde nazım şeklini gerek Divan gerek Tasavvuf edebiyatında çok geniş ve çok yönlü olarak kullanmışlardır. Kasîde, Arap coğrafyasından tüm İslâm dünyasına yayılmıştır. Kasîdenin geniş bir coğrafyaya yayılmasının en önemli sebebi Hz. Peygamber’i (s.a.v.) övme aracı olmasıdır. Kasîdenin Türk edebiyatına önemli yansımaları olmuş, yalnızca övgü amaçlı kullanılmamış, sosyal hayatın tamamı kasîdelerde yer bulmuştur.

Na’t türünün en güzel örnekleri hem Divan hem Tasavvuf edebiyatında kasîde vasıtasıyla oluşmuştur. İslâm dünyasında na’t konusunun işlendiği en önemli şiir ise Kasîde-i Bürde’dir. Aslında Kasîde-i Bürde adıyla anılan iki şiir vardır. Bunlardan birisi Muhammed b. Said el-Bûsîrî’ye diğeri de Kâ’b bin Züheyr’e aittir. Bu iki şiir de farklı adlarla anılmış; ama en çok bilinen ve anılan adları Kasîde-i Bürde’dir. Biri maddi biri de manevi hırkayla ödüllendirilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından ödüllendirildiği için bu kasîdeler; İslâm dünyasının en çok okunan, ezberlenen, tercüme ve şerh edilen aynı zamanda üzerine tahmis, tesdis, tesbi, taştir gibi çalışmalar yapılan gözde eserler konumuna yükselmiştir. Şairler, yazarlar, tasavvuf ve devlet büyükleri bu kasîdelerin bilinmesini, ezberlenilmesi, öğrenilmesini önemsemişlerdir. Ayrıca bu şiirlerin Türk-İslâm edebiyatının ve kültürünün şekillenmesinde önemli katkılar sağladığı da rahatlıkla söylenebilir. Bu kasîdelerin bir şiir olmasının yanında İslâmî Edebiyat için model ve prototip özelliklerinin de olduğunu görülmektedir. Kasîde-i Bürde’nin çok boyutlu ele alınması, incelenmesi gerekmektedir. Bilim dünyasına ve günümüz toplumuna bu şiirlerin taşınması için çok sayıda çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Ka’b b. Züheyr’in önceleri İslâm’a ve Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hicivler yazarken Ka’b’ın Müslüman olmasıyla kasîdelerinin de ihtida ettiği görülmektedir. Kasîde-i Bürde’yi Hz. Peygamber’i övmek için yazan Ka’b b. Züheyr, iltifâta mazhar olduktan sonra İslâm toplumunda meşhur bir şair hâline gelmiştir. Şiirin ve şairin amacını o günün toplumuna ve geleceğin dünyasına göstererek aslında yeni bir şiir yolunun açılmasını sağlamıştır. Ka’b’ın takipçileri bu yolu genişleterek edebiyatımızda geniş bir na’t vadisi oluşturmuşlardır. Yalnızca kasîde yazmamışlar; *mevlid*, *na’t*, *mirâciyye*,

*hilye, sîret, mu'cizât-ı Nebî, bi'set-nâme, hicret-nâme, vefât-nâme, şemâil, esmâ-i Nebî vb. edebî türler oluşturmuşlardır.*¹

Bu eserle ilgili Arapçadan Urducaya, Farsçaya, bir kısım Avrupa dillerine tercüme ve çalışmalar yapılmıştır. O günden bu güne kadar hem Divân edebiyatında hem Tasavvuf hem de günümüz edebiyatında bu vâdi farklı vezin, kelime ve formlarda etkisini devam ettirmektedir. Ka'b bin Züheyr'e hediye edilen bürde (hırka) şu anda nasıl kutsal emanet olarak Topkapı Sarayında muhafaza edilmekte ise Ka'b bin Züheyr'in bıraktığı miras da yaşatılmaktadır.

Muhammed el-Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi, Ka'b bin Züheyrin Kasîde-i Bürdesi'nden sonra yazılmasına rağmen aslında daha çok tanınan bir kasîde olmuştur. Hatta Ka'b'ın şiirini gölgede bırakmıştır. Bu şiir kendisi de mutasavvıf olan Bûsîrî tarafından yazıldığı için tasavvuf çevrelerinde vird olarak ezberlenmiş. Bazı beyitlerinin maddi ve manevi bir kısım hastalıklara şifa olduğu söylenmiş, bazı selavatlarla birlikte okunmuştur. Bu kasîdeyi okurken ve okumadan önce maddi ve manevi temizliğe riayet edilmiş ve bununla ilgili bir usul geliştirilmiştir. Türk kültüründeki Mevlid-i Şerif okuma törenlerine benzer bir kısım ritüeller oluşmuştur. Tabî olarak bu anlayış bir kısım ekollerce de eleştirilmiştir. Bu şiirin etkilerini ve faydalarını tabi ki hayatında bu şiire yer verenler daha çok bilecek ve idrak edecektir. Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi dini hayatımızı etkilemenin yanında kültürel hayatımızı da etkilemiştir. İslâm ve Türk dünyasında bu şiir kadar etkili ve bilinen şiir nadiren yazılmıştır. Onun için bu na't kadar ezberlenen, okunan, vird hâline getirilen ikinci bir kasîde göstermek mümkün gözükmemektedir. Bu kasîdeyle ilgili tercüme, şerh, tahmis, tesdis, tesbi gibi çalışmalar oldukça fazladır.

Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi'yle ilgili edebiyatımızda birçok şerh çalışması yapılmıştır. Bu şerhlerden birisi de tez konum Zâli Ahmed bin Mustafa'nın şerhidir. Bize bırakılan bu büyük şerh mirasına ait bir eser akademi dünyasına sunulmuştur. Bu büyük vâdide daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu da açıktır.

¹Muhammed Kuzubaş, 2007, *Muhammed Fevzi'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i BürdeTahmis ve Şerhi)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1/1, s. 156.

I.BÖLÜM

1. Kasîde Nazım Şekline Genel Bakış

Kasîde, genellikle din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan Divan edebiyatı şiiridir. Türk edebiyatına 13. yüzyılda Arap'lardan geçmiş bir nazım şeklidir. Nazım birimi beyittir. Aruz ölçüsüyle yazılır. Kasîde kelimesi birçok mana yanında niyet etmek, kastetmek, yönelmek, yaklaşmak gibi anlamları içine alan ve kasada kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Kasîdenin ilk beyiti kendi içinde diğer beyitleri ise ilk beyitle kafiyelidir. Beyitlerin sayısı konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. *Kimi yedi, kimi dokuz beyitten fazla olmamasını şart koşarken, çoğunluğun kabul ettiği görüş ise en az otuz bir ve en çok doksan dokuz beyit olması gerektiği doğrultusundadır. Hatta en az yirminin üstünde ve en çok beş yüz beyti aşan kasîde yazan şairler olduğu bilinmektedir.*²

Kasîdenin başında şair birçok konudan bahsedebilir. Genellikle aşktan, aşkın verdiği acıdan, sevgilinin güzelliğinden, sevgiliye ulaşmanın zorluğundan, sevgiliye yapılan ziyaretten, gece ve gündüzden, çok sevilen bir attan veya bağ, bahar, kış, yaz, ramazan, bayram vb. konulardan bahsedilir. *Klasik kasîdenin en seçkin parçası olan nesib'e, terk edilmiş bir konak yerinde sevgilinin kalan izlerinin önünde durup, orada ayrı düşüğü sevgilisiyle geçen günlerini yâd ederek başlaması çığrını ilk açan kişinin İmru'l-Kays olduğu bilinmektedir.*³

Arap edebiyatının bir ürünü olan kasîdenin ortaya çıkışı ve ilk yazarı hakkında çeşitli bilgiler vardır. *Bir söylentiye göre ilk kasîdeyi Arap şairlerinden Muhelhil söylemiştir.*⁴

Kâbe kutsal bir bina olduğu için Arap edebiyatında Kâbe'ye asılan kasîdeler önemli bir yer teşkil eder. Cahiliyye döneminde Kâbe'ye önemli görülen Yedi Kasîde asılmış ve bu kasîdelere maddi ve manevi önem verilmiştir. Edebiyatçı ve bilim adamlarınca bu kasîdelerle ilgili araştırmalar yapılmıştır. Yedi Kasîde'de yer alan şiirler

²Mustafâ ÇINAR, *Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi*, Ekev Akademi Dergisi, Yıl 10, Sayı: 27, s. 203-222.

³Çınar, agm, s. 203-222.

⁴Cem Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, tdk yy, s. 122.

ve şairleri, bu geleneğin oluşumu hakkında önemli çalışmalar yapılmıştır. *Yedi Kasîde içerisinde hangi kasîdelerin yer aldığı hususunda bazı şüpheler taşımalarına rağmen bir konuda mutabık kalmışlardır. Mutabık kaldıkları konu ise şudur: “Bu yedi kasîdeyi seçme ve onları ontolojik ayrıma tâbi tutma konusunda ilk adım atan şahıs, hiç şüphesiz “er-Râviye” (nakilci) olarak da isimlendirilen Hammâd idi.*⁵

Kâbe’ye asılan kasîdelerin en bariz özelliği duygu, hayal ve kelimeler arasındaki ahenktir. İmrü’l-Kays’ın getirdiği yenilikten sonra şairler sevgilinin güzelliğini, ayrılık acısını, çöl hayatını, çölü, hüznü ve gözyaşını kasîdelerinde işlemişlerdir.

İslâmiyetin gelişiyle kasîdelerin konusunda önemli değişiklikler olmuştur. İslâm’ın kabulüyle birlikte Arap edebiyatında yeni bir edebiyat oluşmuştur. Bu edebiyatın oluşmasında Kur’an’ın toplum üzerindeki etkisi önemlidir. Bu değişimle beraber kasîde nazım şekli zamanla Emevi, İran ve Abbasi coğrafyasında değişikliklere uğramıştır. Hatta *Doğu’dan Endülüs’e kaçan Arapların aracılığıyla İspanya buradan da Avrupa edebiyatına etki eden kasîde, roman türünün meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır.*⁶

Türk edebiyatında kasîde önemli bir yer tutmaktadır. Selçuklular döneminde Enveri; Osmanlı İmparatorluğunda ise Mevlana, Şeyyad Hamza, Ahmed Paşa, Ahmedî, Şeyhi, Fuzulî, Zâtî, Hayalî, Nev’î, Baki, Nef’î, Nedim, Nabi, Şeyh Galib, Namık Kemal önemli kasîde yazarlarıdır. 13. yüzyılda Türk edebiyatına intikal eden ve Divan edebiyatı içinde varlığını hissettirmeye başlayan kasîde, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı medeniyeti etkisi altında Yeni Türk Edebiyatının oluşmasıyla Divan Edebiyatının sınırları daralmış, gazel ve kasîde gibi türler bir tarafa bırakılmıştır. Kasîde nazım şeklinin formu değişse de anlamsal yönü yeni formlarla devam etmektedir.

Kasîdenin Klasik edebiyatımızda çok önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Günümüzde bu hazinenin incelenmesi, çağın birikimiyle yeniden yorumlanması toplumumuza önemli katkılar sağlayacaktır. Kasîde nazım şeklinin önemli bir boyutunu teşkil eden Kasîde-i Bürde ise İslâm ve Türk edebiyatının önemli bir zenginliğidir. Kasîde-i Bürde ekseninde çok önemli bir gelenek ve birikim oluşmuştur.

⁵M. J. Kister, *Yedi Kasîde Muallakât’ın Derlenmesi Üzerine Bazı Mülâhazalar*,(Çev: Doç. Dr. Ali AKSU), İstem, Yıl: 2, Sayı: 4, 2004, s. 259 – 267.

⁶Çınar, agm, s. 203-222.

2. Türk Edebiyatında Kasîde-i Bürde

Cahiliye döneminde belagat ve fesahat çok güçlüydü. Araplar için bu dönemde şairlerin çok önemli bir yeri vardı. Söz söyleme kabiliyeti kabileler arasında önemli bir güç gösterisine dönüşebilmekteydi. Onun için şairlerin şiirleri savaşlarda silah gibi kullanılabilmekteydi. Hatta bu güçlü şiirler savaşlara da neden olabilmekteydi. Şiir kahramanlık, yergi, övgü ve aşk konularını işliyordu. Ayrıca toplumsal hafıza şiirle kayıt altına alınıyordu.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şiire bakışı şiirin kullanım amacına göre olmuştur. İslâm aleyhtarı şairlere tepki verirken şiirin amacını İslâm'a hizmet üzerinden şekillendiren şairlere övgülerde bulunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'le çelişmeyen, dinin ruhuna uygun olan, gerçeği anlatan şiirlerin yazılmasına ve okunmasına izin vermiştir. Dönemin şairleri Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Revâha, Ka'b b. Mâlik, Ka'b b. Züheyr'i taltif etmiş, hatta şiir yazmaları hususunda onları teşvik etmiş ve görevlendirmiştir. Bu dönem şairleri; şiirlerini Hz. Peygamber'i, sahabeleri övmek amacıyla ve İslâm'ın güzelliklerini anlatmak için oluşturmuşlardır. *Hz. Peygamber (a.s.) bir defasında Şair Hansâ'ya şiir okutmuş ve onu şiir okumaya teşvik etmiştir. Ka'b bin Züheyr başlangıçta kardeşi Büceyr'in Müslüman olmasına öfkelenerek Hz. Peygamber'i hicveden şiirler söyler; ancak daha sonra tevbe ederek Müslüman olmaya karar verir. Ka'b b. Züheyr kendisine yönelik takdir içerikli ifadeler yazdığı için Hz. Peygamber (a.s.) ona bürdesini giydirip hediye etmiş, şiir ve şairlere ilgisini ortaya koymuştur. Hz. Peygamber hırkasını hediye ettiği için Kasîde-i Bürde adıyla anılmıştır. Fakat şiir, vezin ve kafiye gibi özelliklerini muhafaza etmekle birlikte, İslâm'ın etkisiyle şiirin muhtevasında önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. İslâmî dönemde şairlerin Müslüman olmasıyla birlikte şiirleri de ihtida etmiş ve şiir İslâm'a hizmet için bir vasıta olarak kullanılmıştır.*⁷

İslâm coğrafyasında "Kasîde-i Bürde" adıyla bilinen VII. yüzyılda İmam Bûsîrî tarafından yazılmış bir kasîde daha vardır. Bu kasîdenin çok meşhur olmasının sebebi Hz. Peygamber'i (a.s.) öven şiirlerin en güzel örneklerinden biri olmasıdır. Bu kasîdenin ilham kaynağı Hz. Muhammed devrinde yaşamış sahabelerden Ka'b bin Züheyr'in

⁷Haşim Keskinsoy, *Mekki ve Nahifi'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)* adlı basılmamış yüksek lisans tezi, s.18-19.

Bâ'net Suâd olarak bilinen meşhur kasîdesidir. Busîrî'nin Kasîde-i Bürde'si oldukça ilgi görmüş, şairlerimiz tarafından birçok dile tercüme edilmiş, Kasîde-i Bürde üzerine şerh, tahmis, tesdis gibi formlarda edebiyatımıza yeni eserler kazandırılmıştır.

Pek çok eser sahibi olan Busîrî'nin en meşhur eseri Kasîdetü'l-Bürde diye bilinen 162 beyitlik kasîdesidir. Kasîdetü'l-Bürde'nin asıl adı El-Kevâkibü'd-dürriyye Fî Medhi Hayri'l-beriyye'dir. Bûsîrî, kasîdesinde Peygamber aşkını sanatsal ve coşkulu anlatmasıyla İslâm dünyasında şöhret bulmuştur. Kasîde birçok adla anılmasına karşın aslında ismini Bûsîrî'nin gördüğü bir rüyâdan almaktadır. *Rivayete göre rüyasında Hz. Peygamber, Busîrî'den kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. O: "Yâ Resûlallah! Ben sizin için çok kasîdeler yazdım, hangisini emredersiniz?" deyince, Hz. Peygamber kasîdenin matla' beytini okuyarak bu kasîdeyi işaret eder. Busîrî kasîdesini okurken Hz. Peygamber zevkle dinler. Yine rivayete göre Busîrî'yi ödüllendirmek üzere hırkasını çıkarıp yatmakta olan hasta şairin üzerine örter; bir diğer rivayette ise vücudunun felçli kısmını eliyle sıvazlar. Şair heyecanla uykudan uyanır, gördüğü rüyanın zevkiyle toparlanmaya çalışırken felçten bir eser kalmadığını fark ederek sevincinden ne yapacağını şaşırır. Bu sırada şafak söküp sabah namâzı vakti yaklaşmaktadır. Busîrî abdest alıp mescide giderken bir dervişle karşılaşır. Derviş ondan bu gece Hz. Peygamber'in huzurunda okuduğu kasîdeyi kendisine vermesini ister. İşte bu olay duyulduktan sonra kasîde büyük bir üne kavuşmuş ve zamanla şairin verdiği isimle değil, rüyâda Hz. Peygamber tarafından üzerine örtülen hırka sebebiyle Kasîdetü'l-Bürde adıyla anılmaya başlamıştır.*⁸ Hayatının son demlerini felçli geçiren Busîrî'nin yazdığı kasîdesinin şifa bulmasına vesile olmasından dolayı bu kasîdenin ismine bazı kaynaklarda Kasîde-i Bür'e (Şifa Kasîdesi) de denildiği görülmektedir.

Kasîde-i Bürde yalnızca bir şiir olarak kalmamış, bu şiirle ilgili halk arasında birçok menkıbe de anlatılagelmiştir. Birçok faydasının yanında Kasîde-i Bürde'nin şifaya sebep olmasıyla ilgili birçok menkıbeden de bahsedilmiştir. Bu menkıbelerden birisinde: "İmam GaZâli, Bürde'yi okur ve fakat Hz. Peygamberi görmeye muvaffak olamazmış. Bir gün hâlimden şikâyet ile şeyh-i kâminden bunun sırrını sormuş.

Şeyh-i kâmil: -Şartlarına riayet etmiyor musun acaba?

⁸ Kuzubaş, agm, 156-192.

İmam-ı Gaznevi: -Hayır, ediyorum efendim!

Şeyh-i kâmil nasıl olduğunu iyice tetkik buyurduktan sonra: Her beytin arasında (yukarıda geçtiği şekilde) salat-ü selâm getirmediğini hatırlatarak en mühim şartlardan birinin o olduğunu haber verir.

Her kim Kasîde-i Bürde'yi şartlarına riayet etmek suretiyle her cuma gecesi akşamla yatsı arasında okursa iman ile ölür. Kasîde-i Bürde'nin bilhassa felçli hastalara şifa olarak okunduğu meşhurdur. Usûlü dairesinde sâlih kişilerce okunduğu takdirde hastaların şifâyâb oldukları tecrübelerle görülmüştür.⁹ Önemli Kasîde-i Bürde şerhlerinden Harputi'nin Şerh u Kasîdeti'l Bürde Asideti'ş-şehde adlı eserinde bahsedilen ilginç örneklerden bazılarıdır.

Sanatsal ve manevi yönüyle çok güçlü bir şiir olan Kasîde-i Bürde ve müellifinin Türk-İslâm medeniyeti için çok büyük öneminin olmasının yanında şiir ve müellifi hakkında aşırılıklara da gidildiği yer yer olmuştur. Eser hakkında kutsallaştırmaya varan değerlendirmeler de yapılmıştır.

Klasik Türk edebiyatının ana teması aslında tevhid ve nübüvvet ekseninde oluşmuştur. Onun için bu konuları ele alan sayısız şiir yazılmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber etrafında oluşan türler ortaya çıkmıştır. Mevlid, na't, mirâciyye, hilye, sîret, mu'cizât-ı Nebî, bi'set-nâme, hicret-nâme, vefât-nâme, şemâil, esmâ-i Nebî vb. edebî türler, Hz. Peygamber'e karşı beslenen derin muhabbetin edebiyattaki tezahürü olarak değerlendirilebilir. İslâm tarihinde, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti manzumelere dökerek ifade ediş şeklinin temeli Hz. Peygamber döneminde atılmıştır ki bu konuda en meşhur iki şair Hassan bin Sabit ve Ka'b bin Zühre'dir. Ka'b'a Hz. Peygamber'in iltifâtı ve hediye ettiği hırka İslâm dünyasında hiçbir zaman unutulmamış. Bu şiire ve bu olayın hatırası olan hırkaya da büyük önem verilmiştir. *Bu emsalsiz hediye ömrü boyunca titizlikle koruyan Ka'b bin Zühre, Emevî devrinde Muaviye'nin teklif ettiği on bin dirhem karşılığında hırkayı satmamıştır. Hırka, ancak onun vefatından sonra vârisleri tarafından ve yirmi bin dirhem mukabilinde Benî Ümeyye'den olan yöneticilere satılmıştır. Daha sonra Abbasilere intikal eden ve Yavuz Sultan Selim zamanında da*

⁹İ. H. Sezer 2000, "Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi, S.10, s.65.

*kutsal emanetler arasında İstanbul'a getirilen hırka, hâlen Topkapı Sarayı'nda "Hırka-i Saadet Dairesi"nde muhafaza edilmektedir İslâm âleminde uzun süre her ilim meclisininin açılışında Kasîde-i Bürde okunmuş, onsuz söze girilmemiştir. Bu kasîdenin bu denli değerli sayılmasının yegâne sebebi; Hz. Peygamber'in huzurunda okunup, O'nun tarafından mükâfatlandırılmış olmasıdır. Kutsal emanetler içinde yer alan bu emsalsiz emanet Türk toplumu ve Türk şair ve yazarları için önemli bir ilham kaynağı olmuştur.*¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) aşkını, Kur'an-ı Kerim sevgisini, sahabe sevgisini lirik ve sanatlı bir anlatımla işleyen Kasîde-i Bürde, yazılışından günümüze kadar Müslüman dünyasında önemli bir yere sahiptir. Gerek Divan gerek Tasavvuf Edebiyatında birçok şair ve yazarın esin kaynağı olmuştur. Halkın zevkle okuduğu bir şiir hâline gelmiştir. Tasavvuf erenleri arasında bu güzel kasîde "vird" olarak ezberlenmiş ve sürekli okunmuştur. Pisikolojik ve fiziksel hastalıklara şifa bulmak için de okunmuş, Allah'ın izniyle şifa bulanlarla ilgili birçok rivayet nakledilmiştir. Günümüzde de bu şiirin etkisini hâlen devam ettirdiği çeşitli dini ve ilmi kaynaklarda görülmektedir.

2. Muhammed b. Said el-Bûsîrî ve Kasîde-i Bürde'si

A. Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin Hayatı

Kasîde-i Bürde'nin müellifi eş-şeyh Şerafedîn Ebu Abdillah Muhammed b.Said b.Hammâd b.Abdillah el-Bûsîrî'dir. Bûsîrî, 608/1211 yılında şevval ayının başında salı günü Mısır'ın Behnasa şehrine bağlı Behşim kasabasında dünyaya gelmiştir. Aslen Fas'ta Habnunoğulları diye tanınan bir aileye mensub olan Bûsîrî, babası Bûsirli olduğu için Bûsîrî, annesi Dellaslı olduğu içinde Dellâsî nisbelerini almıştır. Bûsîrî, tahsil hayatına memlektinde hafızlık yaparak başlamıştır. Daha sonra ilim tahsil etmek için Kahire'ye gitmiş ve orada Şeyh Abdu'z-Zâhir Mescidi'nde ders halkalarına katılarak dönemin önde gelen âlimlerinden lugat, sarf, nahiv, ârûz, edebiyat, tarih ve siyer gibi birçok alanda ilim tahsil etti. Bir müddet vezir Yâkûb b.Zübeyr'in yanında çalışan Bûsîrî,

¹⁰Keskinsoy, age, s. 18-19.

Devlet dairelerinde kâtiplik ve muhasiplik gibi görevlerde de bulunmuştur. Şazeli tarikatının kurucusu Ebu'l-Hasan eş-Şazîlî'ye intisab eden Bûsîrî Kahire'de uzun müddet eş-Şazîlî'nin halifesi Ebu'l-Abbas el-Mursî'nin yanında kaldı. Zamanın önde gelen şairlerinden olan Bûsîrî, birçok şiir kaleme almıştır ve bunların büyük bir bölümü Peygamber (a.s.) Efendimiz'e yazdığı methiyelerden oluşmaktadır. Bûsîrî, kötürüm bir hastalığa yakalanmış ve şifa bulmak için Hz. Peygamber'e (a.s.) tevessül amacıyla ona bir medhiyye yazmaya karar vermiştir. Böylece meşhur Kasîde-i Bürde eserini inşa ederek hastalığından şifa bulmuştur. 695/1296 senesinde Kahire'de vefat etti.¹¹

Bûsîrî'nin eserleri: 1- Kasîde-i Bürde 2- Divân-ı Bûsîrî 3- Kasîdetü'l-Hemziyye fî Medâihi Nebeviye 4- Zuhru'l-Me'âd fî Muâredet-i Benât Su'ad 5- El-Muhrec ve'l-Merdûd ale'n-Nâsârâ ve'l-Yâhud 6- El-Asidetü'l-Mudariye fi's-Salat Alâ Hayri'l-Beriyye 7- Takdîsü'l-Harem min Tednîsi'd-Darem 8- El-Kasîdetü'l-Hamriyye 9- Et-Tevessül bi'l-Kur'an 10- 28 Arapça harfin her birisine ait ayrı ayrı kasîdeler ve övgüler. Ayrıca Bûsîrî'nin başka şiirlerinin olduğu bilinmektedir. Şair bu şiirlerinde de devlet büyük büyüklüklerini, Mısır'daki sosyal ve ahlaki hayatı konu edinmiştir.

B. Kasîde-i Bürde'nin Özellikleri

Lirik yönü çok kuvvetli olan Kasîde-i Bürde asırlarca İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dini toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okunagelmıştır. Yapı ve üslup bakımından başarılı olan bu kasîde aruzun basit bahriyle yazılmıştır. *Haftalık evrad olarak da okunan kasîde, 140. beyitten itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır. Hattatlar da meşk derslerinde genellikle bu kasîdeyi yazarlar. İbn Teymiyye'den itibaren Selefîler 33,109, 152 ve 154. beyitlerde şairin Hz. Peygamberi övgüde aşırı gittiğini ileri sürerek kasîdeyi eleştirmişler ve okunmasının bidat olduğunu iddia etmişlerdir. İslâm âleminde uzun müddet her ilim meclisinin açılışında Kasîde-i Bürde okunmuş, adeta onsuz söze başlanılmamıştır. Kasîde-i Bürde'nin bu denli değerli sayılmasının yegâne sebebi; Hz. Peygamber'in huzurunda okunup O'nun tarafından mükâfatlandırılmıştır.¹²*

¹¹Abdullah Bedeva, *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bistami Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s:22-24.

¹²Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s:14.

Bu kasîdeyi okumadan bazı şartların yerine getirilmesi lazım geldiği söylenmektedir. Şöyle ki;

- 1- *Abdestli bulunmak.*
- 2- *Kibleye müteveccihen edeple oturarak okumak.*
- 3- *Elfaz ve irabına dikkat ederek okumak.*
- 4- *Nazmen okumak. (Zirâ eser mensur olarak kaleme alınmamıştır.)*
- 5- *Zamanla ezberlemek ve ezbere okumak.*
- 6- *Ehlinden talim ederek ve mezuniyet alarak okumak.*
- 7- *Her beytin arasında, “Mevlaye salli ve sellim daimen ebeda*

Alâ habîbike hayri’l-halkı küllihimi.” Salât-ü selâmını tekrarlayarak okumak. Fakat bu şartların en başta geleni; kalp ve beden temizliği, samimiyet ve ihlâs olarak belirtilmiştir.¹³

Cuma günleri bir defa, haftada bir defa okumak ve şu salavatı şerifeyi getirmek: Allahümme salli efdale salatin alâ âlihi ve sahbihi ve sellim adede ma’lumatike ve midade kelimatike küllemâ zekere’z-zâkirûn ve gafele an zikrike’l-gâfilûn.

Büyük bir âlim, sabah evden çıkarken kapıları açarken ve kaparken, yola çıkarken vasıtaya binerken kasîde’nin 79’uncu beytini okumayı tavsiye etmiştir.¹⁴

Şüphe yok ki Kasîde-i Bürde Peygamber Efendimiz’e duyulan derin muhabbetin neticesinde yazılmıştır. Şiirin İslâmi ve lirik yönü nedeniyle Peygamber Efendimiz’in de bu eserden ve eserin şarinden hoşnut olacağı düşünülmüştür. Hz. Peygamber’in şiirden memnuniyetiyle ilgili anlatılan menkıbeler de önemsenmiştir. Bu gibi nedenlerden ötürü Kasîde-i Bürde Müslüman şairlerde poetik bir anlayışın oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu yüzden bu şiirdeki her beyit, her kelime ve her övgü hem şairler için hem de tasavvuf büyükleri için bir işaret ve sır kabul edilmiş ve ciddiyetle üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşım bazı ekoller tarafından eleştirilse de muteber İslâm düşünürleri Bûsîrî ve şiirine çok büyük ihtimam göstermişler, bu şiiri ezberlemiş, ezberletmiş, nazireler yazmış ve yazdırmışlardır. Bu kasîdenin duru ve hâlis bir niyetle okunduğunda şefaate ve şifaya vesile olabileceğini söylemişlerdir. Şiirin büyüklüğü ve güzelliği övdüğü kişinin büyüklüğüne ve güzelliğine bağlanılmıştır.

¹³Keskinsoy, age, s.18-19.

¹⁴Abidin Paşa, *Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi*, Abidin Paşa; sadeleştiren: Ömer Faruk Harman, İstanbul, Kalem Yayınevi, 2004.

Şiir aynı zamanda Hz. Peygamber'in düşmanlarına ve O'nu anlamayanlara karşı gösterilmesi gereken duruşu simgelemektedir. Eser; Hz. Peygamber'in hatatıyla ilgili bilgiler vermekte, O'na nasıl ve niçin sevgi gösterilmesi gerektiğiniengin bir aşk ve derin bir kavrayışla anlatmaktadır. Bûsîrî ve eserini ifrat ve tefritle değerlendirenler mutlaka olmuştur; ancak itidalle eseri inceleyenler Bûsîrî'yi anlayabilmişlerdir. *Her hâlükarda Bürde hüsnü kabul görmüş, üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Biz, tahmis, tesbi', ta'sir, taştir, tazmin, nazire ve manzum tercüme olarak 165, şerh, haşiye, tercüme ve tahkikli basım v.s. olarak 145 ve Bedi'yyat (edebi sanatlar kasidesi) olarak 20'ye yakın, toplam 330 çalışma tesbit ettik.*¹⁵

*Kasîde-i Bürde adıyla tanınan bu kasîde, Hz. Peygamber (a.s.)'in doğumunu, miracını, cihadını anlatan; Hz. Peygamber'i (a.s.), Kur'an-ı Kerim'i metheden, şiirsel ve aşıkâne anlatımıyla dikkat çeken nefis bir şiirdir. Hemen her mısrasında mecaz, cinas, tenasüb, kinaye, isti'are gibi edebi sanatlar kullanılarak mana ve sanat bakımından ince ve zengin hâle getirilmiştir. Öyle beyitleri vardır ki, Busiri merhumun kerametine hamledilmiştir.*¹⁶

Kasîde-i Bürde, esas itibari ile Hz. Resûlullah'a övgü olarak yazılan bir eserdir; ancak övgü ana temasıyla beraber başka konulara da yer verilmiştir. Bu konular beyitlere göre şöyledir.

- 1) 1. beyit ile 12. beyit arasında kasîdenin giriş bölümü: Hz. Peygamber sevgisi
- 2) 13. beyit ile 28. beyit arasındaki bölüm: nefis ve nefsin istekleri
- 3) 29. beyit ile 58. beyit arasındaki bölüm: Peygamber'in (a.s.) övgüleri
- 4) 59. beyit ile 71. beyit arasındaki bölüm: Peygamber'in (a.s.) doğumu
- 5) 72. beyitten 87. beyite kadarki bölüm: Hz. Peygamberin (a.s.) mucizeleri
- 6) 88. beyitten 104. beyite kadarki bölüm: Kur'an-ı Kerîm'in fazileti
- 7) 105. beyitten 117. beyite kadarki bölüm: Hz. Peygamber'in (a.s.) miracı
- 8) 118. beyitten 139. beyite kadarki bölüm: Hz. Peygamber'in (a.s.) cihadı
- 9) 140. beyit ile 152. beyit arasındaki bölüm: Hz. Peygamber'den (a.s.) şefaât dileme
- 10) 152. ve 160. beyitler arasındaki bölüm: münacat olmak üzere on bölümden meydana gelmiştir; fakat Kasîde-i Bürde'ye ilk hâlinden sonra eklemeler olmuş ve

¹⁵Doç. Dr. İsmail Hakkı SEZER, *Kasîde-i Bürde'nin nazım ve nesir tercümesi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10. sayı, s: 65-67.

¹⁶Uğur MÜCTEBA, "Kasîde-i Bürde'ye Reddiye" *Kitapçığına Kısacık Reddiye*, Dini Araştırmalar, 1999, cilt: II, sayı: 4, s.5-20.

beyit sayısı 165'e kadar çıkmıştır.

Kasîde-i Bürde'nin Divan ve Tekke edebiyatımızdaki etkilerini, hadis ve ayet açısından yapılan incelemenin öne çıktığı Harputi şerhinde görmek mümkündür. *Kasîde-i Bürde'nin yeterince anlaşılabilmesinde Ömer Naimi Efendi'nin tesbit ettiği ve değerlendirdiği hadislerin önemi inkâr edilemez. Son derece edebi bir üslupla yazılmış olan kasîdenin derin ve dakik manalarını mükemmel bir şekilde anladıktan sonra, beyitlerin manasından, işaret edilen hadise intikal edebilmesi, Ömer Naimi Efendi'nin hıfzında külliyetli miktarda hadisin bulunduğunu gösterir. Ömer Naimi Efendi'nin sayesinde; Bûsîrî'nin tasvir ettiği Peygamber ile ayet ve hadislerde anlatılan Peygamber arasında bir mukayese imkânı doğmuştur.*¹⁷

İmam Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Klasik Türk edebiyatında en fazla önem verilen şiirlerdendir. Kasîde-i Bürde'den faydalanılarak birçok edebi tür örneği oluşturulmuş, şairlere ilham kaynağı olmuştur. *Çeşitli dönemlerde yapılan manzume tercümeleri ve tahmisleri yanı sıra mensur olarak da şerh edilmiştir. Bu şerhler arasında Abdurrahman Abdi(ö.1709), Abdurrahman Paşa(ö.1592), Ahmed Üsküdarî(ö.1795), Ahmet Muhtar efendi(ö.1906), Eyüp Sabri Paşa(ö.1874) tarafından yazılan şerhler sayılabilir. Bazı manzumelerin anlaşılmasında farklı görüşler bulunan beyitlerine de şerh yazıldığı da olmuştur.*¹⁸

C.Türkiye'de Kasîde-i Bürde Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kasîde-i Bürde geçmişte kalmış bir eser değildir. Günümüzde bu eserle ilgili akademik çalışmalar, kitaplar hiç de azımsanmayacak ölçüdedir. Osmanlı zamanında Kasîde-i Bürde üzerine yapılan çalışmaların oldukça fazla olduğu ve kütüphanelerde araştırmacıları beklediği de bir vâkıâdır. Son yıllarda Kasîde-i Bürde üzerine yapılan çalışmalardan bazıları ise şunlardır.

1. Mahmut KAYA, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, Damla Yayınları, 2011.
2. Ahmet Turan ARSLAN, *Muhammed Ali b. Allan el-Mekki'nin ez-Zühru ve'l-üdde fi Şerhi'l-Bürde adlı eserin tahkiki*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1999.

¹⁷M. Ali Sönmez, *Harputi'nin Kasîde-i Bürde şerhinde Hadis*, Dünü ve Bugünüyle Harput: Tarih - Edebiyat - şiir - Folklor, (24-27 Eylül 1998), 1999, cilt: I, s. 505-514.

¹⁸M. A. Yekta Saraç, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür bakanlığı yy, s: 127.

3. Ahmet Turan ARSLAN, *Şemseddîn-i Sîvâsî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi, Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri, 21-25 Mayıs 2007, cilt: II, s.77-86.*
4. İsmail Hakkı SEZER, *İmam Bûsîrî ve Bürde'si, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, trc.*
5. Ahmed AHİMEİR, *ibn Merzuk et-Tilimsani ve İzharu Sıdkî'l- Mevedde fî Şerhi'l-Bürde (edisyon kritik), Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı İstanbul, 2004.*
6. Musa YILDIZ, *Kasîde-i Bürde Tesbi'i, Elif Yayınları, 2007.*
7. M.İsmail FINDIKLI, *Şerh ve Havassı ile Kasîde-i Bürde, Yasin Yayınevi, 2011.*
8. Abidin Paşa, *Kasîde-i Bürde tercüme ve Şerhi, sadeleştiren: Ömer Faruk Harman. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2004.*
9. İlhan ARMUTÇUOĞLU-Cafer DURMUŞ, *Kasîde-i Bürde, İstanbul: Erkam Yayınları, 2009.*
10. Fevzi AKSOY-Mehmet BALCI, *Kasîde-i Bürde: Terceme - Şerh ve Havassı. İstanbul: Ferhat Yayınları, 1975.*
11. Abdurrahman b. Hasan, *Kasîde-i Bürde'ye Reddiye; çeviren: Harun Ünal, İstanbul: Tevhid Yayınları, trc.*
12. Ebubekir Sıddık ŞAHİN, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve tercümelemi, basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.*
13. H. İbrahim ŞENER, *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi, İzmir, 1995.*
14. Muhammet KUZUBAŞ, *Muhammed Fevzî'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi= The Journal of International Social Research, 2007, cilt: I, sayı:1, s. 156-192.*
15. İsmail Hakkı SEZER, *Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, sayı:10, s. 65-88.*

16. M. Ali SÖNMEZ, *Harputi'nin Kasîde-i Bürde şerhinde Hadis, Düni ve Bugünüyle Harput: Tarih - Edebiyat - şiir - Folklor, (24-27 Eylül 1998), 1999, cilt:I, sayı:s. 505-514.*

17. Uğur MÜCTEBA, “*Kasîde-i Bürde'ye Reddiye*” *Kitapçığına Kısacık Reddiye, Dinî Araştırmalar, 1999, cilt: II, sayı: 4, s.5-20.*¹⁹

18. Sezai KARAKOÇ, *Üç Kasîde (İstanbul, 1967), s. 17-25 (Manzum tercüme).*

19. Ö.F. HUMİ, *Kasîde-i Bürde Fazileti, Havas ve Esrarı, Fetih Yayınevi, İstanbul.*²⁰

İslâm coğrafyasının dört bir yanına yayılan Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si üzerine müellif henüz hayatta iken şerhler yazılmaya başlanmış ve gün geçtikçe bu şerhlerin sayısı yüzü aşmıştır. Kasîde-i Bürde üzerine şerhlerin yanında birçok türde eserler de yazılmış. Kasîde-i Bürde Türkçe, Fransızca, İngilizce, Urduca, Farsçaya tercüme edilmiştir. Kasîde-i Bürde üzerine yapılan çalışmaların hepsini burada zikretmemiz tezimizin konusu değildir. Tezin ilk bölümünde kasîde nazım şekli ve Kasîde-i Bürde hakkında kısa bilgiler verilmeye çalışıldı. Tezin asıl konusu ise Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhinin Latin alfabesine aktarılmasıdır.

¹⁹ Bedeva, age, s: 22-24.

²⁰ Keskinsoy, age, s. 18-19.

II. BÖLÜM

1.Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde Şerhi

Tezin konusu olan Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhinin orijinal nüshasına www.vazmalar.gov.tr adresinden ulaşılabilmektedir. Müellif Zâli Ahmed Bin Mustafa, Kasîde-i Bürde'yi her beyitten sonra gramer ve anlam açısından şerh etmiştir. Bazı beyitler gramer açısından daha fazla şerh edilirken bazı beyitlerin de anlamsal yönü üzerinde fazlaca durulduğu görülmektedir. Müellif; beyitlerden önce o beyiti kendi üslubuna göre tercüme etmekte, daha sonra şiirin Arapçasını vermekte ve şerh yapmaktadır. Şerhde şiirdeki kelimelerin Arapça gramer özellikleri üzerinde fazlaca durulduğundan eserin anlamsal yönüne pek fazla yer verilmemiştir.

Müellif Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın şerhinde Kasîde-i Bürde'nin sanatsal yönü ve şiirde kullanılan edebi sanatlar hususuna fazla yer vermediği görülmektedir. Eserdeki beyitler altmış dördüncü varaka kadar kapsamlı şerh edilmiş bu varaktan sonra ise beyitlerin anlamsal yorumlarına ve beyitlerde kullanılan kelimelerin dilbilgisi açısından incelenmesine daha az yer verildiği görülmektedir. Kasîde-i Bürde'nin Türkçeye çevirisi bu zamana kadar birçok kişi tarafından yapılmıştır; ancak bu şerhten de yararlanılarak yeni bir tercüme yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Böylece yeni bir tercüme yapılmış ve bu tercüme teze eklenmiştir.

Müellif, mütercim ve şerh hakkında elimizde kaynakların yeterli olmaması eser hakkındaki yorumların isabetli olmamasına yol açabileceği görülmektedir. Eserin kısmen yıpranmış olması ve müstensihin yazılarından kaynaklanan zorluklarla yer yer karşılaşmaktadır. Eserde yazıldığı döneme ait kelimelerle de sıkça karşılaşmaktadır. Dönemin şartları göz önüne alındığında müellifin ve mütercimin eser için gösterdikleri üstün gayretleri de tabiki gözden kaçırmamak gereklidir.

Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde Şerhinin Latin alfabesine aktarılmasında tabloda gösterilen transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

ا (أ)	a, ā	ص	ʃ
ا (إ)	a, e, ɪ, i, u, ü	ض	ʒ, ɖ
ب	b, p	ط	ʈ
پ	p	ظ	ʒ
ت	t	ع	ʕ
ت (ث)	ʃ	غ	g̃
ج	c, ɟ	ف	f
چ	ɟ	ق	q̣
ح	ħ	ك	k, g, (ñ)
خ	ħ	ك (ث)	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ɖ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ʃ	ی	y, ɪ, i, ī
		ء	ʔ

KAŞİDE-İ BÜRDE

(1a) BİSMİLLĀHİ'R-RAHMĀNİ'R-RAHĪM

El-ḥamdü limen ce'ale'n-nazme li husni'l-keḷām ve's-ṣalāvātü 'alā seyyidinā Muḥammedin seyyidü'l-enām. Ve 'alā ālihi ve aṣḥābihi'l-kirām. Ve ba'de evvel-i server-i kā'ināt ve meḥḥar-i mevcūdāt 'aleyhi efzālū's-ṣalevāt ve ekmeli't-ṭaḥiyyāt. Muṭaḥhar ve muẓaffer müvellā mu'allā müctebā Muḥammedüni'l-Muṣtafā ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellemin medhi bābında şeyḥü'l-imāmü'l-'alimü'l-fāzil ebu 'Abdullah el Buṣrī ḥazretlerinin inṣā' etdiği kitap, Kaşide-i Bürde-i mübāreke-i müşerreffe-i meymunenin feẓa'il-i kebiresi ve berekāt-ı 'azimesi olub ḥavāsdan olduğı ecilden ve buna meşğul olan kimselerin dünyevî ve uḥrevî murādātı hāsıl olduğı cihetden lübebden ve bunu mu'azzez ve mukerrem ṭutan kimseler Ḥazret-i Resül'e vāṣıl olduğı cihetden bu faḳîr ve hakîr-i müzrib muḥtāç ilā raḥmeti'l-lāhi'l-müte'al Aḥmed ibn-i Muṣtafā eṣ-ṣehîr Bilālî bu kaşide-yi mübārekeyi mutāla'a idüp üslüb-u istiḥrācım üzere ve üzerine lisān-ı Türkî ile ta'bir eyleyüp bu mübārek kaşide-i mukerrem ve mu'azzez ṭutanlar için şerḥ eyledim. Ve manzûm-u Türkî ve Fārisî tercümelerini bulup her beyitin muḳābelesinde zikir eyledim. Gerçi bu efḥar-ı fuḳarā kaşide-i mezbude için muḳaddüme elfazı müşkillerin hāll etmekle ve 'irābiyla ve esevle ve ecvibe irād etmekle bir 'arabî şerḥ dimişdim. Lākin Türkî ile ta'birde ma'nā-yı 'umum kaşid idüp lisan-ı Türkî ile ta'bir eyledim.

(1b) Bil gel bu kaşide-i mübārekenin sebep-i inṣāsında ve Kaşide-i Bürde deyu tesmiye olunduğunun sebep-u vechinde ba'zı fuẓelādan ve nice meşāyihandan naḳl-u rivāyet olunmuşdur ki iş bu kaşidenin kā'ili şeyḥü'l-imāmü'l-hemmām, edḥa'l-lāhü dāre's-ṣelām ḥazretlerine riḥi felc yetişüp bedenini nisfını iptāl idüp nice müddet-i medide 'amelden kaldığda Ḥazret-i Resül'e tevessülen, ol Ḥazret-i Resül'ün menāḳıbı ve medāyihı ḥaḳḳında bir kaşide demek kaşid eyleyüp istiṣfā'an bihi ve ibtiğā'en li şefā' atihî ve ṭaleben li devā', iz mā enzele'l-lāhü dā'en illā enzele lehü devā'en. İş bu kaşideyi deyüp uyḳuya vardı. Ol Ḥazret-i Resül'ü (a.s.) menāmında görüb işbu kaşideyi Ḥazrete 'arz eyledi. Ḥazret (a.s.) daḫi kendü arḳasından bürdesini ya'ni cübbesini çıkarub, şāḫib-i

kaşidenin arkası üzerine ilkā eyledi. Ve daği mübârek eli ile şıgadı. Şahib-i kaşidenin bedeninin bettâleti def' oldu. Şahib-i kaşide uyğudan uyandı. Bedenini şihhat üzere bulup, Hazret-i Resülün virdiği cübbeyi üzerinde buldı. Bu cihetden iş bu kaşideye “Kaşide-i Bürde” denildi. Şahib-i kaşide bu ferağ üzerine kalğub abdest alup sabâh namâzını kılmak için evinden çıkup mescide gitdi. Yolda bir kimseyle buluşdu ki salâh-ı zühdiyle meşhûr idi. Bu kimse şahib-i kaşideye “Ya seydi, ol Hazret-i Resülün haqqında didüğün kaşideyi dilerim ki senden istima' idem.” dedi. Hâl bu ki şahib-i kaşide, iş bu kaşideyi bir ferde izhâr etmemiş idi. Şahib-i kaşide (2a) daği bak hazret haqqında nice kaşide deyüp dururum. Benden ne aşıl kaşide taleb idersin dedi. Ol kimse daği benim taleb etdiğüm kaşide şol kaşidedir ki anın mafla'ı “ E min tezekkür-i cîrân bi zîselem mezecte dem' â cera min muğletin bi demin” derdi. Şahib-i kaşide bu kimsenin kavlini ta' accüb idüp ' acebe ve hayrete vardı. Bu kaşideye ' ilmi olduğunun veçhinden su'âl eyledi. Ol kimse daği kâsem idüp ol Allah (c.c.) haqqı için bu kaşideyi bu gice menâmında senden istima' etdüm. Ol Hazret-i Resülün huzurunda sen bu kaşideyi okudun. Hazret ziyâde hażzından kamış gibi şalmırdı iki cânibine. Vaқта kim sen kaşideden fâriğ oldun Hazret arkasından cübbesini çıkardı. Senin arğana giydürdi. Pes şahib-i kaşide daği ol kimseye bu kaşidenin nüşasını virdi. Hakikatü'l-hâl ney idigün ânâ beyân eyledi. Sonra beyne'n-nâs bu kaşide şâyi' oldu. Hatta bu kaşidenin nüşası Vezîr Bahâ'ü'd-dîn hazretlerine yetişüp, onlar istinsâh idüp nezr eyledi ki iş bu kaşideyi ağ üzere tudup yalın ayak başı açık olub istimâ' eyleye ve bu vezîr ve bu vezîrin tevâbi' bu kaşideyi istimâ' etmesini ziyâde severler idi. Bu kaşideyi teberrük idinirler idi. Dinler ve dünyâlar haqqında bu kaşidenin berekât-ı keşiresini ve âşâr-ı ' acibesini ve ümür-u ' azîmesini gördiler ve daği bu kaşidenin cümle fezâ'ilinden birisi budur ki envâ' i maraža oğuna Allah (cc) şifâ vire. Ve daği gâ'ib kişiden ötürü oğuna fi'l-hâl gele bi izni'l-lâhi te'âlâ. Ve daği bu kaşide kanğı evde olsa ol eve uğru girmeye ve cemî' afetlerden emin ola. Ve daği şandukda olsa ol şandüğun fethine uğru kâdir olmağa bi fazli'l-lâhi te'âlâ ve bu kaşide-i şerifenin (2b) fezâ'ili berekâtı şunun üzerine mevku'fdur ki bunu ağız iden kimesne hüsn-ü kabûl üzere kabûl idüp ağız eyleye ve bunu istima' iden kimse niyet-i şâliha ile istimâ' idüp simâ'

içün huzur-u ceyyid ile olub min gayri kelâmın velâ ‘abeşin hâzırâ evvelâ Allahumme infa‘ ni bihâ ve men semi‘ ahâ ve ketebehâ ve hamelehâ amîn yâ Rabbe'l-‘ âlemîn bundan sonra bil gel şâhib-i kaşide iş bu kaşideyi on faşıl üzerine kıldı. Faşl-1 evvel te‘azzül beyânındadır. Ya‘ ni ‘aşka getirmek beyânındadır. Faşl-1 şâni nefis beyânındadır. Ve nefsin hevâsının men‘ beyânındadır. Faşl-1 şâliş medâyah-i Resûlün (s.a.v.) zikri beyânındadır. Faşl-1 râbi‘ Resûlün mevlîdinin beyânındadır. Faşl-1 hâmis Resûl-ullâh’ın duâ‘ sı mübâreklîği beyânındadır. Faşl-1 sâdis Kûr‘ân-ı şerîfin medh-i beyânındadır. Faşl-1 sâbi‘ Resûl-ullâhın mi‘râcının ve esrârının beyânındadır. Faşl-1 şâmin Resûl-ullâh ‘aleyhi’s-selâmın cihâdının zikri beyânındadır. Faşl-1 tâsi‘ istiğfâr ve istişfâ‘ beyânındadır. Ya‘ ni Allah-u te‘âlâdan mağfîret taleb eylemek Hazret-i Resûlden şefâ‘ at ricâ etmek beyânındadır. Faşl-1 ‘âşir Hazret-i Resûlün câhı ve mertebesi ve nefsin münâcâtı beyânındadır.

El-faşl-1-evvel fi zikr-i te‘azzül.

Şi‘r: “ **E min tezekkür-i cîrânı bizî selemi.**

Mezecte dem‘ an cerâ min muķletin bi demi” *

Hemze istifhâm içündür. Min tezekkürdeki dediği kavlinde min mezecte didüğü kavline mute‘allaķdır. Tezekkür nisyândan sonra anmak ma‘nâsına cîrân cârın cemi‘dir. Kômşular dimekdir. Cîrândan murâd muķâbibdir. Dâ’ima naşb-1 ‘aynında olub kalbinden gitmediği ecilden cîrânla ta‘bîr eyledi bizî selem didüğü şarf-1 (3a) müsteķardır. Cîrân kavlinin şifâtıdır. Bâķî ma‘nâsınadır. Zî şâhib ma‘nâsınadır. Selem bir ağacın ismidir. Mezecte fi‘ili mâzî muķâtabdır. Mezcden müştakdır. Şâhib-i kaşidenin kendü nefesine hiķâbdır. Tecrîd tarıķla ķarışdırmak ma‘nâsınadır. Dumu‘ gözyaşına dirler. Cerâ fi‘li mâzî cereyândan müştakdır. Fâ‘ili taķtında mustetir hüve râci‘ dem‘ an didüğü kavline ma‘nâsı aķar dimekdir. Min müķletin didüğü cerâ kavline mute‘allaķdır. Gözbebeğine dirler ve gözün tamam ağına ķarasına dâķi iķlâk olunur. Bi dem didüğü mezecte kavline mute‘allaķdır, dem ķan ma‘nâsınadır. Ya‘ ni şâhib-i kaşide ve ifreţ-i teķassuri ve keşret-i teķayyürü üzerine tenbihen tecrîd-i ķânun üzere kendü nefesine hiķâb idüp ider ki

*Selem ağaçlarının olduğu yerdeki dostlarını hatırladığın için mi kanlı gözyaşı döküyorsun?

sen bu gözyaşını kana qarışdırub gözünden akıtduğun selem şāhibi olan mekānda sākın ve mütemekkin olan meḥābib-i nusb ‘aynında olub dā’imā ḳalbinden gitmeyüp onları anub zıkr etdiğinden midir bir ḥuma andın mı zī selemdeki ehli ve cīrānı kim ḳan yaş ağlamak gözünün oldı ‘ādeti.

Şi’r: ” Em hebbeti’r-rīḥü min tilḳā’i kāzimetin

Ve ev meza’ l-berḳu fi’z-zalmā’i min izamin*

Em muttasıledir. İttişāli ma‘nendir taḳdiren min tezekkuri’l-cīrān mekeyte ve mezecte dem‘in bi demin emmin hubūbü’r-rīḥ ve lem‘ān’il-berḳ hebbet fi’l-i māzi müenneş hubūbden müştāḳdır ismin ma‘nāsına. Er-rīḥ didüğü, hebbet didüğü ḳavlinin fā‘ilidir, rīḥ yel ma‘nāsınadır. Min tilḳā’i didüğü; hebbet ḳavline müte‘allaḳdır. Tilḳā’i cānip ma‘nāsınadır. Kāzīme bir mevz‘un ismidir. Ba‘zıları Hazret-i Resūlün evladındandır. Ve evmeza imāzadan müştāḳdır. Fi’l-i māzidir bāb-ı if‘ālden ma‘nāsı bildirdi dimekdir. El-berḳ evmaza ḳavlinin fāi‘lidir.

(3b) Evmeze cümlesi hebbet ḳavline ma‘tūfdur. Berḳ şimşek ma‘nāsınadır. Fi’z-zülmā’ü didüğü; evmaza didüğü ḳavline müte‘allaḳdır. Zülmā’ü ezlemunun müenneşidir. Eḥmeru ḥamrā’ü gibi zülmetden müştāḳdır. Ḳaranuluk ma‘nāsına e’z-zülmā’ü didüğü; muḳadder leylenin şıfātı vāki‘ olmuşdur. Taḳdīri fi’l-leyleti’z-zülmā’idir. Min izami didüğü evmeza didüğüne müte‘allaḳdır. Bir mevzu‘n ismidir. Ba‘zıları bir bartağın ismidir der. Ya‘ni sāhib-i ḳaşīde buna şedid ile ağladığının sebebinden tereddüd idüp ider ki bu hasta gözyaşın kana qarışdurub akıtduğun kāzīme cānibinden yel esdüğünden midür yoḥsa ḳara gice içünde izamdan şimşek iledir. Dövünmeden midir? Pes imdi senin ifrāḫla muḥabbetin vardır. Ol ecilden ağlarsan.

Tercüme: Yā yelmi esdi kāzīmeden yoḥsa berḳ mi aldırdı izdiği def‘ etti zülmeti.

Şi’r: “ Femā li ‘ayneyke in ḳulte ekfufā hemeta

Vemā li ḳalbike in ḳulte istefiḳ yehimi“*

* ya da Kazime (Medine) tarafından rüzgār estiğinden yahut İdam dağından karanlık bir gecede şimşek çaktığından mı kanlı gözyaşı döküyorsun?

Fe şart-ı mahzufenin cevâbıdır. Tağdir-i kelim in künthe tenkürü ifrâ-ı hubbik femâ li ‘ayneyke in kulte ikfufâ hemetâ dimekdir. Ma istifhâm içündür. Li ‘aynin didüğü; fi‘l-i muğaddere müte‘allağdır. Tağdir-i kelâm fe veça‘ evhadet ev ‘araza li ‘aynin dimekdir. ‘Ayney ‘aynin teşniyesidir, kefe izâfetle nun düşmüştür. Kef zamîr-i hitâbdır. Şâhib-i kaşîdenin kendü nefsinde ‘ibaretdir. Tecrid-i tarîkla ‘ayn göz manâsınadır. İn harf-i şart. Kulte fi‘l-i mâzi muğâtabdır. Ta ‘ibaretdir ve şâhib-i kaşîdenin kendü nefsinde tecrid-i tarîkla ikfüfa emri hâzır teşniye ‘aynına hitâbdır. Ma‘nâsı men‘ olunan dimekdir. Hemmetâ fi‘l-i mâzi teşniye (4a) rametâ vezinde fâ‘il ‘ayneyden ‘ibaretdir, ma‘nâsı aklarlar dimekdir. Li kalbin didüğü li ‘aynin kavli gibidir. Fâ‘ili muğaddere müte‘allağdır. Tağdiri ve mâki‘u evhadet ev ‘araza li kalbin dimekdir. Kalb gönül ma‘nâsına kef zamir-i hitâbdır. Şâhib-i kaşîdenin kendü ve nefsinde ‘ibaretdir. Tecrid-i tarîkla istifâk emri hâzır istifâl bâbindan efâkat fi‘linden müştâğdır, kalbe hitâbdır. Ma‘nâsı gönlüne kendüne gel cîrân olma dimekdir. Yehimü fi‘l-i muzâri‘ ye‘ iddü vezni üzerine vehimden müştâğdır. Câ’izdir ki hemmetâdan müştâğ ola. Evvelâ vehimden müştâğ olduğı tağdirce ma‘nâsı kalbin vale olur mevhumâ meyl iyer dimekdir. Hemmetâdan olduğı tağdirce kalbin kendü hevâsına gider sâkîr olmaz dimekdir. Bil gel ki bu beyitte sanâyi‘-i şu‘aradan bir san‘at vardır. Ol san‘ata müşâbehet dirler. Müşâbehet oldır ki iki kelimenin ehad humâsı ührâsından müştâğ gibi ola bunun biri ile ki müştâğ olmağa, hemetâ ile yehimü gibi hamete rametâ vezni üzere hemâdan müştâğdır. Yehimü ye‘ iddü vezni üzere vehimden müştâğdır. Ya‘ni şâhib-i kaşîde kendü nefesine te‘accüben ve tevbihan hitâp idüp der ki eğer sen ifratla muhabbeti inkâr idecek olursan senün gözlerine ‘arız oldu ‘acip hâli var ki gözlerine yaş akıdub ağlamakdan men‘ oldıdicek olursak ağlamağı ziyâde idüp men‘ olmayup seylân idirler. Kalbine dağı ne ‘arız oldu ‘aceb hâli var ki eğer sen kalbine ifâkat bul kendüne gel, cîrân olma diyecek olursan ifâkat bulmayup vale ve cîrân bihoş olub kendü hevâsına gider.

Tercüme: (4b) Ağlama didüğü gice gözün noldı peş diğeri ayl didikçe gönlüne arturdu hayranı.

*Gözlerine ne oldu ki akma dedikçe coşuyor, kalbine ne oldu ki kendine gel dedikçe daha çok alevleniyor.

Şi'r: “ E yahşebü'ş-şabbü enne'l-ḥubbe münketimun.

Mābeyne münsecimin min hüve muẓtarimin.”*

Hemze istifhām içündür. Yahşebü fi'l-i muẓari' dir, zann ma' nāsına. Şabbün sıfat-ı müşebbehedir. Zāḥame vezni üzerine 'āşḫ ma' nāsına. Münketimün ismi fā' ilidir. Ketmāndan müştakdır. Gizleyüp saklamak ma' nāsına münsecimün didüğü mevsūf-u maḥzūfun sıfatıdır. Takdiri demi' müteseccimin dimekdir. Ma' nāsı aḫıcı gözyaşı dimekdir. Muẓtarimin didüğü dāḫi mevsūf-u maḥzūfun sıfatıdır. Taḫdīri ḫalb-u muẓtarrim dimekdir. Ma' nāsı nār-ı 'aşkla müşte' il olub yanıcı ḫalp dimekdir. Ya' ni şāḫib-i ḫaşıde beyt-i sābıḫda tecrīd-i tarīk ile kendü nefsine ḫitāb idüp ifrāt-ı muḫabbetine ba' zı veche zıkr eyleyüp tevbih ve teşni' itdükden sonra muḫabbetin 'adem-i kitmānını taşriḫ etmek ḫasd eyleyüp ḫitābdan ḡaybete iltifāt eyleyüp ider ki; 'āşık olan kimse zan ider mi ki dā'imi müstemir aḫan gözyaşıyla ve 'aşḫ ateşiyle dutuşub yanıcı ḫalp yanında 'aşığı münketim olub saklana. İmdi bu aḫan gözyaşı ve dutuşub yanan 'aşḫ ateşi mābeyninde 'aşḫ saḫlanur deḡildir.

Tercüme: Ondaki gözyaşıyla gönül ateşi ola. 'aşık sanur mı gizlemek olur muhabbeti.

Şi'r: “ **Levlā'l-hevā lem turıḫ dem'an 'alā ḫalelin**

Ve lā erıkte li zıkrı'l-bāni ve'l-'alemi”**

Levlā ḫarf-i imtinā' iyyedir. Cümle-i ismiyyeye daḫil olur. Ve cümle-i ismiyyenin ḫaberi maḥzūf olur, ḫazf-ı vüçüb ile burada taḫdīr-i kelām levlā'l- hevā mevcüd fiyke dimekdir. Ma' nāsı: (5a) Eḡer sen de muḫabbet olmayadı demek olur. Hevā muḫabbet 'aşḫ ma' nāsına, türıḫ fi'l-i muẓari' muḫāḫab if'āl bābından. Şāḫib-i ḫaşıdenin kendü nefsinden 'ibāretidir. Tecrīd ḫarıḫıyla irāḫātadan müştakdır. Dökülmek ma' nāsına

*Gözler çeşme gibi akarken, kalp yanıp tutuşurken aşkın gizli kalması mümkün müdür?

**Sende bu aşk olmasaydı ne gözyaşın tozu, toprağı islatırdı ne de ban ağacını ve Alem dağını andığında uykun kaçardı?

dumu^ç gözyaşı dirler. ^çAlā talel didüğü türük kavline mute^ç allağdır. Talel, virān olmuş binālar eşerine dirler. Erikte fi^çl-i māzi muḥātabdır. ^çİbāretdir şāhib-i kaşidenin kendü nefsinden. Tecrīd tariğiyle erğden müştakdır. Uykusuz kalmak ma^ç nāsına zıkr zālik kesir bir dille anmağa dirler. Zālük zamme ile kalbden anmağa dirler. Bān bir ağaçdır ki deniz kenārına qarib yerlerde olur. Ra^ç nā olduğı ecilden anı maḥbūbun kaddine teşbīh idirler. Türkī dilde ona sorgun ağacı dirler. ^çAlem bir tağın ismidir. Bil gel bu beyitte şanāyi^ç-i şı^çriyyeden şan^çat-ı müşābehet vardır. Türük ile erğta mābeynindedir. Nitekim hemetā ile yehımu gibi. Ya^çni şāhib-i kaşide ğaybet tārıkiyle muḥabbetinin ^çadem-i kitmānın taşrīh itdükdən sonra geru kendü nefsine tercīd tārıkiyle ḥiṭāb idüp ider ki; Eđer zī selemde, kâzımede, izamda sakin olanların sende ^çaşkı olmasaydı virāneler üzerine gözyaşın akıtmazdık ve daḥī bānı ve ^çalemi zıkr idüp gicelerde uykusuz kalmazdık.

Tercüme: ^çAşk olmağaydı anmazdın sen menāzili hem akmaz idi yaşlu gözün bu eraqati.

Şi'r:“ Fe keyfe tunkiru ḥubben ba^ç de mā şehidet.

Bihī ^çaleyke ^çūdūli'd-demı^ç ve's-şekami.”*

Fe şart-ı maḥzūfun cevābıdır. Tağdır-i kelām ^çalā mā zekernā fekeyfe tunkiru ḥubben ile aḥirihi. Keyfe zarf-ı mekāndır. (5b) Mutezammındır istifhām ma^çnāsına. İstifhām burada te^çaccüb ve istib'ād içündir. Tunkirü fi^çl-i muzāri^ç muḥātap fā^çili nefsinden ^çibāretdir. Tecrīt tariğiyle ma^çnāsı sen nice inkār idersin dimekdir. Ḥubb ^çaşk ma^çnāsınadır. Ba^çde sonra dimekdir. Mā maştariyedir. Zā'ide olmak dāḥi cā'izdir. Şehidet māzi müennesdir. Şehadetden müştakdır. Tanıklık virmek ma^çnāsına bihi didüğü şehidet kavline mute^ç allağdır. Zamīr-i mecrūr, ḥubben didüğü kavline rāci^çdir. ^çAleyke didüğü dāḥi şehidet kavline mute^ç allağdır. Kef zamir-i ḥiṭābdır. Şāhib-i kaşidenin kendü nefsinden ^çibāretdir, tecrīd tārıkiyle. ^çUdül şehidet kavlinin fā^çilidir. ^çAdlin cemi^çdir. ^çAdl, ^çādil ma^çnāsınadır. Dumu^ç gözyaşı, şekam ḥastalıktır. Ya^çni şāhib-i kaşide tecrīd

* Aşkı inkār etmeye çalışsan da gözyaşın ve aşk hastalığın senin aleyhinde şahitlik yapmaktalar.

tarihiyle kendü nefsinde şâbit olan ‘aşkın şubütüne ba‘zı emir zıkr itdükden sonra gerü kendü nefesine hîṭāb idüp, ider ki emir bizim zıkr etdiğimiz üzere olacak ‘aşkı sen nice inkār idebilürsin ‘Aceb hâldir ki gözlerin ve hastalığın ve za‘yıflığın ‘adâletle senin ‘aşkına şehâdet itdükden sonra sen kendü ‘aşkıyı inkār ider ve gizlersin.

Tercüme: ‘Aşkılığına nicesi inkār kılasın yaşla hastalığın virirken şehadeti.

Şi‘r: “**Ve eşbete’l-vecdü ḥaṭṭay ‘ebratın ve zānā**

Mişle’l-behāri ‘alā ḥaddeyke ve’ l-‘anemi.”*

Vāv ‘atıf içündür eşbete fi‘l-i māzi, işbâtdan müştak ikā‘ ma‘nāsına. Bu eşbete cümlesi beyt-i sâbıkda şehadet kavline ma‘tūfdur. Taḳdīri ve keyfe tünkirü ḥubben ba‘de mā eşbete’l-vecdü dimekdir. Vecd, ‘aşk ve ḥayrete dirler. (6a) ḥaṭṭay didüğü eşbete kavlinin mef‘ulüdür. Ḥaṭṭay, ḥaṭṭın teşniyesidir. ‘Abratın didüğü kavline muzāf olmakla nun düşmüştür. ‘Abra gözyaşına dirler. Ve zāne kavli kavline, ḥaṭṭay kavline ma‘tūfdur. Zāne za‘if varlıktır. Mişle’l-behāri kavlindeki mişle’l-behāri kāvline muzāf olduğu taḳdīrice zāne kavlinden ḥāl vaki‘ olur. Ve daḥī ḥaṭṭay kavlinden ḥāl vaki‘ olur. El-‘anemi kavline muzāf olduğu taḳdīrice behār sarı güle dirler. ‘Alā ḥaddeyk didüğü eşbete kavline mu‘allıktır. Ḥaddey ḥaddın teşniyesidir. Kefe izāfetle teşniye nun düşmüştür. Ḥad yanaḳ ma‘nāsınadır. Kef zamīr-i hîṭābdır. Şāhib-i ḳaşīdenin kendü nefsinde ‘ibaretdir tecrīd tarihiyle. Ve’l-‘anemi, mişle’l-bahāri kavline ma‘tūfdur. ‘Anem kızıl sukut ağacına dirler. Gitmeyüp ‘anemden murād kızıl kırttur. Ḥinnālu yarmak teşbīt olunur. Meşelen benāni mune‘im dirler ḥinnalı yarmağa. Bu beyitte leff-u neşr-i ḡayr-i müretdeb vardır. Mişle’l-behār, zāne kavline şarf olunur. Ve’l-‘anemi ḥaṭṭey kavline şarf olunur. Ya‘ni şāhib-i ḳaşīde beyt-i sâbıkın mezmūna ‘atıf idüp ider ki; sen ‘aşkı nice inkār idebilürsin. ‘Aceb hâldir ki senin ‘aşkın kızıl sukut ağacı mişāli kanla maḥlūṭ olmuş gözün yaş yanakların üzerinde isbatdan, itdükden sonra ve daḥī senin ‘aşkın sarı gül mişāli bedeninin ve yüzün sarılığın yanakların üzerinde ikā‘ itdükden sonra ‘aşkı sen nice inkār idebilürsin ‘aceb kendü ‘aşkın inkār idüp gizlersin.

Tercüme: Hem ‘aşk yazı yazmışken sarı ve kızıl sarı yanakta rengi kızıl gözde ‘abrati.

Şi‘r: “**Ne‘ am serā ṭayfü men (6b) ehvā fe erraḳani**

* Yanaklarında; gözyaşlarından kanla karışık kırmızı çizgiler, aşk hastalığından da sarı çizgiler oluştu. Bu çizgiler aşkın delilleri değil mi?

Üve'l-hubbu ya' terizu'l-lezzāti bi'l-elemi”*

Ne‘am hārf-i taşdıktır. Münferiddir. Mā sebağayı burada ebyat-ı şelāşe-i sābıkanın mezmūnunu taşdıktır. Taşdıri; ne‘ am inne‘l-emra mā zanentum dimektir. Serā fi‘ l-i māzi, ma‘ nāsı gice ile geldi dimektir. Tayf didüğü, serā didüğü kavlinin fā‘ ilidir. Hayāl ma‘ nāsına. Men ism-i mevşūldur, Maḥbūbtan kināyedir. Ehvā fi‘ l-i muzāri‘ mütellim vaḥde ma‘ nāsı ben sevirim dimektir. Ehvā cümlesi men‘-i mevşūlun sılasıdır. Fe‘ atıf içündür. Errağa fi‘ li māzi min bāb-ı tef il. Tahtında zamīr-i müstetir huve‘ rāci‘ dir mevşūle. Ni zamīr-i mef‘ ul ‘ ibāretdir mütellimden. Şāḥib-i kaşīdenin kendü nefinden ‘ ibaretdir. Ma‘ nāsı beni uykusuz koydu dimektir. Ve‘l-hubbu kavlinde vāv ḥāl içündür. El-ḥubbu mubtedādır. Ḥub ‘ aşk ma‘ nāsınadır. Ye‘ terizu, yubeddilü ma‘ nāsına tebdil ider, döndürür dimektir. Ye‘ terizü cümlesi ḥaberidir el-ḥubbu kavlinin. El-lezzāt ye‘ terizü didüğü kavlinin mef‘ ulüdür lezzāt, lezzetin cemi‘ dir. Bi‘l-elemi, ye‘ terizü kavline mütellimdir. Elem, melāmet ve melül ma‘ nāsına olmaktadır. Ya‘ ni şāḥib-i kaşīde tecriid tariğiyle kendü nefini taşdik etmek ve keyfiyet-i ḥālin beyān etmek murād edinip, ider ki; şol emir ki sen zıkr etdin ebyāt-ı şelāşe-i sābıkanın mazmūnu idi. Gerçekdir. Emir sen didüğün üzerinedir. Keyfiyet-i ḥālim daḥi budur ki benim sevdiğim kimsenin ḥayāli gice geldi. Beni uykusuz kodu. Ḥālim bu ki ‘ aşk, sevgi cümle lezzeti melāletle tebdil ider.

Tercüme: “ Yārun ḥayāli geldi, ḳomadı ki uyuyayım. Sevgi mükedder ider o kişi türlü lezzeti.”

Şi‘r: “ **Yā lā‘imī fi‘l-hevā‘l-uzriyyi ma‘ zireten**

Minnī ileyke ve lev enşafte lem telümi” **

Yā harf-i nidā. Lā‘im ism-i fā‘ ildir. (7a) melāmet ḳılıcı dimektir. Burada lā‘im şāḥib-i kaşīdenin kendü nefine ḥitāb ider, tecriid tariğiyle lā‘imi kavlindeki yā‘ mütellim zamiridir. Şāḥib-i kaşīdenin kendü nefinden ‘ ibaretdir. Fi‘l-hevā didüğü lāim

*Evet, sevgilimin hayali gece gelip beni uyandırınca onun hasreti uykumu kaçırdı, elem ve üzüntüyle doldum.

**Ey, Uzre kabilesinin aşıkları gibi aşık olduğumdan beni kınayan kimse! Benim hālimi bilseydin, beni ayıplamaz bilakis insafa gelirdin.

ķavline mütē‘allaķdır. Hevā ‘aşk ma‘nāsınadır. El-üzriyyi didüĝi fi‘l-hevā didüĝi ķavlin sıfātıdır. ‘Üzriyye de yā nisbet içündir. Ma‘nāsı; ‘üzre mensüptür. ‘Üzre bir ķabilenin ismidir ki ol taifesi ‘aşkda bir ĥaysiyetle meşhūrlardır ki; her kim onlardan biri ‘āşık olsa fi‘l-ĥāl helāk olur. Ma‘zıraten didüĝi fi‘li maĥzūfun mef‘ülüdür. Taķdīri; eķbil minni ‘üzran ileyke dimekdir. Minni didüĝi zıkr olan fi‘l-i muķaddere mute‘allaķdır. Minni ķavlinde ya mütেকellim zāmıridir. Şāĥib-i ķaşīdenin kendü nefsinde ‘ibaretdir. İleyke ķavli ma‘zıraten ķavline mütē‘allıķdır. Keĥ zāmıri-i ĥitābdır. Şāĥib-i ķaşīdenin nefsinde ‘ibaretdir. Lev ĥarf-i şart inşafte fi‘l-i māzi muĥāţab inşāftan müştakdır. Tā ‘ibaretdir lā’imden, şāĥib-i ķaşīdenin kendü nefsinde. Ya‘ni şāĥib-i ķaşīde ‘aşkıni ‘itiraf itdükdün sonra nefesine nidā idüp ider ki; ya beni melāmet edici kimse, bende beni ‘üzre tã’ifesinin ‘aşkı var iken beni melāmet idersin. Benim sana ‘üzrüm vardır. Benden ‘üzrümü kabül eyle. Eĝer senin inşāfın olsa idi beni melāmet etmezdin bu ‘aşkı ‘üzirde.

Tercüme: “ ‘Üzri-hevāda beni melāmet kılan kişi inşāfın olsa terk iderdin melāmeti.”

Şi‘r: “ ‘Adetke ĥāliye lā sırrı bi müstetirin

‘Ani‘l-vüşāti ve lā dā‘i bi münĥasimi.”*

(7b) ‘Adet fi‘l-i māzi müenneşdir. Ramet vezni üzere, tecāveze ma‘nāsına. Keĥ zāmıri-i ĥitābdır, ‘ibaretdir lā’imden. Şāĥib-i ķaşīdenin kendü nefsinde kinayedir, tecrīd tãriķiyle. ‘Adetke burada mevķi‘ duā‘ da vāki‘ olmuşdur. Duā‘-yı ‘aliedir. Ĥāli ķavli ‘adetke ķavlinin fā‘ildir. Ma‘nā benim ĥālim tecāvüz (geçsin) etsün, sana varsın dimekdir. Ĥālden murād burada ‘aşkıdır. Lā sırrı ķavlinde lā leyse ma‘nāsınadır. Sırrı de ye mütেকellim zāmıridir. Ma‘nāsı; benim sırrım dimekdir. müstetir didüĝi, lā sırrı ķavlindeki lā nın ĥaberidir. Müstetir ismi-i fā‘ildir. Ma‘nāsı; gizlenici dimekdir. ‘Ani‘l-vüşāti müstetirin ķavline mütē‘allaķdır. vüşat vāşinin cemi‘dir. Ķuzātun vezni üzere gambazlardan dimekdir. Ve ‘alā dā‘i bi münĥesim ķavli, lā sırrı bi müstetirin ķavline ma‘tūfdur. Dā‘i ķavlinde ki ya mütেকellim zāmıridir. Ma‘nāsı; benim derdüm dimekdir. Bi münĥasimin ismi fā‘ildir ma‘nāsı; kesilici dimekdir. Ya‘ni şāĥib-i ķaşīde, iltifāt tãriķiyle kendü nefesine nāsıĥı mulāyım olub kendü kendüsini melāmet itdikten sonra nefesine dua‘ ‘aleyh idüp, ider ki, benim ĥālim, ya‘ni benim ‘aşkıma sana tecāvüz idüp sana varsın benim sırrım gambazlarından gizli deĝildir. Ve dā‘i derdüm kesilir dert sana

* Sırrım herkesin diline düştü. Artık sırrımı sen de biliyorsun; derdimin dermanı ise yok.

varsın benim sırrım gambazlarından gizli değildir. Ve dāhi derdüm kesilir dert değildir.

Tercüme: “Hālim yetişdi sana sırrım değil ve daği derdim kesilmedi. Niyet-i vāşiyi vişāyetî. “

Şi‘r: “ **Mehāzteni’n-nuşha lākin lestü esme‘ uhū**

İnne’l-muhibbe ‘ani’l-‘uzzālî fi şamemi.”*

Maḥāzte fi‘l-i māzi muḥātapdır. Te zamīr-i bāriz-i muttaşıl ‘ibāretdir, lā’im-i nāşihden. Yā zamir-i mütekellimdir. En-nuşha meḥāzte kavlinin mef‘ülü şānisidir. Nuşha naşihat ma‘nāsına. (8a) Maḥāzteni’n-nuşha kavlinin ma‘nāsı sen naşihatı maḥza eyledün. Mālā yenbegiden şāfi ve ḥālîş olan naşihatı bana eyledin. Lākin ḥarf min ḥurufi’l-müşebbehe ism-i maḥzūf taḳdīri lākinenni demekdir. Lestü esme‘ uhu kavli lākin didüğü kavlinin ḥaberidir. Ma‘nāsı; ben ol naşihatı işidir ve kabül ider değilim demekdir. El muhibbe didüğü ism-i fā‘ildir. İf‘āl bābindan ‘āşık ma‘nāsıdır. ‘Uzzālün ism-i fā‘ildir. Cemi‘ mükesser ma‘nāsı: naşihat ediciler demekdir. Şamem şağır olmağa dirler. Ya‘ni şāhib-i ḳaşīde ‘aşkının galebesinden lā’im-i nāşih’in nāsiḥati maḥzasın istimā‘ etmeyüp lā’im-i nāşihā ḥitāb idüp ider ki; sen bana mālā yenbegiden şāfi ve ḥālîş olan naşihāti eyledün. Lakin ben anı işidir ve kabül ider değilim. Zīrā ‘āşık olana naşihat acı gelüp ‘āşık kendüni şağırlığa urup naşihatı dinlemez.

Tercüme: “Viridin iyi öğüt ve dāhi işitmedim. Lā büdde hemişe ‘āşık işitmez naşihati.”

Şi‘r: “ **İnnī tehemtü nāşihā’ş-şeybi fi ‘azeli.**

Ve’ş-şeybü eb‘ adü fi nuşhin ‘ani’t-tūhemi.”*

İnne ḥarfdır, ḥurūf-u müşebbekten. Yā zamīr-i bāriz-i mütekellimdir, ismidir. İnnenin ittehemtü cümlesi innenin ḥaberidir. Tehemmütten müştāḳdır. Ma‘nāsı: Ben taḥkiḳi tehemmüt eyledüm demekdir. Tekzīp ma‘nāsıdır. Meşelā zeydi tehemmüt

* Bana aşk yüzünden düştüğüm durumdan dolayı nasihat ediyorsun; Ama ben aşkımdan dolayı edilen nasihatleri, yapılan kınamaları dinleyemem ki.

* Oysa ben saçımdaki beyazların nasihatini bile dinlemedim. Beyazlaşmış saç insanlar için en önemli nasihattir.

eyledüm, demenin ma' nāsı zeydi tekzīp eyledüm kavline taṣdīk eyledüm zeyde 'ārı lāhık etdüm dimekdir. Naṣīha'ş-şeybi ittehemtü kavlinin mef'ülüdür. Naṣīh naṣīhat ma' nāsınadır. Şeyb birliğin ol mertebesine dirlir. Fī 'azeli didüğü ittehemtü kavline mute' allıktır. (8b) Ma' nāsı: Beni melāmet etmesinde ve bana naṣīhat eylesinde şeybe tühmet eyledim, dimekdir. Vāv hāl içündür. Ve'ş-şeybü eb' adü didüğü naṣīha'ş-şeybi kavlinde hāl vāki' olmuştur. Eb' adü ırak olucu dimekdir. Fī nuṣhın didüğü eb' adü kavline müte' allıktır. Tühem tenin zammesi ve hānın fethası ile tühmetin cemi' dir. Dürer durrun cemi' olduğı gibi. Ya' ni ṣāhib-i kaşide 'aşkın galabesinden doyp, 'aşktan inṣāfa gelüp kendü nefesine ider ki taḥkiği bed resti ve vīraleti bana naṣīh olan birine, beni melāmetde ve bana naṣīhatte tühmet eyledüm. Hālbuki birlik naṣīhat etmesinde tühmetlerden uzak olucudur.

Tercüme: “ Şeybim naṣīhat etdi ona tühmet eyledüm. Vechi nedir ki şeybe kişiye kıla tühmeti.”

El-faşlü'ş-şānī fi zikri'n-nefs ve men' i hevāhā.

Şi'r: “ **Fe inne emmāratī bi'ş-sū' i me't-te' azet,**

Min cehlihā bi nezīri'ş-şeybi ve'l-heremi.” *

Fe ta' lil içündür. Bu beyt, beyt-i sābıkın ki ittehemtü naṣīha'ş-şeybi kavlidir. Ta' lil-i vāki' olmuştur. Ve daḥi mezkūr fe tefsīr için olmak cā'izdir ki beyt-i sābıkın tefsiri vāki' ola. Emmāre ve emirden müştakdır. Mübālağa şıgasıdır. 'Allame vezni üzere ma' nāsı ziyāde emir edici dimekdir. Emmāreti kavlinde ya zamir-i mütekellimdir. Burada emareti kavli şıfat vāki' olmuştur, mevşūfu hażf olunmuştur, ma' nāsı benim nefş-i emmārem dimekdir. Bi'ş-su-yi emmāreti kavline müte' allıktır. Ma' nāsı şer viremezlik ma' nāsınadır. Mā nefiy içündür. İtte' azat māzi müennesdir. Va' azdan müştakdır. Aslı evte' azatdır. Fā' ili tahtında müstetir hiye rāci' dir emmāreye. Ma' nāsı: (9a) ol nefsi emmāre naṣīhat aḥz etmedi, ya' ni naṣīhat kabül etmedi. Min cehliha didüğü isti' zat kavline müte' allıktır. Min ta' lil içündür. Ma' nāsı; ecildir. Min cehlihā kavlindeki zamir-i muttaşıl nefş-i emmāreye rāci' . Ma' nāsı; ol nefsi emmāre cehlinden ötürü dimekdir. Bi nezīri'ş-şeybi didüğü min cehlihā kavline müte' allıktır. Nezīr fā' il vezni üzeredir.

* Benim kötülüklerle dolu, öğütlere kapalı nefsim; ne ihtiyarlamasından ne de saçının ağarmasından nasihat aldı.

Münzir ma' nāsına olmak cāizdir. Bedi' mebdî' ma' nāsına olduğu gibi dāhi inzār ma' nāsı cā'izdir. Nekr inkār ma' nāsına olduğu gibi. Nezîr münzir ma' nāsına olduğunca takdirce ma' nāsı ol nefş-i emmāre şeyb münzirî ya' ni havf virici şeybi bilmediği ecilden dimekdir. Nezîr inzār ma' nāsına olduğu takdirce ma' nāsı ol nefş-i emmāre şeybin tehavvüfün ya' ni korkutmasını bilmediği ecilden dimekdir. Ve'l-heremi şeyb kavline ma' tūfdur. Herem birliğin nihāyet mertebesine dirler. Ya' ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mezmûnundan nedāmet idüp inşāfa gelüp hāl bu ki şeybi nāşih töhmetden ba'id iken şeybi nāşihden naşihat aḥz etmeyüp şeybi naşihā töhmet eyledüm deyüp bu mezmûnun ' illetin zıkr etmek murād edinip ider ki zîrā benim nefş-i emmārem beni yaramazlığa da' vet idüp bana yaramaz nesne emr ider. Birliğin ve pir-i fānilığın korkmasını bilmediği ecilden va' zı naşihat kabûl etmeyüp yaramaz yerlere yilter. Tercüme: “ Emmāre nefsim oldı va' z ile mütte' az, şeyb u herem nedir? Beni yendi cehāleti.

Şi'r: “ **Ve lā e' addet mine'l-fi'li'l-cemili kırā**

Ẓayfin elemme bi resi ḡayre muḥteşemi. ”*

Vāv 'atıf içündür. La nefiy içündür. (9b) E' addet fi' l-i māzi müennesdir. Min bābi'l-if'āl. Mezkûr itte' aḥat kavline ma' tūfdur. Fa' ili tahtında müstetir hiye rāci' dir. Nefş-i emmāreye. Ma' nāsı; benim nefş-i emmārem ihzar eylemedi, ya' ni müheyyā idüp yıraklamadı dimekdir. Mine'l-fi'li'l-cemil kavli-i e' addet kavline müte' allaḥdır. Fi' l' den murād ' amel-i şālihdir ve ḥaslet-i merziyye' dir. Cā' iz ki mine'l-fi' li zarf-ı müsteḡar ola. Kıra kavlinden hāl ola. Kıra ziyāfet ve ḡanukluḡ ma' nāsınadır. Ẓayf konuk ma' nāsına burada ḡayf' den murād şeybdir. Elemme fi' l-i māzi e' addü vezni üzere. İmmameden müştāḡdır. Nüzül ma' nāsına ya' ni inmek ma' nāsına. Elemme cümlesi ḡayf kavline şıfat vāki' olmuştur. Bi re' sî didüğü elem didüğü kavline müte' allaḥdır. Bi re' sî kavlinde ye zamîr-i mütekellimdir. ḡayra muḥteşemin ḡayf didüğü kavlinden hāl vāki' olmuştur. Muḥteşem ihtişāmdan müştāḡdır. Şe' nin fetḡası ile ve kesresi ile cā' izdir. Mu' azzez ve mükerrerem ma' nāsına. Ya' ni şāhib-i kaşide benim nefş-i emmārem beni yaramazlığa da' vet idüp va' z kabûl eylemez deyuger ve nefş-i emmāreden şikāyet idüp ider ki benim

* Kötülüklerle dolu nefsim misafirini güzel amellerle karşılayamadı. O misafir de kendisine tazim ve ikramda bulunmama fırsat vermeden çıkageldi.

Nef̄s-i emmārem fi' l-i cemilden ya' ni ā' māl-i sālīhadan ve h̄ı̄sāl-ı merzīyyeden bir 'amel ve bir h̄āslet ih̄zār idüp mu' azzeẓ ve mükerrerrem olmadığı h̄alde benim başıma nāzil olub bana konuk olan birliğin konukluğu için yırāklamadı.

Tercüme: “Bir ğayr-ı muhteşem konuk etdi başıma nüzül kılmadı nefsim ona cümleden ziyāfeti.”

Şi'r: “**Lev küntü 'alemü ennî ma uvaqqiruhü.**

Ketemtü sırren bedālî minhü bi'l-ketemi.”*

Lev harf-i şart küntü (10a) Fi' l-i māzi mütেকellim fi' ldir. Ef' āli nākısdan 'ālemü ennî mā üvekkiruhü cümlesi haber vāki' olmuşdur. 'Ālemü didüğü fi' l-i muzāri' mütেকellimdir. Enni kavlinde ya zamīr-i mütেকellimdir. Mā nefy içündür. Üvekkirü muzāri metekellimdir. Tevķirden müştakdır. Konaqlık ma' nāsına fāi' li tahtında müstetir ana 'ibaretdir. Şāhib-i kaşidenin kendü nefsinde üvekkirü kavlindeki mef' ul zamīr-i şeybe rāci' dir. Ketemtü māzi mütেকেlemdir. Cā' iz ki ketmden müştak ola. Ke' in fethāsı ile ve te' nin sukūtu ile cā' izdir ki kitemden müştak ola. Kefin kesresi ile ve te' nin fethāsı ile veçhi evvel üzere ma' nāsı ben setr iderdüm dimekdir. Veçhi-şāni üzere ma' nāsı ben h̄ına yakardüm dimekdir. Sirran didüğü ketemtü didüğü kavlin mef' ulüdür. Sirran hafı dimekdir. Burada sir' den murād pirlıkdir. Bedā fi' l-i māzi ma' nāsına zāhir oldı dimekdir. Bedā cümlesi sirran kavlinin sıfatıdır. Lī didüğü bedā didüğü kavline mütē' allıķdır. Lī kavlindeki ye zamīr-i mütেকেellimdir. Minhü didüğü muqaddere mütē' allıķdır. Bedā nın fā' ilinden h̄āl vāki' olmuşdur. Minhü de zamīr-i mecrūr şeybe rāci' dir. Bi' l-ketemi dāhi bedā kavline mütē' allıķdır. Kitem ke' in kesresi ile te' nin fethāsı ile boya ve h̄ına ma' nāsınadır. Ya' ni s̄āhib-i kaşide başına nāzil olan konugun konaklığı için 'amel-i sālīh ve h̄ālet-i merzīyye ih̄zār idüp yırāklamaduğuna nādīm olub ider ki; Eđer ben zayf-ı 'aziz ve şerīf konaqlamayup mu' azzeẓ ve mükerrerrem idüp h̄ürmet etmediğim bileydüm, benim için zāhir olan ki pirlık 'alāmeddir, boyayla boyardım ve h̄ına yakardım. H̄alkın muṭi' ni olub rüsvā-yı 'ālem olmazdım.

Tercüme: “Bilsem ki h̄ürmet idemez başım anmana ketm iderdüm. Sevād-ı ketm birle şeybi.” (10b)

* Eğer nefsimin beni yeneceğini, misafirimin bu kadar erken geleceğini bilseydim ketem boyasıyla sırlarımı kapatırdım.

Şî'r: “Men lî bireddi cimāhin min ğavāyetihā.

Kemā yüreddü cimahu'l-ħabli bi'l-lücemi.”*

Men istifhām-i inkārî ve istintāk içündir. Bir eħad kādîr deĝildir demek ma' nāsı üzere. Lî didüĝi müte'allıķı muķaddere müteķaddümdir. Men yazmenü ve yü'inü dimekdir. Ya zamîr-i mütekellimdir. Yüraddü dāħi zıkr olunan muķaddere müte'allıķdır. Radde men' ma' nāsına cimāħ cāmışlıķ ma' nāsına ya' ni hevā-yi bātıla yeltenmek. Min ğavāyetihā didüĝi muķaddere müte'allıķdır. Żarf-ı müsteķardır. Cimāħ didüĝi kavlinde şıfat vāki' olmuşdur. Ğavāyet dalālet ma' nāsınadır, azĝunlıķ dimekdir. Ğavāyet kavlindeki zamîr-i mecrür nefş-i emmāreye rāci'. Kemā yüraddü kavlinde kef mişil ma' nāsına reddin şıfatı vāki' olmuşdur. Māştariyyedir daħî mâ-i zā'ide olmaķ cā'izdir. Yüraddü fi'l-i muzāri meĝhül ma' nāsına men' olunur dimekdir. Cimāħu'l-ħayli kavli yüraddü kavlinin kâ'im-i maķām-ı fâ'ilidir. Ğuyulāt ma' nāsınadır. Bi'l-lücimi yüraddü kavline müte'allıķdır. Uyan ma' nāsına ya'nî şāhib-i kaşide zayf-ı 'azizi ki pirlıķdir. Konuklamadıĝı anı mu'azzez ve mükerrerem kılmadıĝı ona ħürmet etmediĝi nefs-i emmārenin zalāletinden olduĝı ecilden nefs-i emmārenin dalāletçe men' olunmasını murād edinip ider ki kimdir benim nefs-i emmārenin dalaletinden olan camışlıĝın giderip dalaletinden döndürüp buna mu'in olan. Nitekim yavuz atların camışlıĝı evyān ile döndürölüp men' olduĝı gibi.

Tercüme: “Atın cimāheti nitekim red ider lücam ey kaş redd olaydı nefsim ğavāyeti.”

Şî'r: “Felā terum bi'l-me' aşi kesre şehvetihā,

İnne't-te'ame yüķavvî şehvete'n-nehimi.”**

Fe şart-ı maħzûfün cevābıdır. Taķdîri in 'arapte enne'n-nefse'l-emmārete ħarîşatün (11a) 'ale'ş-şururi ve'l-ķabāyiħ felā terum bi'l-me' aşi: lâ nehiy içündir. Fi'l-i muħāţapdır. Ravm'den müştakdır. Fâ'il-i taħtında müstetir ente 'ibāretidir. Şāhib-i kaşidenin kendü nefsinden iltifāt tarıķıyla ma' nāsı taleb eylemesin dimekdir. Bi'l-me' aşi lâ terum kavline müte'allıķdır. Me' aşi ma' şıyetin cemi' dir.

* Benim nefsim dizginlenemeyen azĝın atlar gibidir. Bu nefs-i kötülüklerden alıkoymak mümkün mü?

** Nefs-i emmārenin günāh işleye işleye yorulacaĝını ve günāh işlemekten vaz geçeceĝini zannetme. Zirā yemek aç olanın iştahını açar.

Günāh ma' nāsına. Kesre şehvetihā kavli felā terum kavlinin mef' ulüdür. Kesr, şamk ma' nāsınadır. Şehvet lezzet ma' nāsınadır. Şehvetihā kavlinde zamir nefis-i emmāreye rāci' dir. İnne't-te' ame kavlinde inne harfidir, mine'l-hurufi'l-muşebbehete bi'l-fi' li. Ette' ame ismidir. Yuğavvi cümlesi haberidir. İnnenin inne ismiyle haberiyle ta' lili vāki' olmuşdur. Felā terum kavlinin taqdiri inne't-te' ame yuğavvi şehvete'n-nehimi dimekdir. Yuğavvi fi' l-i muzāri ma' nāsı kuvvet virir dimekdir. Fā' ili tahtında mustetir. Rāci' te' am. Şehveti'n-nehimi kavli, yuğavvi kavlinin mef' ulüdür. Nehim sıfat-ı müşebbehedir. Harisun ma' nāsına. Ya' nî şāhib-i kaşide nefis-i emmārenin dalāletinden men' olunmasına çare bulmayup ve daği şurura kabaca hırsın görüp emindir ki inşāfa gele. Bir miktar murādın ala deyüp me' aşi üzere komağ isteyecek keru kendü nefisine hiṭāb idüp ider ki kaçan sen nefis-i emmārenin şururu ve kabaca hırsın görüp haris idüken bildinse sen ol nefis-i emmārenin hırsı şehvetinin kesr idüp soyup giydirmesini nefis-i emmāreyi ma' şiyetler üzerine komağla taleb eyleme. Zîrā ma' şiyet nefis-i emmārenin te' amıdır. Te' am hud-u haris olan kimsenin şehvetin artdırır.

Tercüme: “Pis ma' şiyetler ile gönül şehvetin sana kuvvetlenir te' amla hırsı ehl-i şehveti.”

Şi'r: “ **Ve'n-nefsü ke't-tıflı in tühmilhe şebbe 'alā**

Hubbi'r-rezāi' ve in tefṭmhü yenfeṭimi.”*

(11b) Vāv hāl içündür. Nefs didüğü mubtedādır. Ke't-tıflı didüğü haberidir. Kef teşbih içündür. Tıfl oğlana dirler in haruf-u şart tuhmilü fi' l-i muzāri' muḥāṭabdır. İhmālden muştağdır. Terk etmek ve kıvmak ma' nāsına, fā' ili tahtında mustetir ente, ' ibāretdir şāhib-i kaşidenin kendü nefisinden iltifāt ṭarıkıyla. Tuhmilihü kavlinde zamir tıfla rāci' dir. Şebbe fi' l-i māzi sebebden muştağdır. Yiğit ma' nāsına olur. Kaviy ma' nāsına olur. ' Alā hubbi didüğü şebbe kavline mute' allağdır. Rızā' ummak ma' nāsınadır. Vāv ' atıf içündür. İn harf-i şartdır. Tefṭmhu fi' l-i muzāri' muḥāṭabdır. Fiṭāmdan muştağdır. İrmak ma' nāsına, fā' ili tahtına müstetir ente ' ibāretdir , şāhib-i kaşidenin kendü nefisinden iltifāt ṭarıkıyla tefṭmhudeki zamir ' atıfla tıfla rāci' dir. Yenfeṭimi fi' l-i muzāri' dir infi' al bābından. İnfiṭāmdan muştağdır. Ma' nāsı kesilir dimekdir. Fā' ili tahtında hüve rāci' dir ' atıfla. Ya' ni şāhib-i kaşide beyt-i sābıqın mezmünü te' kiden ve işbāten kaş idüp ider ki hāl bu ki nefis emer oğlan gibidir. Eğer ol

* Nefis süt emen bebek gibidir. Zamanında süttten kesmezsen büyüünce de emmek ister.

emer oğlanı emmekden kesmeyüp ihmāl edecek olursan emmeye harīs olub, emmek muḥabbeti gālib olur, emmek üzerine yetenek olub ḳaviy olur. Eğer emmekden kesecek olursan memeden kesilüp hırşı zāil olur. Nefs-i emmāreyi daḫi me‘aşı işlemekten kesmeyüp ihmāl edecek olursan me‘aşı işlemek üzerine ḳaviy olub harīş olur. Eğer me‘asīden kesip men edecek olursan hırşı zā’il olub ḫayra mā’il olur.

Tercüme:“ Nefsin rażī‘a benzer emir ḳovsun anı, süttten kesersen öęrenür ider ḳanā‘atı.”

Şi‘r: “ Faşrif hevāhā ve hāzir en tüvelliyehū

İnne’l-hevā mā tevellā yuşım ev yeşımı ”*

Fe şart-ı mahzūfun cevābıdır. Taḳdir-i kelām iz ā‘rafte (12a) şānū’n-nefsi’l-emmāreti ve hālehā fāşrif hevāhā dimekdir. İsrif emr-i ḫazırdır. Şaḫib-i ḳaşidenin kendü nefesine ḫitābdır. İltifāt tarikiyle ma‘nāsı tağyir eyle döndür demekdir. Hevāhā ḳavli işrif ḳavlinin mef‘uludur. Zamīr-i mecrūr nefş-i emmāreye rāci‘dir. Ma‘nāsı nefş-i emmārenin şurura ve ḳabāyıḫa hevāsını ve melyini döndür dimekdir. Hāzir emirdir. Bu daḫi Şaḫib-i ḳaşidenin nefesine ḫitābdır. Ma‘nāsı ḫavf eyle ve ihtıraz eyle dimektir. En maşdariyedir. Tevellā fi‘l-i müzari‘dir. Muḫātab min bābı’t-tef il fā’il taḫtında müstetir ente. ‘İbāretdir şaḫib-i ḳaşidenin kendü nefşinden iltifāt tarikiyle tuvellide zamir-i muttasıl hevāhā didüğine, hevā ḳavline rāci‘dir. Ma‘nāsı nefş-i emmāre hevāsını üzerine ḫākim ḳılmaḫtan ihtıraz eyle dimekdir. İnne’l-hevā ḳavlinin taḳdiri li enne’l-hevā dimekdir. Lām-ı cerra hażf olunmuşdur ve ḫazir en tuvelliyehu ḳavlinin ta‘lilidir. Mātevellā didüği ḳavlindeki mā şart içündür ve daḫi mādāme ma‘nāsına olmak cā’izdir. Vech-i evvel üzere ma‘nāsı kaçan nefş-i emmārenin hevāsı üzerine ḫākim olacaḫ olursa dimekdir. Vech-i şānī üzere ma‘nāsı mādemki nefş-i emmārenin hevāsı üzerine ḫākim olan dimekdir. Yuşım fi‘l-i müzari‘ min bāb-ı if‘al işmāden müştāḫdır aşında yuşmī idi ‘alamet-i cezmden ötürüye düştü. Mātevellā ḳavlinin cevābı vāki‘ oldı helāḫ ider ma‘nāsına. Ev yeşımı ḳavli ye nin fethāsı ile yeşım ḳavline ma‘tūfdur. Ye‘idu vezni üzere veşmden müştāḫdır. ‘Ayıb getirir dimekdir yani şāḫib-i ḳaşide nefş-i emmārenin şanı ne eydüğün ve hāli ne şey üzerine eydüğün bildikden sonra ider ki Eđer sen (12b) Nefş-i emmārenin şanını ve hālini bildinse sen ol nefş-i emmārenin hevāsını tağyir idüp döndür. Ve daḫi nefş-i emmārenin hevāsını üzerine ḫākim ḳılmaḫdan hazır eyle zīrā kaçan ol senin üzerine ḫākim olursa seni helāḫ ider ve yāḫud ‘ayıblu kalur.

Tercüme: “ Nefsin hevāsını övdün getirürsen sen anun döndür hevāsını ona virme imarati.”

* Nefsini kontrol etmek istiyorsan; onu hākimiyetin altına al. Nefşinin kontrolüne girersen nefşin seni helak eder ve sana zarar verir.

Şi'r: “ **Ve rā' ihā vehye fi' l- ' amāli sā' imetün,**

Ve in hiye's-sehāleti'l-merā' felā tesumi”*

Vāv 'atıf içündür ve rā' ihā didüğü mezkūr ısrıf kavline ma' tūfdur. Rāi' emr-i hazırır mufā' ale bābindan. Şahib-i kaşidenin kendü nefesine hitâbdır iltifât tarikiyle rā' ihā kavlindeki zamîr-i mensûb-u muttaşıl rāci' dir emmāreye. Ma' nāsı ol nefş-i emmāreyi güdüp zaṭ eyle dimekdir. Vāv hāl içündür. Hiye nefsi emmāreye rāci' dir. Fi' l-ā' mālî kavli sā' imetün kavline mute' allıkdır. Ā' māl 'amelin cemi' dir. Ā' mālden murād ā' māl-i şāliḥadır. Sāi' metün salmıyor dimekdir. Vāv ibtidā' içündür. İn harf-i şart hiye zamîr-i munfaşıldır nefsi emmeraye rāci' dir fi' l-i maḥzūfun fā' ilidir. İsteḥlet didüğü fi' l-i maḥzūfun tefsiri vāki' olmuşdur. Taḥdir-i kelām ve in isteḥlet hiye isteḥlet dimekdir. Allah-u tebāreke ve te' ālānın ve in eḥadun mine' l-muşrikine istecārike didüğü kavlinin tariki üzerine el-mera' didüğü isteḥrati'l-mer' a kavlinin ma' nāsı ol nefş-i emmāre otlağı tatlı bulacak olursa dimekdir. Fe cevāb içündür. Lā tesumi nehy-i hāzırır. İsamdan müştakır. Şahib-i kaşidenin kendü nefesine hitâbdır. Ma' nāsı ol nefsi emmāreyi lezzet bulduğu mer' āda ra' y eyleme dimekdir. Ya' ni şāhib-i kaşide feşrif hevāhā kavlinde 'atıf idüp der ki sen nefsi (13a) emmārenin şānını ve hālını bildinse ol nefş-i emmāreyi güdüp zaṭ eyle hālbuki ol nefş-i emmāre a' mālî şāliḥada salma yürüdür. Kaçan ol nefsi mer' ayı tatlı bulacak sen ol nefş-i emmāre kendü veya leziz gelen mer' ada ra' y eyleme bir āḥir mer' ada ra' y eyle ki nefş-i emmāre riyāzet-i şedide üzerine kılasın.

Tercüme: “Gör salma olmasın anı yaḥşī ri' ayet et mer' ayı tatlı bulduğu dem kava sāmēti.”

Şi'r: “ **Kem ḥassenet lezzeten li' l-meri' kātiletēn**

Min hayşü lem yedri enne's-semme fi' d-desemi”.**

Kem haberiyedir keşira ma' nāsına hassanet fi' l-i māzi müenneş min bāb-i tef' il taḥtında fā' il-i mustetir hiye rāci' emmāreye. Ma' nāsı ol nefş-i emmāreni küçük gösterir dimekdir.

* Nefsin amelle ve işle meşgulken dikkat et. Nefsin yaptıklarından hoşlanıyorsa ona o işi yaptırma, nefsin şımartma.

** Nefsin insāna tattırdıkları insān için öldürtücüdür. Çünkü insānlara zehir, tatlı şeylerle sunulur.

Lezzet kavli hassenet kavlinin mef'ulüdür. Li'l-meri' hassenet kavline mute'allıktır. Meri' şey dımeıdır. Qatıleıen kavli lezzeten didüğinin sıfatıdır. Min hayşü ta'lil içündür. Hassenet kavline mute'allıktır. Lem yedri didüği hayşü kavlinin muzâf-ı ileyhi vâki' olmuşdur. Lem yedri lem ya' lem ve lem yefhem ma'nâsınadır. Tahtında fâ'il-i mustetir hüve râci'idir li'l-meri' kavline. Enne's-şemme fi'd-desemi kavli lem yedri kavlinin mef'ulüdür. Sem zehir ma'nâsınadır. Desem cerb-i te'âm ma'nâsınadır ya'ni şâhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mısra-ı şânisinin mezmünuna kaçan ol nefş-i emmâre mera'yı leziz ve tatlu bulacak olursa sen ol nefş-i kendüne leziz gelen mera'da ra'y eyleme dedikten sonra bunun üzerine ta'lil kaşt idüp der ki nice kerrâtle ol nefş-i emmâre kişiye huda' idüp fi'l-ħaķıķa lezzet olmayan belki kişinin helâkine sebep olan nesneyi bi hayşü's-şuret kişiye küçük gösterir. Şol hayşiyetle ki kişi fehm idüp anlamaz ki. (13b) Ta'mında zehir vardır. Nefş-i emmâre ona huda' etmiştir.

Tercüme: " Ey nice şene tatlu gelür nefse, 'aķıbet ma'lüm olur ki zehirdir anın desumeti. "

Şi'r: " **Vahşe'd-desâise min cûin ve min şebiin**

Fe rebbe maħmeşatin şerrun mine't-tuħemi."

Vāv 'atıf içündür. İhşi emr-i hazırıdır ħeşiyeden ħavf eyle sen dımeıdır. Şahib-i kaşidenin kendü nefşine ħitâbdır. İltifât tarıķıyla. Desâise ihşi kavlinin mef'ulüdür. Desâise desisenin cemi'dir, gizli fitneler dımeıdır. Min cu'in kavli ed-dasâise kavlini beyâni vâki' olmuşdur. Cu' açlık ma'nâsınadır. Min şebi' kavli min cû'in kavline ma'tüfdür. Şiba' tokluk ma'nâsınadır. Fe rubbe kavlinde fe ta'lil içündür. Rubbe aslında ta'lil içündür. Bu maħalde tekşir içündür. Maħmeşatin maşardır, meşgabetin vezninde ziyâde açlık ma'nâsınadır. Ferubbe maħmeşatin kavlinin mute'allıķı maħzûfdür. Taķdır ferubbe maħmeşatin üşerrun mine't-tuħami raeytehu dımeıdır. Şerrun kavli mecrür olmak câizdir. Maħmeşatin kavline sıfat vâki' olmak üzere merfu' olmakla câizdir. Mubtede-i maħzûfun ħaberi olmak üzerine taķdır, hüma şerrun dımeıdır. Hüma şerrun cümlesi maħale'l-mecrür maħmeşatin kavline sıfat vâki' olmak üzerine şer ħayrın zıttıdır. Mine't-tuħam kavli şerrun kavline mute'allıktır.

* Açlık ve toklukla ibadet yaptığını zannetme; Zirâ açlığın tokluğundan daha zararlı olabilir.

Tuham aşında tuhmeten idi te'nin zammesi ile ha'nın mim'in fethasıyla cemi' tuhmât gelür. Tuhmeten aşında vehmeten idi. Vāv te'ye kalb olundu. Nitekim tuğlan kalb olunduğı gibi burada tuham didüğü kavlinde te hazf olunmuşdur kâfiye ecli için, Tuhemtu kalak ma'nāsına. Ya'ni şāhib-i kaşide nefş-i emmārenin ba'zı huda'sını zıkr (14a) itdükden sonra ol nefş-i emmārenin gizli fitnelerini zıkr idüp onlardan havf olunmasını emr etmek murād edinip ider ki havf idüp kork nefş-i emmārenin gizli fitnelerinden ki açlıktan tokluğdan hāşıl olunur. Zīrā açlıktan hadeş-u sū-i hulk-u melāmet-u müşevvişü'l-hāl olmağ hāşıl olur. Bilki yaqın olur kişinin lisanı üzerine mālā yenbeğī cereyān iddürüp küfre bā' iş olur ve dağı tokluğdan kasevet ve ğaflet ve ğalebe-i şehvet hāşıl olur. Amma ekşeri evkātta açlık tokluğdan eşed olur. Zīrā küfre bā' iş olması vardır.

Tercüme: “Meyl etme çu'a ve şiba'a evşatı gözet, ey nice maḥmeşa götürür nice bitneti.”

Şi'r: “**Ve'stefrig'i'd-dema' min 'aynin kad imtelet**

Mine'l-meḥārimi ve'l-zem ḥimyate'n-nedemi.”*

İstefrig emr-i ḥazırdır istif āl bābından, şāhib-i kaşidenin kendü nefesine ḥitāb iltifāt ṭariқиyle. Ed-dema' mef'ıldür, istefrig kavlinin dumu' gözyaşına dirler. Min 'aynin istefrig kavline müte'allıqdır. Ma'nāsı gözünden yaş akıdıp ağlamaktır. İmtele'tet fi'l-i māzi müenneş min bāb'ıl ifti'al fā'ili tahtında mustetir hiye rāci' 'ayna ma'nāsı tıldı dimekdir. Min el-meḥārimi didüğü imtelet kavline müte'allaqdır. Meḥārim maḥremi cemi'dir. Maḥrem harām ma'nāsınadır. İlzem emirdir. İstefrig kavline ma'tüfdür. Ma'nāsı mulāzemet eyle dimekdir. Ḥimyete'n-nedemi didüğü kavli ilzem didüğü kavlinin mef'ülüdür. Ḥimye ḳinniye vezni üzerinedir. Aşında ḥumuvet nitekim ḳinye ḳunuvet idi. Ḥimye ḥıfz-u ğayret ma'nāsınadır. Nedem nedāmet (14b) ma'nāsına ya'ni rücu' tevbe pişmanlık ma'nāsına, ya'ni şāhib-i kaşide muḳaddümen nefş-i emmārenin cehāletinden ve camışlığı cihetinden naşihat aḫz etmedüğü zıkr idüp ve nefş-i emmārenin hevāsı tağyir etmek vacip idiyken beyān itdükden sonra ağlamak tevbe ve nedāmet muḳaddemesi iddüğüne işāret idüp der ki; gözyaşını döküp ağla ki gözün ḥarama nāmeşru' yerlere nazar eylemekden 'işyāni iḥtilatla dolmuş ve muḥteli'l-hāl olmuşdur.

* Haramlarla dolu gözünden gözyaşlarını boşalt ve pişmanlık perhizini aklından çıkarma.

Ve daḥi nedāmet hıfzına tevbe ve rücu‘ ğayretine mülāzemet eyle. Umiddir ki maġfur-u masūn olub maġbūn ve maḥzūn olmayasın.

Tercüme: “ Yaşı ḥarāmla dolu gözlerden ağıdup, kıl geçen günāhların için nedāmeti.”

Şi‘r: “ **Ve ḥālifi’n-nefse ve’ş-şeytāne va ‘aṣihimā**

Ve in hüma meḥāzāke’n-nuşḥa fettehimi.”

Ḥālif emr-i ḥazırdır müfā‘ ale bābından, şaḥib-i қаşīdenin kendü nefesine ḥitābdır, iltifāt тариқиyle. Ma‘nāsı muḥālafet eyle nefse daḥi şeytāna dimekdir. En-nefse didüġi kavline ma‘tūfdur. Nefs diye kişinin zātına itlāk idirler ki andan ene demekle ta‘bır olunur. Ve ba‘zıları nefis ‘aqlıdır dirler. Eġer ḥayra yilterse nefş-i muṭmeinne dirler. Eġer şerre yilterse nefş-i emmāre dirler ve eġer ḥayra şerre yilterse nefş-i mühmele dirler. Şeytān aşında melek idi. Ḥazret-i Ādem’e tekebbürlenip secde etmedi. Ol sebebdan dergāhdan sürölüp la‘net olundu ve daḥi şunlar ki kişiyi nāmeşru‘ yerlere yilticilerdir. İnsi olsun cinni olsun onlara şeytān itlāk iderler. İsti‘āre тариқиyle va‘simihime kavli ve ḥālif kavline ma‘tūfdur. İ‘si emirdir, ikinci bābdan ‘isyāndan müştakdır. (15a) Zāmir-i muttaşıl nefse ve şeytāna rāci‘dir. Ma‘nāsı; nefse ve şeytāna ‘āsī olan nefsin hevāsına muvāfaqat eyleme ve şeytāna itā‘at etme dimekdir. Ve in hüma kavlinde in ḥarf-i şart hüma fi‘l-i maḥzūfun fā‘ilidir. Nefse şeytāna rāci‘dir. Meḥāzāke kavli fi‘l-i maḥzūfun tefsiri vāki‘ olmuştur. Ḥaḥḥ sūbḥan ve in ehadün mine‘l-müşrikāne istecerāke kavlinin üslubu üzere. Meḥāzā fi‘l-i māzi teşniyedir. Fā‘ili nefisden, şeytāndan ‘ibāretdir. Kef zāmir-i bāriz muttaşıl mef‘ülü evvelidir. Meḥāzā kavlinin ‘ibāretdir şaḥib-i қаşīdenin kendü nefisinden, iltifāt тариқиyle. En-nuşḥa mef‘ülü şānisidir. Nuşḥ naşihat ma‘nāsına. Ve in hüma meḥāzāke’n-nuşḥa kavlinin ma‘nāsı nefisle şeytān sana şüretā ihlaşla naşihat maḥza idirlerse dimekdir. Fe‘t-tehimi kavlindeki fe cevāb içündür. İttehimi cümlesi ve in hüma kavlinin cevābıdır. İttehimi emr-i ḥazırdır min bābi‘l ifti‘al tühmetden müştakdır. Ma‘nāsı nefse şeytāna tōhmet eyle dimekdir. Sözlerin istima‘ etmeyüp tekzib iyle dimekdir. Ya‘ni şaḥib-i қаşīdenin beyt-i sābıkda tevbe ve rücu‘ ğayretine ve pişmānlık hıfzına mülāzemet eyle didikten sanra nefse, şeytāna daḥi muḥālafet etmek lazım olduġu ecilden gerü nefesine ḥitāb idüp ider ki nefse ve şeytāna nefsin hevāsına ve şeytānın iġvāsına müvāfaqat etme ve bu ikisine ‘āsī olub emirlerini imtişāl ve itā‘at etme. Қақан bunların sana şüreten ihlās üzerine mahza naşihat ve izḥār-ı muḥabbet-i meveddet

* Nefis ve şeytandan gelenlere uyanık ol, karşı koy. Onların en güzel öğütlerinde bile bir hile olabileceğini unutma.

iderlerse sen bunlara töhmet ile naşihatlerin ve izhār-i meveddetlerin tekzib eyle, bunların mekāllerin istimāc eyleme. (15b) zīrā āc düvlerdir. Ğarażları ve Ğuda larıdır, vardır.

Tercüme: “ Şeytāna, nefse ‘āzī olub kıl muĞālafet öĞüt virirse sana eyle töhmeti.”

Şi‘r: “ **Velā tuṭı‘ minhümā Ğaşmen velā Ğakemen**

Fe ente ta‘ rifü keyfe’l-Ğaşmi ve’l-Ğakemi.”

Lā tuṭı‘ nehy-i Ğazırdır. İtā‘ atden müştakdır şāhib-i Ğaşidenin nefesine Ğitāb iltifāt tārīķiyle minhüma didüĞi lātuṭı‘ Ğavlinin mef‘ül-ü maĞzūfun beyānı vāķi‘ olmuşdur. TaĞdir-i kelām lātuṭı‘ külle vāĞidin minhüma dimekdir. Hüma nefse ve şeytāna rāci‘ dir. Ma‘nāsı nefisden şeytāndan herbirine ita‘at eyleme dimekdir. Ve müti‘ olma Ğaşmen Ğavli min hüma didüĞi Ğavlindeki zāmir-i mecrūr-u muttasılın merci‘-yi ileyhisi olan nefisden ve şeytāndan Ğāl vāķi‘ olmuşdur. Velā Ğakemen didüĞi Ğaşmen didüĞi Ğavline ma‘tūfdur. Ğaşmen Ğavlinin ma‘nāsı Ğuşümet edici oldukları Ğâlde dimekdir. Velā Ğakemen Ğavlinin ma‘nāsı daĞı sen müti‘ olma nefse ve şeytāna Ğākım oldukları Ğâlde dimekdir. Fe ta‘lil içündür. Ente zāmir-i muĞātabdır. Şāhib-i Ğaşidenin kendü nefisinden ‘ibāretdir, iltifāt tārīķiyle. Ta‘rifü fi‘l-i müzari‘ dir. MuĞātab şāhib-i Ğaşidenin kendü nefisine Ğitābdır. Ma‘nāsı bilürsin dimekdir. Keyde’l-Ğaşmi ta‘rifü Ğavlinin mef‘ülüdür. Keyd mekr ve Ğiyle ma‘nāsınadır. Ve’l-Ğakemi keydü’l-Ğaşmi didüĞi Ğavline ma‘tūfdur. Kāfiye ecl için mim meksūra kılınmışdır. Ya‘ni şāhib-i Ğaşide beyt-i sābıķda nefse ve şeytāna muĞālafet eyle dedikten sonra nefsin ve şeytānın her birisinin enşarı ve ā‘vānı var idigüne tenbīh idüp ve bunlar Ğuşümet (16a) edici oldukları Ğâlde daĞı Ğakem oldukları Ğâlde bunlara ita‘at olunmamasına te’kīd idüp ider ki nefse ve şeytāna müti‘ olma. Bunların Ğuşümeti olub senin için Ğaşım oldukları Ğâlde ve daĞı senin üzerine Ğakem olub Ğükümetlerine ita‘at eyleme. Zīrā sen bunların Ğuşümetini ve Ğükümetini bilürsin. Ğükümetleri Ğaķ üzere deĞildir. Belki Ğükümetleri meķir ve şer üzerine.

Tercüme: “ Ğaşım u Ğakem fesādın bilirsun. Anlara Ğaşım olsalar yāĞūd Ğakem etme ita‘ati.”

* Nefis ve şeytan ister düşman ister hakem olsun onlara uyma. Çünkü bu hakemin ve düşmanın nasıl zararlara sebep olabileceğini sen iyi bilirsin.

Şi'r: “ **Estağfiru'l-lāhe min қavlin bilā 'amelin**

Leқad nesebtü bihī neslen lizī 'uқumi.”*

Estağfiru fi'l-i muzāri' mütekellim min bābi'l-istif'al. Ma'nā Allah'dan mağfired taleb ider ben dimekdir. Min қavli estağfirullah қavline mute'allıқdır. Min eclin ma'nāsına bilā 'amelin didüğü қavli didüğü қavlinin şıfatıdır. Ma'nası öyle қavil ki terķi 'amele muқārinidir dimekdir. Leқad nesebtü қavlinde lam kasem-i maһzūfun cevābıdır. Taқdīri vallahi leқad nesebtü dimekdir. Қad taһkīk içündür. Nesebtü fi'l-i māzi nefsi mütekellim vaһde nisbetden müştakdır. Bihi didüğü nesebtü қavline müte'allıқdır. Zamīr-i mecrūr min қavlin didüğü kavle rāci'dir. Neslen nesebtü қavlinin mef'ülüdür. Neslen veled ma'nāsına lizī 'uқumin didüğü muқaddere müte'allıқdır. Neslen қavline sıfat vaқи' olmak cāizdir ve daһi lām-ı cerra ile ma'nāsına olub nesebtü қavline müte'allıқ olmak cāiz. Bu taқdirce bihī қavlindeki be sebep ma'nāsına olur. Taқdīri kelām vallāhi in kāne'l-қavlü şābiten bilā 'amelin lekad nesebtü bi sebebi kevnī'l-қavli gayra şābitin bi'l-'ameli neslen ilā şahsin 'uқumin dimekdir. (16b) zī 'uқumin deyi oğlan gelmeyen ere ve 'avrata iтlak idirler. Ya'ni şahib-i қaşıdenin ma'şiyetlerin gördükten sonra ve қabaһatların bildikden sonra nefsin hevāsından i'tirāz itdükden sonra haқ sübhān ve te'ālādan mağfired talep idüpider ki Allah-ü te'ālādan mağfired talep idüp ider ki Allah ü te'ālādan mağfired talep idüp Allah'a sığınırım. 'Amele muқārin olmayup a'meli olmayan қavlinde otürü ol Allah-u tebareke ve te'ālā haқı için a'mele muқārin olmayān қavlinde 'amel kelimesini ol oğlan gelmez avratdan oğlan kelimesine nisbet iderim. Pes imdi a'mel ile olmağan қavle i'timat etmek oğlan olmaz avratdan oğlan taleb etmek gibidir.

Tercüme: “ Nesli 'aқıme nisbet idüp қavli bi 'amel için nisbet etdüm iderim andan nābiteye.”

Şi'r: “ **Emertüke'l-һayre lākin mā'temertü bihī**

Ve me'stekamtü femā қavli leke's-teқımı.”**

* Fiile dönüşmeyen kuru sözlerimden Allah'a sığınırım. Ben böyle davranışlarımla kısır birine çocuğunun olduğı isnadında bulunmuş gibi oldum.

** Kendim yapmadıktan sonra sana hayrı tavsiye etmemin ne anlamı olabilir? Sana “dosdoğru ol” dememin ne faydası var?

Emertü fi‘l-i māzi mütekellim vaħde. Kef zamîr-i muħātab, Muħātab ‘ibāretidir. Şahîb-i kaşîdenin kendü nefsinden iltifāt târikiyle ma‘ nāsı ben sana emir etdüm dimekdir. El-ħayra emertü kavlinin mef‘ülüdür. Hazf-i îşāl kâbilindendir. Nez‘î’ ħāfiz üzere mensûbdur. Taqdiri emertüke bi‘l-ħayrı dimekdir. ‘Amel şol nesnedir ki anın için ‘akîbet ħāmide ola. Lâkin istidrâk içündür. Mā nefiy içündür. İ‘temertü fi‘l-i māzi mütekellim vaħde min babî‘l-ifta‘ āl. Bihî kavlinde me‘temertü kavline müte‘allıktır. Zâmîr-i mecrûr emertüke‘l-ħayra didüğü kavlinin mazmûnuna râci‘dir. Ma‘ nāsı ben sana emretdiğimle mü‘temir olmadum ya‘ni ihtimâm idüp ona imtişāl eylemedim. Ve mestekamtü kavlinde vāv ‘atıf (17a) Mā nefiy içündür. İstekamtü fi‘l-i māzi mütekellim vaħde min bâbî‘l-istif‘al, istikâmetden müştakdır. Ve estekamtü emertüke‘l-ħayra didüğü kavline ma‘tûfdur. İstikâmetden murād ħayratı işlemek üzerine mudāvemeddir. Ve münkerâtı terk üzerine müvâzabatdır, korkmaktır. Ol Allah‘ı Cebbârı ol Muħammedi muħtârı sevmektir. Femā kavli didüğü kavlinde fe şart-ı maħzûfun cevâbıdır. Taqdir-i kelâm izâlem yesteķim femā tueşşir kavli dimekdir. Mā istifhâm içündür. Kavlide ye zamîr-i mütekellimdir. Leke didüğü kavli muqaddere müte‘allık olmak câizdir. Takdiri yetee‘ş-şerü leke dimekdir. Ve daħî kavli didüğü kavline müte‘allık olmak câizdir. Kef zamîr-i ħiţâbdır. Şahîb-i kaşîdenin kendü nefsinden ‘ibāretidir, iltifāt t̄arikiyle isteķim emri-ħazırdır, istikâmetden müştakdır. Femā kavli didüğü kavlinin mef‘ülüdür. Ya‘ni şahîb-i kaşîde beyt-i sâbıķın mazmûnün tefsîr etmek murād ve mefhûmün beyân eylemek edinip gerü kendü nefesine ħiţâb edinip ider ki ben sana emir eyledüm şol ħayrı ki anın için ‘akîbet-i hamîde vardır. Lâkin ben ol emri kabûl idüp münkerâtı işleyip Ĥaķ sübĥân ve te‘ālâ cānibinden olan o emrin nevāhinin üzerine oldım müşteķim olmadım. Pes imdi ben bu hāl üzerine olub müşteķim olmayacak, benim sana müşteķim ol didüğim kavlim nedir ve senin nice müessirdir ve ne asıl nesne-i müfiddir. Lakin sözü söyliyene nazār eyleme sözüne nazār eyle.

Tercüme: “ Ĥayr işle didüm işlemedim toğrı olmadım pes nice kıldurım sana ben istikâmeti.”

Şi‘r: “ **Velâ tezevvedtü kable‘l-mevti nâfileten**

Velem üşalli sivā farzın velem eşümi.”*

* Farz olan namâz ve oruç dışında bir ibadetim yok. Hâlbuki nâfile ibadetlerle dolu bir azık hazırlayabilirdim.

Vāv ‘atıf içündür. Lā nefiydir. Tezevvedtü fi‘l-i māzi (17b) mütekellim vahde min bâbi‘t-tefe‘ul. Ve mestekamtü kavline ma‘tūfdur. Ma‘nāsı ben azık tutmadım, āhiret yırağın görmedim. Qable‘l-mevt didüğü kavli tezevvedtü kavlinin mef‘ülüdür. Ma‘nāsı farz olan namāzdan ğayrı nafilē oruç tutmadım ve azık etmedim dimekdir. Velem üşalli kavlinde vāv ‘atıf içündür lem uşalli kavli lā tezevvedtü kavline ma‘tūfdur. Uşalli fi‘l-i muzāri’ mütekellim vahde tef‘il bâbindan. Aşlında üşallī idi ‘alemetü cezmden için ye sâkıt oldu. Ma‘nāsı namāz kılmadım dimekdir. Sive‘l-farzı didüğü kavlinin ma‘nāsı farz olan namāzdan ğayrı dimekdir. Velem üsami kavlindeki vāv ‘atıf içündür. Lam üsami kavli vela tezevvedet didüğü kavline ma‘tūfdur. Üsami aşlı muzāri‘ mütekellim vahde. Aşlında üsamī idi lem dāhil olub cezm-i ameleyn etdi. İctimāi‘ sâkineyn lâzım gelüp vāv hazıf olundu. Ma‘nāsı ben oruç tutmadım farz olan oruçdan ğayrı dimekdir. Ya‘ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mısra-yı şānisinin mezmūnunda teessüf ve teħessür idüp haq sūbhān ve te‘ālā cānibinden olan evāmirin ve nevāhinin hılāfı üzerine olub müstekim olmadım didüğinden sonra gerü teessüf ve teħessür idüp ider ki daħi azık tutmadım ve ahiret yırağın görmedim, bana ölüm gelmezden evvel ‘ibadet-i nāfileye meşğul olmadım farz olan namāzdan oruçdan ğayrı nafilē namāz kılmadım, oruç tutmadım.

Tercüme: “ Ölmezden evvel nevāfile zād edinmedim. Savm u salātı kılmadım illā farīzati”

Şi‘rū‘l-faslū‘ş-şāliş-i fi medāyihi‘r-rusūl ‘aleyhi‘ş-şelām.

Şi‘r: “ **Zalemtü sünnete men ahya‘z-çalāme ilā**

Eni‘şteket kademāhu‘z-zurra min viremi.”*

(18a) Ez-zurru min veremi zalemtü fi‘l-i māzi mütekellim vahde zulümden müştakdır. Ma‘nāsı ben zulüm eylemedim nokşan üzerine dimekdir. Sünnet didüğü zalemtü kavlinin mef‘ülüdür. Sünnet sünnetden murād Resūl salla‘l-lahü ‘aleyhi ve sellemin kavlidir ve fi‘lidir. Men ism-i mevsüldür. Burada menden murād ħazret-i Resūl’dür. Eħya fi‘l-i māzi min bâbi‘l-if‘al. iħyādan müştakdır. Ez-çalāme didüğü eħya didüğü kavlinin mef‘ülüdür. Çalāmin maşardır. Çehābün veznine burada müzlem ma‘nāsına. Takdīri el-leylü‘l-müzlemü dimekdir. Ma‘nāsı karanlık giceleri iħya iderdi tā‘atlı dimekdir. İlā en işteket kavli aħya kavline müte‘allıqdır. En maşariyedir. İşteket

* Gecelerini ayakları şişinceye kadar ibadetle geçiren peygamberin sünnetini yerine getirmeyerek kendime zulmettim.

ķavli fi' l-i māzi müenneş ifti' al bābından şikāyetden müştakdır. Ķademāhü didüĝi iştetek ķavlinin fā' ilidir. Ķademā ķademin teşniyesidir. Zāmire izāfetle nun düşmüşdür. Ķademin ayak ma' nāsınadır. Zāmīr-i mecrūr mevşüle rāci' dir. Ez-zura kavli mensūbdur, nezi' hāfiz üzerine taķdīri mine'z-zurri dimekdir. İştetek ķavlinin mef' ulüdür. Ma' nāsı zarardan dimekdir. Min verem didüĝi zarf-ı müsteķardır. E' z-zurru kavlinin beyān vākī' olmuştur. Verem şiş ma' nāsınadır. Ya' ni şāhib-i ķaşide ģazret-i Resūl'ün medħini şurū' idüp ve beyt-i sābıkda te' essüf ve teħassür idüp açık tutmadım ve aħiret yıraĝan görmedim didüĝinin ķaşt idüp ider ki karanlık gicede tā' at ve ' ibādet etmekle sabāha deĝin uykusuz ķalmaķla ta mübārek ayakları verem zahmetinden şikāyet edinceye kadar karanlık giceleri ihyā idüp sabāha çıkan kimsenin ki ģazret-i Resūl' dür sallallahu ' aleyhi ve ' ş-sellem. (18b) sünnetini ve fi' lini terk idüp kendüme zulüm eyledüm dimekdir.

Tercüme: “ Ol dertleri dedi tutanın sünnetin ķaddim kim ayaĝı ķalurdı veremden şikāyeti. “

Şi'r: “ **Ve şedde min seĝabin aħşā' ehü veķevā**

Tahte'l-ħicāreti keşhan mütref' el ādemi.”*

Vāv ' atıf içündür. Fi' l-i māzi şedde vezni üzerine ma' nāsı muħkem idüp baĝladı dimekdir. Beyt-i sābıkda eħya didüĝi ķavline ma' tūfdur. Min seĝabin didüĝi şedde ķavline müte' allıķdır. Min ecli ma' nāsına seĝab aķlık ma' nāsına. Eħşā hāşenin cemi' dir. Hāşe böĝür ve yıl ma' nāsınadır. Ve yürek üzerine itlāk idirler. Zāmīr-i mecrūr ģazret-i Resūl' e rāci' idir. Tavā fi' l-i māzi fa' ili tahtında müstetir. Ĥazret-i Resūl' e rāci' dir. Ma' nāsı bükerdi dimekdir. Tahte'l-ħicāreti didüĝi tavā didüĝi ķavlinin zarfıdır. Taht cihāt-ı sittedendir. Fevķın zıddıdır. El-ħicāra taş ma' nāsına keşhan ķavlinin mef' ulüdür. Keşh yan ve böĝür ma' nāsınadır. Mütref el-edemi tavā didüĝi ķavlinin fa' ilinden ģal vākī' olmuştur. Mütref lātif ma' nāsınadır. Edem cilt ma' nāsınadır. Ya' ni şāhib-i ķaşide beyt-i sābıkın mezmūnuna ' atıf idüp teħassür ve te' essüf idüp ve ģazret-i Resūl' ü medħ ķaşt idüp ider ki ve daħi ģazret-i Resūl' ün sünnetin terk eyledüm. Ol mübārek boş böĝürlerine aķlıktan taş başlardı. Laţif ve küçük beden oldukları hāde taş altında yanların ve böĝürlerin bükerdi.

Tercüme: “Aç olduĝınca yüreĝi salınmamak için nāzik tenine baĝlar idi ol ģicāreti. “

* O; aķlıktan karnına taş baĝlar, sarkan derilerini taş altında toplardı.

Şif'r: “ **Ve rāvedethü'l-cibālū's-şümmü min zehebin**

‘ **An nefsihî fe erāhā eyyemā şememi.**“*

Vāv ‘atıf içündür. Rāvedet (19a) Fı'l-i māzi müenneşdir. Müfā'ale bābından mürāvededen müştakdır. Mürāvete kendü āhıri için ve āhirin murād üzerine olmak için ceddeler talep etmeye dirler. Żamir-i bārizi muttaşıl ĥazret-i Resül'e rāci' idir. El-cibāl rāvedet kavlinin fā' ilidir. Cibāl ceblin cemi' dir. Tağlar dimekdir. Eş'şemmü didüğü cibelin sıfatıdır. Şümmün eşemmün cemi' dir. Ĥumrun eĥmerun cemi' olduğu gibi. Eş-şemmü ulu dimekdir, Ā' zemü ma' nāsına min zehebin didüğü el-cibāl kavlinde hāl vāki' olmuşdur zehebe'n-nün dimekdir. ‘ An nefsihî didüğü kavli rāvedet kavline müte' allıktır. Żamir-i mecrūr ĥazret-i Resül'e rāci' dir. Fe erāhā didüğü kavlindeki erā fı'l-i māzidir. İf'āl bābından. Fā' ili tahtında müstetir. Ĥazret-i Resül'e rāci' dir. Ma' nāsı gösterdi dimekdir. Żamir-i bārizi muttaşıl cibāle rāci' idir. Eyyemā kavli erāhā kavlinin ĥazıf olunan mef'ülü şānisinin sıfatıdır. Fe erāhā şememen eyyame şememin dimekdir. Mā zā'idedir te'kīd içündür. Şeme ululuk ma' nāsınadır. Ya' ni şāhib-i kaşide teĥassür ve teessüf idüp beyt-i sābıkın mażmūnuna ‘atıf eyleyüp ve ĥazret-i Resül'ün medhin kaşid eyleyüp ider ki meşakkatlerin ihtiyār eyleyen Resül'ün sünnetin terk eyledüm ki ulu tağlar altın olduğu hālde kendülerini kabül eylesin diye. Ol ĥazret-i zātı şerīfden talep eyleylerdi. Ol zātı pak daĥi onlardan ‘irāz idüp onlara ululuk gösterirdi. İltifāt etmeyüp kabül eylemezdi. Faĥrī ihtiyārdı.

Tercüme: “ Tağlar zehebden anı ĥalurdı mürāvede ol gösterirdi el çeküp onlara def'ati.”

Şif'r: “ **Ve ekkedet zühdehü fihā żarüretühü**

İnne'z-żarürete lā ta' dü 'alā'l- 'işami.

Vāv ‘atıf (19b) içündür. Ekkedet fı'l-i māzi müenneşdir. Tekitten müştakdır, tef' il bābındandır. Tekit muĥkem ve muĥarrar etmek ma' nāsına. Zühde didüğü kavli ekkedet kavlinin mef'ülüdür. Żamir-i mecrūr ĥazret-i Resül'e rāci' dir. Fihā didüğü zühde didüğü

* Altından dağlar kendilerini ona sundular; fakat asıl zenginlik yolunun ne olduğunu onlara o gösterdi.

** O'nun dünyada fakirliği tercih etmesi, altın dolu dağları geri çevirmesini daha çok kolaylaştırdı. Zira Allah'ın korumasında olanı fakirlik korkutmaz

ķavline mütē'allıķdır. Źamīr-i mecrūr cibāle rāci'dir. Kelām-ı ķarinesi ile Źarūratuhu didüķi ekkedet ķavlinin fa'ilidir. Źarūret ihtiyaķ ma'nāsına Źamīr-i mecrūr ĥazret-i Resūl'e rāci'dir. Lā nefiy içündür. Ta'dū fi'l-i müzari' müenneş 'udvenden müştakdır. Taĥtında fā'il-i müstetir, hiye rāci'dir. Źarurete ma'nası ol Źarūret ġālib olmaz ve Źulm idemez dimekdir. 'Ale'l-'işam Lā ta'du fi'li ķavline mütē'allıķdır. 'İşami 'işmetin cemi'dir. 'İşmet ma'sum ma'nāsıdır. Ĥaķ cānibinden saķlanmış dimekdir. Daĥi 'itisām olmak cāizdir. Ya'ni şāĥib-i ķaşıde teĥassür ve te'essüf idüp beyt-i sābıkın mezmūnune 'atıf eyleyüp ve ĥazret-i Resūl'ün medĥini ķaşd idüp ider ki ve daĥi ĥazret-i sūnnetin terk etdüm ki anın Źarūreti ve dūnyāya şiddet ihtiyaķı dūnyāda zūhdün ve şalaĥın müekket ve muķarrar ve muĥkem ķalurdı. Taĥķıķā Źarūret ġālib olub Źulm eylemez. Şol Ĥaķ sübhānehū ve te'ālā cānibinden 'itisāmı olub ma'sum olan kimseye Źirā raĥīm ve raĥmānın te'yid-i aķvādır nefsin ve şeytānın da'vetinden.

Tercüme: “ Zūhdün Źarūreti ve daĥi muĥkem kalur idi. Źirā Źarūretine benzemez idi 'işmeti.”

Şi'r: “ **Ve keyfe ted'ū ile'd-dünyā Źarūretü men**

Levlāhü lem tuĥrici'd-dünyā mine'l-'ademi.”*

Keyfe istifhām içündür. İstib'ād ve inkār ma'nāsına. Ted'ū fi'l-i müzari'dir, müenneş da'vetden müştakdır. İle'd-dünyā ted'ū didüķi (20a) ķavline mütē'allıķdır. Źarūratü men didüķi ted'ū ķavlinin fa'ilidir. Źarūret şiddet-i ihtiyaķ ma'nāsıdır. Men mevşūledir levlā harf-i imtinā'ıyyedir. Cümle-yi ismiyye dāĥil olur ve bu cümle-yi ismiyyenin ĥaberi mahzūfdur. Ĥaĥf-i vucüb ile levlāhu didüķi ķavlinin taķdiri levlā hüve mevcūdün dimekdir. Levlāhü ķavlinde olan Źamīr gerçi şureten Źamīr-i mecrūrdur. Lākin mahalli merfū'dur. Mübtedā olmak üzerine. Haber mahzūfdur. Nitekim Źikr itdik bu Źamir meni mevşūle rāci'dir ki 'ibāretdir ĥazret-i Resūl'den. Lem tuĥrici'd-dünyā didüķi levlāhü didüķi ķavlinin cevābdır. Ed-dünyā didüķi lem tuĥric didüķi ķavlinin fa'ilidir. Dünyā ednānın müenneşidir. 'Ulyā 'alānın müenneşi olduķı gibi. Ednā 'alānın zıddıdır. Dār-ı fenā denāet üzerine olduķı için dār-ı fenāya dūnyā deyü isim koydular. Mine'l-'ademi didüķi lem tuĥric didüķi ķavline mütē'allıķdır. Yoķluk ma'nāsına. Ya'ni şāĥib-i ķaşıde beyt-i sābıkda ĥazret-i Resūl'ün zūhdünü ve salāhını Źarūret-i müekket muĥkem

* Dünyanın yaratılış sebebi olan bir peygamberi dünya malı ve zorlukları nasıl yolundan çevirebilir?

etdiğin ve zarüret anın üzerine galebe etdiğin zıkr itdükden sonra anın beyân ve ‘ayân etmek kaçış eyleyüp zarüret hazret-i Resül’ü dünyâyâ da‘vet etmesini inkâr-u istib‘at idüp ider ne keyfiyyetle dünyâyâ da‘vet edebilir. Zarüret ol hazret-i Resül’ün ki eğer ol hazret olmasaydı dünyâ ketm-i ‘ademden kaçay-ı vücûda çıkmazdı. Nitekim haq sübhânehü ve te‘âlâ ol zât-ı şerîfin hakkında buyurmuşdur. “Levlâke levlâk lemâ halektü’l-eflâk.”

Tercüme: “Ol olmasaydı olmazdı serteri cihân. Dünyâ’ya nice da‘vet iderdi zarüreti. “

Şîr: (22b) “**Muhammedün seyyidü’l-kevneyni ve’s-şekaleyn**

Ve’l-ferîkayni min ‘arabin ve min ‘acemin.”*

Muhammed didüği kavli mecrürdür. Sünnet-i men ehyâ’z-zalâme didüği kavlinde men-i mevşülden bedel olmak üzerine yahtut zarüret-i men levlâhü kavlinde men-i mevşülden bedeldir. Ve daği merfu‘ olmak câizdir. Mubteda-i maħzûfun haberi olmak üzerine tağdîri hüve Muhammedun demekdir. Seyyidün daği mecrürdür. Merfu‘ olmak câizdir. Muhammedun didüği kavlinin şıfatı olmak üzere. Kevneyniden murâd dünyâ ve âhireddir. Seyyidü’l-kevneyni didüği kavlinin ma‘nâsı hazret-i Resül’ün dünyâ ve âhiretin ulusudur. Ve’s-şekaleyni kavli kevneyni kavline ma‘tûfdur. Şekaleyniden murâd ins ve cindir. Ma‘nâ hazret-i Resül ins ve cinin ulusu dimekdir. Ve’l-ferîkayni kavli kevneyni didüği kavline ma‘tûfdur. Ferîkayniden murâd ‘Arab ‘acemdir. Min ‘arabın ve ‘acemin didüği el ferîkayni didüği kavlinin beyânı vâki‘ olmuşdur. ‘Arabın ‘aynının ve ranın zammesi ile ‘urbanın ve ‘arabın cemi‘dir. ‘Acemin ‘aynının ve cimin fethâsı ile ‘urubun zıddıdır. ‘Aynın cimin zammesi ile câizdir. ‘Arabın kavline taba‘iyyetle. Ya‘ni şâhib-i kaşîde ebyât-ı sâbıkda aħberi memdühîyesın zıkr itdik mi imâm-ı ekberi tasrih idüp ‘ayân ve beyân eylemek murâd idüp ider ki muğaddümen aħlak-ı hüsnesin ve aħber-ü memdühâsın zıkr etdiğim imâm-ı ekber Muhammeddir. Dünyâ ve âhiret ehlinin ulusu ve eşrefidir. İns ve cinin ulusudur onları işlahı için gönderilmişdir. Daği ‘arabın ve ‘acemin ulusudur işlah edicisîdir.

Tercüme: “ ‘Araba kalbdırır, ‘aceme inse cinne hem dünyâda ve âhiretde

* Hz. Peygamber görünür görünmez bütün varlıkların, iki cihanın, Arap’ın Acem’in, bütün insanların efendisidir.

Muhammed siyâdeti “

Şî'r: “ **Nebiyüne'l-âmirü'n-nâhî felâ ehadün**

Eberre fi kavli lâ minhü velâ ne'ami”*

Nebi fe' ilün vezni üzeredir. Fâ' il ma' nâsına câizdir. Bu takdirce nebe'eden müştakdır aslında nebîün denilir ma' nâsı (21a) haber virici dimekdir. Ve daği mef'ül ma' nâsına olmak câizdir. Bu takdirce nübüvvetden müştakdır. Aşlında nebîün denilir. Ma' nâsı nübüvvet virilmiştir dimekdir. Böyle de olur. Âmir ism-i fâ' ildir, emr edici demek olur. Nâhî daği ism-i fâ' ildir, nehyedici demek olur. Felâ ehadün didüği kavlinde ki fe şart-ı mağzûfun cevâbıdır. Tağdîr-ı kelâm izâ kâne huvâ'n-nâhî felâ yekünü ehadun dimekdir. Lâ leyse ma' nâsınadır. Ehadün didüği ismidir. Eberra didüği lânın haberidir. Eberra sıdğ ma' nâsına fi kavli lâ didüği eberra kavline müte'allağdır. Fî kavli lâ didüğinin ma' nâsı fi't-tekellümi bi kelimetin lâ fi mekâmi'n-nefyi dimekdir. Minhü didüği eberra kavline mute'allağdır. Zâmîr-i mecrûr hazret-i Muhammed'e râci' dir. Velâ ne'amin kavlindeki vâv 'atıf içündür. La zâidedir. Felâ ehadün didüği kavlinde nefis tekât için getirilmiştir. Velâ ne'amin kavlinin ma' nâsı velâ ehadün eberra minhü fi't-tekellümi bi kavlin ne'amin fi mağâmi'l-işbâti ve'l-va'di dimekdir. Ya'ni şâhib-i kaşide hazret-i Resûl'ün siyâdetine mute'allığ ba'zı umur daği zıkr etmek murâd idüp ve medđin kaşteyleyüp ider ki ol Muhammed ki seyyüdü'l-kevneyndir. Bizim peygamberimizdir. Ma' rûfa emr edici munkirâtdan nehye edicidir. Pes imdi cem'i mağlûqatdan ve ehad yokdur kim ol hazret-i Resûl'den esdağ ve yekün o mağâmı nefiyde ve mağâmı işbatta lâ demekde. Kağan mağâm-ı nefiyde hazret-i Resûl lâ dese artık andan ne'am gelmez ve daği mağâm-ı işbatta ne'am dese artık andan lâ gelmez. Nefiyde işbatdan nehiyde icabda izindedir â' tãda meni' de icâbetde imtinâ' da hazret-i Resûl gibi bir ehad yokdur.

Tercüme: (21b) “ Oldır nebimiz emir u nâhî kimesnenin lâ ve ne'amda ancılık yok mağâleti.”

Şî'r: “ **Hüve'l-ğabîbü'l-lezî türcâ şefâ' atühü**

Li külli hevlin mine'l-ehvâli muğteğemi.”**

* Nebi (a.s.) iyilikleri emretmiş kötülüklerden de sakındırmıştır. O'nun emir ve yasakları kadar hiç kimse isabetli olamamıştır.

** Üzerimize hücum eden her türlü zorluğa ve tehlikeye karşı ancak O'ndan şefaât istenebilir.

Žamîr-i munfaşıl beyt-i sâbıkda bi nebiyyinâ didüğine râci' dir. Ĥabîb fe' ilün vezni üzerine maĥbûb ma' nâsına türcâ didüğü kavlinin fâ' ilidir. Şefa' at ġayr için uĥradan ' afv ya faẓl talep etmeye dirler. Žamîr-i mecrûr ĥazret-i Resûl'e râci' dir. Ya' ni hüve'l ĥabîbü'l-lezi li külli didüğü kavlinde lâm türcâ didüğü kavline müte' alıĥdır. Evceh budur ki burada lâm fi ma' nâsına ola. Hevlin şiddet ve ĥavf ma' nâsıdır. Mine'l-ehvâli zarf-ı müsteĥardır. Li külli kavlin didüğü beyân-ı vâki' olmuşdur. Müĥteham didüğü havlin didüğünün sıfatıdır. Müĥtehamin iĥtihâmdan müştaĥdır. Câizdir ki ism-i fâ' il ola hânın kesresiyle dâĥil ma' nâsına. Câizdir ki ism-i mef' ul ola ĥanın fethası ile medĥalin fihi ma' nâsına. Ya' ni şâĥib-i ĥaşîde ĥazret-i Resûl'ün siyâdetine müte' allıĥ bazı menâĥıbın zıkr itdükden sonra eza' fdan eġvâya intiĥâl idüp ednâdan â' lâya teraĥĥi ĥaşd idüp, asıl menâĥıbın verâsı merâtibini zıkr etmek murâd edinip ider ki ol ĥazret-i Resûl ĥaĥ sübhânehü ve te' âlânın nebî-i maĥbûbudur ki andan şefa' at ricâ olunur cemi' müminîn için şol şiddet ve ĥavf kul meĥûf olan emirde ki şeda'id-i hâildendir. Beyne'n-nas dâĥil-i müdĥâl fiĥdir ki zünüb-u ' uzmadır. Nâs anı irtikâp ider. Zîrâ ĥabîbi Allah olan kimsenin mültemisi mebzûl ve duâ' sı maĥbûldür.

Tercüme:“ Ol bir ĥabîbdir ki fenâ ĥorĥular için mecmu' ' âlem andan umarlar şefa' ati.”

Şi'r: (22a) “ **De' â- ile'l-lâhi fe'l-müstemsiküne bihî**

Müstemsiküne bi ĥablin ġayri münfeşimi.”*

De' â' - fi' l-i mâzi da' vetden müştaĥdır. Taĥtında fa' ili müstetir hüve râci' ĥazret-i Resûl'e ile'l-lâhi didüğü de' â- kavline müte' allıĥdır. Ma' nâsı Allah 'ın ma' rifetine ve Allah'a tã' at ve ' ibâdet etmeye da' vet ider dimekdir. Fe'l-müstemsiküne didüğü kavlinde fe şart-ı maĥzûfün cevâbıdır. Taĥdiri izze de' â Resûl-ullâhı ilâ ma' rifetullahı fe'l-müstemsiküne dimekdir. Müstemsiküne ism-i fâ' il cemi' müzekker min bâbi'l-istif' al istimsâkdan müştaĥdır. Ta' alluk etmek ve yapışmak ma' nâsına. Bihi didüğü kavli fe'l-müstemsiküne didüğü kavline müte' alıĥdır. Žamîr-i mecrûr ĥazret-i Resûl'e râci' idir. Bi ĥablin didüğü müstemsiküne kavline mütea' allıĥdır. Ĥabl ipe dirler. Ĥayra münfesimin ĥabl didüğünün sıfatıdır. Münfesimin ism-i fâ' ildir. İnfışam olan müştaĥdır inkita' ma' nâsına. Ya' ni şâĥib-i ĥaşîde beyt-i sâbıkda ĥazret-i Resûl'ün menâĥibine ve re' şî merâtibin zıkr itdükden sonra anı te' kîr ve taĥrîr ĥaşd idüp ĥazret-i Resûl medĥ etmek

* Allah'ın Resûlü insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. O'nun söylediklerine uyanlar sağlam, kopmayan bir ipe bağlanmıştır.

murād edinip iderki ol Һazret-i Resül cemi‘ maһlūkāt hak sübhaneһü ve te‘ālānın ma‘rifetine, Һā‘atine ve ‘ibādetine da‘vet idüp bilinir. Pes imdi ol zāt-ı şerīfe yapışıp ta‘alluk eden kimseler bir ipe yapışırlar ki munka‘atı‘ olur ve üzülür değıldir.

Tercüme: “Özölmeyesi ipe yapışdı ona uyan zīrā ki doğru hağ yoluna kıldı da‘veti. “

Şi‘r: “ **Fāka’n-nebiyyīne fi Һalkın ve fi Һulukın**

Ve lem yüdānūһü fi ‘ilmin velā keremi.”*

Fāka fi‘l-i māzi fevķden müştakdır. Tahtında fā‘il-i müstetir hüve rāci‘dir Һazret-i Resül’e ā‘lā oldu fażıl ve şeref cihetinden dimekdir. (22b) Nebiyyīn nebīnin cemi‘dir, Peyđamberler dimekdir. Ve fi Һalkın didüği fāka didüğine müte‘allıķdır. Һalkın hā’nın fetҺasıyla Һilkat ma‘nāsına bundan murād olan zātdır ve kemālāt-ı zāhire-i maһşüsedir. Ve fi Һuluk didüği fi Һalkın didüği kavline ma‘tūfdur. Hā’nın zammesiyle ve şan ma‘nāsınadır. Bundan murād olunan sıfatdır kemālāt-ı bāṭıney-i ğayri maһşüsedir. Vālem yüdānūһu kavli ve lem yuķarribü ma‘nāsınadır. Yudānū fi‘l-i müzari‘ cemi‘ müzekkerdir. Müfa‘ale bābından fā‘il nebiyyīn kavlinden ‘ibāretdir. Müdāneyeden müştakdır muķārabet ma‘nāsına zamīr-i mensüp Һazret-i Resül’e rāci‘dir. Ya‘ni cemi‘ enbiyā Һazret-i Resül’e muķārin ve muķārib olamazlar. Fi ‘ilmin didüği lem yüdānūһi kavline müte‘allıķdır. Ve fi keremi didüği fi ‘ilmin didüğine ma‘tūfdur. Kerem murād hasen fi‘ildir. Ya‘ni şāhib-i kaşide Һazret-i Resül’ün zātta ve sıfatta ve ef‘alde ve cemi‘ enbiyādan fażiletinin ziyādesinin zıķir etmek murād edinip ve medhun kaşteyleyüp iderki ol Һazret-i Resül cemi‘ enbiyā ve Resül’den zātta ve şıfatta ve kemālātı zahiren maһşüsde ve kemālātı batınen ğayr-ı maһsusde faīķ ve ea‘lā ve efdaldır. Ve dağı cem-i’ enbiyā Һazret-i Resül’ün ‘ilminde ve ef‘al-i Һasenesinde ol zāt-ı şerife muķārin ve muķārib olub yakīni olmazlar. Onların Һazret-i Resül’den ziyādesi olmak ve Һazret-i Resül’e müsāvi olmak ķande kaldı.

Tercüme: “ Һulķu Һulķundan ķamu nebīden ziyādedir, ‘ilim keremden yokdur ona kimse ķurbeti.”

* Peyđamber efendimiz ilmi, keremi ve yaratılışı yönüyle bütün peyđamberlerden üstündür. Hiçbirinin ilmi, keremi ve yaratılışı ona yetişemedi.

Şi'r: " **Ve külühüm min Resül-ullahi mültesimisün**

Ġurfen mine'l-bahri ev raşfen mine'd-diyemi."*

Küllühüm didüğündeki zamir-i mecrür beyt-i sâbıkda nebiyyin didüğü kavline râci'dir. (23a) Min Resül-ullahi didüğü mültesimün didüğüne mete'allıktır. Resül fe'ulun vezni üzerine mef'ül ma'nāsına mürselün ma'nāsınadır. Mültesimün ism-i fâ'ildir ifti'al bâbında iltimasdan müştakdır talep ma'nāsına. Ġurfen didüğü mültemisün kavlinin mef'ülüdür. Ġurfen ileyhi dirler su avuçlamağa dirler. Bu makamda murād olan bir avuç su dimekdir. Mine'l-bahri didüğü Ġurfen kavline müte'allıktır. Ev raşfen Ġurfen didüğü kavline ma'tüfdür. Raşfen ağzı ile sulamağa dirler. Burada murād olan bir ağız su dimekdir. Mine'd-diyemi didüğü raşfen didüğü kavline müte'allıktır. Diyem dîmenin cemi'dir. Düme gice gündüz ittışal üzerine yağın yağmura dirler. Ya'ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mazmünun taķdir ve beyān eylemek murād idüp ve ħazret-i Resül'ün medħinin kaşteyleyüp ider ki cemi' enbiyā ve rusül 'aleyhimü's-selāmı ol ħazret-i Resül den iltmās idüp 'ulüm-u keşiresin ve fünün-u kebiresin denizinden bir avuç talep idirler. Ve daħi ef'ālū ħasenesi yağmurundan bir ağız su taleb idirler.

Tercüme: " Anın pınar-ı Ġurfî ve bārān-ı raşfile, mecmu'u enbiyā diler andan şefā'ati. "

Şi'r: " **Ve vāķifüne ledeyhi 'inde ħaddihimi**

Min nuķtati'l-'ilmi ev min şekleti'l-ħikemi."**

Ve vāķifüne didüğü beyt-i sâbıkta mültemisün kavline ma'tüfdür. Vāķifüne ism-i fâ'il cemi' müzzeķker ma'nāsı tevaķķuf idüp dururlar dimekdir. Ledeyhi kavli vāķifüne kavlinin zarfıdır. 'İndehü katında dimekdir. Emma burada indehü 'alā ma'nāsınadır. Ĥaddihim kavline muzāf olmuşdur. Ĥad ğayet nihāyet ma'nāsınadır. Amma burada mertebe ma'nāsınadır. Zamir-i mecrür enbiyāya râci'dir. Min noktati'l-'ilmi didüğü ħaddihim kavlinin beyānı (23b) vāķi' olmuşdur. Ev min şekletin kavlinde ev vāv-ı 'atıfa ma'nāsınadır. Min şekleti'l-ħikemi didüğü min noktati'l-'ilmi kavline ma'tüfdür. Şekle deyü kelmelerin ħurūfunun 'ırābına dirler. Ĥikem ħikmetin cemi'dir. Ĥikmet 'ilim 'amel bil aħķāmın cānibinden nefş-i insāniyyenin istikmāline dirler. Ya'ni şāhib-i kaşide ħazret-i Resül'ün mertebesi ve makāmı katında cemi' enbiyānın kabiliyetleri ve isti'datları miktarına her birinin mertebesin ve makamın zıķr etmek murād edinip ve

* Diğer peygamberler Allah Resülünün kerem deryasından bir avuç ya da bir damla su isterler.

* O'nun ilminin yanında diğer peygamberlerin ilmi bir hareke ya da bir nokta gibidir.

hazret-i Resul'un medhin kast eyleyüp ider ki cemi' enbiya ve ol hazret-i Resulun önünde tevaqquf idüp dururlar. Nitekim üstad özünde durur gibi kendü mertebeleri üzerindeki onların mertebeleri hazret-i Resul'un nokta-i 'ilmindendir ki hak sübhanehü ve te'alanın baħr-ı 'ilminden faizdir. Ve daħi hazret-i Resul'un şekli-i hikemindedir ki hak sübhanehü ve te'alanın hazāin-i hikeminden de hasıldır. İmdi ol hazret-i Resul'un mertebesinin ve makamının nihayetine 'allame-i ğuyubdan ğayrısının itlā' ı yokdur.

Tercüme: “ Turur katında her biri haddinde noktadan ya şekleden ki kapladı 'ilmi ve hikmeti.”

Şi'r: “ **Fehvel-lezī temme ma' nāhū ve şūretühü**

Şümme's-tafāhū ħabīben bāriü'n-nesemi.”*

fe hüve didüĝi kavlindeki fe ebyāt-ı sâbıka için neticedir. Zamir-i merfu' hazret-i Resul'e raci' dir. Hüve'l-lezī ism-i mevşüldür. Temme fi'l-i mâzidir. Medde vezni üzerine ma' nâsı tamam oldu demekdir. Ma' nāhu demek temme didüĝi kavlinin fâ' ilidir. Zamir-i mecrur hazret-i Resul'e raci' dir. Ma' nâdan murād hazret-i Resul'un (23a) bātınî veya ruĥāniyyetî veya ħaqla mu'amelesi veya tarīķidir. Ve şūratühü didüĝi ma' nāhū didüĝi kavline ma' tūfdur. Zamir-i mecrur hazret-i Resul'e raci' dir. Şūretiden murād hazret-i Resul'un zāhiri bātınî veya cismāniyyetî veya ħalkla mu'amelesi veya şerī' atıdır. Şümme's-ţefāhū şümme didüĝi kavline matūfdur. İştāfā fi'l-i mâzidir. İfti'āl bābindan bāriü'n-nesemi didüĝi fâ' ilidir. Ma' nâsı şāfi' kŭlŭb demekdir. Zamir-i mecrur hazret-i Resul'e raci' dir. Ĥabīben didüĝi iştāfā didüĝi kavlinin mef' ŭlünden ĥāl vākî' olmuşdur. Bāriü'n-nesemi fa' ilidir. Ĥalıķ ve mübdi' ve mücid ma' nāsına bāriden murād Allah-u te'ālādır. Nesemi nesmenin cemi' dir. Nesme nefis ma' nāsına burada nisemiden murād nüfusu muţlakdır ki maĥlŭkat ma' nāsına. Ya' ni sâĥib-i kaşīde ebyat-ı sâbıkda hazret-i Resul'un (s.a.v.) aĥbārı memdūĥasın ve aĥlaķı meĥmŭdesi, aşl-u menāķıbın ve ra' sü merātibin ve cemi' enbiyādan fāik ve 'alā iken cemi' enbiyādan bir eĥad ona müsāvi ve muķārın olmadığı ve cemi' enbiyādan müstefid olub anın göz önünde müttefik oldukların ve cemi' si ol hazret-i Resul'un fazlından müstefid oldukların zıkr itdükden sonra ve cemi' neticesi ve me'alen zikir etmek murād edinip ider ki. Pes imdi şol Resul'dür ki anın bātınî ve zāhiri ve ruĥāniyyetî ve cismāniyyetî ħaqla ve ħalkla mu'amelesi tarīķati ve şerī' ati tamamı kemāline erişmişdir. Andan sonra hak sübhānehü ve te'ālā cemi' nāţıķayı ve ğayrı nāţıķayı ĥalk edicidir. Ol hazret-i Resul'den dulayub ğüzide kılıb (24b) ihtiyār eyleyüp maĥbŭb edinip aķrabü'l-muķarrabin ve ĥātemü'n-nebiyyin kılımışdır.

* O; içi, dışı, ruhu ve cismiyle mükemmel bir varlık noktasında olduĝu için Yüce Allah O'nu habibi olarak seçti.

İmdi ona ittibā‘ lābūdde ve lāzımdır ki tebe‘iyyet-i ḥabīb ve ferrat-i naṣīb ḥuṣūlini müsteda‘ ve müktezadır.

Tercüme: “Anı ḥabib edindi yaradan ḥalayık iriṣdi çok tamamına ma‘nā ve sūreti.”

Şi‘r: “ **Münezzihün ‘an şerikin meḥasinihî**

Fe cevherü’l-ḥüsni fihî ğayru münkaşimi.”*

Münezzehün didüĝi ḥaber ba‘de ḥaberdir. Beyt-i şabıkda ve hüve didüĝi kavli içün ve yaḥut mubtedāy-ı maḥzūfun ḥaberidir. Takdîri hüve münezzehün dimekdir. Münezzehün ismi mef‘uldür. Tef‘il bābından tenzihten müştakdır. Be‘id ma‘nāsına. ‘An şerikin didüĝi münezzehün kavline müte‘allıktır. Fî meḥasinihî didüĝi şerikin didüĝi kavline müte‘allıktır. Zāmîr-i mecrūr ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Meḥāsın ḥüsün cemî‘dir. Ğayru kıyas üzere. Ḥüsün muḳābilidir. Fe cevherü’l-ḥüsni didüĝi kavlinde fe şart-ı maḥzūfun cevābıdır. Takdîri izā kâne münezzehen ‘an şerikin fî meḥasinihî fe cevherü’l-ḥüsni dimekdir. Cevherin ḥüsne izāfeti beya‘niyyedir. Fihî didüĝi ğayru münkaşimin kavlinin müte‘allıktır daḥi cāizdir ki zarf-ı müsteḳar olub cevherü’l-ḥüsni didüĝine beyān vākî‘ ola fihî didüĝin de zāmîr-i mecrūr ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Ğayru münkaşimin fe cevherü didüĝi kavlinin ḥaberidir. Ya‘ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkda ḥazret-i Resūl’ün şıfatı icābiyyesinden ba‘zı şıfatın zıkr itdükden sonra şıfatı selbiyyesinden daḥi şıfatın zıkr etmek murād edinip ve medḥin kaşteyleyüp ider ol ḥazret-i Resūl’ün ḥüsünde ve cemālinde ve kemālinde ona şerik bulunmaḳdan münezzehdir. Nitekim ḥazret-i ḥaḳ ve celle ve ‘ala ve vaḥdaniyetde (25a) ve şıfatı tenzihiyetden münezzeh olduĝu gibi. Pes imdi ol ḥazret-i Resūl’de ol cevher-i ḥüsni āḥirde münkaşim olur deĝildir. Ana maḥşūşdur.

Tercüme: “ Oldır meḥāsında münezzeh şerikden yokdur, ḥüsni cevherin anda kısmeti.”

Şi‘r: “ **De‘ ma‘d-de‘ a‘thü’n-nāşārā fî nebiyyihim**

Vāḥküm bimā şî‘te medḥan fihî vāhtekemi.”**

* O’nun ahlakı ve güzelliği hiçbir kimsede olmayan, keline has olan, parçalanamayan bir bütündür.

** Hıristiyanların kendi peygamberleri için ileri sürdükleri şirk dışında Hz. Peygamber’i istediğiniz kadar övebilirsiniz, yüceltebilirsiniz.

De‘ emirdir. Yediü‘den māzisi metrük olan fi‘llerden ütrük ma‘nāsına şahib-i kaç‘denin kendü nefesine hitâbdır. Tecrîd tarîhiyle. Mā ism-i mevşüldür. İdde‘at fi‘l-i māzi müenneş min bâbı’l ifti‘âl iddia‘dan müştakdır. Da‘va etmek ma‘nāsına. Zāmîr-i mensûp mā-i mevşüle rāci‘dir. En-nasārā didüğü idde‘at kavlinin fā‘ilidir. Kefere taifesinden bir kavimdir ki hâzret-i ‘İsânın zāl ve müzil olan kavmidir. Fî nebiyyihim didüğü idde‘at kavline müte‘allıktır. Ma‘nāsı nasāra kavmi peygamberleri hakkında da‘va itdiklerini dimektir. Ya‘ni sâhib-i kaçide beyt-i sâbıkda ol hâzret-i Resûl’ü şerîkden münezzehdir deyüp medh itdikde da‘vay-ı ulûhiyyet fehm olub bu fehm olan ma‘nâ hılâfı maşut olub ki nasārā taifesinin ‘İsa (a.s.) hakkında olan ‘itikâtlarıdır. Bu fehm olan ma‘nâyı def‘ etmek murād edinip ider ki terk eyle ve mümteni‘ kıl. Nasārā taifesinin nebileri hakkında itdikleri da‘vaları ki peygamberleri için tanrıdır veya tanrının şerîkidir veya oğludur ‘itikâd eylemişlerdir. Ve daği ol hâzret-i Resûl’ün hakkında murād edindiğin mikdâr-ı maşâm-ı beşeriyette nebilik üzere medh hüküm eyle.

Tercüme: “ Nasrânîlerin nebilerine didüğün ço sen kıl nice dilesen sen ona dürlü mizhatı.”

Şi‘r : “**Vensüb ilā zātihî (25b) māşi’te min şerefin**

Vensüb ilā kadrihî māşi’te min ‘izami.”*

Ve ensüb didüğü beyt-i sâbıkda da‘ didüğü kavline ma‘tûfdur. Ensüb emirdir. Sen nispet eyle dimektir. İlā zātihî didüğü ensüb kavline müte‘allıktır. Zāmîr-i mecrûr hâzret-i Resûl’e rāci‘dir. Mā ism-i mevşüldür. Şi‘te fi‘l-i māzi muhâtabdır. Ma‘nāsı sen dilediğin nesne dimektir min şerefin didüğü şi‘te kavlinin beyânıdır. Ve ensüb ilā kadrihî didüğü ve ensüb ilā zātihî didüğüne ma‘tûfdur. Qadr miktar ma‘nāsınadır. Zāmîr-i mecrûr hâzret-i Resûl’e rāci‘idir. Min ‘izami ‘uzmetin cemi‘dir. ‘Uzmet ululuk ma‘nāsına ya‘ni sâhib-i kaçide beyt-i sâbıkda nasārā idde‘asın terk eyle ve mümteni‘ kıl dedikten sonra ol hâzret-i Resûl maşâm-ı beşeriyette mertebe-i nübüvvetde kulüb-u esnâfi şerefdan envâ-i ‘izamdan zâtına ve kadrihine nispet etmek murād edinip ve medhin kaçteyleyüp ider ki ol hâzret-i Resûl zâtına maşâmı beşeriyette şerefdan taqdîr dilerse nisbet eyle senin kadîr olduğundan ziyâde muhtemeldir ve daği ol zâtı şerifin kadrihine ve miktarına nübüvvetle

* O’nun şerefini korkmadan dilediğin kadar yüceltebilirsin. O’nu istediğin kadar da övebilirsin.

‘izamdan ne kadar kâdir olursan senin kadar olduğundan dahi ziyâde muhtemeldir.

Tercüme: “Zâtına nispet eyle nice dilersen şeref hem nice kadrine dilersin celâleti.”

Şi’r: “ **Fe inne fazle Resûl-illahi leyse lehû**

Ḥaddün fe yû‘ ribe ‘ anhü nâṭıķun bi femi.”*

Fe ta‘lil içündür. İne harfdır min ḥurūfu’l-müşebbeheti bi’l-fi‘li fazle didüğü isimdir innenin. Resûl-ullah muzâfi ileyhîsidir fazlın. Leyse lehû ḥaddün didüğü haberidir innenin. leyse fi‘lidir, ef‘âli nâkışadan. Lehû didüğü maḥzûf müte‘allıķı ile haberidir, leysenin. Ḥaddün didüğü muaḥḥar ismidir leysenin ḥad nihâyet ma‘nâsına (26a) Fe yû‘ ribe didüğü kavlindeki fâ-i sebebiyyede leyse lehû ḥaddün didüğü kavlinin cevâbıdır. Yu‘ ribe fi‘li muzâri‘ müzekkerdir. İf‘âl bâbından muḥḥadderen ile mensûbdur. Taḳdiri fe en yû‘ ribe dimekdir. ‘İrâbden müştakdır. Beyân etmek, izhâr etmek ma‘nâsınadır. ‘Anhü didüğü feyu‘ ribe kavline müte‘allıķdır. Zamîr-i mecrûr fazle Resûl-ullah didüğü kavline râci‘dir. Nâṭıķun fe yû‘ ribe didüğü kavlinin fâ‘ilidir. Nâṭıķun ism-i fâ‘ildir. Nuṭuḳdan müştakdır. Ma‘nâsı söyleyici dimekdir. Bi femi didüğü nâṭıķun kavline müte‘allıķdır. Fem ağız ma‘nâsına. Ya‘ni şâḥib-i ḳaṣıde beyt-i sâbıķın mezmûnune ta‘lilin zikir etmek ḥazret-i Resûl metheylemek murâd edinip ider ki ol ḥazret-i Resûl’ün fazlına gâyet ve nihâyet yoktur. Bu gâyetle âkil olan kimsenin fazlını ağızıyla ve lisânı ile beyân ve ‘ayân ider değildir.

Tercüme: “Resûl’ün fazlına bir ḥad yoktur. Kim yetişse ona mütekellim ‘ibâreti.”

Şi’r: “ **Lev nâsebet ḳadrehû âyâtühû ‘ izamen**

Eḥyâ ismühâ ḥıne yüda‘ dârise’r-rimemi.”**

Lev harf-i şart nâsebet fi‘l-i mâzi müenneşdir. Müfe‘ale bâbından münâsebetden müştakdır. Münâsebet nisbetle şirket ma‘nâsınadır. Ḳadrahû didüğü nâsebet kavlinin mef‘ûlüdür. Ḳadr mertebe ma‘nâsınadır. Zamîr-i mecrûrdur. Ḥazret-i Resûl’e râci‘dir. Âyâtehü didüğü nesebet kavlinin fâ‘ilidir. Âyât âyetin cemi‘dir. Mu‘cize ma‘nâsına ‘izami kavli nesebet kavlinin temyîzi vâki‘ olmuştur. ‘İzam ululuk ma‘nâsınadır. Ehya

* O’nun mükemmel vasıflarında sınır yoktur. Zaten dilin O’nu ancak övebileceği kadar över.

** O’nun mucizeleri kendi büyüklüğü karşısında çok küçük kalır. O’nun büyüklüğü anlaşılıysaydı, O’nun isminin dahi çürümüş kemikleri diriltebileceğine inanılırdı.

fi' l-i māzidir. İf' āl bābından ihyādan müştakdır. Diri kılmak ma' nāsına ismuhu didüğü ehya kavlinin fa' ilidir. Zāmīr-i mecrūr hazret-i Resūl'e rāci' dir. Hīne vākit ma' nāsına ehya kavlinin zarfıdır. Yuda' fi' l-i muzāri'. (26b) Meçhūldur, da' vetden müştakdır. Dārise didüğü ism-i fā' ildir. Dürsden müştakdır. Maḥv olmak ma' nāsına rimem rimmünün cemi' dir. Kemikler dimekdir. Dārise rimeme izāfeti izāfetin mevşūfe izāfeti kâbilindendir. Ya' ni şāhib-i kaşide hazret-i Resūl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-sellem kadri ve mertebesi esmasından ve mu' cezātından 'āzam ve 'āla idigin işār ve izhār etmek isteyip ve methin kaşteyleyüp ider ki eğer ol hazret-i Resūl'ün mu' cizātı ululuğu yönünden kadrine ve mertebesine munāsip olaydı ism-i şerīfi anılıb anınla duā' kılındığın duā' nın ism-i şerifi şol maḥv olub ceddin kemikleri ihya idüp dirilirdi zīrā Allahü tebāreke ve te' ālā vaқта ki ol zātı a' zizin berekete ile kulūbu ve ervah-ı ihya eyledi ise munāsib ve muṭābık budur ki ol zāt-ı ' azizin ism-i şerifinin meyāmını ile emvāt-ı ' izāmı ve eşyayı ihya eylediken hikmetullāh ba' zı işārın zuhurun iktiza eyledi.

Tercüme:“ Ki mu' cizātı olaydı kadrine göre dirilirdi adı anıldıkda rimmeti. “

Şi'r: “ **Lem yemteḥinnā bimā te' yā'l- ' uḳulu bihī**

Hırsān ' aleynā felem nerteb velem nehimi.”*

Yemteḥinü fi' l-i muzāri' ifti' āl bābından imtiḥandan müştakdır. Tecrübe ma' nāsına zāmīr-i mütekellim bihī mef' ūlü bih şariḥdir. Yemteḥinü kavlinin tahtında fā' il zāmīr-i müstetir hüve rāci' dir hazret-i Resūl'e. Bimā te' yā didüğü lem yemteḥinü kavline mate' allıktır. Mā ism-i mevşūldur. Te' yā fi' l-i muzāri' müenneşdir. Lefif-i mefründur. Dördüncü bābından māzisi ' ayıyedir. Ta' ciz ma' nāsına. El- ' uḳū'l ' aḳlın cemi' dir. Bihī didüğü te' yā didüğü kavline müte' allıktır. Zāmīr mevşūle rāci' dir. Hırşa didüğü lem yemteḥin didüğü kavlinin mef' ūlü lehisidir. Hırş meyil ma' nāsına ve şiddet-i rağbet ma' nāsına hıfz ma' nāsına ' Aleynā didüğü hırşa didüğü kavline (27a) mute' allıktır. Fe' lem terteb didüğü kavlinde fe sebebiyyedir. Fa' fasīḥ olmaḳ cāizdir. Terteb fi' l-i müzari' me' al ğayr ifti' āl bābından irtibābdan müştakdır. Şek ve gümān ma' nāsına. Velem nehimi didüğü velem nertep didüğü kavline ma' tūfdur. Nehimi fi' l-i muzāri' me' al ğayr heymāndan müştakdır. Olmaḳ cāiz bu takdirce biz ḥayran ve muteḥayyir olmazız dimekdir. Ve daḫi vehimden müştak olmaḳ cāiz. Bu takdirce ma' nāsı biz vehim virip tereddüt ve ğalaṭ etmeziz demek olur. Ya' ni şāhib-i kaşide ol

* O, bizi yerine getiremeyeceğimiz zorluklarla imtihan etmedi. O'nun söyledikleri bize makul geldi. Getirdiklerinde şüpheye düşmedik ve onlara hemen uyduk.

hazret-i Resül'ün nihâyet kemâli ve gayet celâli olub kurb-u ilâhi tenâhî mertebe olduğu ecilden ümmetine killet-i şefkati ve merhameti ve 'ademi ihtimâmı zihne tebâdur itdüğün defî etmek murâd idüp ider ki ol hazret-i Resül bizim üzerimizde harîs olub bize kavî inâyeti ve şiddeği rağbeti olduğu ecilden şol 'ukül 'âciz olduğu nesne ile bizi imtiḥân eylemedi. Pes imdi ol hazret-i Resül'e şek gümân etmeziz. Ve Qur'an-ı şerîfin ḥaḳîqatine idrakde mutaḥayyer değülüz ḥamd eylerüz Allah'a ki bizi ol hazret-i Resül'ün ümmetinden kıldı.

Tercüme: “Buyruk buyurmadı bize güç kim birağur hâymelinle gönlümüze dürlü rîbeti.”

Şi'r: “E'ye'l-verā fehmu ma' nāhu fe leyse yurā

Li'l-kurbi ve'l-bu' di fihî ḡayru munfeḥimi.”*

E'ye fi'l-i māzi min bâbi'l if'âl ma'nāsı 'âciz kıldı dimekdir. El-verā didüğü e'ye didüğünün mef'ûlüdür. Maḥlûkat ma'nāsına. Fehmu ma' nāhu didüğü e'ye kavlinin fâ'ilidir. Zâmir-i mecrûr ḥazrete râci'idir. Ma'nadan murâd hazret-i Resül'ün ḥaḳîkat kemâli ve fazilet ḥâlidir. Fe leyse didüğü kavlindeki fe şart-ı maḥzûfun cevâbıdır. Daḥi tefsîr için olmak câizdir. Leyse kavlinin (27b) tahtında mustetir olan zâmir zâmir-i nişândır. Yurā fi'l-i muzâri' meçhûl rüyetden müştakdır. Li'l-kurbi didüğü kavli yurā kavline müte'allıktır. Li'l-kurbide lam min ma'nâsınadır. Ve'l-bu' di didüğü li'l-kurbi kavline ma'tûfdur. Fihî didüğü ḡayru münfeḥim kavline müte'allıktır. Zâmir-i mecrûr hazret-i Resül'e râci'idir. Ḡayru münfeḥim didüğü kavli yurā didüğü kavlinin kâ'im-i makamu'l-fâ'ildir. Munfeḥimun sâkin ve mutaḥayyer ma'nāsına. Ya'ni şâhib-i ḳaṣide ol hazret-i Resül'ün asl-u menâkıbın ve ra'su merâtıbın zıkr itdükden sonra anın ḥaḳîki kemâlini ve fâik celâlini iḥâtasından ḥalkı ḳaṣır idüğün 'ilâm etmek murâd edinip ve medḥin ḳaṣt eyleyüp ider ki; ol hazret-i Resül'ün, ma'nası ḥaḳîkat-ı kemâlini ve fazilet-i ḥalini fehim idüp idrâk etmesi ve ḥaḳaiḳ-i kemâlini ve deḳâik-i celâlini iḥâtası ḥalkı 'âciz kıldı; zîrâ idrâkin iḥâtaḳa ḳaṣırlardır. Pes imdi ol hazret-i Resül'ün kurbundan ve bu' dundan görünür değildir. Anın ḥaḳḳında sâkin ve mutaḥayyer olandan ḡayrı.

Tercüme: “Ma'nası fehmi anın ḥalkı 'âciz eyledi kimse yok ana bilindi ḥaḳîkatı. “

* O'na uzak, yakın olanlardan onu ḥakkıyla idrak eden çıkmamıştır. Yalnızca O'na sükût ederek karşılık verebilmişlerdir.

Şi'r: "Ke'ş-şemsi tezheru li'l-‘ayneyni min bu‘udin

Şagīraten ve tüküllü't-‘tarfe min ememi”*

Ke'ş-şemsi didüğü zarf-ı mustekardır. Muḳaddere müte‘ allıḳdır. Mubtedā-ı maḫzūfun ḫaberi olmak üzere taḳdīr hiye tezherü dimekdir. Daḫi ke'ş-şemsi ḳavlinin sıfatı olmak cāiz. Elif lam zā'id olduğu taḳdīrce. Li'l-‘ayneyni didüğü tezheru ḳavline müte‘ allıḳdır. ‘Ayneyni ‘aynın teşniyesidir. Min bu‘udin didüğü ḳavli daḫi tezherü ḳavline müte‘ allıḳdır. Ḳurbun ḫilāfıdır ırāḳ demektir. Şagīraten (28a) didüğü tezherunun fā' ilinden hāl vāki' olmuştur ve tüküllü didüğü tezheru ḳavline ma' tūfdur. Tukillu fi' l-i müzari' müenneşdir if' al bābindan fā' il tahtında müstetir hiye rāci' ke'ş-şemsi ḳavline ma' nāsı za' if idüp ḳamaştırır, dimekdir. Kezelik ol ḫazret-i Resūl'den ırāḳ olanları ve ḡāfillerin gözlerine ol zāt-ı pāk-ı şerīf saḡir görünür. Zih-i tasavvur-u bāṭıla bi mecāl zih-i tefekkür ve ḫayal-i müḫal. Vaḳtā ki ol ḫazret-i Resūl'e mekānı ḳurbda vaşıl olanlar kemāl-i ḳudret başiretiyle nazar olunabilir mertebey-i ‘azimet ve heybetle görünür ki ol ‘azamet ve heybet taḳdīr-i lisānla ‘ayān ve tahrīr-i dil birle beyān olunur değildir. Ancak bād'i'l-beşer ve ḫālikü'l-kuvā ve'l-ḳader beyān ve ‘ayān eyler.

Tercüme: "Güneş gibi kim ki göze ırāḳdan geçigelür. Baḳmaz göz yaḳından ona şöyle ceşşeti."

Şi'r: " Fe keyfe yudrikü fi'd-dünyā ḫaḳiḳatehū

Ḳavmün niyāmün tesellev ‘anhü bi'l-ḫulumi.”**

Fe şart-i maḫzūfun cevābıdır. Taḳdīr iza kāne hāli aleyhi's-selām ḫalühü şebihen bi'l-ḫāli şemsin fe keyfe yudrikü dimekdir. Keyfe istifhām-ı inkārī içündür. Yudrikü fi' l-i müzari' if' al bābindan idrākten müştāḳdır. Fi'd-dünyā didüğü yudrikü ḳavline müte‘ allıḳdır. Ḫaḳiḳatühü yudrikü ḳavlinin mef' ülüdür. Żamīr-i mecrūr. Ḫazrete rāci' dir. Ḳavmün yudrikü ḳavlinin fā' ilidir. Niyāmün didüğü ḳavmün didüğünün sıfatıdır. Niyāmün nāimin cemi' dir. Ma' nāsı uyḳuda olucu dimekdir. Tesellev fi' l-i māzi cemi' dir. Tefe' ul bābindan tesellādan müştāḳdır. Fā' ili ḳavimden ‘ibāretidir. Ma' nāsı rażı olub kanā' at idirler dimekdir. Tesellev cümlesi sıfat ba'd sıfatdır. ‘Anhu tesellev ḳavline müte‘ allıḳdır. Żamīr-i mecrūr ḫazret-i Resūl'e rāci' dir. Bi'l-ḫulumi didüğü tesellev didüğü ḳavline müte‘ allıḳdır. (28b) Żamīr-i mecrūr ḫazret-i Resūl'e rāci' dir. Bi'l- ḫulumi

* Resūlullah; uzaktan küçük görünen, ancak yaklaştıkça göz kamaştırın güneş gibidir.

** O'nu rüyada görenler, bununla teselli olanlar; O'nun değerini ve büyüklüğüyle hakkıyla nasıl idrak edebilir?

didüğü tesellef didüğü kavline müte‘allıktır. Hulum ha’nın lam’ın zammesi ile rüyā ma’nāsına dirler. Ya‘ni şāhib-i қаşide beyt-i sābıkın mezmūnunu beyān etmek ve hāzret-i Resūl’ün hāқиқati nübūvvetini ve maḥiyeti müstafatiyyetin ‘ayān eylemek murād idünüb ider ki kaçan ol hāzret-i Resūl’ün hāli şems hāli gibi oldu ise dünyāda gāfil ve maḥcūb olub uykuda olan kavim ol hāzret-i Resūl’ün hāқиқatini nice idrak edebilirler. İdrak etmeye қadir değıllerdir. Ol hāzret-i Resūl’ün kemālat-ı kudsiyyesi mucerred uykuda düşde görmeye razı olub kanā‘at etmişlerdir. Pes imdi her kimesne anı ol hāzret-i Resūl’ü bu dünyāda bildi anın sā‘adet- i ebediyye ve mertebe-i ezeliye-i ‘āliyyesini idrāk eyler. Ve her kimesne anı ol hāzret-i Resūl’ü dünyāda bilmedi münkir olub itā‘at etmedi o kimse ne aslā dünyādan mütmai’ olmayup ebede’l-ābād ona bir nesne fāide etmeyüp nār-ı cehennemde muḥalled muebbed kalır.

Tercüme: “Dünyāda anı nice bilmeye ol uyur kişi ki ebeden düş götürmüş ola ana selveti.”

Şi‘r: “ Fe mebleḡu’l-‘ilmi fihī ennehu beşerun

Ve ennehu ḡayru halkı’l-lahi küllihimi.”*

Fe şart-ı maḡzūfun cevābıdır. Taқdir izā lem yudrik hāқиқatehü kavmün niyāmün femebleḡu ‘ilmihim dimekdir. Meblaḡun ism-i mekāndır. Maḡalli buluḡ ve nihāyet-i buluḡ ma‘nāsına. El-‘ilmü didüğü kavlinde elif lam muzāf-ı ileyhden ‘ivāzdır. Taқdir ‘ilmihim dimekdir. Fihī didüğü femebleḡu didüğü kavline müte‘allıktır. Zāmīr-i mecrūr hāzret-i Resūl’e rāci‘dir. En-nehü beşerün didüğü mebleḡu’l-‘ilmi didüğinin ḡaberidir. En-nehüde zāmīr-i mensūb hāzret-i Resūl’e rāci‘dir. Beşer insān ma‘nāsınadır. Ve en-nehü ḡayru halkıllahi didüğü beşerün kavline ma‘tūfdur. Zāmīr-i mecrūr hāzret-i Resūl’e rāci‘dir. ḡayr-ı şerikin zıddır. ḡalk maḡlūkat ma‘nāsına. Küllihimi didüğü ḡalkıllah kavlinin tekīdi vāқи‘ olmuşdur. Zāmīr-i mecrūr ḡalk didüğü kavline rāci‘dir. (29a) Ma‘nāsı cemi‘ olduğu ‘itibarla. Ya‘ni şāhib-i қаşide kavm-i niyāmın idraklerini ve ‘ilm-i icmallerini beyān-u ‘ayān etmek murād edinip ider ki hāzret-i Resūl’ün medḡin kaşt eyleyüp. Kaçan kavm-i niyām ve dünyā ehlinin idraklerini hāzret-i Resūl’ün hāқиқatine yetişmeyüp cümlesinin ‘ilmī icmāl üzerine komak. Ol hāzret-i Resūl beşerdir daḡı Allah ü te‘ālānın maḡlūkatının küllisinin ḡayırlusıdır ve efzalıdır.

* İnsanların O’nun hakkındaki en doḡru bilgisi, Peygamberimizin bir insān ve yaratılmışların en ḡayırlısı olmasıdır.

Tercüme: “ Bu denlü bulunur hemin ol kim beşerdır ruşenkeri halkın yeni ehl-i fazîleti.”

Şî'r: “**Ve küllü 'āyin etār-rusulu'l-kirāmü bihā**

Fe innemā't-tesalet min nūrihī bihimi.”*

Küllü didüğü mübtedâdır. 'Āyin didüğü kavline muzâfdir. 'Āyin âyetin cemi' dir. 'Alâmet ve mu'cize ma'nâsınadır. Etā fi'l-i mâzidir ityânededen müştakdır. Er-rusülü didüğü etā didüğü kavlinin fâ' ilidir. Rusül Resül'ün cemi' dir. Peygamberler dimekdir. El-kirām er-rusülü kavlinin sıfatıdır. Kirām kerimin cemi' dir. Bihā didüğü etā kavlinin müte'allıktır. Zâmîr-i mecrūr āyin didüğü kavline rāci' dir. Fe in-nemā't-tesalet didüğü küllü 'āyin didüğü kavlinin haberidir. Mübtedā şart ma'nâsını mütezammin olub nekre-i mevşûf olduğı ecilden haberine fe dâhil olmuşdur. İn-nemā edât-ı haşrdır. İ't-tesalet fi'l-i mâzidir ifti'al bâbından ittisâlden müştakdır. Ulaşmak ma'nâsına tahtında fa'ili müstetir hiye rāci' idir 'āyin kavline. Min nūrihī didüğü i't-tesalet didüğü kavline müte'allıktır. Zâmîr-i mecrūr er-rusülü kavline rāci' idir. Ya'ni şâhib-i kaşîde hazret-i Resül'ün aşl-u menâkıbın ve ra'sü merâtibîn zikritdikten sonra sâ'iri enbiyânın mu'cizatı hazret-i Resül'ün nûrundan feyz olduğini (29b) 'ilâm etmek murâd edinip ve medhin kaşt ider ki 'alâmât-ı mu'cizeden bir nice 'alâmetle her peygamber ki gelmişdir, ol mu'cizat onlara vâşıl olub yetişmemişdir. İllâ hazret-i Resül'ün 'aleyhi's-sellām mübarek nûrunun vasıtasıyla yetişmişdir. Cemi' enbiyâ ve rusül ki 'ilm-i hikmet ve ma'rifet ol hazret-i Resül'ün ifâzat-ı nûrundan ve ifâzât-ı birrinden ve berakât-ı sırrından feyz olunup vuşul bulmuşdur.

Tercüme: “Nûrundan istifâde kılmışdır anın mecmû'u enbiyâ ki götürmüştü âyeti.”

Şî'r: “**Fe innehü şemsü fazlin hüm kevâkibühā**

Yüzhirne envâre hâ li'n-nâsi fi'z-zulemi.”**

Fe ta'lîl içündür. İnnehü kavlinde zâmîr-i mensûp hazret-i Resül'e rāci' dir. Şemsü fazlin innehü kavlinde haberidir. Hüm zâmîr-i bārizi munfaşıl mübtedâdır.

* Peygamberlerin gösterdiği mucizelerin kaynağı Hz. Muhammed'in nûrudur.

** Peygamberimiz fazilet güneşidir. Diğer peygamberler ise geceleri -güneş olmadığında- insanları aydınlatan yıldızlardır.

Resül-ü kirām mezkûre râci' dir. Kevākibühā didüğü kavlinin haberidir. Kevākib kevkebün cemi' dir. Kevkebün yıldıza dirler. Zāmīr-i mecrūr şemse râci' dir. Yüzhirne fi' l-i müzari' cemi' müenneşdir. İf' āl bābından izhārdan müştakdır. Tahtında fā' ili müstetir hünne râci' dir kevākibe. Yüzhirne cümlesi haber ba' de haberdır yaht kevākibüha dediginden hal vāki' olmuşdur. Envārahā didüğü yüzhirne didüğü kavlinin mef' ulüdür. Envārahede zāmīr-i mecrūr kevākibe râci' dir. Li' n-nāsi yüzhirne kavline müte' allıkdır. Fi' z- zulemi daği yüzhirne kavline müte' allıkdır. Zulem zulmetin cemi' dir. Gurar'ın gurra' nın cemi' olduğı gibi. Ya' ni şāhib-i kaşide beyt-i sābıkın mezmünü için ta' lil zikretmek ve teybīn eylemek murād edinip hazret-i Resül' ün medhini kaşt eyleyüp ider ki hazret-i Resül sallallahu ' aleyhi ve ' s-selām fazl güneşidir. Allah-ü tebārake ve teā' lānın lütufla ve keremiyle ' ulümü tulü' etmişdir ve sāiri enbiyā ve rusül ' aleyhi' s-selām ol güneşin yıldızlarıdır ki envār-ı müstefādesi ādem-i (30a) iğlānına gicelerde ' ālem şehadetde güneşin gaybeti katında izhār idirler. Güneş zuhur gelecek mahv olurlar. Pes imdi cemi' enbiyā ve rusül ' aleyhi' s-selām envār-ı hidāyeti veya hayr-ı fetrānda ve zalāletde izhār eylemişdir. Hazret-i Resül zuhura gelecek anın dini şerī' atı cemi' enbiyā ve rusul edyānını menşüh eyledi.

Tercüme: “ Ol fazl güneşidir onlar kevākibi halk üstüne komazlar envāriyla zulmeti.”

Şi' r: “ **Ekrim bi halkı nebiyyin zānehü hulūkun**

Bi' l- husni müstemilin bi' l- bişri müttesimi.”*

Ekrim bi halkı nebiyyin fi' l-i te' accübdür enşir bihī vezni üzerine. Ma' nāsı ol hazret-i nebinin hulūkatı ve ' izāmı zāhiresin ne ' acep hūb ve gökcekdir ve mükerrerdir, dimekdir. Zānehü didüğü nebiyyin kavlinin şıfatı vāki' olmuşdur. Zāne fi' l-i māzi ziynetden müştakdır. Zeyn eyledi demek. Zāmīr-i mensūp nebiyyin kavline râci' dir. Hulūkun zānehü kavlinin fā' ilidir. Hūlk ādet-i hasene ve sīret-i bāṭine ve güzelcek huy ma' nāsına bi' l- husni müstemilin didüğü şıfat ba' de sıfatdır nebiyyin kavlinin. Müstemilin ism-i fā' ildir. Ma' nāsı kaplayıcı ve iḥāta edici dimekdir. Bi' l- bişri didüğü müttesimin didüğü kavline müte' allıkdır. Bişrin be nin kesresiyle beşere ve cemāl ma' nāsınadır. Müttesimin didüğü şıfat ba' de şıfatdır nebüyyinin. Müttesimin ism-i fā' ildir. İttisāmdan müştakdır.

* Yüce Allah, Nebisinin yaratılışını en güzel ahlak ve ikramlarla gerçekleştirdi.

İttisām nişan eylemek ma‘ nāsına. Ba‘ zı nüsha müttebimin vāki‘ olmuşdur. Ma‘ nāsı güler yüzlü dimekdir. Ya‘ ni şāhib-i kaşide muqaddümen ol hazret-i Resül’ün haqqında fehve’l-lezī temme ma‘ nāhü ve sūratühü ba‘ zı icmāl tarihiyle bazı aḥbār-ı memduḥāsın ve aḥlāk-ı meḥmüdesin zikirden sonra gerü şūret-i zāhiresine müte‘ allıḳ ba‘ zı aḥlākı zikir murād eyledi. (30b) Ve medḥin kaşt eyledi ider ki ol hazret-i Nebi’nin ḥulūkatı ve ‘ āzā-i zāhiresi ne ‘ acep ḥüb ve gökcedir anın ‘ ādet-i ḥasenesi ve siret-i bāḥinesi mekārım-i aḥlaḳla ve meḥāsın-i şimle ona zīnet virip anı müzeyyen etmişdir ki ol hazret-i Resül evşāf-ı ḥaseneyi müştemildir ve beşeresi sā’irden mümtāz güler yüzlüdür.

Tercüme: ” Ḥasenele müştemil durur ol beşereyle müttesim ne ḥulḳ olur ki virmiş ana ḥulūḳı- zineti.”

Şi‘r: “ **Ke’z-zehri fi terafın ve’l-bedri fi şerefin**

Ve’l-bāhri fi keremin ve’d-dehri fi himemin.”

Kāz-zehri didüḡi zarf-ı müsteḳardır. Mübtedā-yı maḥzūfün ḥaberidir. Taḳdir hüve ke’z- zehri dimekdir. Zehri ze’nin fethāsiyla ve he’nin sükūnuyla çiçek dimekdir. Fī şerefin didüḡi muqaddere müte‘ allıḳdır. Ke’z-zehri didüḡi ḳavlınden ḥāl vāki‘ olmuşdur. Terafin taze ve laḳif ma‘ nāsınadır. El-bedri didüḡi ke’z-zehri didüḡine ma‘ tūfdur. Bedir ayın tamamı aydınlıḡı zamāniyla dirler fi şerefin didüḡi ve’l-bedri didüḡi ḳavlınden ḥāl vāki‘ olmuşdur. Şeref ulu ve gökcek dimekdir. Ve’l-bahri ke’z-zehri ḳavline ma‘ tūfdur. Zehirden murād zamānı dünyādır. Fī himemi didüḡi ed-dehri didüḡi ḳavlınden ḥāl vāki‘ olmuşdur. Himem himmetin cemi‘ dir. Himmet kaşt ma‘ nāsınadır. Ya‘ ni şāhib-i kaşide beyt-i sābıkın mezmūnüne muvāfiḳ ve ma‘ nāsına mutabık. Hazret-i Resül’ün ba‘ zı evşāfın zikretmek murād edinip ve medḥin kaşt eyleyüp ider ki ol hazret-i Resül’ü çiçek ve gül gibi tazelikte hüsünde ve letāfetde zīrā ol hazret-i Resül ḥadıḳa-i ‘ ayn ve vucūdun nūrudur. Ve ḥadıḳa-i ‘ alem-i ḡayb ve şühūdun nūrudur. Ve daḡi ol hazret-i Resül bedir gibidir. Şerefte ‘ adem-i iḥtirākta ve ‘ ademi inḡisāfta (31a) Ve cemāl-i nūruyla ḳaranluḡı zāil eylemekte. Zīrā ol ḥazret-i Resül kendüne muti‘ olanları cehil ve dalāletden ḥalaş etmişdir. Te’şir etdi, aḳva ve ḥaşıyatında eḥsendir. Ve daḡi ol hazret-i Resül baḡır gibidir. Görmede ve sehāvetde ve zīrā ol hazret-i kemālatta ve tezyin-i kāınatta ḥaḳāyıkda ve deḳāikda fezāilde fevāzılda baḡr-i müḥiḫtir. Ve daḡi ol hazret-i Resül tulü‘ dehr ve tül-ü zamān gibidir. Himemin ‘ aliyyesinde zīrā ol hazret-i Resül’e cemi‘ maḥlūḳatın iḫtiyacı vardır. ‘ Azāim-i meḳāşıda ve a’cāib-i fevāide.

* O peygamber; çiçek gibi latif, ayın on dördü gibi aydınlık ve şerefli, denizler gibi cömert, yardımseverliği ise zamān gibi sonsuzdur.

Tercüme: “Çiçek gibi terekte, şerefte kamer gibi deryâ gibi keremde zamân gibi himmeti.”

Şîr: “ **Keennehü vehve ferdün fi celâletihi**

Fî ‘askerin hîne telkâhü ve fi haşemin.”*

Keennehü harf min hurûfi’l-müşebbehe teşbîh içündür. Zâmîr-i muttaşıl keennehü didüğü kavlinin ismidir. Hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Vehve ferdün didüğü kavlinde vāv hâl içündür. Zâmîr-i munfaşıl mübtedâ vâki‘ olmuştur. Hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Ferdün didüğü zâmîr-i munfaşılın haberidir, münferid ma‘nâsına. Vehve ferdün didüğü keennehü didüğü kavlindeki zâmîr-i muttaşıldan hâl vâki‘ olmuştur. Fî celâletihi didüğü zarf-ı müstekkardır. Vehve didüğü kavli için haber be‘de haberdir. Dağı fi celâletihi fi me‘a ma‘nâsına olmak câizdir. Zâmîr-i mecrûr hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Fî ‘askerin didüğü keennehü didüğü kavlinin haberidir. Hîne fi ‘askerin didüğü kavlinin zarf-ı kader ve vaqit ma‘nâsınadır. Telkâhü fi‘l-i müzari‘ muhâtabdır. Tahtında fa‘ili müstetir ente ‘ibâretidir muhâtabdan likâdan müştakdır. Oluşmak ve yetişmek. Zâmîr-i mensûp hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Telkâhü hîne didüğü kavlinin muzâf-ı ileyhîsidir. Fî haşemi didüğü fi ‘askerin didüğünün zarfıdır. Tavâbi‘ ululuk ma‘nâsınadır. Ya‘ni şâhib-i ol hazret-i Resûl’ün ahlak-ı (31b) hamîdesin ve şifât-ı cemilesin zikirden sonra ol hazret-i Resûl ehl-i tevâzu‘ ve ehl-i hilm olub ifrâ-ı şefkâti var iken ona mülâkat olan hulukun nazarında anın celâleti ve mehâbetine vecihle idigun beyân ve ‘ayân murât edinip ve medhin kaçt eyleyüp ider ki keennehü, ol hazret-i Resûl sallallahu ‘aleyhi ve’s-selâm münferid olub yalnız olduğu hâlde her kimse ne ki ona mülâkî olub nazar eylese anın celâlet-i ‘uzması ve mehâbet-i kübrası olduğu ecilden sonra ki ol hazret-i Resûl ‘asâkir-i ‘azîmeye ve terâbi‘ -i keşîre içündedir.

Tercüme: “Tenhâ yürürken de anı kestirirdi leşker çeküp yürür gibi anın celâleti.”

Şîr: “ **Ke enneme’ l-lülü’l-meknünü fi-şadefin**

Min ma‘diney mantıkin minhü ve mübtesemi.”**

Ke enneme harf mine’l-müşebbehe mâ mâ-i kâffedir. El-lü’lü’ didüğü incüdür ve

* Hz. Peygamber, yalnız başına bile o kadar heybetli görünür ki O’nu sanki büyük bir askeri birliğin içinde ya da bir grup hizmetkârın içinde sanırsın.

** O’nun konuşmasıyla ağzından çıkan sözleri, gülümsediğinde gözükten dişleri sedef içindeki inci gibidir.

mübedâdır. El-meknûn didüğü el-lü'lü'nün şıfatıdır. Meknûn mestür ma' nâsınadır. Fî şadefin didüğü el meknûn kavline müte'allıktır, denizde olur bürüncektir. İçinde incü olur. Min ma' diney mantığın didüğü zarf-ı müsteğardır. El-lü'lü' kavlinin haberidir. Ma' diney ma' dinün teşniyesidir. İlk kesresiyle ma' dini her nesnenin merkezine dirler. Ve dağî kâne ma' nâsınadır ki onda nuz ve kemş hâsıl olur. Bundan murâd olunan hazret-i Resûl'ün kelâmı manzûm-u fasîhidir. Ma' dinin mantığından murâd hazret-i Resûl'ün kalbidir. Andan kelâm-ı manzûm-u fâsih zâhir olur incüler gibi. Ve dağî mantığın didüğü ism-i mekân olmak câizdir. Bu tağdirce mantıktan murâd hazret-i Resûl'ün lisânıdır. Ma' dinî mantıktan murâd hazret-i Resûl'ün mübârek femidir ki lisân-ı şerîfinden kelâm-ı manzûm ve elfâzıdır, dürr yâd hâsıl olur. Minhü didüğü zarf-ı müsteğardır. Mantığın didüğünün şıfatıdır. Zamîr-i mecrûr hazret-i Resûl'e râci'dir. Ve mübtesemi si nin fethâsi ile maşdar mimidir. (32a) İftî'âl bâbından. Ma' nâsı tebessüm idüp gülmek me' adını tebessümden murâd hazret-i Resûl'ün femidir. Tebessüm itdik te andan mübârek dişleri zâhir olur inciler gibidir. Ya' ni şâhib-i kaşîde hazret-i Resûl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selâmın kelimât-ı manzûmünün hâlini tebyîn etmek ve lisânında mübârek şefisinde meknûn olan elfâzıdır. Şadefte mestür olan incilere teşbîh eylemek murâd edinip ider ki ol hazret-i Resûl'ün mübârek feminden lisân-ı şerîfinden şâdir olan kelâm-ı manzûmu ve dağî tebessüm itdikde mübârek şefisinde zâhir olan dişleri ke ennehu şadefte mestür incilerdir.

Tercüme: “Meknündür şadef içinde sandık ağzında dişleri kılacak ibtisâmı.

Şi'r: “Lâ tıybe ye' dilü türben zamme ' ezumehü

Tübâ lî münteşikin minhü ve mülteşimin.”*

Lâ nefy-i cins içündür. Tıbe didüğü fethâ üzerine mebnidir. Lâ nın ismi olmak üzerine ha büşetin zıddıdır. Gökcek ma' nâsına tahtında fa' il-i müstetir hüve râci'dir tıbe didüğüne ye' dilü ey tesāvâ dimektir. Türben didüğü ye' dilü kavlinin mef' ulüdür. Türb türbın ismidir toprak ma' nâsına. Zamme fi' l-i mâzidir. Ma' nâsı kaplayıp cemi' etdi dimektir. Fâ' ili tahtında müstetir hüve râci'dir türben kavline. Zamme cümlesi türben kavlinin şıfatıdır. 'Ezume didüğü hamme kavlinin mef' ulüdür. 'Ezume ' izâmın cemi' dir. Ma' nâsı günler dimektir. Zamîr-i mecrûr hazret-i Resûl'e râci'dir. 'Ezumdur murâd

* O'nun toprağının kokusundan daha güzel bir koku olamaz. Ne mutlu! O'nun toprağını koklayıp öpene.

hazret-i Resül'ün cemi' bedenidir. Cer zikir idüp güle dilemek қabilindendir. Tübā münāda vāki' olmuşdur. Harf-i nidā maḥzūftür. Taқdir feyā ḥādri li münteşik dimekdir. Tübā tayyibden müştakdır. Tayyibin müenneşidir. Efzalin müenneşi fuzlā geldiği gibi. Tübā aşlında tıybeyün idi. Yā yi vāva kalb itdik ye sākin olub mā қabli mezmūm olduğundan ötürü. Tübā ḥayır (32b) ve sa'adet ma'nāsına li münteşikin didüğü tübā kavline müte'allıқdır. Münteşikin ism-i fā'ildir intişākdan müştakdır. Ma'nāsı қоқlayıcı dimekdir. Minhü didüğü münteşikin kavline müte'allıқdır. Zamīr-i mecrūr türben kavline rāci' dir. Ve mülteşimi didüğü münteşikin kavline maḥfūfdur. Mülteşimi iltişāmdan müştakdır. Evimin ma'nāsına. Ya'ni şāhib-i қаşīde ol hazret-i Resül'ün zātına müte'allıқ olan aḥbār-ı memdūḥası ve evşāf-ı maḥmūdesi zıkr itdikten sonra şeref-i mekānda daḥi zıkr idüp beyān etmek ve ol mekānı zāir ve onda mücāvır olunulan rayihā-i tayyibede iken 'ayān eylemek murād edinip ider ki ol hazret-i Resül'ün mübārek қabrinde kemiklerini ve cemi' 'azasını zamm idüp iḥāta eden toprağın rayihā-i tayyibesine mu'adil ve mūmāşili dünyāda rayiha bulunur değıldir. Devlet ve sa'adet şol kimsenindir ki hazret-i Resül'ün қabr-i şerifini ziyaret idüp ve onda mücāvır olub mübārek қоқlayıp öpe dimağı rayiha ile mu'aḥḥir ola.

Tercüme : “ Ol türbe gibi kim yatur anda ne tabīb ola devlet ana kim besleye ola beşeriyeti “

El-faşlü'r-rābi' i fi zıkr-i mevlidihı 'aleyhi'ş-şelām.

Şi'r: “Ebāne mevlidühü 'anḥibi 'unşurihı

Yā ḥibe mübtedein minhü ve müḥtetemi.”*

Ebāne fi'l-i māzi min bāb-il-if'āl ezhera ma'nāsına mevlidühü ebāne kavlinin fā'ilidir. Mecāzen ḥaқиқatte Allah-u te'ālādır fā'ili. Mevlid ism-i mekāndır. Velādetden te ḥazif olunmuşdur. Taқdir ezhera'l-lahü te'ālā fi mekānin velādetehü şeyān dimekdir. Mevlidühü kavlinde zamīr-i mecrūr hazret-i Resül'e rāci' dir. 'Anḥibi 'unşurihı didüğü ebāne didüğü kavline müte'allıқdır. Ḥibi 'unşurdan murād hazret-i Resül'ün cism-i zāhiridir. Ve daḥi mālā yenbeği ḥulūşidir. Ḥibin 'unşura izāfet-i beyānidir. 'Unşur aşıl ma'nāsınadır. 'Unşurihı kavlinde ki zamīr-i mecrūr hazret-i Resül'e rāci' dir. Yā ḥibe didüğü kavlinde yā harf-i nidādır. (33a) Münādisi maḥzūftür. Yā eyyühe'l-'ukalā ünzurü

* O'nun doğuşu, güzelliğın ve iyiliğın özünün ortaya çıkmasıdır. İyiliklerin doğuşu ve batışı onunladır.

mübteda' minhü dimekdir. Tıbe mübteda' didüğü fı'l-i muğadderin mef'ülüdür. Nitekim işâret etdüğü tağdir-i kelâmı zikrettiğimizde mübteda' didüğü ibtidâ ma'nâsına minhü zarf-ı müsteğardır. Mübtedâ' kavlinin sıfatıdır. Zâmîr-i mecrûr hazret-i Resûl'e râcî'dir. Ve mühtetemin didüğü mübteda' kavline ma'fûfdur. Mühtetemin ihtitâm ve intihâ ma'nâsınadır. Bil külli insân için merâtib üçdür. Mertebe-i evveli bidâyettir. Ya'ni insânın ketm-i 'ademden ħîni vücuda ħurucudur. Mertebe-i şâniye nihâyettir. Ya'ni insânın dâr-ı ülâdan dâr-ı ukbâya irtihâlidir. Mertebe-i şâlise vasatidir. Ya'ni insânın dünyâda müddet-i ħayâtıdır ki bidâyetle nihâyetin mâbeynidir. Ya'ni şâhib-i ħaşîde ifrâd-ı insânın birbirinden imtiyazı müddet-i 'ömründe ve zamânı ħayâtında kesp etdüğü 'itibarla olduğı ecilden mertebe-i vasatı ehem ve eşed olduğı ecilden hazret-i Resûl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selâm mertebe-i vasatına müte'allıħ aħbâr-ı memdûĥasın ve evsâf-ı maĥmudesin beyân etmek ve mevlidin 'ayân eylemek murâd edinip ider ki evveldir hazret-i Resûl'ün velâdeti cism-i zâhirinden taĥareti ħaħîħiyye izĥar eyledi beyyinâti sebebiyle. Ve ħüsn-ü bidâyet ve nihâyet üzerine delâlet ider, ħavâriħ-ı âdet izĥâr eyledi mu'cizâtı sebebiyle. Ehl-i başîret olan kimseler hazret-i Resûl'ün garâib-i bidâyetine ve 'acâyib-i nihâyetine nazâr eylemek ne gökcek ibtidâsı ve ne gökcek intihâsı vardır.

Tercüme: ” Bid-i ve ħatm-i tayyibânın tayyib-i 'unsuru ol gün belirmişdir ki oldı velâdeti.”

Şi'r: “ **Yevmün teferrase fı hi'l-fürsü ennehimü**

Ķad ünzirü bi ħulûli'l-benusi ve'n-niħami.

(33b) Yevmün didüğü beyti sâbıħda mevlidühü kavlinden bedel olmak câiz bedeli kül mine'l-kül ma'nâsına. Daĥi mübtedây-ı maĥzûfun ħaberi olmak câiz tağdir mevlidühü sallallahu 'aleyhi ve's-selâm yevmün teferrase dimekdir. Yevmden murâd mutlak vaħıtdür ve zamân ma'nâsınadır. Teferrase fı'l-i mâzidir tef'îl bâbindan firasetden müştakdır. Firâsetle eyledi dimekdir. Fihî didüğü teferrase kavline müte'allıħdır. Zâmîr-i mecrûr yevme râcî'dir. El-fürsü didüğü teferrase kavlinin fai'ilidir. Teferrase cümlesi yevmün kavlinin sıfatıdır. Fûrusdan murâd bilâd-ı fârisin ħavmidir ki kefere tâifesidir ennehüm didüğü kavlinde ki zâmir el fürsü didüğü kavline râcî'dir. Ķad taĥħiħ içündür. Ünzirü fı'l-i mâzi meĥhül cemi' müzekker ifti'al bâbindan inzârdan müştakdır. Ķavf ħorħu yetişdirmek ma'nâsına. Ķad ünzirü kavli ennehüm didüğü

* Peygamber doğduğı gün korkutulunca Putperest Farşlar başlarına gelecek olan sıkıntıları ve musibetleri anladılar.

ķavlinin ķaberidir. Enne ismiyle ķaberiyile teferrase didüğünün mef'ulüdür. Bî ħulûli'l-bü'si didüğü ünzîrû ķavline müte'allıķdır. Ħulûl düĥûl ma'nāsına ve nüzûl ma'nāsına. Bü's 'azap ma'nāsına ve daĥı Şol Őiddete dirler ki ġām-ı ve ġussa-i müvirriŐ ola. Ve'n-niķami didüğü bü's didüğü ķavline ma'tûfdur. Niķam niķmetin cemi'dir. 'Uķûbat ve ma'Şiyet ma'nāsına. Ya'ni Őāĥib-i ķaŐide ĥazret-i Resûl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selām keyfiyet-ü velâdetin beyân etmek ve Őarıķ-ı nübüvvetin āyân eylemek murâd edinip ider ki ol ĥazret-i Resûl'ün mevlidi ve velâdeti vakti bir ġün edin ki o ġünde fürs Őaifesi firâsetle eġilûp bildiler. Kendülere iblâġ ĥavf olub münzerden oldukların 'azabla ve gam ve ġussa-i müvirreŐ olan Őiddetin hulûl ve nüzûl etmesiyle ve muŐbet ve 'ukûbeti duĥul etmesiyle.

(34a) Tercüme: "Hem ol ġün idi ki bize bü's ve nikam iner deyü mülûķü furusi ebedüdür firâseti.

Şi'r: " **Ve bâte eyvânü kistrâ ve huve münŐadi'un**

Ka Őemli aŐĥâb-ı kistrâ ġayra mülteimi."

Bâte fi'l-i mâzi Őâra ma'nāsına beyt-i sâbıkda teferrase ķavline ma'tûfdur. Yevmün ķavline râci' olan zamîr-i maĥzûfun. Taķdir ve bâte fiĥi dimekdir. Eyvân hemze-i kesreyle ve fethayla daĥı câizdir. Ulu ķardaķ kōŐk ma'nāsına kistrâ kefin kesreyle ve ranın fethasıyla da câizdir. Fars memleketinin padiŐah laķâbıdır. Murâd olan kistrâdan nüşîrevân bin kabâddır. Vehve münŐadi'un didüğü eyvândan ĥal vâki' olmuşdur. Vâv ĥal içündür. Vehve eyvâna râci'dir. MünŐadi'un ism-i fâ'ildir infi'al bâbından. İnsida'dan müŐtaķdır. Yarılmaķ ma'nāsına. Ke Őemli didüğü maĥzûf mef'ulü muĥlaķın Şıfatıdır. Taķdiri insidâ'an ke Őemli dimekdir. Ve daĥı bâte ķavlinin ķaberi olmak câizdir. Ke Őemli aŐĥabi didüğü ķavlinde ki Őeml teferruķ ma'nāsınadır. Burada eŐĥab soĥbetin cemi'dir. 'Asâkir-i tevâbi' ma'nāsına. Ģayra mülteimi didüğü bâte kavlinin ķaberidir. Ke Őemli didüğü maĥzûf mef'ul-ü muĥlaķın Şıfatı olduġı taķdirce. Ve daĥı ġayra mülteimi mecrûr olub eŐĥâb ķavlinin Şıfatı olmak câizdir. KâŐemli bâte ķavlinin ķaberi olduġı taķdirce. Mülteimi ism-i fâ'ildir. Müctemi'un ma'nāsına ya'ni Őāĥib-i ķaŐide beyt-i sâbıkın mezmûnüne 'atıf idûp ve ĥazret-i Resûl'ün keyfiyeti velâdetin beyân etmek murâd edinip ider ki ve daĥı ĥazret-i Resûl'ün velâdet vakti bir ġün idi ki ol ġünde fars

* Kistrâ'nın sarayı, dost ve askerlerinin bir araya gelemeyecek Şekilde daġılması gibi, o gece yanlıp çatladı.

padişahlarının aşhâbı ve erkânı ve devleti ve ‘asākiri mütefferik olub tağıldı. Kesri qabād oğlu (34b) Nūşirevân’ın çardağı ve köşkü munsadi‘ münkesir olub çatlayıp yarıldığı hâlde gayrı müctemi‘ oldı kiswa cemi‘ olmağa kabiliyyet olmadı.

Tercüme: “ Ol gün irişdi tākātına kisranın insidāi‘ hem ol gün oldı mütefferikānın cemā‘ ati. “

Şi‘r: “ **Ve’n-nāru hāmīdetü’l-enfāsi min esefin**

‘Aleyhi ve’n-nehru sāhi’l-‘ayni min sedemi.”*

Vāv ibtidā-i teşbīhtir. En-nāru didüğü mübtedādır. Ve dağı ‘atıf için olmak cāizdir. En-nāru mevlidühü kavline ma‘tūfdur. Ebāne mevlidühü didüğü mensup olur. Ve dağı cāizdir ki vāv-ı haliyye olub. Ve’n-nāru hāmīdetü’l-enfāsi didüğü beyti sâbıkda munsadi‘un kavlineki zamīr-i müstetirden hāl vāki‘ ola. En-nāru kavlinde elif-lam muzāf-ı ileyhden ‘ıvazdır. Taqdir nāru’l-keferati demek olur. Ya‘ni kefera taifesinin taptığı ateş. Hāmīdetü’l-enfāsi didüğü ve’n-nāru didüğü kavlinin haberidir. Hāmīdetün hūmūdden müştakdır. Sevinmek ve sakin olmak ma‘nāsına. Enfās nefsin cemi‘dir. Enfāsdan murād nārın yalınlarıdır. Min esefin hāmīdetün kavline müte‘allıqdır. Esef hüzün ve gazap ma‘nāsına aleyhi esefin didüğü kavline müte‘allıqdır. Zamīr-i mecrūr hazret-i Resūl’e rāci‘dir. Ve’n-nehru sāhil ‘ayni didüğü ve’n-nāru hāmīdetü’l-enfāsi kavline ma‘tūfdur. Nehru ırmak ma‘nāsına nehirden murād fırat ırmağıdır. Sāhil ayni sakinü’l-‘ayn ma‘nāsınadır. Nehrin akan gözü sakin olduğu dımekdir. Min sedemin sāhi kavline müte‘allıqdır. Sedem nedāmet ma‘nāsınadır. Rivāyet olunur ki fırat ırmağı hazret-i Resūl’ün velādetinden evvelde hazret-i Resūl’ün mevlidi cihetinin gayrı ciheti cereyān eyledi. Hazret-i Resūl’ün velādet gicesi mezbūr ırmak nedāmet idüp hazret-i Resūl’ün mevlidi cihetine cerā eyledi. Ya‘ni şāhib-i kaşīde hazret-i Resūl’ün velādeti vaktinin ‘alametin ve kefera taifesinin (35a) dalāletin beyān ve ‘ayān etmek murād edinip ıder ki hazret-i Resūl’ün velādet vaktinde keferenin bin yıldan beri yalınlanıp yanıp ma‘būd itdikleri evdi. Teessüften ve hūznünden soğuyup yok oldı. Ve dağı keferetāifesinin ırmaqları hazret-i Resūl’ün velādet vaktinde müşrikler ve kāfirler andan su içip inşifā‘ landıklarına nedāmet idüp hūzne gelüp su ağladı.

* Hz. Peygamber’in doğumunda, Kisra’nın sarayının yıkılmasının verdiği üzüntüyle Mecusilerin ateşi sönmüş, sürekli akan nehrin ise suyu kurumuştu.

Tercüme: “ Nehir sedemden irdi utanmak nekārati nāra esged ne oldu muḥaṣṣal ḥumūdeti.

Şi‘r: “ **Ve sā’ e sāvete en gāzat bühayratühā**

Ve rudde vāridühā bi’l-ğayz-i ḥīne zāmī”

Vāv ‘aṭıf içündür. Sā’ e fi’ l-i māzıdır. Eḫzen ma‘ nāsına maḫzūn ğamğın eyledi dimekdir. Beyt-i sābıķda teferrase ḳavline ma‘ tūfdur. Sāvete didüğü sā’ e didüğü ḳavlinin mef’ ulüdür. Sāvete ğarāk memleketinde hemedāna yakın bir ḳasabadır. Burada sāveden murād sāve kendü değıldir. Sāvenin ehlidir. Taḳdīri sāe ehle sāvetin dimekdir. En gāzat bühayratühā didüğü sāe ḳavlinin fā’ ilidir. En maṣtariyyedir. Gāzat fi’ l-i māzi müenneşdir. Ma‘ nāsı ḳalīl ve nākıṣ ve ğā’ib oldu dimekdir. Bühayratühā gāzat didüğü ḳavlinin fā’ ilidir. Bühayratü baḫrin tasğīridir. Bühayradan murād sāve ehlinin icācın sularıdır. Irmaḳlarından ve pınarlarından her ḳanḳısı olsun. Bühayratühüde zāmīr-i mecrūr sāvete ḳavline rāci’ dir. Ve rudde didüğü sāe didüğüne ma‘ tūf olmak cāizdir ve daḫi gāzat didüğü ḳavline cāiz ve rudde fi’ l-i māzi meḫūldür. Merdūd oldu dimekdir. Vāridühā didüğü rudde didüğü ḳavlinin kāim-i makamı’ l-fā’ ildir. Vārid ismi fā’ ildir. Su talep edici demek olur. Zāmīr-i mecrūr sāvete ḳavline rāci’ dir. Ve daḫi buhayratühā ḳavline rāci’ olmak cāizdir. Bi’l-ğayzi didüğü rudde ḳavline müte‘ allıķdır. Ğayz ğazap ma‘ nāsınadır. Ḥīne zame’ l-ğayz didüğü ḳavlinin zarfıdır. Ve daḫi rudde ḳavline (35b) zarf olmak cā’ izdir. Ḥīne vaḳit ma‘ nāsınadır. Zāmīr fi’ l-i māzi aslında zāmī idi. Ḳafiye ehli içün ye hazif olundu. Taḫtında fā’ il müstetir hüve rāci’ dir vāridühā ḳavline. Zām ‘ ataş ma‘ nāsınadır. Susadı dimekdir. Zāmī cümlesi ḫīne didüğüne muzāf-ı ileyhi vāki’ olmuşdur. Ya’ ni şāḫib-i ḳaşıde zıķır olan ‘ alametlerin aḫbārın ve kefere t̄ā’ ifesinin vāki’ olan eḫzānın beyān ve ‘ ayān etmek murād ediniş ider ki ol hazret-i Resūl’ ün velādet vaḳtinde sāve ehlinin suları sağıulup iḫecek ḳalmadı. Ğāyet susuz kaldılar. O ḫīnede suya virenler bulmayup gazap eyleye dönüp nāmerdūd oldılar.

Tercüme: “ Ḳaḳmağla döndü suya susayup gelen yoğ oldu. Çünki sāvenin ol dem bu hayratı.”

Şi‘r: “ **Ke enne bi’ n-nāri mā bi’ l-mā’ i min belelin**

* Save halkı gölden su almaya gittiklerinde gölün kuruduğunu gördüler. Su bulamadan öfkeyle geri döndüler.

Ḥuznen ve bi'l-mā'î mā bi'n-nāri min ḥarami.”*

Ke ennehū teşbîh içündür. Ḥarfün min ḥurūfi' l-müşebbehe bil fi' l. Bi'n nāri zarf-ı müsteḳar muḳaddem ḥaberdir. Ke enne ḳavlinde mā ism-i mevşul bi'l-mā'î zarf-ı müsteḳar. Mā'î mevşülün şılasıdır. Min belelin daḫi zarf-ı müsteḳardır. Mā'î mevşülden beyān vāki' olmuşdur. Mā'î mevşül şılasıyla ke enne ḳavlinin ismi vāki' olmuşdur. Ḥüznen didüĝi mef'ıldür. Ke enne bi'n-nāri mā bi'l-mā'î didüĝi ḳavlinin ta' l il vāki' olmuşdur. Ḥüzün ĝam ve ĝussa ma' nāsınadır. Ve bi'l-mā'î bi'n-nāri min ḥaramin didüĝi ḳavli bi'n-nāri mā bi'l-mā'î min belelin didüĝi ḳavline ma'tūfdur. Ḥaram şiddeṫi murādattır. Odun şu'lesinden ' ibāretidir. Ya'ni şāḫib-i ḳaşıde hazret-i Resül'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selām velādet vaḳtının ba' zı ' alametinin ve zamānın tāgyirātın beyān ve ' ayān etmek murād edinip ider ki hazret-i Resül'ün velādeti vaḳtinde sāve ehlinin taptuĝı od maḫzün olub ḫararetten eseri ḳalmayup sevinip keennehü su olmuştu. Bürüdetde ve sāve ehlinin iḫecek suları maḫzün olub rutübetden ve bürüdetden eser ḳalmayup (36a) ke ennehü od olmuştu ḫarāretde.

Tercüme: “ Su'nun ruṫubeti sandın odda var idi ĝamdan ya suda var idi od'un ḫarāreti.”

Şı'r: “ Ve'l-cinnü tehtifü ve'l-envāru sāṫ' atün

Ve'l-ḫaḳḳu yezheru min ma'nen ve min kelemi.”**

Vāv ḫāl içündür. Ve'l-cinnü tehtifü cümlesi sâbıkān zıkr olunan ebeden mevlidühü didüĝi beyitte mevlidühü ḳavlinde ḫāl vāki' olmuşdur. Taḳdīru'l-ḫāl ennel cinne tehtifü fiḫi dimekdir. Vāv ' atıf için olmak cā'izdir ki ve sā'e sāvete didüĝi ḳavline ma'tūf ola. Cin insin zıddıdır. 'Eyuni nāsınan mestūr olduĝundan ötürü cin dirler. Tehtifü fi' l-i müzari' müennesdir. Heteften müştāḳdır. Ma' nāsı uzatıp çağırır dimekdir. Fā' ili taḫtında müstetir hiye rāci' dir cinne tehtifü mef'ülü maḫzūfudur. Taḳdir ve'l-cinnü tehtifü bimā yedüllü 'ala sıdḳi nübüvvetihī ve yüşhidü bi eşfā'ihī dimekdir. Ve'l-envāru seṫ' atün didüĝi ḳavli tehtifü ḳavlinin fā'ilden ḫāl vāki' olmak cā'iz daḫi ve'l-cinnü tehtifü didüĝine ma'tūf olmak cāizdir. Envār nūrun cemi' dir. Envārdan murād olan hazret-i Resül'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selāmın şulbünden olduĝı kimselerin layıḫı olan nūr olmak cā'izdir. Cemi' sıĝasıyla getürdi maḫallin te' addüdü ' itibarıyladır.

* O ĝün üzüntüden su ateşin hararetini, ateş de suyun rutubetini almıştı.

** O gece cin tayfaları Peygamberimizin doğuşunu müjdeleyen sesler çıkarıyorlar, āleme de nūrlar saçılıyordu. Böylece O'nun doğuşu lafzen ve mānen bildiriliyordu.

Gerçi kim nūru vāhīde ile sāṭi' atün zāhīratün ma' nāsınadır. Ve'l-ḥaḳḳu yezheru didüġi ḳavli sāṭi' atün didüġi ḳavlinde müstetir olan Zāmirden ḥāl olmak cāizdir. Ve daḫi el envār seṭi' atün didüġi ḳavline ma' tūf olma cā'izdir. Ḥaḳ bātılın zıddıdır. Mesela hazā kelāmün ḥaḳḳun dirler. Ḳaçan ol kelāmın ma' nāsına lafzına muṭābık olsa. Ve daḫi hazā'l-kelām sādıḳ dir. Ḳaçan ol kelāmın lafzı ma' nāsına muṭābık ise. Ma' nā didüġi yezheru ḳavline müte'allıḳdır, ma' nā didüġi. (36b) Müfred zikridüp cemi' murād olunan ḳabilindendir. Ma' āniden murād ma' āni'l-ḳur'an olmak cā'izdir. Ve daḫi ma' nā bātıl ma' nāsına olub ma' āniden murād ümūru ma' ḳüle olmak cāizdir. Ve min kelemin didüġi min ma' nā didüġi ḳavline ma' tūfdur. Kelem kelimenin cemi'dir. Kelemden murād hazret-i Resūl'ün elfāzı olmak cā'izdir. Ve daḫi kuran oḳumak cā'izdir ki hazret-i Resūl'ün nübüvvetinin ḥaḳıḳatini ve sıdḳını nāṭıḳdır. Ve daḫi ümūru maḥsūse olmak cā'izdir ki hazret-i Resūl'ün velādeti vaḳtinde vāki' olmuştur. Ya' ni sāḫib-i ḳaṣīde hazret-i Resūl'ün velādeti vaḳtının ba' zı 'alametin beyān etmek velādeti zamānının ba' zı ta'yirātın 'ayān eylemek murād edinip ider ki ol hazret-i Resūl'ün velādeti gicesinde cinni ṭaifesi ziyāde şüretle hazret-i Resūl'ün nübüvvetinin sādākatine iştifāsının ṣeḫādetine dāl olur, elfāzıyla ḳaḡırup āvāzıyla etdiler. Envār-ı ilahiye-i şu'ud ṭulū' idüp zuhūr bulduġi ḥālde ve daḫi zāhīran ve bātınen ḥaḳ ne idi ki vuku' bulup zāhīr oldı.

Tercüme: "Cinn söyleşirlerdi ve bu laḳırdı nūrlar ḥaḳḳı mübeyyin eyledi ma' nā ve kelimat."

Şi'r: "Amū ve şammū fe ilānū'l-beşāiri lemi

Tüsme' u ve bāriḳatü'l-inzāri lem tüsemi."*

'Amū fi'l-i māzi cemi' müzekkerdir. Mişlü razū. 'Emādan müştāḳdır dördüncü bābındandır. Vāv zāmir-i bāriz-i muttaşıldır. Hümden kināyedir. Küffārdan 'ibāretdir. Ma' nāsı gözsüz olub görmediler dimekdir. Şammū mimin şeddesiyle fi'l-i māzi cemi' müzekkerdir. Merrū vezni üzerine. Vāv zāmir-i bāriz-i muttaşıl hümden 'ibāretdir küffārdan. Fe 'ilānū'l-beşāiri didüġi ḳavlinde ki, Fā şart-u maḥzūfün cevābıdır. Taḳdırce izā kāne'l-küffār 'umyen ve şummen fā ilān (37a) ü'l-beşāiri dimekdir. İḡlān maştar if'āl vezni üzerine izḫāru ifşā ma'nāsına muzāfdır el beşāir ḳavline beşāir beşāretin cemi'dir yā nın kesresiyle. Beşāret maştar rivāyet vezni üzerine. Beşāret şol ḫabere dirler ki anın istima' -ı ḳatında ḳişinin tabiri zāhīr ola feraḫla sürūr ḥaḳḳında yā ḫavf cihetinden. 'İlānū'l-beşāiri ma' nāsı izḫāru'l-mübeşşirin dimekdir. Lem yüsme' didüġi fe' ilānū'l-beşāiri didüġinin ḫaberi vāki' olmuştur. Yüsme' u fi'l-i müzari' meḫhül taḫtında ḳāim-i makamı fai'il-i müstetir hüve rāci' fe' ilān cümlesine. Tüsme' u okunmak cāizdir. Müenneş sıḡası üzerine ḳāim-i maḳamı fā'il hiye rāci' idir 'ilāna.

* Kör ve sağır lar ne onun gelişinin müjelerini gördüler ne de tehdit şimşeklerini duydular.

Beşāire izāfeti ‘ itibarıyla. Vāv ‘ atıf içündir. Bāriqatü’l-inzāri didüği fe‘ ilānū’l-beşāiri didüği kavline ma‘ tūfdur. Bāriqat-i lāmi‘ī ma‘ nāsına yıldırıcı dimekdir. Bāriqatü kavlinde te mübālağa içündir. Ve daği te’nīs için olmağda cāizdir. Nazaran ilā ciheti’l-ma‘ nā. Tağdir ve’l-inzārte’l-mübāraketi dimekdir. İnzar taḥfif ma‘ nāsınadır. Ve daği taḥfifde olan ḥaberi iblāğ etmek ma‘ nāsınadır. Lem ḥarfdir. Ḥurūf-u cevāzımdan. Tüşemi fi‘ l-i müzari‘ müenneşdir. Meçhül sıgāsı üzerine kā’im maḳām-ı fā’ili müstetir hiye rāci’idir bāriqatü’l-inzāri didüği kavline. Lem tüşemi lem tünzır ma‘ nāsına bu beyitte leff-ü neşr ḡayr-ı müretteb vardır. Fe ‘ ilānū’l-beşāir lem yüsme‘ didüği kavli ve şammü didüği kavline şarf olunur. Ve bāriqatü’l-inzāri lem tüşemi didüği kavli ‘ amū didüği kavline şarf olunur. Ya‘ni şāḥib-i ḳaşıde beyt-i sābıkın mısra-ı şānişinin mezmünün taḥḳiḳ ‘ ayān etmek zāhir ve bāṭın cānibinden şaffun zuhūrunun ḥaberin beyān eylemek ḳaşıdūp ve daği hazret-i Resūl’ün velādeti gicesinde beşāretlerden (37b) ve ḥavflerden bu kadar ‘ alāmetler ki zāhir oldı. Müşrikler hazret-i risālete nicesi iḳrār ve ‘ itirāf etmediler deyū su’āl olunduğuna cevap virmek murād edinip ider ki küffār ṭāifesi ‘ amālar idi ve sağırlardı. Hazret-i Resūl’ün sallallahu ‘ aleyhi ve’s-selemin velādeti gicesi zāhir olan beşāretler ve ḥavfler görüp dinlemediler ve işitip duymadılar. İmdi mübeşşirinin izḥār ve ifşāsı eşed geldi. Ve daği münzirinin lem‘ ası görölmedi. Bu küffār ṭā’ifesi maḥrūm olub kör ve sağır oldılar.

Tercüme: “Görmediler işitmediler görüner olub inzār-ı bāḳi‘ ve kelāmı beşāreti.

Şi‘r: “ **Min ba‘ di mā aḥbāra’l-aḳvāma kāinühüm**

Bienne dīnehamü’l-mü‘ vecce lem yeḳumi. “*

Min ba‘ di didüği beyt-i sābıkda ‘ amū ve şammü kavline müte‘ allıḳdır. Ve daği lem yüsme‘ i ve lem tüşemi kavline müte‘ allıḳ olmak cāizdir. Māi maşdariyye. Aḥbara’l-aḳvāma kāinühüm didüği ba‘ de ḳavlinin muzāf-ı ileyhisi vāki‘ olmuşdur. Aḥbara fi‘ l-i māzi if‘ al vezni üzerine. El-aḳvām aḥbaranın mef‘ ülü vāki‘ olmuşdur. Aḳvām ḳavmin cemī‘ dir, ḳavm-ü ricāl ṭāifesinden olan cema‘ ate itlāḳ olunur. Nişā ṭā’ifesine değıl kemā kāle tebārake ve te‘ ālā yaḥzu ḳavmün min ḳavmin ‘ asā en yekūnū ḥayran minhüm velā nisā’e min nisāin ‘ asā en yekünne emmā ḡāh olur, Nişā ṭā’ifesinin ḳavimde indidāc

* Kāhinleri yalan yanlış inançlarının, gerçeğı ifade etmeyen dinlerinin yok olacağını haber vermesine rağmen gerçeğı görmek ve kabul etmek istemediler.

mu‘teber olur. ‘Alā tarīka’-tebe‘ iyyeti. Aḳvāmdan murād burada keferetā’ifesidir. Ke ennehüm didüğü aḥbara didüğinin fa‘ilidir. Kāhin keferetā’ifesinin müneccimine ve muḳtedāsına dirler. Hüm zāmīr-i mecrūr muttaşıl rāci‘ idir. Aḳvām didüğü ḳavline. Bienne dīnühüm ḳavli aḥbara didüğü ḳavline müte‘allıḳdır. Din tarīkat ma‘nāsındır. Keferetā’ifesinin za‘m-ı fāsitlerince Allah-ü te‘ālādan ḡayrıya itā‘at itdikleridir. İDnehüm didüğü ḳavlinin sıfatıdır. Mü‘vecce ism-i mef‘üldür, ‘ivicācdan (38a) aḥz olunmuştur. ‘İvicāc ḥissiyyātda ‘adem-i istikāmet ma‘nāsındır. Ḥissiyyatın ḡayrında ‘adem-i şavāb ma‘nāsındır. Lem ḥurūf-ü cevāzımdandır. Yeḳumi fi‘l-i müzarī‘ ḳıvāmdan müştāḳdır. Ḳıvām devam ma‘nāsındır. Lem yeḳumi cümlesi bi enne dinehüm didüğü ḳavlindeki innenin ḥaberidir. Ya‘ni şāḥib-i ḳaşıde beyt-i sābıkın ba‘zı kayudın ‘ayān eylemek ve ba‘zı tefşīlin beyān eylemek murād edinip ider ki keferetā’ifesi körler olub bāriḳat-ü inzārı görmemeleri ve saḡır olub ‘ilānı beşārātı işitmedikleri bunların müneccimleri ve muḳtedaları gerü kendü ḳavimlerine sizin ekşeri dininiz ḳā’im olur deḡildir şebātı ve devamı yokdur deyū haber virdiklerinde idi.

Tercüme: “Andan soḡudu bu ki dedi kāhin onlara yokdur bu eḡri dininizin hiç iḳameti.”

Şi‘r: ” **Ve ba‘de mā ‘ayenū fi‘l-üfḳi min şühubin**

Münḳaddaten vefḳā mā fi‘l-erzi min şanemi.”*

Vāv ‘atıf içündür. Ve ba‘de mā ‘ayenū didüğü ḳavli min ba‘di mā aḥbara didüğü ḳavline ma‘tūfdur. Ba‘de mecrūr olmak cā’izdir. Be‘di mā eḡbera ḳavline ma‘tūf olmak üzerine ve daḡi mensūpda cā’iz min be‘di aḥbara ḳavlinin maḥalline ma‘tūf olmak üzerine. Mā mevşüldür. ‘Ayenū cümlesi mānın şılası vāki‘ olmuştur. Mevşüle rāci‘ olan Zāmīr maḥzūftür. Taḳdīr mā ‘ayenū dimekdir. ‘Ayenū fi‘l-i māzi cemi‘ müzekker min bābi‘l-müfā‘ale. Fā‘il-i yahūdādan ve keferadan ‘ibāretidir. Ma‘nāsı mu‘ayeneten gördüler dimekdir. Fi‘l-ufuḳı didüğü ‘ayenū didüğü ḳavline müte‘allıḳdır. Ufuḳ gün yüzünün eḡrāfına dirler. Min şühubin şihābın cemi‘dir. şihāb yıldız dirler münḳazzaten didüğü şühubin ḳavlinin sıfatıdır. İsm-i fā‘ildir. İnḳazza yenḳazzudan sākıt ma‘nāsına.

* Gökte düşen yıldızları, yerde yıkılan putları görmeleri de onların gerçeği anlamalarını sağladı.

Ufuk kavli münkazzaten didüğının tahtında olan fa' il-i zamirinden hâl vâki' olmuştur. (38b) Mā fi' l-erzi didüğü vefka kavlinin muzâf-ı ileyhisîdir. Mā mevşül fi' l-erzi şılası vâki' olmuştur. Min şanemi zarf-ı müsteğardır. Mā fi' l-erzi didüğündeki mânın beyânı vâki' olmuştur. Şanem kefera tâ' ifesinin taptığı puta dirler ve şürete dirler. Ya' ni şâhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mezmûnüne 'atıf idüp ider ki ve daği kefera tâ' ifesi hazret-i risâletin nübüvvetini 'itirâf etmeyüp 'âmâ ve esam oldukları yeryüzünde olan sanemleri yere düştüğüne ve peyhaneleri tapdığına muvafık gökyüzünün etrâfında olan yıldızların yere döküldüğünü mu' ayene gördüklerinden sonra idi. Hatta rivayet olunur ki hazret-i risâletin velâdeti gicesinde bir Yahudi gördü ki asuman nücümleri de yere düşer meğer Tevratda hazret-i Resûl'ün vücûda geldiği gicedeki nücüm rucûm-ü şeyâtın gibi yere düşer deyu görmüştü. İttifağ bu Yahudi benzer ki bu gice âhir zamân peygamberi gelmiştir. Çün sabah oldu bu gice hiç kimsenin oğlu doğdumu deyu sordu onlar ne' am 'Abdu'llâh bin 'abdu'lmuttalibin bir oğlu doğdu dediler mezbûd Yahudi hazret-i Resûl'ü talep varub hazret-i Resûl'ün mübarek arkasında mühürü nübüvveti gördü. Sür' atle varub feryad eyledi. Çün tâ' ifesi yahudinin ne' resin işidüb te' accüb idüp geldiler. Mezkûr Yahudi etdi siz buna gülersiz bu 'ilânı peygamberdir. Bunun vücûda gelmesiyle benî İsrail peygamberleri munkatı' oldı dedi.

Tercüme: "Hem gördüler mu' ayeneten gökden düşer şühüb ol denlu kim düzüb dudaydı bellurreti.

Ş'ir: " **Hattâ gadâ ' an tarîkı' l-vaHYi münhezimün**

Mine's-şeyâti'ni yeğfû işra münhezimi."*

Hattâ harf-i cer intihâyı gâyet için. Hattâ gadâ didüğü kavli beyt-i sâbıkta münka'z-zaten kavline müte'allıktır. Gadâ ef'âl-i nâkışanın levâhıkındandır. Şāra ma' nāsına. 'An tarîkı' l-vaHYi didüğü münhezimün kavline. (39a) Tarîk-ı vaHYiden murād ümā beyne's-şemā ve' l-erzdır. Münhezim münkir ma' nāsına. Münhezim didüğü gadâ kavlinin ismidir. Mine's-şeyâti'ni didüğü zarf-ı mustağardır. Münhezim didüğü kavlinin beyânı vâki' olmuştur. Şeyâti'ni şeytânın cemi' dir. Yeğfû fi' l-i müzari', cemi' müzekker, fâ' ili münhezim kavline râci' dir. Zîrâ münhezim ism-i cinsdir, cemi' ma' nāsı murâddır, şeyâti'nden 'ibaretdir. Yeğfu cümlesi gadâ didüğının hâberi vâki' olmuştur. Kufuvvdan müstağdır etbâ' ı ma' nāsınadır. İşra didüğü yeğfu kavlinin mef'ül-u fihîsîdir.

* Vahiy yolu olan semada şeytanlar öyle bir hezimete uğradılar ki şaşkınlıktan nereye kaçacaklarını bilemediler.

İşr ‘aḳab ma‘nāsınadır. Münhezim didüğü işr kavlinin muzāf-ı ileyhi vāki‘ olmuşdur. Beyān-ı ḥazf olunmuşdur, taḳdīri: münhezim minhüm dimekdir. Ya‘nī şāhib-i ḳasīde ḥazret-i Resūl’ün (s.a.v.) vilādeti zamānında sākıt olan nücūmun şukūtu ḥaberini te‘kidin ve taḳḳīkin ḳasḍ idüp ider ki ḥazret-i Resūl’ün (s.a.v.) vilādeti gicesinde ta sabaḥa deġin gökyüzünün etrafında olan yıldızlar gökten yere indi. Ḥatta şol mertebeye varınca ki şeyāḫīn ‘aleyhimü’l-la‘ne münkesirü’l-ḥāl olub birbiri ardından mütetābi‘ olub mütevelliyen kaçarlardı.

Tercüme: “ Ta vahy yolu oldu açık deyu leşker-i kergerden ḥabar-i elimdi buldı hezimetü.”

Şi‘r: “ **Keennehüm heraben ebḫālū ebreheḫin**

Ev ‘ askerün bī’l-ḥāṣā min rāḫateyhi ramī“*

Keenne ḥarf min ḥurufi’l-müşebbehe bi’l-fi‘li teşbih için. Zāmīr-i munfaşıl ismidir keennenin, rāci‘dir şeyāḫīne. Heraben didüğü keennehüm ḳavlindeki zāmīr-i muttasıldan ḥāl vāki‘ olmuşdur, hāribīn ma‘nāsına. Herab, maşdar taleb vezni üzerine kaçmak ma‘nāsına. Ebḫālū ebrehe didüğü keennehüm kavlini ḥaberidir. Ebḫāl baḫalın cemi‘dir. Baḫal bahadıra dirler. Ebrehe kefere ceysinın padişahlarından bir padişahın ismidir ki kā‘betü’l-lāhı yıkıb, ḥarab etmesine ‘asker çeküb gelmişdi. Ḥattā sure-i elem tere keyfede vāki‘ olan aşḫāb-ı filden (39b) bu ‘askerdir. Vāv ḥarf-i ‘atıfdır. ‘Asker didüğü ebḫāl-ı ebrehe didüğü ḳavline ma‘ḫūfdur. Bu ḫāṣā didüğü dumi didüğü ḳavline müte‘allıḳdır. Ḥāṣā uçan taşlara dirler. Min rāḫateyhi, rāḫatın teşniyesidir, rāḫata el ayasına dirler. Zāmīr-i mecrūr muttasıl ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Rumi fi‘l-i māzi meḫḫūldur aslında ramiye idi, yā ḥazf olundu ḳāfiye ecli için. Taḫtında ḳā‘im-i maḳam müstetir hüve rāci‘dir ‘askere. Dumi cümlesi ‘asker kavlinin sıfatı vāki‘ olmuşdur. Ya‘nī şāhibi ḳasīde beyḫ-i sābıḳta ḥazret-i Resūl’ün vilādeti zamānında vāki‘ olan nücūm-ı sākıtanın şukūtunun teybin ve te‘kid li taḳḳīkan zıkr itdikten sonra geru taḳḳīk te‘kid eyleyib ve daḫi şeyāḫīninin mütetābi‘ iben ve mütetāliyen kaçtıklarının ve inhizāmlarının teşbihin kasḍ idüp ider ki; ḥazreḫi Resūl’ün vilādeti gicesinde gayāḫīn şol Mekketü’l-lāhın

* Şeytanlar, Ebrehe’nin askerlerinin ya da Bedir’de Hz. Peygamber’in attığı taşlardan müşriklerin kaçması gibi kaçtılar.

harab kaşına gelüp haq sübhānehü ve te‘ālādan beliyē-i ‘uzmā yetişib münhezim olub
korqudan kaçan ebrehe ‘askerinin bahadrlar gibi qahreyle ve yahud hazret-i Resulun
mubārek elinin keffinden çıkan ivak taşla münhezim olub kaçan ‘asker gibi kaçdılar.
Tercüme: “ Eşhāb-ı fil idi zakin ya ol leşker ki itti kavmi ona maḥmūd rāhati.”

Şi‘r: “ **Nebzen bihī ba‘ de tesbīhin bi baṭnihimā**

Nebze’l-müsebbihī min eḥşāi mülteḳimi. “*

Nebze didüğü beyt-i sâbıқта rumiye didüğü kavlinin mef‘ül-u muṭlaḳı vâki‘
olmuşdur, qa‘dan cülusan tarıḳ üzerine. Ve daḫi fi‘l-i maḥzūfun mef‘ül-u muṭlaḳı olmak
cā‘izdir, taḳdīr nebeze nebzen dimekdir, celese culusan gibi. Nebez etmek ma‘nāsındır.
Bihī didüğü nebzen didüğü kavlinin müte‘allıḳıdır. Zamīr-i mecrur beyt-i sâbıқта hasa
didüğüne rāci‘dir. Ba‘ de tesbīh didüğü nebzen kavlinin mef‘ül-u fiḥīdir. Tesbīh haq
sübhān ve te‘ālāyı eşyā-i nākışādan ve eḥvāl-ī (40a) bāṭıldan tenzīh idüp beri qılmağa
dirler. Bi baṭnihimā kavlinde bā fi ma‘nāsındır. Tesbīh didüğü kavline müte‘allıḳdır.
Baṭn zahirin ḫilafınadır. Burada bāṭından murād hazret-i Resul’ün elinin avucu içidir. Bi
baṭnihā zamir-i mecrūr-ı muttaşıl beyt-i sâbıқта rāḫatey kavline rāci‘dir. Nebze’l-
müsebbih didüğü nebzen kavlinin şıfatıdır. Taḳdīri ke nebze’l-müsebbihī dimekdir.
Mişlü’l-müsebbih ma‘nāsına. Müsebbih ism-i fā‘il, tef‘il bābından. Müsebbihden murād
Yunus ‘aleyhi’s-selāmdır. Nebeze maşdardır. El-müsebbih didüğü kavline izāfeti maşdar
mef‘ülüne izāfeti olub fā‘ili hazf olan ḳabilindendir. Taḳdīri mişle nebeze’l-laḫü te‘ālā
el-müsebbihe dimekdir. Min eḥşāi didüğü nebze’l-müsebbihī didüğü kavline
müte‘allıḳdır. Eḥşā ḫeşānın cemi‘dir. ḫeşā bağırsak ma‘nāsındır siḡā-i cemi‘ getirdi.
ḫazret-i Yunus’un eczāsı ‘itbariyedir. Mülteḳimi didüğü eḥşā kavlinin muzāf-ı
ileyhisidir. İsm-i fā‘ildir ifti‘al bābından. Ma‘nāsı yutucu dimekdir. Burada
mülteḳimden murād ḫazret-i Yunus’u yutan balıkdır. Ya‘ni şāḫibi kaşide beyt-i sâbıḳın
mışra-ı şanisinin mazmūnun te‘kīd ve terkīr ve taḫḳīḳi taḳrīr kaşid idüp ider ki; ḫazret-i
Resul (s.a.v.) uçuk taşları küffār tarafına attığı ol taşlar hazret-i Resul’ün mübārek iki
elinin avuç içinde tesbīh itdükden sonra idi. Nitekim Allah tebārek ve te‘ālā Yunus

* Yunus Peygamber’in, tesbihle balığın karnından çıkarılmasıyla Hz. Muhammed’in tesbihle iki avucundaki taşları fırlatması birbirine benzer.

peygamberi balığın karnından tesbîhden sonra tışarı attığı gibi.

Tercüme: ” Tesbîhden sonra attı anı hūtı mültekim gibi kim attı yunus boş kaldı haşveti.”

Şi'r: “ Cāet li da' vetihi'l-eşcāru sācideten

Temşī ileyhi 'alā sākīn bilā kademī. “*

Cāet fi'l-i māzi müenneş cāetden müştakdır, gelmek ma'nāsına. Li da' vetihī didüğü (40b) Cāet didüğü kavline müte'allıktır. Da' vet maşdar, gel demek ma'nāsına, zamīre muzāf olmuşdur. Zamīr-i mecrūr Resūl'e rāci' dir. Da' vetin zamīre izāfeti maşdar fā'iline muzāf olub mef'ül hazf olunandandır. Taqdīri li da' veti'r-Resūli el-eşcār dimektir. El-eşcār, cāet didüğü kavlinin fā'ildir. Eşcār, şecerenin cem'idir, ağaç dimektir ki ol ağacın uzununu ola. Sācideten didüğü eşcārdan hal vāki' olmuşdur. Sācideten ism-i fā'ildir, müştakdır secdeden. Temşī fi'l-i müzāri' müenneş tahtında fā'il müstetir hiye rāci' dir eşcāra. Temşī cümlesi hal-i mütedāhledir. Secideten didüğü kavlinde zamīr-i müstetirden hāl vāki' olmuşdur. Temşī meşiden müştakdır. Meşy yürümek ma'nāsına. İleyhi temşī didüğüne müte'allıktır. Zamīr-i mecrūr hazret-i Resūl'e rāci' dir. 'Ala sākī didüğü temşī kavline müte'allıktır. Sākī baldıra dirler. Burada sākīdan murād özdektir. Bilā kademī didüğü mukaddere müte'allıktır. Sākī didüğünün sıfat-ı vāki' olmuşdur. Taqdīri temşī'l-eşcār a'lā sākīn kāinun ev mültebisün biğayri'l-kademī dimektir. Ya'ni sākībi kaşide hazret-i Resūl'ün evşāf-ı hamīdesin ve mu'cizāt-ı 'azīmesin zıkr itdükden sonra te'accüben li'n-nāzīrīn tekşīran lir-rāğibin ve tetimmen lime nākībi seyyidi'l-mürselīn ba'zı mu'cizāt-ı 'azīmesin daği zıkr etmek murād idünüb ider ki Hazret-i Resūl'ün da' veti ile ağaçlar ayakları yok iken mücerred özdekleri ile yürüyü yürüyü hazret-i Resūl'ün huzuruna gelüb önünde secde etdiler. Bu ma'nānın vürüdü budur ki keferē hazret-i 'Ali'den kereme'l-lāhu vechehū rivayet olundu ki bir gün hazret-i Resūl'ün huzur-u şerīfine (41a) gelüb işbu ağaçları tekellümle getir senin nübüvvetine şehādet etsinler biz daği sana iman gedirelim deyüp hazret-i Resūl daği ağaçları Allah te'ālānın emri ile yerinizden kopun benim nübüvvetime şehadet eyleyin deyüp Fi'l-hāl ol ağaçlar yerlerinden kopup hazret-i Resūl'üne gelüb bülendāvāz ile hazret-i Resūl'ün

* Hz. Peygamber'in davetiyle ağaçlar kök ve dallarıyla yürüyüp O'na secde ettiler, peygamberliğini kabul ettiler.

nübüvvetine şehadet idüp sen āhîr zamānın haq peygamberisin yā Resûl-ullāh deyüp secde etdiler. Kefere bu mu' cizeyi görüp imāna gelmediler. Hāzā sāhîr kezzāb didiler.

Tercüme: "Bitmiş ağaçları yürüdüdü bilā qadem gel bana didüğünde icābetlü da' veti."

Şi'r: " **Ke ennemā seṭarat seṭran limā ketebet**

Furū' uhā min bedī'l-ḥaṭṭi fi'l-leḳami."

Ke ennemā teşbih içündür. Mā māi kāffedir. Seṭarat fi'l-i māzi müenneşdir. Taḥtında fā' il-i müstetir hiye, rāci' dir beyt-i sābıḳta zıkr olunan eşcāra. Ma' nāsı yazı yazdı dimekdir, ḥaṭṭat ma' nāsına. Saṭran mef' ūl-ü muṭlaḳdır, satarat kitabet ma' nāsına. Limā ketebet kavlinde lām bā ma' nāsınadır. Daḥi vav ma' nāsına olmak cā' izdir. Mā mevşüldür. Mevşüle rāci' zamîr-i mahzûfdur. Taḳdîri limā ketebethü dimekdir. Ketebet fi'l-i māzi, müenneş. Furū'uhā, fer'in cem'idir. Fer' ağaç butağına dirler. Zamîr-i mecrür beyt-i sābıḳda eşcār didüğü kavline rāci' dir. Min bedei'l-ḥaṭṭ didüğü limā ketebet didüğü kavlindeki māi mevşülenin beyānı vāki' olmuşdur. Bedi' fā' il vezni üzerinedir, cedid ve laṭif ve garîb ve ' acib ma' nāsınadır. Ḥaṭṭ yazı ma' nāsına. Fi'l-leḳami didüğü ketebet didüğü kavline müte' allıḳdır. Leḳam lāmın ve ḳāfin fetḥasıyla açık yola dirler. Levḫa daḥi ıṭlaḳ idirler. Ya' ni (41b) şāhib-i ḳasîde ḥazret-i Resûl'ün (s.a.v.) da' vetiyle gelen eşcārın ḥaberin te' yidin ḳasd idüp ve daḥi eşcār-ı mezburdanın yürüyüp gelmesi sebebiyle furū'n ıṣarından ḥuṭuṭu garibe ve ' acibe teşbihin murād edinip ider ki; ol ḥazret-i Resûl'ün ḥuzuruna şehadet için gelen eşcārın yürüyüp geldiklerinin āsarı kennehā eşcār-ı mezkûre yazı yazmışlardı. Şol ḥaṭlarki ol ağaçların yürüdükleri yol üzerinde ḥuṭuṭu gariniden ve ' acibinden ḥaṭlar yazmışlardı. Rivāyet olunur ki yazılan yazı lā ilāhe ille'l-lāh Muḥammedün Resûl-ullāh idi.

Tercüme: " Sana bidin budakları yollarda yazı yazdı bir satır ḥaṭ kim ' acibdir kitābeti."

Şi'r: " **Mislü'l-gamāmeti ennā sāra sāiraten**

Teḳīyhi ḥarra ve tıysin li'l-hecîri ḥami."**

* Sanki o ağaçlar gelirken kökleri ve dallarıyla güzel yazılar, satırlar yazdılar.

** Ağaçların yaptığı hareketlerle kızgın güneşte Hz. Peygamber'e gölge olan bulutun hareketi birbirine ne kadar benzer.

Mıslü'l-gamāmeti beyt-i sâbıkta cāete'l-eşcār didüğü kavline mef'ül-u muṭlaḳ olmaḳ cāizdir. Taḳdiri eşcār mişle mecî'l-gamāmeti dimekdir. Ve daḫi maşdar-ı maḫzūfun şıfatı olmaḳ cā'izdir, taḳdîr cāete'l-eşcār mecîen mişlü'l-gamāmeti dimekdir. Ve daḫi cā'izdir ki mişlü'l-gamāmeti merfu' ola da ḫaber-i maḫzūf-ı mübtedā ola, taḳdîr min el-mu'cizātı mişle'l-mecî'l-gamāmeti dimekdir. Gamāme bulut ma'nāsına. Ennā zarf-ı mekândır. İstifhāmen şarḫan eyne ya ḫūd keyfe ma'nāsına. Sāiraten didüğü kavlinin mef'ül-u fiḫi vāki' olmuşdur. Sāra fi'l-i māzi seyirden müştāḳdır, taḫtında fā'il-i müstetir hüve rāci'dir Ḥāzret-i Resūl'e. Sāra cümlesi ennā kavlinin muzāf-ı ileyhi vāki' olmuşdur. Sāiratü'l-gamāmeti kavlinde ḫal vāki' olmuşdur. Sāira ism-i fā'ildir, müenneş seyirden müştāḳdır. Taḫīhi didüğü kavlindeki taki fi'l-i müzāri' müenneş (42a) viḳāyetden müştāḳdır, taḫtında fā'il-i müstetir hiye rāci'dir sāiraten kavline. Viḳāyet hıfz, saḳlamak ma'nāsına. Zāmîr-i munfaşıl taḫi didüğü kavlinin mef'ülü evvelidir, rāci'dir ḫāzret-i Resūl'e. Ḥarra veḫsin didüğü teḫi kavlinin mef'ül-u şānisi vāki' olmuşdur. Ḥarrın veḫise izāfeti mevşūfun şıfata izāfeti ḫabilindendir. Ḥar ḫarāret ve ısı ma'nāsınadır, ḫarāreti şedidden 'ibāretdir. Li'l-hecîri kavli vetis didüğü kavline müte'allıḳdır. Lām carre vakt ma'nāsınadır. Hecîr yaz gününün nişf-ı nehārına dirler. Ḥemi fi'l-i māzidir taḫtında fā'il-i zāmîr müstetir hüve rāci'dir tis kavline. Ma'nası ziyāde ısı ve kızgın oldı dimekdir. Hami cümlesi veḫis didüğüne şıfat vāki' olmuşdur. Ya'ni şāḫibi ḫaşide ḫāzret-i Resūlün mü'cizātın ta'dîd idüp ve ba'zı mu'cizāt-ı uḫrasın ta'yin etmek murād idinip ider ki; ol ḫāzret-i Resūl'ün ḫuzūr-u şerîfine ol ağaçlar gelici olduğı ḫalde mişāl şol bir pāre buludun gelmesi gibi idi ki ḫāzret-i Resūl envā-ı keyfiyetle yürüdüb her ḫanḳı mekānda seyriyle yaz gününün nişf-ı nehār vaḫtinde harareti şedideden hıfz idüb üzerinde seyābān olub bile seyr iylerdi.

Tercüme: "Her ḫande yürüse bile sebḫa olur idi ıssıdan anı bir pāre bulut ḫimāyeti."

Şi'r: " **Eḫsemtü bi'l-ḫameri'l-münşāḳḫi inne lehū**

Min ḫalbiḫi nisbeten mebrūrate'l-ḫasemi."*

* Sağlam bir yeminle derim ki ikiye bölünen ay ile Hz. Peygamberin kalbi birbirine benzemektedir.

Eksemtü fi'l-i mâzi mütekellim vahde kıasemden müştakdır, kıasem yemîn ma'nâsına. Bi'l-kameri'l-münşakki didüğü eksamtü kıavline müte'allıktır. Ayın evvelinden üç gününe varınca hilal dirler o gününden sonra ahirine varınca kamer dirler. El-münşakki didüğü el-kamer didüğü kıavlinin sıfatıdır, münşak ism-i fâ'ildir, (42b) infî'al bâbından inşikâktan müştakdır, inşikâk ikiye yarılmak ma'nâsına. İne meksûradır. Harfun min hurûfu'l-müşebbehi bi'l-fi'lidir. lehü didüğü zarf-ı mustekar muqaddem haberdır. İne'nin zamîr-i mecrûru kıazret-i Resûl'e râci'dir, min kıalbihi didüğün müte'allıktır. Kıalb kül ma'nâsınadır. Min kıalbihîde zamir-i mecrûr kıazret-i Resûl'e râci'dir. Nisbeten didüğü inne'nin ismidir. İne ismiyle haberiyle eksamtü kıavlinin cevâbı vâki' olmuştur. Mebrûrete'l-kasemi didüğü kıavlindeki izâfet, izâfet-i lafziyyedir. Hasenü'l-vech kıabilindendir. Mebrûrete kıasen ma'nâsınadır. El-kasem didüğü kıavlindeki elif lâm muzâf ileyhden 'ivazdır. Taqdiri mebrûrete'l-kasemi'l-kameri'l-lezi li ecli tikle'n-nisbeti. Ya'ni sâhib-i kıâside kıazret-i Resûl'ün (s.a.v.) ba'zı mu'cizâtın kıizr itdikten sonra mu'cize-i uhrasın dağı izhâr eylemek murâd ve kıazret-i Resûl'ün kıalbi kamer gibi ruşen ve münevvir idigün iş'ar itmek kıaşd idüp ider ki; Ben kıasem idüp yemin eylerim şol aya ki kıazret-i Resûl'ün parmağının işareti ile münşak olub iki pare olmuştur. Tahkîk ol kıazret-i Resûl'ün mübarek kıalbine bu iki şak olan ayın münâsebeti vardır ki ol münâsib ecilçün iş bu kamer ile kıasem itmek mebrûr ve kıasendir. Ol ayın kıazret-i Resûl için kıalbenden münâsebeti budur ki; kıazret-i Resûl'ün mübarek kıalbini kıazret-i cebrâil bi izni'l-lâhi şak edib iki pâre eylemişdi. İbn-i 'abbasdan rivâyet olunur ki keferetâ'ifesi gelüp eger kıaş peygâmbersen emir gele ay iki pare olsun didiler. Kıazret dağı keferelere bu mu'cizâtı görücek îmâna gelür müsüz deyüp anlar dağı gelürüz deyüp (43a) kıazret-i Resûl vâcibü'l-vücûba tazarru' idüp mübarek parmağıyla ayı işâret eyleyüb fi'l-hâl ay on dördüncü gice oldığ hâlde iki şak olub yere indi. Kıazret-i Resûl bülend âvâzı ile itti: "ya fulan, ya fulan vehzurü ve'nzuru" dedi. Kefere tâ'ifesi bu mu'cizeyi görüb Muhammed sihri gökyüzüne dağı yetişdi deyüb îmâna gelmediler.

Tercüme: " Şol inşikâk-ı mâha kıasem iderim anın zât-ı şerîf gönlüne var idi nisbeti."

Şi'r: " **Ve mâ kıave'l-gâru min kıayrin ve min keremin**

Ve küllü ʔarfin mine'l-küffāri minhü 'ami''*

Vāv a'ʔıf içündür. Mā ʔave'l-gāru beyt-i sâbıkta bi'l-ķameri'l-münşak didüğine ma'ʔıfdu. Mā mevşüldür. ʔavā mişle ramā fi' l-i māzidir, ma'nāsı cemi' etdi, iḥāta etdi dimekdir. ʔavā cümlesi mevşülün şılası vāki' olmuşdur. Mevşüle rāci' zamir maḥzūfdu. Taḥdiri ve mā ʔavāhü'l-gāru dimekdir. El-gār didüğü ʔave didüğü ʔavlinin fā' ilidir. Gār mağara dimekdir. Min ḥayrin didüğü mā ʔavā didüğü ʔavlindeki māi mevşülün beyānı vāki' olmuşur. Ve min keremin didüğü min ḥayrin didüğü ʔavline ma'ʔıfdu. Ve külli ʔarfin didüğünde vāv ḥāl içündür. Külli ʔarfin didüğü mübtedādır, 'ayn ma'nāsına, ya' ni göz dimekdir. Mine'l-küffār ʔarf ʔavlinin sıfatıdır. 'Anhü didüğü 'ami didüğüne müte'allıķdır. Zāmīr-i mecrūr ḥazret-i Resūl'e rāci' dir. 'Ami fi' l-i māzi aşında 'amiyye idi yā ḥazf oldu, li ecli'l-ķāfiye. 'Amiyeden miştakdır, 'amiye gözsüz olmağa dirler. 'Amiye cümlesi külli ʔarfin ʔavlinin ḥaberi vāki' olmuşdur. Mübtedā ḥaberiyle ʔavā'l-gāru didüğünün mef'ül-u maḥzūfundan ḥāl vāki' olmuşdur. Ya' ni şāḥib-i ķaşide (43b) beyt-i sâbıkın mazmünuna 'aʔf idüp ve daḥi mu'cize-i uḥrā zıkr etmek murād eyleyüp ider ki ve daḥi ķasem idüp, and içerim şol nisbeye ki mağara ol nisbeyi cemi' idüb iḥāta eyledi ki ol nesne ḥayırdan ve keremden olduğı ḥâlde ki ol nesne ḥazret-i Resūl 'aleyhi's-selām ḥazret-i ebu Bekir'dir. Ḥāl bu ki küffār ʔa'ifesinin gözleri 'amā olub mağarada görmediler. Rivāyet olunur ki Mekke-i şerīfde ķāfirler 'aleyhimi'l-la'ne ḥazret-i Resūli ķatıl eylemek istediklerinde ḥazret-i Resūl ve ḥazret-i ebu Bekir Mekke'den çıkub Medine'ye hicret ķaşd edüp Mekke altında bir mağaraya girüb ķāfir anları tecessüs idüp 'akeblerince gelmek üzerine iken fi' l-ḥāl 'ankebüt ol mağaranın ağına ağ çeküb ve iki güvircin daḥi mağara ağında yumurdlayub ķāfirler gelib mağarayı bu vechle gördüler. Müteḥayyir olub gerü döndüler. Bunda kimse gelmemiş gittiler.

Tercüme: ” Kapladı baḥşı ḥayr ve keremi mağaralık ķāfirlerin gözünde var idi 'amāyeti.”

Şi'r: “ Fe's-sıdķu fi'l-gāri ve's-sıddıķu lem yeri mā

Ve hüm yeķülüne mā bi'l-gāri min erimi.”**

* Ḥayr ve kerem sahibi Peygamber ile arkadaşı Hz. Ebu Bekir'i mağarada görmediler. Kāfirler hiçbir şekilde onun nürünü göremezler.

** Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağarada olmasına rağmen onları görünmediler. Kāfirler mağarada kimse yok deyip onları göremediler

Fe's-şiddi' da fa beyt-i sâbıkın mazmûnunu tefsîr vâki' omuşdur. Es-şiddi mübtedâdır. Şiddîdan murâd hazret-i Resûl'dür. Fi'l-gâri didüğü lem yeriye kavlinin fâ' ilinden hal vâki' olmuşdur. Ve's-şiddi' didüğü fe's-şiddi' kavline ma' tûfdur. Şiddîk mübâlağa şigasıdır. Şiddîkden murâd ebu bekirdir. Lem yeriye didüğü fe's-şiddi' kavlinin haberidir. Yeriya fi'l-i müzâri' nin teşniyesidir. Meçhûl şigası (44a) rû'yetden müştakdır. Fâ' il fe's-şiddi' ve's-şiddi' kavlinde 'ibâretdir. Ve hüm yeğülüne didüğü kavline ki vâv hal içündir. Hüm zamîr-i munfaşıl mübtedâdır. Beyt-i sabıkda mine'l-gâr didüğü kavlinde küffâra râci' dir. Yeğülüne mübtedânın haberidir. Hâl vâki' olmuşdur, lem yeriya kavlinin fâ' ilinden. Mâ bi'l-gâri didüğü kavlinde mâ leyse ma' nâsına bi'l-gâr didüğü zarf-ı mustakardır. Mânın haberi muqadderdir. Bâki ma' nâsına. Min erimi didüğü mânın ismidir. Min zâ'iddir. Me bi'l-gâri cümlesi yeğülüne kavlinin ma'külü vâki' olmuşdur. Erimi hemzenin fethasıyla renin kesresiyle ehad ma' nâsınadır. Aşlında erîme idi. Ya hazf olunmuşdur. Ya' ni şâhibi kaşide beyt-i sâbıkın tefsîrin ve teybînin kaşid idüp ider şiddîk daği şiddîk ya' ni hazret-i Resûl ve hazret-i ebâ Bekir bir mağarada oldukları halde görünmediler küffâr ta'ifesi kör olub görmediler. Hâl bu ki küffâr ta'ifesi mağarada kimse yok zann idüp mağarada bir ahad yok dirlerdi.

Tercüme: ” Ol gâr içinde şiddîk ile şiddîk idi bulur dirlerdi kimse kılmadı bunda iğâmeti.”

Şî'r: ” **Zannu'l-hamâme ve zannu'l-'ankebûte 'alâ**

Hayri'l-beriyeti lem tensuc ve lem tuhami.”*

Zannû fi'l-i mâzi cemi' müzekker fâ' ili küffârdan 'ibâretdir. Zandan müştakdır. Burada zan 'ilm ma' nâsınadır. İki mef'ûla ta'diye ider. El-hamâm didüğü mef'ûl-u evvelidir. Hamâme güvircindir. Ve zannu'l-'ankebût zannu'l-hamam kavline ma' tûfdur. El 'ankebût didüğü zannu kavlinin mef'û evvelidir. 'Alâ hayri'l-beriyeti didüğü lem tensuc kavline ve ya lem tuhami kavline müte'allıktır. Hayr şerrin mukâbilidir. Beriye fa' liyye vezni üzerinedir. (44b) Ma' nâsınadır. Hayri'l-beriyeti didüğü kavlinin ma' nâsı cemîu'n-nâs dimekdir. Len tensuc kavlinde lem hurûf-u cevâzimdendir. Tensuc fi'l-i müzâri' müenneş tahtında fâ' il-i müstetir hiye râci' dir 'ankebute. Nesc den müştakdır, nesc örmek ma' nâsınadır. Lem tensuc kavli zannu'l 'ankebût didüğü kavlinde zannu kavlinin mef'ûl-u şânisidir. Ma' nâsı örümcek ağını örmedi dimekdir. Lem tuhami

* En Hayrlı İnsan'ı korumak için mağaranın önüne örümceğin ağ, güvercinin yuva yapabileceğini nereden bilebilirlerdi?

ķavlinde tuķami fi' l-i muzāri' müennes ĥavimden müştakdır. Aşında teķūmu idi. Zannu'l-ķamāme ķavlindeki zannu ķavlinin mef' ūl-u şānisidir. ma' nāsı güvircin uçubdur itmedi dimekdir. Ya' ni şāhibi ķaşīde maķara 'ayetin iş' ar ve taşdik idüp ve ĥazret-i Resūl'ün ĥayru'l-beriyye olduķunu taķķik eylemek murād idünüb ider ki kefere tā' ifesi zan idirler ki cemi' maķlūķatın ĥayırlısı ol ĥazret-i Resūl (s.a.v.) maķarada olub anın üzerine güvircin gelib maķara kapısında uçup devran etmedi ve örümcek daķi maķara kapısında aķı görüp doķunmadı dirlerdi. Zanları bunun üzerine idi. Hālbuki ĥazret-i Resūl maķarada olub güvircin gelüb devran iderdi. Örümcek daķi aķ idüp maķara kapısında karar eyledi. Bu mu' cizenin ķışşası bundan sābık mā ĥavā' l-gār ķavlinde zıkr olundu idi.

Tercüme:” Anlar sanurlar idi ĥamamla 'ankebūt saķlamak için gelmedi ĥayru'l-beriyyeti.”

Şi'r: ”**Viķāyetu'l-lāhi eġnet 'an muzā'afetin**

Mine'd-durrū' i ve 'an mālīn mine'l-uṭumi.”*

Viķāyet masdardır, rivāyet vezni üzerine ĥıfz ma' nāsına. Lafzatu'l-lāh izāfet-i maşdar fā' iline muzāf mef' ūl maķzūf olan ķabilindendir. Taķdiri (45a) viķāyeti'l-letī dimekdir. Viķāyetu'l-lāh mübtedādır. Eġnet 'an muzā'afetin ķavli ĥaber vāki' olmuşdur. Eġnet fi' l-i māzi, müenneş, tahtında fā' il-i müstetir hiye rāci' dir viķāyetu'l-lāh didüġine, if' al bābındandır. Ma' nāsı müstaġni ķılıb muĥtāc eylemedi dimekdir. Eġnat didüġi ķavlinin mef' ūlu maķzūfdur. Takdir eġnetu dimekdir. Mef' ūl zamir ĥazret-i Resūl'e rāci' dir. ' An muzā'afetin eġnet ķavline müte' allıķdır. Muzā'afetin masdardır. Müfa' ale bābı üzerine, ziyāde ma' nāsına. Ve 'an 'alin didüġi 'an muzā'afetin ķavline ma' tūfdur. ' Alin ism-i fā' ildir. Rāmin vezni üzerine ' uluvden müştakdır. Mine'l-uṭami didüġi ' aliyenin şıfatıdır. Uṭum hemzenin tānın zammiyle uṭumun cemi' dir. Hemzenin fetķasıyla ve tanın kesresiyle etimi ĥişār ma' nāsına. Ya' ni şāhib-i ķaşīde ebyāt-ı şelāşe-i sābıķanın mazmūmunu istib' ad itmek ba' zı ķāşıranın ĥatırına ĥutūr idięini def' itmek kasd eyleyüb ider ki Allah te' ālānın ol ĥazret-i Resūl'ü ĥıfz etmesi kara kara zırhlı gömleklerden müstaġni ve yeġrindir. Ve daķi yüve kal' alar ĥıfzından müstaġni ve yeġrindir.

* Allah koruyunca ne kat kat zırlara ne de yüksek kalelere ihtiyaç kalır.

Tercüme: Kat kat zırlara dağı şol yüce tağlara muhtac kılmaz adamı hađđın vikāyeti.”

Şif'r: ” **Mā sāmeniye'd-dehrü zaymen vestecertü bihī**

İllā ve niltü civāran minhü lem yezumi.”*

Mā sāmeni kavlinde mā nefy içündür. Sāme fi'l-i māzi sevmden müştakdır. Teklif, tađmīl ma' nāsınadır. Nī zamīr-i mütekellimdir. Şāhib-i kāsīdenin kendü nefsinde 'ibāretidir. Ed-dehru, sāmenī didüği kavlinin fā'ilidir. Dehr zamān ma' nāsınadır. Ve dağı sāme zulm ma' nāsına (45b) olmağ cā'iz. zima didüği me sāmeni kavlinin mef' ulüdür. Sāme teklif ve tađmīl olduğı tağdirce, zime zulm ma' nāsınadır. Zimen didüği ma sāmeni kavlinin mef' ul-ü muğlak olmak cā'izdir. Sāme zulm ma' nāsına olduğı tağdirce, celeset ku' üden olmak üzerine. İstecertü bihī kavlinde vāv hāl olmak cā'izdir. İstecertü cümlesi sāme kavlinin mef' ulünden hāl vāki' ola. Ve dağı 'atf için olmağ cā'izdir. Bu tağdirce istecertü kavli sāmenī kavline ma' tūfdur. İstecertü fi'l-i māzi mütekellimdir, istif'al bābından, isticārdan müştakdır, isticāra emān taleb itmeğe dirler. Bihī didüği istecertü kavline müte'allıdır. Zamīr-i mecrūr hağret-i Resül'e rāci' dir. İllā ve niltü civāran kavli müsteşnā vāki' olmuşdur. Müsteşnā minhu müferragdan. Tađdiri vestecertü bihī fi hālın mine'l-eđvāli illā fi hālın vicdānin el-eman minhü dimekdir ve niltü kavlinde vāv hāl içündür. Niltü fi'l-i māzi mütekellim vağdedir, neylen müştakdır, dördüncü bābdan neyl isābet ve vicdān ma' nāsınadır. Ma' nāsı ben yetişdüm, buldüm dimekdir. Civāran didüği niltü kavlinin mef' ulüdür. Civār cimin kesriyle emān ve ĥalās ma' nāsınadır. Minhü didüği zarf-ı mustakardır. Civāran kavlinin şıfatı vāki' olmuşdur. Dağı niltü kavlinin zamīr-i mecrūru hağret-i Resül'e rāci' dir. Ve bihī didüği kavlindeki zamīre rāci' olmağ dağı cā'iz. Lem yezumi kavli civāran kavlinin şıfatı vāki' olmuşdur dağı niltü kavlinin fā'ilinden hāl olmak da cā'izdir. Yezumi fi'l-i muzāri' meczüm lem ile aşlında yezimü idi, yebū' vezninde. Tağtında fā'il zamīr-i müstetir hüve rāci' dir dehre. Tađdiri Lem yezumi ed-dehrü 'aleyve dimekdir. Ma' nāsı dehr bana zulüm eylemedi dimekdir. (46a) Ya'ni şāhib-i kāsīde hağret-i Resül'ün (s.a.v.) menākıbına işdiğal eden 'umde-i 'azimesini iş'ār ve mertebe-i 'ulyasını izhār kaşđ idüp ider ki zamān

* Ne zamān sıkıntılarla karşılaşsam O'ndan yardım isterim. O'nun yardımını hemen yanı başımda bulurum.

bana zulm teklif eylemedi ve daği ben ol ĥazret-i Resul'den (s.a.v.) mucasire ve emān taleb eylemedim illā evvel ĥazret-i Resul'den bir emāna ve ĥalāsa yetişdüm ki ol emānda zamān bana kat'ā zulm eylemedi.

Tercüme: “ Kimse kimesneden görüben güc za' nmadı ana mekr ki buldı ĥivārında rāĥatı.”

Şi'r: ” **Ve le'l-temestü ġine'd-dāreyni min yedihī**

İlles telemtü'n-nedā min ĥayri müstelemi.**

Vāv 'atf içündür. Lā nefy içündür. İltemestü fi'l-i māzi mütekellim, ifti'al bābindan iltimāsdan müřtaĥdır, taleb ma' nāsına. Ve le'l-temestü ĥavli beyt-i sabıĥta mā sāmenī ĥavline ma' tūfdur. Ġine'd-dāreyni ĥavli iltemestü ĥavlinin mef' ulüdür. Ġına ġaynın kesriyle faĥrlik zıddıdır. Ed-dāreyn didüġi ġına didüġi ĥavlinin muzāf ileyhi vāki' olmuşdur. Dāreyn dārın teşniyesidir. Burada dāreynen murād dünyā ve āĥireddir. Min yedihī didüġi iltemestü ĥavline müte'allıĥdır. Yed el ma' nāsına zamir-i mecrür ĥazret-i Resul'e rāci' dir. İlles telemtü'n-nedā ĥavli müsteřnā vāki' olmuşdur, müsteřnā müferraġdan. Taĥdiri ve lāistelemtü ġina'd-dareyni minhü fi ĥāl mine'l-eĥvāl İlle's-telām dimekdir. Yaĥud taĥdiri ve kā talebtü minhu talaben müste' inen lişeyin mine'l-eřyā illā talaben müste' inen li'l-istilām limen ma' nāsınadır. Ya' ni dikmek ve yapıřmaĥ uymaĥ ile ola yā eliyle yapıřmaĥ ola. En-nedā didüġi istelemtü ĥavlinin mef' ulüdür. Nedā nunun fetĥasıyla cud 'ata (46b) ma' nāsınadır. Min ĥayri müstelemi ĥavli istelemtü ĥavline müte'allıĥdır. Ĥayri müstelemiden murād ĥazret-i Resul'dur. Müstelem lāmın fetĥasıyla ism-i mef' ulüdür. İstilamdan müřtaĥdır. Burada uyulmuş ve yaĥud yapışılmış ma' nāsınadır ya' ni řāĥibi şaşide beyt-i sābıĥın mazmümuna 'atf idüp bi řariĥi't-teraĥķi temeddüĥ ma' nāsına tenbih kasd eyleyüp ider ki ve dađi ben ol ĥazret-i Resul'ün yedinden dünyā ve āĥiret ġinasın talab eylemedim illā ol ĥazret-i Resul'ün cüduna ve 'aşasına yetişüb yapışdım ki uyulmuş ve yapışılmış kimesnelerin ĥayırlusıdır.

Tercüme: “ Hem andan ummadım iki o baylıġı meġer erişdi bana 'aşay-ı nihāyeti.”

Şi'r: “**Lā tünkiru'l-vaĥye min rüyāhu inne lehū**

Ĥalben izā nāmeti'l-' aynāni lem yenemi.**

* Ne zamān Allah Resulu'nden iki dünya yardımı istesem istediġimi hemen almışımdır.

** O'na rüyada gelen vahiyleri inkār etme; zirā onun gözleri uyurken de kalbi uyanıktır.

Lā tünkir nehy-i hâzır, tahtında fâ‘il müstetir ente ‘ibâretdir şâhib-i şâşidenin kendü nefinden, iltifât tarîkiyle, inkârdan müştâkıdır. El-vahy kavli lā tünkir didüğinin mef‘ülüdür. Vahiiden murâd hağ te‘âlânın hağret-i Resûl’e etdiğı işaretdedir. Dağı risâlet-u kitâbetdir. Ve dağı ilhâm ve hafı kelâmdır. Min rü’yâhü zarf-ı mustâkıdır. Vahy kavlinen hâl olmak cā‘izdir. Ve dağı sıfat olmakda cā‘izdir. Rü’ya uyku ve düş ma‘nâsıdır. Eğer anı hağ ve vâka‘î ile ta‘bir idirler. Min rü’yâhü zamir-i mecrür hağret-i Resûl’e râci‘dir. İne lehü kavli anın hağber-i muğaddemidir. Zamir-i mecrür hağret-i Resûl’e râci‘dir. Kağben innenin mu‘ahğar ismidir. İne lehü kağben didüğü lā tünkir kavlinin mef‘ül lehüsudur. Tağdır li enne lehü kağben dimeğdir. Ve dağı cümlesi olmak cāizdir. İze nâmeti’l-‘aynân didüğü kağben kavlinin sıfatı vâki‘ olmuğdur. Nâmet fi‘l-i mâzi müennes nevmiden müştâkıdır uyku ma‘nâsına. (47a) El ‘aynan nâmet kavlinin fâ‘ilidir. ‘Aynân ‘aynın teşniyesidir. Lem yenemi didüğü ize nâmet kavlinin cevâbıdır. Yenemi fi‘l-i müzari‘ meczûm lem ile. Aslında yenümü idi. Tahtında fâ‘il zamir-i müstetir hüve râci‘dir kağben kavline. Ya’ni şâhibi şâşide hağret-i Resûl’ün ba‘zı mu‘cizatın zıkr itdikten sonra mu‘cizat-ı uğrasın beyân etmek ve gözleri nâ‘im olduğa kağbi nâim olmadığın ‘ayân etmek murâd idünüb ider ki; ol hağret-i Resûl’ün düşünde ilhâm ile ve hafıyyi’l-kelam ile esrâr-ı hafâ ha‘ıyyetü’l-‘ilâm olduğunu inkâr eyleme ki tağkiğ ol hağret-i Resûl için bir kağb vardır ki, kağan ol iki gözleri uyğuda olsa mübarek kağbi uyumazdı. Nükte: Resûl-ullah buyurdu: ”inne ‘aynî tenâman velâ yenâmü kağbi.“

Tercüme: ” Anun düşünde vahyini inkâr kılmagil kim gönlünü uyutmazdı gözü nevmeti.”

Şi‘r: ” Fe zake hîne bulüğü min nübüvvetihî

Fe leyse yünkerü fihî hâlü muğtelemi.”*

Fe tefsir içündür. Zâke isimdir esmâ-i işaretden. İşaretdir beyt-i sâbıkda el-vahy kavline. Hîne bulüğün min nübüvvetihî didüğü zâke kavlinin hağberi vâki‘ olmuğdur. Hîne zarfdır. Vakt ma‘nâsına zamân ma‘nâsına. Bulüğ didüğü hîne didüğü kavlinin muzâf ileyhisi vâki‘ olmuğdur. Bulüğ yetişmek ma‘nâsıdır. Nübüvvetihîde didüğü

* O’nun rüyadayken vahiy alması nübüvvetinden sonra olmuğtur. Nübüvvetinden sonra böyle bir durumun olmasından doğal ne olabilir ki?

buluğa müte‘allıktır. Nübüvvet peygamberlik ma‘nāsınadır. Nübüvvetihideki zamir hazret-i Resul’e raci‘dir. Feylese didügin de fe şart-ı maḥzūfun cevābıdır. Taḳdiri ize kāne vaḥyü’n-nebī ḥıne bulūğ-i nübüvvetihī feylese yünkeru fihī dimektir. Leyse fi‘ildir, ef‘āl-i nākıṣadan, taḥtında ism-i müstetir hüve raci‘dir hazret-i Resul’e. Yünkeru fihī didügi feylese ḳavlinin (47b) ḥaberidir. Yünkerü fi‘l-i müzāri‘ meḥül fihī didügi yünkerü ḳavline müte‘allıktır. Żamir-i mecrür hazret-i Resul’e raci‘dir. Ḥāl-u muhtelemi didügi yünkerü ḳavline ḳā’im-i makām fāildir. Muḥtelem lamın fethasıyla maṣdar mīmī iḥtilām ma‘nāsına. Ya‘ni şāḥibi ḳaṣıde beyt-i sābıkın mazmūmunun işbātın ḳaṣd eyleyib ider ki hazret-i Resul’ün düşünde olan vahy hazret-i Resul’ün nübüvveti zamānında olmuşdı. Pes imdi ol hazret-i Resul’ün düş gördüğü ḥāli inkār olunur değıldir.

Tercüme: ” Ol dem idi ki erdi nübüvvet bulūğuna pes ehl-i münkir olmağa ḥılm ehl-i ‘ādeti.”

Şi‘r : ” **Tebārake’l-lāhü mā vaḥyün bi müktesebin**

Velā nebiyyün ‘alā ḡaybin bi müttehemı.”*

Tebārake fi‘l-i māzıdır. Ṭefā‘u’l veznine bereketden müştakdır şebātın ve beḳādan kināyetdir. Tebārake’l-lāhü didügi te‘ālā ve te‘āzım an sıfatı’l-maḥlūḳıne dümek ma‘nāsınadır, te‘accüb içündür, ekşeriyye makam-ı te‘accübde isti‘māl olunur. Allah fā‘ilidir tebārike ḳavlinin. Mā vaḥyün didügi ḳavlinde mā nefy içündür. Vaḥyün mānin ismidir. Vaḥyün ilhām ve ḥafa’l-keḷām ma‘nāsına. Bimükteseb mānin ḥaberidir. Be zā’iddir. Mükteseb ism-i mef‘ıldür, ifti‘al bābından iktisābdan müştakdır, iktisāb talep etmek ma‘nāsına, ve daḡı sa‘y fi‘t-taḥşil ma‘nāsınadır. Velā nebiyyün didügi mā vaḥyün ḳavline ma‘tūfdur. Lā nefy içündür. Müekkiddir mā vaḥyün ḳavlindeki māyi. ‘Alā ḡaybin didügi velā nebiyyün ḳavline müte‘allıktır. Bi müttehemı didügi bi mükteseb ḳavline ma‘tūfdur. Müttehem ism-i mef‘ıldür, ittihāmdan müştakdır, ittihām kiṣb ma‘nāsınadır. Ya‘ni şāḥibi ḳaṣıde sābıkan hazret-i Resul için olan vaḥyin nübüvveti zamānında olduḡın zıkr itdükten sonra şol kimesne ki ikinci vaḥy ola ol kimesne (48a) nebiden Resul olmamasının istihālesin iş‘ār etmek ve daḡı nübüvvet risālet vaḥye lāzım idigin izḥār eylemek murād idünüb ider ki: Tebārake’l-lāhune ‘aceb emr-i ‘āzımdır ki vaḥy iktisābı

* Vahiy, Allah’ın bereketiyle olduğuna göre hiçbir peygamber gayptan aldığı haberlerden dolayı töhmet altına alınamaz.

insânla hâsil olmaz belki Hakk te'âlâdan 'atâ-i 'azîmedir. Ve 'acaib garâib emirdir bu ki beni gaybdan virmekte müttehem değildir. Allah te'âlâ bu 'atay-ı 'uzmâyı ana virmiştir.

Tercüme: ” Hakk vahy iktisâbla olmak yok cevaz hem enbiyâ gayb için itmedi töhmeti.”

Şi'r: **“Kem ebraet veşaben bi'l-lemsi rāhatühü**

Ve eṭlekat ereben min riḳati'l-lememi.”*

Kem haberiyedir, keşiran mine'l-müberra ma'nāsına. Ebra'et didüğü kem didüğünün mef'ülü muṭlaḳı olmak cā'izdir. Taḳdîri kem ebra'et bera'eten dimekdir. Ve daḳı mef'ül-ü fiḥi olmak cā'izdir. Taḳdîri kem merrat ebraet dimekdir. Ebraet fi'l-i māzi müennes if'âl bābından beri kılmak ma'nāsına. Veşaben didüğü ebra'et kavlinin mef'ülü vāki' olmuştur. Veşabe şādın fetḫasıyla maraz ma'nāsınadır. Şādın kesriyle şıfat-ı müşebbehedir marîz ma'nāsınadır. Bi'l-lemsi beraet kavline müte'allıḳdır. Lems yapışmak ma'nāsına ba istia'net için ve sebep içündür. Rāhatühü ebra'et kavlinin fā'ilidir. Raḫa evc ma'nāsına burada rāhadan murād oldır. Rāhatühü kavlinde zamîr-i mecrûr ḫazret-i Resûl'e rāci'dir. Ve eṭlekat didüğü ebra'et kavline ma'tüfdür. Eṭlekat fi'l-i māzi müennes eṭlekadın müştakdır şişmek, açmak ve salıvirmek ma'nāsına. Fā'ili taḫtında müstetir hiye, rāci'dir. (48b) rāhatühü kavline. Eriben didüğü eṭlekat didüğü kavlinin mef'ülü vāki' olmuştur. Erebenin fetḫasıyla ḳayıd, bend ma'nāsına ranın kesriyle şıfat-ı müşebbehedir, ma'nası baḳlı dümek. Min ribḳati didüğü eṭlekat kavline müte'allıḳdır. Ribḳa ḳalāde ve ḫalka ma'nāsınadır ki çovānān boynuna takarlar. Lememi didüğü ribḳa kavlinin muzāf ileyhi vāki' olmuştur. Lemem lāmın fetḫasıyla ihtilāl-i 'aḳl ve şigārü'z-zünüb ma'nāsınadır. Ya'ni şāḫib-i ḳaşıde ḫazret-i Resûl'ün bi'setinin fā'idesin izḫār ve irsāl olunduğunun şemeresi üzerine tenbîh-i iş'ār ḳasd idüp ider ki; nice çok türlü türlü delileri derdinden beri kıldı ol ḫazret-i Resûl mübārek eliyle yapışmasıyla ve daḳı bihoşluk ve 'aḳılsızlık halkasıyla baḳlı olan kimseleri mübārek eliyle ḫalaş edib bendinden ḳurtardı. Türlü türlü delileri derdinden beri kıldı ol ḫazret-i Resûl mübārek eliyle yapışmasıyla ve daḳı bihoşluk ve 'aḳılsızlık halkasıyla baḳlı olan kimseleri mübārek eliyle ḫalaş edib bendinden ḳurtardı.

* O, mübārek elleriyle nice hastaları iyileştirmiş, nice deḳişik hastalara şifa daḳıtmıştır.

Tercüme: ” Anın eli dokunmakla gitti nice derd hem şaşdı nicelerden ırāk etdi riķbeti.”

Şif'r: “**Ve eħyeti’ş-şenete’ş-şehbāe da’ vetühū**

Ĥattā ĥaket ġurraten fi’l-eşuri’d-duhumi.”*

Vāv ‘atf için. Eħyet didüġi kem ebra’et kavline ma’ tūfdur. Eħyet fi’ l-i māzi müenneş, if’ āl bābindan iħyādan müştakdır. Ma’ nāsı diri kıldı dimekdir. Eş-senete didüġi eħyet kavlinin mef’ ulüdür, sene yıl ma’ nāsınadır. Eş-şehbāe didüġi e’assene kavlinin sıfatıdır. Şehbāe eihebenin müenneşidir kim ebyazın müenneşinin beyzāe geldiġi gibi, eşhebe ebyaz ma’ nāsınadır. Sine-i şehābdan murād kaħt-u kıtlık yılıdır. Ol yıl (49a) içinde hubūbāt ve nebātāt bitmeyüb yeryüzü beyazlığı üzerine kalduġu ecilden sin’e-i şehbā dirler. Da’ vetühū didüġi eħyet didüġi kavlinin fā’ ilidir, da’ vet duā’, ziyāfet ma’ nāsınadır. Zāmīr-i mecrūr ĥazret-i Resūl’e rāci’ dir. Ĥattā ĥarf-i cerdir, intihā-i ġāyet içündür. Eħyet kavline müte’ allıķdır. Ĥaket fi’ l-i māzi müenneşdir, ramet veznine ĥikāyetden müştakdır müşābehāt ma’ nāsına, fā’ il taħtında müstetir hüye rāci’ dir da’ vetühū kavline. Ġurreten didüġi ĥaket kavlini mef’ ulüdür. Ġurre atın altında dirhem miķdarı, dahi ziyādece olan aklıġa dirler. Qalilü vücūd olub kılletinden kinaye olduġu ecilden senā-i ġurreti şehbaya teşbih eyledi. Fi’ l-eşuri didüġi ĥaket didüġi kavline müte’ allıķdır. ‘Eşuru ‘asrın cemi’ dir, eħrufu ĥarfin cemi’ olduġu gibi. ‘Asr dehr ma’ nāsına, ya’ ni zamān ma’ nāsına. Ed-duhumi. Didüġi kavlinin sıfatıdır. Duhum ed-dumunun cemi’ dir. Ĥumurun eh-merunun cemi’ olduġu gibi. Edhem esved ma’ nāsına kara olucu dimekdir. ‘Esar duhumden murād aciz yıllardır ki ol yıl içinde ĥubūbāt ve nebātāt çok bitüb yeryüzü örtüldüġü ecilden ol yıla ‘esuru duhum dirler. Ya’ ni şāħibi kaşide beyt-i sābıķa ‘atf idüp gerü ĥazret-i Resūl’ün bi’şetin fā’idesini izhār ve irsāl olduġunun şemereni iş’ār kaşd eyleyüp ider ki ve daħi ol ĥazret-i Resūl’ün duā’ sı ve ziyāfeti kāħt-u kıtlık olan yılı iħyā efrād-ı insānı zinde eyleyüb ĥazret-i Resūl’ün ne’am zāħiresiyle ve bātınası (49b) ile cümlesi ġani oldılar. Ĥattā kāħt-u kıtlık yıl gećen sā’ir ucuzluķ yılları içinde şol atın altında olan ġurreye müşābih oldı, mergüb, maħbüb, maṭlüb olmak cihetinde.

Tercüme: ” Anın duā’ sı aķ yılı iħyā kıılır idi olurdu kara yılların içinde ġurreti.”

Şif'r: ” **Bi ‘ arizin cāde ev ĥilte’l-bikāħe bihā**

Seyben mine’l-yemmi ev seylon mine’l-‘ arimi”**

* O’ nun duāsi kuraklık ve kıtlıġı bitirmiş, Kıtlık zamānlarını onun duāsi parlak bir bereket yılı hāliline dönüştürmüştür.

** Efendimizin duāsiyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu.

Bi ‘arizin didüğü müte‘allık beyt-i sâbıkta ehyet kavline be burada sebep ma‘nâsınadır, ‘ariz gökyüzün kenarın ihâta eden buluta dirler. Câde fi‘l-i mâzi kıle vezni üzerine cüddan müştâkıdır. Tahtında fâ‘il müstetir hüve râcî‘dir ‘ariz kavline. Câde mastar ma‘nâsına yağmur yağdırdı dimekdir. Câde cümlesi ‘ariz kavlinin sıfatı vâkî‘ olmuşdur. Ev hılte kavli ma‘tûfdur câde didüğü kavline. Hılte fi‘l-i mâzi muhâtab zanente ma‘nâsına if‘âl veznindedir. El-bitâhe didüğü hılte kavlinin mef‘ül-ü evvelidir. Bîfâha beḥanın cemi‘dir. Beḥan sel gelecek yerdir ki anda ufağ taşlar ve kumlar çok olur. Bihâ didüğü zarf-ı mustekardır, haber-i muḳaddemdir. Zâmir-i mecrûr baḥan kavline râcî‘dir. Seyb didüğü mu‘aḥḥar mübtedâdır. Bihâ didüğü seyb didüğü kavli hılte didüğü kavlinin mef‘ül-ü şânisidir. Seyb suyu imsâk eyleyen sedde dirler. Mine‘l-yemmi didüğü seyb didüğünün sıfatıdır. Yemm baḥr-i ‘azim ma‘nâsınadır. Ya‘ni büyük olur deniz dimekdir. Ev seyl didüğü seyb didüğü kavline ma‘tûfdur. Seyl yağmur suyundan cemi‘olub cereyan iden suya erler. Mine‘l-‘arimi didüğü seyl kavlinin sıfatıdır. ‘Arimi maḥar-ı şedîd ma‘nâsınadır ziyâde çoşumlu yağmur dimekdir. Ya‘ni şâhib-i (50a) beyt-i sâbıkın mazmûnun taḥkîk için te‘kîd kaşd idüp eydür ol ḥazret-i Resûl‘ün da‘veti kıtlık yılı ihyâ eyledi. Keşretiyle yağmur yağdırdı. Şol mertebede ki sen göreydin zan etdin sel yolları tolosu olub aḳdı. Güyâ ki denizden bend boşanıp gelür diyeydün ve yaḥud yağan yağmur derelerden gelür seyler diyeydün.

Tercüme: ” Yer yağmur ile ki zâdın sen beḥâ‘ı seyl-i a‘rîmdir de denizler ‘atiyyeti.”

El-faşlu ‘ş-sâdisü fi medḥi‘l-ḳur‘âni ve hüve mu‘cizetü‘l-kübrâ

Şi‘r: “Da‘nî ve vaşfi âyâtin lehü zahurat

Zuhûra nâri‘l-ḳirâ leylen a‘lâ ‘alemi.”**

Da‘ emirdir ütrük ma‘nâsına. Nî zâmir-i mütekellim ma‘nâsı ḳurtarın eyle beni dimekdir. Ve vaşfi vâv me‘a ma‘nâsınadır. Vaşfi didüğü da‘nî kavlinin mef‘ül-ü me‘asıdır. Vaşfide ya zâmir-i mütekellimdir. Vaşf maşdardır fâ‘iline muzâf.

*Efendimizin duâsıyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu.

** Geceleri dağlarda görünen ziyafet ateşleri gibi olan, Hz. Peygamberin aşikâr mucizelerini anlatayım.

Āyātin didüğü vaṣfî didüğünün meḥ ūl bihî vākî^ç olmuşdur. Āyāt āyetin cemi^ç dir. Āyetden murād mu^ç cize-i kübrādır ki Kurʿān-ı azîmdir. Lehū didüğü zarf-ı mustekardır. Āyāt kavlinin sıfatıdır. Zāmir-i mecrūr ḥazret-i Resūl'e rāci^ç dir. Zuhurat didüğü fi^ç l-i māzi müennes tahtında fā^ç il-i müstetir hiye rāci^ç dir āyātin kavline. Ol āyāt āşikar oldı dimekdir. Zuhurat cümlesi āyāt kavlinin sıfatıdır. Zuhūra nezi^ç ḥāfiz üzerine mensubdur. Zuhurāt kavlinin ḥazf olan meḥ ūl-ü muṭlaḳının sıfatı vākî^ç olmuşdur. Taḳdiri Zuhurat zuhūran ke zuhūrin-neri'l-kirā dimekdir. Nār mecrūrdur. Zuhūr kavlinin muzāf ileyhi olmakla nār ateş manāsınadır. El-kirā didüğü nār kavlinin muzāf ileyhisidir. Kırā (50b) ziyāfet ḳanıḳluḳ ma^ç nāsınadır. Leylen didüğü zuhūra nārin didüğünün meḥ ūl fiḥisidir. 'Alā a'lemi didüğü kavli zuhura nārin kavline müte^ç allıḳdır. 'Alemi taḡdır, cebel ma^ç nāsına. Ya^ç ni şāḥibi kaşide ol ḥazret-i Resūl'ün ba^ç zı medāyihin ve menāḳıbın zıkr itdikten sonra anın medhine ve menāḳıbının zıkrine ḳudret olunduğu için ol ḥazret-i Resūl'ün bu kadar medḥine ve bu miḳdar menāḳıbın zıkrine işdiḡāl anın medayihinin ve menāḳıbının ziyādesini virmez ve eḡer terk olursa idi noksanın daḡi virmez demek üzerine tenbih kasd idüp ider ki; ol ḥazret-i Resūl bu kadar mu^ç cize-i zāhireleri etdiḡim ile ol ḥazret-i Resūl'ün mu^ç cizatının zuhuru taḡ kulesinde ḳanıḳ için va^ç z olan ve ziyāfet için olan ateşin gice ile zuhūru meşābesindedir.

Tercüme: ” Konuk od zuhūru gibi kimi pınar gice taḡlar başında zāhir olubdur 'ayeti.”

Şi'r: ” **Fe'd-dürri yezdādü ḥüsnen ve hüve müntezimün**

Ve leyse yenḳuşu ḳadran ḡayra müntezimi.”*

Fe ta^ç lîl içündür. Bu beyt beyt-i sâbıḳın ta^ç lîli için vākî^ç olmuşdur. Ed-dürri didüğü mübtedādır. Yezdādü cümlesi ḡaberidir. İnci ma^ç nāsınadır. Yezdādü fi^ç l-i müzari^ç ifti^ç āl bābından asluḡu yeztid idi ziyādeden müştāḳdır, fā^ç il tahtında müstetir hüve 'ā'iddir fe^ç d-dürri kavline. Ḥüsnen didüğü yezdādü kavlinin temyizi vākî^ç olmuşdur. Vehve kavlinde vāv ḡāl içündür. Zāmir-i yezdādü kavlinin fā^ç iline rāci^ç dir. Vehve müntezimün cümlesi yezdādünün fā^ç ilinden ḡāl vākî^ç olmuşdur. Mütezim ism-i fā^ç ildir. İntizāmdan müştāḳdır. Cemi^ç olmak ma^ç nāsına. (51a) Ve düzelmek ma^ç nāsınadır.

* İnciler dizilince güzelleşir; ancak dizilmediklerinde de deḡerlerinden hiçbir şey kaybetmezler.

Leyse fi'ldir, ef'āl-i nāqışadan tahtında ism-i müstetir hüve rāci' dir fe'd-dürrü kavline. Yenkušu cümlesi leyse kavlinin haberi vāki' olmuştur. Yenkušu fi'l-i müzari' dir, noqşandan müştakdır. Qadran didüğü leyse yenkušu kavlinin temyizi vāki' olmuştur. Gayra münteżimi didüğü yenkušu didüğü kavlinin fā'ilinden hāl vāki' olmuştur. Münteżimi didüğü gayra didüğü kavlinin muzāf-ı ileyhisi vāki' olmuştur. Ya'ni sāhib-i kaşide ol hazret-i Resül'ün medhini ve mu'cize-i kübrasını ki Qur'an-ı 'azımdır, hüsn ve qadr-i mertebe yönünden dürre teşbih idüp ve beyt-i sâbıkın mazmûmunun ta'lîlin zıkr etmek murād idüp ider ki; ol hazret-i Resül'ün āyāt-ı zāhiresi ya'ni Qur'an-ı 'azım hüsn ve qadrde dürre müşābihdir. Pes imdi dürrün hüsnü ziyāde olur münteżim olduğı hâlde ve dağı dürün qadr u mertebesi münteżim olmadığı hâlde nāqış olur değıldir. Hazret-i Resül'ün āyāt-ı zāhiresi ki Qur'an-ı 'azımdır anın eşrefiyyeti zātî ve lâzımdır. Münteżim ve gayr-ı münteżim olduğı hâlde hüsnî ziyāde ve qadrî nāqış olur değıldir.

Tercüme: “ İnciyide hüsnünü artdıka gösterir hem ol dizilmiş olmasa yokdur nekişeti.”

Şi'r: ” Femā tetāvele āmāle'l-medīhi ilā

Mā fihi min keremi'l-aḥlākı ve's-şiyemi.”*

Femā tetāvele kavlinde mā istifhām içündür, mübtedādır. Tetāvele fi'l-i māzi tefā'ulü veznine t̄ale ma'nāsına, t̄ulden müştakdır, uzun ma'nāsına. Āmālū'l-medīhi didüğü tetāvele didüğü kavlinin fā'ilidir. Tetāvele cümlesi (53b) mānın haberidir. Āmāl emelin cemi' dir, āfrās feresin cemi' olduğı gibi. Emel reca, ümid ma'nāsınadır. Medih fei'l vezni üzerine medh ma'nāsına olmak cāizdir. Dağı memdūh ma'nāsına olmak cāizdir. İlā mā fihi kavlinde mā ism-i mevşüldür. Fihi didüğü mānın şılasıdır. Zāmîr-i mecrūr hazret-i Resül'e rāci' dir. Min keremi'l-aḥlākı didüğü mā fihi didüğindeki mānın beyānı vāki' olmuştur. Keremin aḥlaka izāfeti şıfatın mevşūfuna izāfeti qabilindendir. Taḳdîr mine'l aḥlākı'l-kerîmeti dimekdir. Kerem hüsn ma'nāsınadır. Aḥlāk ḥulqun cemi' dir. Aḥrar ḥurrun cemi' olduğı gibi. Ve's-şiyemi didüğü keremi'l-aḥlāk kavline Şiyem şeymenin cemidir. Şeyme 'ādet ve aḥlāk hüsn ma'nāsınadır. Keremi'l-aḥlāk

* O'nu övmek için insanlar ne kadar uğraşırsa uğraşsın. Güzel ahlakın ve huyun kaynağını anlatmaya kimse güç yetiremez.

ķavlınden sonra Őeymi zıkr eyledi te‘yiden 6t6r6d6r. Ya‘ni Őāħibi ķaŐide ol ĥazret-i Res6l’6n aħlāķ-ı keriminin ve fertine ve Őeym-6 cem6lesinin keŐretine işaret ķaŐd id6p ider ki; ol ĥazret-i Res6l’6n medh-i ricāları ve 6midlerine vechle m6tetāvil yetiŐebil6r Şol mertebeye ki, ol mertebe ĥazret-i Res6l’6n aħlāķ-ı ĥam6desine ve ‘ādet-i pesendesine yetiŐmektedir. İmdi kimesne recā etmes6n z6rā ol zātı Şer6fin kemāl-i medħine yet6Ő6r değildir.

Terc6me: ” Medħ arzusuna ne uzanmakdurur ānā kim luĥfla kerem durur aħlāķ-u Őeymeti.”

Şi‘r: ” **Āyātu ĥaķķın mine‘r-rahmāni muħdeŐet6n**
Ķad6met6n Şıfat6‘l-mevŐ6fi bi‘l-ķademi.”*

Āyātu ĥaķķın m6btedā-i maħz6fun ĥaber-i vāki‘ olmuŐdur. Taķd6ri ve hiye āyāt6 ĥaķķın dimekdir. (52a) M6tedā-i maħz6f faŐl-ı sādisin evvelinde zıkr etdiği beyitte vāki‘ olan āyāt6n leh6 did6ėi ķavline rāci‘ dir. Daėi cā‘izdir ki, āyāt6 ĥaķķın ķavli āyātın leh6 zāhurat ķavlınden bedel vāki‘ ola. Bu taķd6rce āyāt naŐb ile okunur, ref ile okunmaz. Āyātu did6ėinin ĥaķķın izāfet-i beyāniyyedir. Mine‘r-rahmāni did6ėi muħdeŐe ķavline m6te‘ allıķdır. MuħdeŐe ķavli āyāt ķavlinin Őıfatıdır. Ve daėi ķad6met6n ķavli ve Őıfat6‘l-mevŐ6f did6ėi bu ikisi daėi āyāt6 ĥaķķın ķavlinin Őıfatıdır. MuħdeŐet6n ism-i mef‘6l m6fred m6ennes ĥuduŐdan m6Őtaķdır, ĥud6Ő ‘ademden vuc6da gelmek ma‘nāsına. MuħdeŐet6n burada nāzile ve sara ma‘nāsınadır. Ķad6met6n ķad6mden m6Őtaķdır, kad6m 6zerine ‘adem sebķat eylememekdir. El-mevŐ6f did6ėi Őıfatın ķavlinin muzāf-ı ileyhisiidir. Bi‘l-ķademi did6ėi el-mevŐ6f ķavline m6te‘ allıķdır. El-mevŐ6f did6ėinden murād Allah te‘ālādır. Ya‘ni Őāħib-i ķaŐide ol ĥazret-i Res6l’6n mu‘cize-i kebiresin ya‘ni Ķur‘ān-ı ‘azım ki Őerefiyyetini ve fażiletini zıkr etmek murād id6n6b ider ki; ol Ķur‘ān-ı ‘azım ki āyāt-ı zāhiredir ĥ6sn6nde ve mertebede m6ntazım gibidir āyāt-ı ĥaķdır. Ya‘ni ĥaķ 6zerine āyātdır. Ve Őıdk 6zerine mu‘cizātdır. Nuz6l ve Őud6runun ‘indi‘r-rahmāndır. Ve ol ĥur‘ān-ı ‘azım nazım ve elfāzı ve kelimātı ‘itibariyle ĥād6Ődir, ķad6m değildir.

* Hz. Peygamber’in mucizelerinden Kur’an, Rahman tarafından g6nderilen hak ayetlerdir. Bu ayetler lafiz olarak ortaya k6nse da māna itibariyle ezeli ve ebedidir.

Maḳāşıdı ve ma'ānisi ve medlūlātı 'itibariyle ḳadīmdir, ḥādīs deđildir. Ḳadūmle mevşūf olan Bāri-yi te'ālānın sıfatıdır.

Tercüme: ” Mevşūf-u bi'l-ḳıdem şıfatı hem ḳadīm olur olursa (54b) ḥādīs it Ḳur'ān ḳırā'ati.”

Şi'r: ” **Lemm teḳterin bi zemānin ve hiye tuḥbirunā**

'Ani'l-me'adi ve 'an 'ādin ve 'an iremi.”*

Lem teḳterin bizemānin didüğinin fā'il-i taḥtında müstetir hiye rāci'dir beyt-i sābıkda āyāt-ü ḥaḳḳın ḳavline. Teḳterin iḳtirāndan müştāḳdır. İḳtiran ḳıraīn, müḳārin ma'nāsınadır. Lem teḳterin didüği beyt-i sābıkda āyātü ḥaḳḳın didüği ḳavlinin sıfatı vāki' olmuşdur. Bizemānin didüği lem teḳterin ḳavline müte'allıḳdır. Zamān ezmānın ḳalilinden ve keşirinden 'ibāretidir. Lem teḳterin bizemānin ḳavlinin ma'nası ol āyātü ḥaḳḳın ya'ni Ḳur'ān-ı 'azīmin mevşūf bi'l-ḳıdemın sıfatı olduğunun mulāḥazasıyla, evḳāddan bir vakte ve bir zamāna ḳarūn ve müḳārin olmamışdır. Ve hiye tuḥbiruna didüği ḳavlinde vāv ḥāl içündür. Zamīr-i munfaşıl beyt-i sābıkda āyātü ḥaḳḳın ḳavline rāci'dir. Tuḥbiruna didüği vehye didüğinin ḥaberidir. Tuḥbiru fi'l-i müzāri' müenneş iḥbārdan müştāḳdır, ḥaber vir ma'nāsına. Vehye tuḥbiruna cümlesi lem teḳterin ḳavlinin fā'ilinden ḥāl vāki' olmuşdur. 'Ani'l-me'adi didüği tuḥbirunā didüğine müte'allıḳdır. Me'ad merca' ma'nāsınadır burada me'addan murād āḥiretdir. Ve 'an 'ādin didüği ve 'an iremi bu ikisi tuḥbirunā ḳavline müte'allıḳdır ve 'ani'l-me'ād ḳavline ma'tūflardır. 'Ādin bir ḳabīlenin ismidir, Hūd peyğamber 'İrem ḳavmidir. İremden murād ba'zılar ḳatında İskenderiyedir ba'zılar katında dimeşḳdır ba'zılar katında şeddādın bina etdiği bir yerdir ba'zılar ḳatında 'Ādın babasıdır Ya'ni şāḥib-i ḳaşide ḳur'ān-ı 'azīmin mu'cize idiğün ve Ḥaḳ te'ālā (53a) ve Ḥaḳ te'ālā sıfatı olduğı mulāḥazasıyla şıfat-ı kadime idiğünün deliline işāret ḳaşd idüp ḳurūn-u ḥāliyyede vāki' olan umūr-u māziden ve ezmīne-i ātīde vāki' olacak umūr-u ātiyeden Ḳur'ān-ı şerīfin ḥaber virdüğün zikr eyleyib ider ki ol kelām-ı kadīm ve furḳān-ı 'azīm mevşūf bi'l-kadīmın sıfatı olduğı mulāḥazasıyla ezmāndan bir zamāna ve evḳātdan bir vakte ḳarīn u müḳārin olmamışdır.

* Kur'an belirli bir zamānla mukayyet değildir. Bütün zamānlardan; Bize kıyametten, Ad kavminden, İrem'den... bahseder.

Hāl bu ki ol ur'an-ı 'azım bize haber virmiştir me'adden ya'ni umür-u ahiretten ki ezmine-i ateşte vaki' olacak umürdür. Ve dağı bize haber virmiştir 'Ad kavminin ve İrem şehrinin kıssalarından ki ur'un-u hāliyede vaki' umür-u māzīyedir.

Tercüme: " Koşulmadı zamāna ve bizlere bildirir 'Adı, Me'adı ve İremi nārı, cenneti."

Şi'r: " Dāmet ledeynā fefāket külle mu'cizetin

Mine'n-nebiyyine iz cā'et ve'lem tedümi."*

Dāmet, fi'l-i māzī müennes devāmdan müştakdır devām istikrār ve beķā ma'nāsınadır. Tahtında fā'il-i müstetir hiye rāci'dir beyt-i sābıkta āyāt-ı haķķın didüğine. Ki ur'an-ı 'azımden 'ibaretdir. Dāmet cümlesi beyt-i sābıkta āyāt-ı haķķın didüğü kavlinin şıfātı vaki' olmuştur. Dāmet ledeynā didüğü 'indenā ma'nāsınadır. Dāmet didüğü kavlinin zarfıdır. Fe feķāt didüğü kavline fe faşihadır veya sebebiyyedir. Mebniyedir şunun üzerine ki, ol ur'anı 'azımın devamı 'illetidir fā'ik ve 'ālā olduğına. Fe feķāt, fi'l-i müennesdir tahtında fā'ili müstetir hiye rāci'dir beyt-i sābıkta āyāt-ı haķķın kavline. Feķāt fevķden müştakdır. (53b) Fevķ 'ālā ve şeref ma'nāsınadır. Külle mu'cizetin fāķat didüğü kavlinin mef'ülüdür. Mu'cize şol emre dirler ki hārik-i 'ādet ve dā'i-yi sa'ādet ola. Da'vā-yı nübüvve maķrūn olmakla. Mine'n-nebiyyine didüğü mu'cize didüğü kavlinin şıfatıdır. Muķaddere müte'allıķdır. Taķdīri külle mu'cizetin sādīratün ev nāşietün mine'n-nebiyyine in te'ayyene dimekdir. İz cāet kavli fāķat kavlinin ta'lili vaki' olmuştur. Cāet fi'l-i māzī müennes tahtında fā'il-i müstetir hiye rāci'dir mu'cize kavline. Ve'lem tedümi kavli cāet kavline ma'tūfdur. Lem harfdır cevāzimden. Tedüm fi'l-i muzāri' müennes devamdan müştakdır. Fā'ili tahtında müstetir hiye rāci'dir mu'cize kavline. Ya'ni sāhib-i kaşide, ur'an-ı 'azımın fezā'ilinden ba'dı fażiletini işa'ar ve cemī' emkine ve ezminede devām ve beķā üzerine olduğun kaşid idüp ider ki ol āyāt-ı haķķın ki ur'an-ı 'azımdır cemī' emkinede ve ezminede bizim katımızda hidāyet için ve kazā-yi hācāt için devām ve beķā üzerinedir. Sāir enbiyānin mu'cizātı gibi zā'il ve mensuħ değıldir. Pes bu ecildendir ki cemī' nebilerden sādīr olan

* Kur'an diğer peygamberlerin mucizelerinden üstündür. Çünkü O'nun hükmü bütün zamānlar için geçerlidir.

her mu‘cizeden fā’iḳ ve ‘ālā olduğı, zirā sā’ir nebīlerin mu‘cizeleri geldi sonra devām ve beḳā üzerine olmadı müntehā olub mensuḳ oldu.

Tercüme: ” Özge resl nişānlarını yıkdı bu nişān kim da ’im oldı. Ayruğı terk etdi soḫbeti.”

Şi’r: “ Muḫākkemātün femā túbḳine min şübehin

Liz-ī şıḳāḳin velā tebgīne min ḫākemi.”*

Muḫakkematün mübtedā-i maḫzūfun ḫaberidir. Taḳdīri hiye muḫkemātün dimekdir. Mübtedā (54a) beyt-i sâbıḳta āyāti ḫaḳḳin ḳavline rāci‘ dir. İsm-i mef’ülün cemī‘ müenneşidir. Müfredi müḫkemetündür. Taḫkīmden müştāḳdır. Ma‘nāsı ol āyāti ḫaḳḳi’n-nās ḫaḳḳında ḫaḳla bâtıll beyninde ḫaḳ te‘ālā cānibinden ḫākim kılınmışdır dimekdir. Ve dağı maḫkemātün oḳunmak cāizdir. ḫanın sükūnuyla ve kāfın fetḫasıyla iḫkāmdan müştāḳdır. Bu taḳdīrce ma‘nāsı Allah te‘ālā ol āyāt-ı ḫaḳḳın muḫkem kılınmışdır ki tagyīr ve tebdīl olunur değildir. Femā tebgīne didüği fi’l-i müzāri‘ müenneş if’āl bâbindandır. İbḳādan müştāḳdır. Taḫtında müstetir fā’ili hiye rāci‘ dir beyt-i sâbıḳta āyāti ḫaḳḳin ḳavline. Min şübehin ḳavlinde min zā’idedir. Şübehin tebgīn ḳavlinin mef’ülüdür. Şübehin şübhenin cemī‘ dir. Şübhe emr-i mülebbes müştēbeh ma’nāsına. Liz-ī şıḳāḳin ḳavli tebgīn ḳavline müte‘allıḳdır. Şıḳāḳ muḫālefet ve ‘adāvet ma‘nāsınadır. Velā tebgīne didüği mā tebgīne didüği ḳavline ma‘ḫūfdur. Tebgīne fi’l-i müzāri‘ cemī‘ müenneş yeğiden miştāḳdır. Taḫtında fā’ili müstetir hiye rāci‘ dir āyāti ḫaḳḳin didüği ḳavline. Ma‘nāsı zulm eylemez dimekdir. Min ḫikemi didüği tebgīne ḳavlinin fā’iline ḫāl vāki‘ olmuşdur. Hikem ḫikmetin cemī‘ dir. Hikemden murād ‘ulūm-u şer‘iyyedir. Ya’ni şāḫib-i ḳaşıde Ḳur’ānı ‘azīmin zelleden ve ḫalelden memnu‘ ve maḫfuz idüğin beyān eylemek ve dağı mubḫūlinin şübhesin dāfi‘ ve müfterinin şükük kāşif etdiğin ‘ayān etmek murād (54b) idünüb ider ki ol Ḳur’ānı ‘azīm Allah te‘ālā cānibinden ḫaḳla bâtıll beyninde ḫākim kılınmışdır. Ve dağı muḫkemdir. Tagyīr ve tebdīl edilir değildir. Pes imdi ol āyāt-ı ḫaḳḳın ki Ḳur’ān-ı ‘azīmdir ehl-i muḫālefetin ve şāḫib-i ‘adāvetin şübhelerini bâḳi ḳomazlar. Ve dağı ol āyāt-ı ḫaḳḳın funūn-u ḫikemden ve ‘ulūm-u şer‘iyyeden olduğı ḫâlde kimesneye zulm eylemez.

* Kur’an ayetleri insānı şüpheye ve inkāra bırakmayacak kadar net ve kesindir. Ayetlerin hükmü tartışmaya ve hakeme gerek bırakmaz.*

Tercüme: " Muḥkemdirler anladıcılar mesā 'il ehl-i şikāka ḳomadılar şübheti."

Şi'r: " Mā ḥūribet ḳaṭṭu illā 'āde min ḥarabin

'Ada le'ādī ileyhā mülḳiye's-selemi."*

Māḥūribet ḳavlinde mā nefy içündür. Ḥūribet 'uridat ma' nāsınadır. Fi' l-i māzīnin mechūlūdür. Muḥārebeden müştāḳdır. Mu' araza ma' nāsınadır. Ḳaṭṭu ṭānın teşdīdi ile zarfıdır. Durūf-u mebniyeden, mevdu'dan. Māzī menfi için 'alā sebīli'l-istiḡrāk. Mā ḥūribet ḳavlinin zarfıdır. Māḥūribet ḳaṭṭu ḳavlinin ma' nāsı ol āyāt-ı ḥaḳḳın cemi' ezmine de ve muḥārebe ve mu' araza olunmadı ḳaṭṭan dimekdir. İllā 'ade ḳavlini müsteşnā minhüsü maḥzūfdür. Taḳdīr-i kelām māḥūribet ḳaṭṭun fi ḥālin mine'l-eḥvāli illā fi ḥālin 'āde dimekdir, 'Āde fi' l-i māzī race'a ma' nāsına olduḡı taḳdīr üzerine. Ḥarb, muḥārebe ma' nāsına daḡi min ḥurubin olmak cā'izdir ki ḥānın ve daḡi rānın zammesi bu taḳdīrce min ḥurubin muḳaddere müte'allıḳdır. A' da le'ādī ḳavlinde ḥāl olur. Ḥurubin ḥarbin cemi' dir. Ma' nāsı muḥārebe ediciler dümek olur. (55a) A' dal 'ādī didüḡi 'āde ḳavlinin fā'ilidir. e'dā ism-i tafzīldir. 'Adevetden müştāḳdır, ma' nāsı ziyāde 'adavet edici demek olur. Ele'ādi didüḡi e'dā didüḡi ḳavlinin muzāf ileyh vāki' olmuşdur. Ea'dī e'dānın cemi' dir. Efāzil fazlın cemi' olduḡı gibi. A' da le'ādī ḳavlinin ma' nāsı ziyāde 'adāvet edici düşmanların işiddi demek olur. İleyhā didüḡi 'āde ḳavline müte'allıḳdır. 'Āde reca'a ma' nāsına olduḡı taḳdīrce. zamīr-i mecrūr beyt-i sābıḳta āyāṭı ḥaḳḳın didüḡine rāci' dir. Daḡi cāiz ki ileyhā didüḡi mülḳi's-selemi ḳavline müte'allıḳdır. Bu taḳdīrce 'āde şāra ma' nāsına olur. Mülḳiye's-selemi didüḡi 'Ada le'ādī ḳavlinde ḥāl vāki' olur. 'Āda reca'a ma' nāsına olduḡı taḳdīrce ve eḡer 'āde şāra ma' nāsına olacaḳ olursa mülḳiye's-selemi didüḡi 'āde ḳavlinin ḥaberi olur. Mülḳi's-selemi didüḡi ḳavlinin izāfeti ism-i fā'ilin mef' ūlüne izāfetidir. Mülḳi müzhir ma' nāsına selem sulḥ ma' nāsına. Ya' ni şāḡibi ḳaşīde Ḳur'ānı 'azīmın cümle fazāilinden fazīle-i uḡrasına işāret idüp menşūr 'alā'l-e' adāi müeyyed mine's-semāi idigi 'āyān ve beyān murād edinip ider ki; Ḳur'ān-ı 'azīm ve kelām-ı ḳadīm elbetde elbetde cemi' evḳatta muḥārebe ve mu' araza olunmadı illā meḡer şol ḥālde mu' araza olundu kim eşedd-i 'adāvet ile 'aduv olan kimesne muḥārebe ve mu' araza itmekden rucū' idüp ol āyāt ḥaḳḳa meyl eyleyüb

* O'na meydan okuyan düşmanları ya yenilmişler ya da onun üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlardır.

şulh-u inkiyād (55b) izhār eylerler

Tercüme :” Herkez bular vekile savaşılmadı meger gösterdi ‘acz düşman ve kırdı ‘adāveti.”

Şi‘r: “ Raddet belāgatühā da‘ ve mu‘ ārizihā

Radde’l-ğayūru yeda’l-cānī ‘ani’l-ħurumi.”*

Ruddet, fi‘l-i māzi müenneşdir. Redden müştakdır. Mene‘a ma‘nāsına. Belāgatühā, didüğü ruddet didüğü kavlinin fā‘ildir. Belāgat, feşihat ma‘nāsındır. Belāgat iştlılaḥ ma‘nāsı kelām-ı feşihatın müktedā-yı ḥāle muṭābakatına dirler. Belāgatühāda zamīr-i mecrūr beyt-i sābıkta āyāt-ı ḥaḳḳın kavline rāci‘dir, Qur‘ān-ı ‘adīmden ‘ibāretidir. Belāgatın burada zamīre izafeti maşdarın fā‘iline izāfetidir. Da‘ ve didüğü ruddet kavlinin mef‘ülüdür. Mu‘ārizihā didüğü da‘vā kavlinin muzāf ileyhidir. Mu‘ariz ism-i fā‘ildir. Mu‘ārazadan müştakdır. Mükābele ma‘nāsına. Muārizihā kavlindeki zamīr-i mecrūr āyāt-ı ḥaḳḳın kavline rāci‘dir, Qur‘ān-ı a‘zīmden ‘ibāretidir. El-ğayūr didüğü ḥazf olunmuş mef‘ül-ü muṭlak sıfatı vāḳi‘ olmuşdur. Redden mişle redde’l-ğayūr dimekdir. El-ğayūr didüğü redde kavlinin muzāf ileyhi. Ğayūr fe‘ül vezni mübālağa sıfatıdır. Ğayretten müştakdır. Yeda’l-cānī didüğü redde kavlinin muzāf ileyhidir. Cānī ism-i fā‘ildir. Ma‘nāsı cināyet ve te‘addi edici dimekdir. ‘Ani’l-ħurami didüğü redde kavline müte‘allıḳdır. Ğurumi hānın zammesi ve rānın fetḥasıyla ḥaramın cemi‘dir. El-Ḥaramda elif-lām muzāfdan ‘ivazdır. Takdīri ‘an ḥarami’l-meḥārimi dimekdir. Maḥremın cemi‘dir. Ya’ni şāḥib-i ḳaşīde beyt-i sābıkın mażmūnunu te‘kīd ve takdīr etmek ve Qur‘ān-ı ‘azīmin (56a) belāgatını ve feşāḥatını te‘yid ve taḥrīr eylemek ḳaşd idüp ider ki; ol Kur‘ān-ı ‘azīmin ve kelām-ı ḳadīmin belāgatı ve feşāḥatı şol mu‘āraza ve mükābele eden kimselerin da‘vāsını men‘eyledi. Ol Qur‘ān-ı kerīmin redd etmesi ve men‘eylemesi şol ziyāde ḡayret edici kimsenin kendü maḥremlerinin ḥaremlelerinden cināyet iden kimsenin te‘arruz ve te‘addisi elini men‘eylemesi gibidir.

Tercüme: Redd eylediği gibi ḥaramadan ḡayūrlar redd eyledi mu‘ariz ve cerīmin belāgatı.”

* Namuslu bir insān nasıl namusuna uzanan elleri kırarsa Kur‘ān da belagatıyla düşmanlarının iddialarını çürütmüştür.

Şi'r: " Le hā me' ānin kemevci'l-baħri fī mededin

Ve fevka cevherihī fi'l-ħüsni ve'l-kıyami."*

Lehā didüğü kavli haber-i mükaddemdir. Me' ānin Mā' nası mübtedā-i muahħardır. Lehā da zamīr-i mecrūr beyt-i sâbıkda āyāt-ı haħķın kavline raci' dir. Lehā me' an kavli cümle-i ismiyyedir. Āyāt-ı haħķ didüğü kavlin sıfatı vāķi' olmuşdur, nice sıfat-ı müte' addidden sonra. Me' ān ma' nānın cemi' dir. Ma' nā şol şeydeki lafzdan istifāde olana me' aniden murād olunan medlülāt ve meķāşiddir. Ve daħi medlulāt ve meķāşid zımnında olan haħķ'ıķ-ü fevā' iddir. Kemevci'l-baħri didüğü zarf-ı mustekardır. Me' ān didüğü kavlinin sıfatı vāķi' olmuşdur. Deniz mevcine mevc deyi tesmiye eylediler. Deniz ol mevc sebebiyle iztırab edüp hareket etdiğinden ötürü. Mevcden murād edilen irtifā' dır. Fī mededin didüğü zarf-ı mustekardır. Mevci'l-baħr didüğinden ħāl vāķi' olmuşdur. Meded keşret ve ziyāde ma' nāsındadır. Ve fevka cevherihī didüğü kem evci'l-baħri kavline ma' tūf ola. Bu daħi me' ān (58b) kavlinin sıfatıdır. Takdīr fevka cevherihī dimekdir. Cevherihīde zamīr-i mecrūr bahre rāci' dir. Cevherden murād olunan incidir. Fi'l-ħüsni didüğü fevka didüğü kavline müte' allıķdır. Ve'l-kıyami didüğü el-ħüsni didüğüne ma' tūfdur. Takdīri ve fi'l-kıyami dimekdir. Kıyemi, kıymetin cemi' dir. Sider sidrenin cemi' olduğı gibi. Ya' ni şāhib-i kaşīde Ķur'ān-ı kerīmin ve Furķān-ı 'azīmin bi' itibāri'l-lafz merātib-i fesāħatda aķsā idigün iş'ār itdükden sonra, ol Ķur'ān-ı kerīmin bi' itibāri'l-ma' nā tabākat-ı belāgatta 'alā idigün ihbār ve isnād etmek, Furķān-ı 'azīmin lafzan ve ma' nen icazetde medahib-i muħtelife ve tarīķ-ı mütefāvite olub 'aķīde-i şāħiħa tarīķā-i müstekīme irşād etmek murād idünüb ol Ķur'ān-ı 'azīm için me' ān-ı keşire vardır ki ziyāde ve keşretde denizler mevcleri gibidir ve ziyāde irtifā' dadır. Mütenāhi olur değıldir. Ve daħi ol Furķān-ı Kerīm için me' āni mu' tebere vardır. Denizde olan incülerin fevķindedir hüsünde ve kıymetde.

Tercüme: "Mevc-i baħār gibidir anın me' ānisi ve hem cevherindedir ħüsni ve kıymeti."

* Kur'an ayetlerinin anlamları birbirini takip eden dalgalar gibi sürekli zenginleşir. Kur'an'ın anlamları, denizde bulunan değerli her şeyden daha güzel ve kıymetlidir.*

Şi'r: “ Fe mā tü'addü ve lā tühşā 'acāibühā

Ve lā tūsāmü 'ale'l-ikşāri bi's-se'emi.”*

Fa' fā'ü faşihadır. Tü'addü şartı mahzūfun cevābıdır. Takdīr-i kelām izā 'arifte hāle'l-me'anī liāyātin haqqā fā'arif inne'l-'acāibe liāyātin haqqā ma tü'addü velā tühşā dimekdir. Mā nefy içündir. Tü'addü fi'l-i muzāri' meçhül, 'adedden müştakdır. Velā tühşā didüğü mā tü'addü kavline ma'tūfdur. Tuşşā fi'l-i muzāri' meçhül, ihsādan (57a) müştakdır. Eşşā cümle cümle saymaç ma'nāsına bir bir saymaç ma'nāsına. 'Acāibühā didüğü mā tü'addü kavlinin kā'im maçām-ı fā'ildir. 'Acāib, 'acibin cemi'dir. Ğarīb şol emre dirler kişi ol emirden te'accüb gelir. 'Acayibden murād olunan āyāt-ı haqqın fadā'ili ve havaşşı keyfiyyatıdır. 'Abāinühā didüğü kavlinde zāmīr-i mecrūr beyt-i sābıka āyāt-ı haqq kavline rāci'dir. Velā tūsāmü didüğü femā tü'addü kavline ma'tūfdur. Tūsāmi fi'l-i muzāri' meçhül sevmeden müştakdır. Lā tūsāmü ma'nāsına tahtında kā'im-i maçām fā'ili müstetir hiye 'aiddir āyāt-ı haqqın kavline. 'Ale'l-ikşāri kavlinde 'alā me'a ma'nāsına, lā tūsāmü kavline müte'allıqdır. Bi's-seemi didüğü daḥī lā tūsāmü kavline müte'allıqdır. Bi's-seemi kavlinde bā sebep içündir. Seeme melāmet ma'nāsınadır. Ya'ni şāhib-i kaşide ol Qur'an-ı 'azīmin baḥr-ı ğarib olub ğarāib-i muntehā olmadığını ve daḥī emr-i 'acib olub 'acā'ib-i münkażā olmadığını 'ayān etmek ve daḥī keşir ve ğayr-ı mütenāhī olub ikşār-ı ve tekrār-ı melālet virir deyüb terk olunmadığını beyān eylemek murād idüp ider ki; kaçan sen Qur'an-ı 'azīmin ma'nāsını ve ḥālını bildinse bilesin ki, anın 'acā'ib ḥālını saymak mümkün değildir, lā tü'addü ve lā tühşādır ve daḥī ol Qur'an-ı 'azīmin kırāatinde ve isti'mālinde ikşar ve tekrār ile melāmet virmez ve terk olunmaz.

Tercüme: “ Anun 'acāyibin dersin ḥadd-i ḥaşrı yok anı çok okuyan kişi bulmaz melāleti.”

Şi'r: “ Ğarret bihā 'ayn-ü qarīhā (57b) fe kultü lehū

Le ḳad zaferte bi habli'l-lāhi fe'teşimi.”**

* Kur'an-ı Kerim'in güzellikleri saymakla bitmez. O'nu okudukça daha çok okumak istersin. O, insāna usanç vermez.

** Mademki O'nu okuyarak nūrlandı, zafere erdin o hālde, O'na sım sıkı sarıl, derim.

Ḳarret, fi' l-i māzī müenneşdir, tenevvirat ve eza't ma' nāsına. Bihā didüğü ḳurret kavline müte'allıḳdır. Zāmīr-i mecrur beyt-i sâbıkda âyât-i haḳḳın kavline râci' dir. 'Ayn-ü ḳārīhā didüğü ḳurret kavlinin fâ' ilidir. Ḳıratdan müştakdır, ma' nāsı ḳıra'at ve tilâvet edici dimekdir. Kārīhā kavlinde zāmīr-i mecrūr âyât-ı haḳḳın kavline râci' dir. Fe ḳültü lehū kavlinde fa sebebiyye olmak cā'izdir. Ve daḫi feşīḫa olmak cā'izdir. Ḳültü māzī mütekellim kavilden müştakdır. Lehū didüğü ḳültü kavline müte'allıḳdır. Zāmīr-i mecrūr ḳārīhā didüğü kavline râci' dir. Leḳad zafirte kavlinde lām te'kid için, ḳad taḫḳīḳ için. Zafiret fi' l-i māzī muḫātab zaferden müştakdır. Zafer vuşul ve ḫalās ma' nāsına. Leḳad zafirte kavli feḳültü didüğü kavlinin meḳūlu vāḳi' olmuşdur. Bi ḫabli'l-lāhi didüğü zafiret kavline müte'allıḳdır. Ḥabl ip ma' nāsınadır. Burada ḫablden murād ḫaḳ te'ālānın 'ahdi ve emāneti ve 'işmetidir. Fe'teşimi kavlinde fa fāşīḫadır. 'İstişam emri-ḫāzzıdır. 'İtişāmdan müştakdır. Ḳārībe ḫitābdır. Ma' nāsı pes imdi sen zaf buldınsa Allah te'ālāya sığınub şer olan nesneden kenduzuni men' eyle dimekdir. Ya'ni şāhib-i kaşīde ol Ḳur'ān-ı 'azīmin ve Furḳān-ı Kerīmin kendü zātına nisbetle şerefiyetin ve faziletin zikirden sonra ğarye sirāyet etdüğü nisbetle ol Ḳur'ān-ı 'azīmin ve Furḳān-ı Kerīm'in ba'dı fevāzilin ve hususiyle zıkr etmek murād idünüb ider ki; ol âyât-ı kerīmin ve Furḳān-ı 'azīmenin vāsıta (58a) anı ḳıraat eden ve tilâvet eden kimsenin gözü nūru nūrlanıb münevvir oldı. Ol âyet-i kerimeyi ḳıra'at ve tilâvet eden kimse için ben dedüm ki taḫḳīḳ sen ol Allah te'ālānın muhkem ipiyle ya'ni Ḳur'ānıyla ve Ḥaḳḳ'ın emāneti ve 'işmeti ile zafer buldın. Ve nikbet-i āḫiretten necāta yetişdin. İmdi Ḥaḳ te'ālāya sığınub şer olan nesnelere kendüni men' eyle.

Tercüme: "Anı okuyanın gözü Rūşen ana dedüm habl-ı metīn buldın ana ki yapışı ḳatı."

Şi'r: " İn tetlühā ḫī feten min ḫarri nāri lezā

Eḫfa 'et nāre lezā min virdihā'ş-şebimi."*

İn, ḫarf-i şart, tetlühā, fi' l-i muzāri' muḫātabdır. Tilâvetden müştakdır. Zāmīr-i menşüb beyt-i sâbıkta âyât-ı haḳḳın kavline râci' dir. Ḥifeten didüğü tetlühā kavlinin

* Cehennem ateşinin korkusundan Kur'an okuyorsan; Emin ol ki cehennem ateşini söndürebilecek ancak Kur'an'dır.

mef'ül lehüsudur. Hıfeten havf ma'nāsınadır. Min harri didüğü hıfeten kavline müte'allıktır. Harr bedrin zıddıdır. Harāret ma'nāsına. Nāri lezā didüğü harri didüğü kavlinin muzāf ileyhidir. Lezā cehennem ismidir. Ve daği od yalımına da dirler. Etfā'e söndürmek ma'nāsına. Nāre ledā didüğü etfa'e didüğü kavlinin mef'ül-u vāki' olmuştur. Min virdihā didüğü etfa'et kavline müte'allıktır. Vird burada su ma'nāsınadır, istia're tārīkiyle. Virdihā da zamīr-i mecrūr āyāt-i haqqın kavline rāci'dir. Eş-şebimi didüğü virdihā kavlinin sıfatıdır. Şebim şinin fetħasıyla (58b) ve bānın kesresiyle sıfat-ı müşebbehedir. Bāriiz ma'nāsına ya'ni şāhib-i kaşīde ol Qur'an-ı 'azīmin ve Furkân-ı Kerīmin ba'dı fevāzilin zikirden sonra fāzil-i uhrāsın daği zıkr etmek murād idünüb ider ki kaçan sen cehennem odunun harāretinden havf edüben, ol Qur'an-ı 'azīmin ve Furkân-ı Kerīmi okuyub tilāvet edecek olursan ol Qur'an-ı 'Azīm soğuk su gibi ateşi söndürmede ve hem hayatta sebep olmada.

Tercüme: "Anı lezā harāreti için okusan def' ider ol harāreti virir burūdeti."

Şi'r: " Keenne hā'l-ḥavzu tebyezzu'e'l-vucūhu bihī

Mine'l- 'uşāti ve ḳad cā'ühū ke'l-ḥemami."*

Keenne harfdır, ḥurūf-u müşebbehe bi'l-fi'lden, teşbīh içündür. Hā zamīr-i bāriiz muttasıl ismidir keennenin rāci'dir beyt-i sābıkda āyātı haqqın kavline. El- ḥavz didüğü keennenin haberidir. Ḥavzdan murād olan cennetde olan ḥavz-ı kevşerdir. Nitekim Haḳ te'ālā kelām-ı kadīminde ḥazret-i Resūl haqqında buyurmuştur: innā 'eḫaynā ke'l-kevşer feşalli li rabbike. Tebyezzu fi'l-i muzāri' müennes if'āl bābından beyāzdan müştakdır. El-vucūh didüğü tebyazzu kavlinin fā'ilidir. Vucūh vechin cemi'dir, vucūhdan murād, 'aşı kulların yüzleridir. Bihī didüğü tebyazzu kavline müte'allıktır. Zamīr-i mecrūr el-ḥavza rāci'dir. Tebyezu'l-vucūhu bihī didüğü kavli el-ḥavz kavlinden ḥāl vāki' olmuştur. Mine'l- 'uşāti didüğü zarf-ı mustekardır. El-vucūh didüğü kavlinden ḥāl vāki' olmuştur. 'Uşat 'aşīnin cemi'dir. Ḳuzat veznine. Ve ḳad cā'ühū didüğü kavlinde vāv ḥāl içündür. Ḳad cā'ühū (59a) El-'uşāt didüğinden ḥāl vāki' olmuştur. Cā'ū didüğünün fā'ili 'uşatdan 'ibaretdir. Cā'ūda zamīr-i muttasıl el-ḥavz kavline rāci'dir.

* Kur'an, kömür gibi kapkara yüzle gelen isyankârların yüzünü tertemiz hāle Kevser havuzu gibidir.

Ke'l-ḥumami didüğü cā'ū kavlinin fā'ilinden ḥāl vāki' olmuşdur. Qāf teşbīh içündür. Ḥumam ḥammanın cemī' dir. Ḥumam gül ve kömür ma' nāsınadır. Ya'ni şāḥib-i kaşide ol Qur'an-ı şerīfin ve Furkān-ı nazīfin ba'zı fevāzilin zıkr itdikten sonra fāzılā-i uḥrāsına şuru' edüb ve cennetde olan ḥavzı kevsere teşbīh eyleyip ider ki ol āyāt-ı ḥaḳḳ Qur'an-ı 'azīmdir. Keennehū cennetde vāki' olan ḥavz-ı kevserdir ki, 'aşı kulların yüzleri o kevsere sebebiyle ak ve şerīf ve laṭif olub nūr olur. Ḥāl bu ki ol 'aşı kullar ḥavz kenarına geldiklerinde kara kemerler gibidir. İmdi Qur'an-ı Şerīf tilāvet eden kimseler yüzleri ağ olub günāhlardan ḥalās olurlar.

Tercüme: " Ol ḥavza benzer anınla yüzler agarır 'aşıların ki oldı kör gibi şūreti."

Şi'r: " Ve ke's-şirāṭı ve ke'l-mizāni ma' diletten

Fe'l-ḳiştü min ḡayrihā fi'n-nāsilen yeḳumi."*

Ve ke's-şirāṭı didüğü keennehā didüğü kavline ma' tūfdur. Car mecrūr mübtedā-i maḥzūfun haberidir. Taḳdīr ve hiye ke's-şirāṭı dimekdir. Mübtedā-i maḥzūf beyt-i sābıḳta āyāt-ı ḥaḳḳ kavline rāci' dir ve **ke'l-mizāni** didüğü ke's-şirāṭı didüğüne ma' tūfdur. **Ma' diletten** didüğü ke's-şirāṭı ve ke'l-mizāni didüğü kavlinin temyizi vāki' olmuşdur. Ma' dilet 'adālet ma' nāsına. Ya'ni ol āyāt-ı ḥaḳḳ 'adālet yönünden ve şavābiyle ḥaṭanın hidāyetiyle dalālet mābeynini faşl etmekte. Allah-u te'ālā şirāṭ-ı müstaḳim (59b) ve mizān-ı ḥafiy gibidir. **Fe'l-ḳiştü** kavlinde fā faşihadır. El-ḳiştü mübtedādır. Ḳişt 'adl ma' nāsındadır. Ḥaḳla bāṭıl beynini etmek ma' nāsına. **Min ḡayrihā** didüğü lem yeḳumi kavlinin fā'ilinden ḥāl vāki' olmuşdur. Min ḡayrihā didüğü kavlindeki zamīr-i mecrūr beyt-i sābıḳda āyāt-ı ḥaḳ didüğü kavline rāci' dir, Qur'an-ı 'azīmden i'baretdir. **Fi'n-nāsi** didüğü lem yeḳumi didüğü kavline müte'allıḳdır. **Lem yeḳumi** didüğü fe'l-ḳişt didüğü kavlinin haberidir. Lem yeḳumi didüğünün fā'ili taḥtında müstetir fe'l-ḳişt kavline rāci' dir. Ya'ni şāḥib-i kaşide Furkān-ı kerīmin ve Qur'an-ı 'azimin ba'zı fevāzilin zıkr itdikten sonra fāzilet-i uḥrasın zıkr etmek murād idünüb ider ki; ol āyāt-ı ḥaḳ ki Qur'an-ı 'azīmdir. Vāfi'atdan ḥalās etmekte ve maḳşūda ve maṭlūba yetiştirmekte şirāṭ-ı müsteḳim gibidir. Ve daḡi 'adālet cihetinden mizān gibidir. Kimesneye zulm eylemez.

* Kur'an ayetleri adalette sırat gibi hassastır. Kur'an ayetleri dışında hiçbir düzen hakiki adaleti gerçekleştiremez.

Pes imdi ādem oğulları için ol āyāt-ı kerīmeden ğayrı ādem oğullarının umūr-u ve uḫrevileri için ‘adil ḫaḫla bāṭıl mābeynini fāsıl nesne yoḫdur. Geru ol āyāt-ı kerīmeye munḫaşırdır. Amma yer ḫaṣr-ı ḫaṣr iddi‘ ālıdır. ḫaṣr-ı ḫaḫīḫi deĝildir.

Tercüme:” Hem benzer ol sırāt ve mizāna ‘adille ḫalk içre yok anın gibi kimseye ‘adāleti.”

Şi’r: “ Lā ta‘ceben li ḫasūdın rāḫa yünkiruhā

Tecāhülen ve hüve ‘aynü’l-ḫāzīḫi’l-fehimi.”*

Lā ta‘ceben didüĝi nehy-i ḫāzırdır. Āḫirine nūn-u muḫaffefe idḫāl olunmuşdur, te‘kīd için ma‘nāsı elbetde sen ‘aceble. Liḫasūdın didüĝi lā ta‘ceben (60a) ḫavline müte‘allıḫdır. ḫasūd ḫāsıdın mübalaĝasıdır. Ma‘nāsı ziyāde ḫased edici dimekdir. Rāḫa fi‘l-i māzıdır. Ef‘āl-i nākıṣadandır. Şāra ma‘nāsına. Taḫtında ismi müstetir hüve rāci‘ dir ḫasūda. Yünkiruhā ḫavli rāḫa didüĝinin ḫaberidir. Yünkirü fi‘l-i müzāri‘ inkārdan müştāḫdır. Taḫtında fā‘ili müstetir hüve rāci‘ dir ḫasūde ḫavline. Żamīr-i menşüb beyt-i sābıḫda āyāt-ı ḫaḫḫ ḫavline rāci‘ dir. Tecāhülen didüĝi Yünkiruhā ḫavlinin mef‘ül-u lehūsudur. Tecāhülün ma‘nāsı bir kimse bildiĝi bir nesne bilmezim dimekdir. Vehve ḫavlinde vāv ḫāl içündür. Hüve ḫasūd kullara rāci‘ dir. ‘Aynü’l-ḫāzīḫi didüĝi vehve ḫavlinin ḫaberidir. Vehve’l-ḫāzīḫ cümlesi rāḫa didüĝi ḫavlinin fā‘ilinden ḫāl vāḫi‘ olmuşdur. ‘Aynü’l-ḫāzīḫi ḫavlinin ma‘nāsı zāte ḫāzīḫ dimekdir. ḫāzīḫ ‘ayn-ı kāmīl ve meded ma‘nāsınadır. Ya‘ni şāḫīb-i ḫaṣīde ḫur‘ānın şerifin ve Furḫānın nazīfin ba‘dı fevāzilin zıkr itdikten sonra ana inkār eden ḫasūda ki anın inkārı tecāhüldendir ya‘ni ḫaḫīḫatde ḫur‘ān-ı Şerifin mu‘cize idigün bilirler ve bilmezlenirler ziyāde ḫasedinden. ḫāl bu ki ol ḫasūd kāmīl-i müdrikdir ziyāde mütteḫimi vardır.

Tercüme: ” Sen sanma ḫasūdu ki inkār ider anı cāhillenüb var iken anın gibi ḫazaḫati.”

Şi’r: ” ḫad tünkirü’l-‘aynü zave’ş-şemsi min demedi

Ve yünkirü’l-femü ḫa‘ma’l-mā’i min seḫami.”**

* Kur‘an’ı bilmezlikten gelen hasetçiyeye şaşırma; çünkü O’na inanmak büyük bir anlayış ister.

** Zırā aĝrıyan göz güneşi göremez, hasta olan aĝız da suyun tadını alamaz.

Ƙad Һarf-i taƘlilidir. Tünkirü fi‘l-i müzâri‘ müenneşdir. İnkârdan müştâkdir. El-‘aynü tünkirü Ƙavlinin fâ‘ilidir. ‘Ayn gözdür. (60b) Zave’ş-şemsi didüğü tünkirünün mef‘ulüdür. El-şems didüğü zavü’ Ƙavlinin muzâf ileyhisidir. zav’ ziyâ, aydınlık ma‘nâsınadır. Şems güneşdir. Min ramâzin didüğü tünkiri Ƙavline müte‘allıƘdır. Min ecli ma‘nâsınadır. Ramad göz ağrısına dirler. Ve yünkirü’l-femü didüğü tünkirü’l-‘aynü Ƙavline ma‘tûfdur. Fem ağız dimekdir. Burada mimin teşdidi ile oğunur, ittizân-ı beyt ötürü. Aslı mîmin taħfif olunmasıdır lâkin teşdid ile oğunmak daħi la‘neddir. Ta‘ma’l-mâ’ didüğü yünkirü Ƙavlinin mef‘ulüdür. El-mâ’ didüğü ta‘m didüğü Ƙavlini muzâf-ı ileyhisidir. Ta‘m lezzet ve tatkam ma‘nâsına mâ’ su dimekdir. Min seğami didüğü Ƙavline müte‘allıƘdır. Min ecli ma‘nâsına. Seğami mimin ve Ƙâfın fetħasıyla Һastalığa dirler. Ya‘ni şâhib-i Ƙaşide kelâm-ı Ƙa‘imin ve furğân-ı ‘azîmin ba‘dı fevâzilin zikir itdikten sonra anı inkâr eden Һasûdların eħvâlin şol gözleri kör olub şemsin ziyâsını münkir olan ‘amâ kimselerin ve daħi ağzının tadı olmayub suyun lezzetini ve şafâsını inkâr tâ‘ifenin eħvâli menzilesinde Ƙoyub ider ki az olur şol ‘ama kimseyle gözleri kör olduğı ecilden şemsin ziyâsını ve şu‘lesini inkâr ider. Şemsin ziyâsı yok sanur. Daħi az olur ağzının lezzeti olmağan kimseler ağzının lezzeti olmadığı ecilden suyun ta‘minı ve lezzetini inkâr ider. Suyun lezzeti yok sanur. İmdi Ƙur‘ân-ı şerîfe nağş ve Һalel virmez.

Tercüme:” Olur ki güneşi göze göstermez ağrısı ya ağza su tadını virmez seğâmeti.”

(61a) El-faşlü’ş-sâbi‘ fi zikri’l-mi‘râc ve isrâda salla’l-lâhü (a.s.)

Şi‘r: “ Yâ Һayra men yemmeme’l-‘afüne sâhatehü

Sa‘yân ve fevka mutûnu’l-enyuği’r-rusumi.”*

Yâ Һarf-i nidâdır. Һayra münâdi muzâfdır. Men ism-i mevşûldür. Yemmeme fi‘ildir. Fa‘ale veznine Ƙaşd ma‘nâsına. El ‘afüne dediğı yememe didüğünün fâ‘ilidir. ‘Afüne ism-i fâ‘il cemi‘ müzekker aslında ‘âfûvüne idi Ƙalble ve nağille ve Һazf ile ‘ilâl olunub ‘afüne oldu. Sâ‘ilune ve tâlibune ma‘nâsına. Sâhatehü didüğü yememe didüğü Ƙavlinin mef‘ulüdür. Zâmir-i mecrûr men-i mevşûle râci‘dir. Sâhete kapının önüne dirler.

* Ey bazen hızlı yürüyerek bazen de iz bırakan develerin sırtında gelen fakirlerin sığındığı kimselerin yardım istediğı Yüce Peygamber!

Yemmeme mā ‘amel fihisiyle men-i mevşülün şılâsı vâkı‘ olmuşdur. Men-i mevşül şılâsıyla hayra kavlinin muzâf ilehyi vâkı‘ olmuşdur. Hayra men yemmeme’l-‘ âfüneden murâd hazret-i Resûl’dür. Sa’yân didüğü al‘ âfüne kavlinde hâl vâkı‘ olmuşdur. Sa’y tez tez yürüyüp yelmege dirler. Ve fevka didüğü sa’y didüğü kavline ma‘tûfdur. Fevka üstünde dimekdir. El-mutün didüğü kavli muzâf ileyhisidir. Mutün metnin cemi‘ dir. Metn deveye dirler. El-enyuğ didüğü mutün kavlinin muzâf ileyhisidir. Enyuğ nâğanın cemi‘ dir. Aslında enük idi vāv üzerine zamme şakîl görünüb kalb-ı mekân kılınub vāv nūnun üzerine taqđim kılınub ūnağ oldu. haffiden ötürü. Vāv yāya kalb olunub enyuğ oldu. Ma‘ nāsı dişi develer dimekdir. Er-rusumi didüğü el-enyuğ kavlinin şıfatıdır. Rusumi rânın ve sînin zammesiyle resūmun cemi‘ dir. Berk ve eyi yürümekten ‘ibaretdir. (61b) Ya‘ni şâhib-i kaşide Kur’ân-ı şerifin ba‘dı feza’ilin zıkr itdikten sonra ol hazret-i Resûl’ün (s.a.v.) mi‘râcını ve esrârını zıkr etmeye şuru‘ edib ba‘dı menâkıbın ve mehâsinin zıkr etmek murâd idünüb ider ki ya şol gemünün hayırlısı ki anın kapısı önünde t̄alib ve sâ’il olan kimesneler tez tez yürüyücü oldukları hâlde ve daği eyü ve serî‘ yürür develerin arkası üstünde oldukları hâlde andan şefâ‘ at ve recâ taleb etmesün kaşid idüp sa’y idirler.

Tercüme: Ey hayranların ki kalur kaside anlara yâ ’iğ segirdüb ve sürüp altında nâkâti.”

Şi‘ r: “ Ve men hüve’l-âyetü’l-kübrâ limu‘ tebirin

Ve men hüve’n-ni’metü’l-‘uzmâ muğtenimi.”*

Ve men didüğü kavli beyt-i sâbıkta men yememe didüğü kavline ma‘tûfdur. Taqđiri yā hayra men hüve’l-âyetü’l-kübrâ dimekdir. Ve daği hayra men kavline ‘atf olmak cā’izdir. Taqđiri yā men hüve âyetü’l-kübrâ dimekdir. Ya‘ni şol âyet-i kübrâ ve ‘alâ-i ‘uzmâ olan kimse dimekdir. Men ism-i mevşuldür. Hüve âyet-i kübrâ didüğü şılasıdır. Âyet ‘alâmet ma‘nâsına. Aslında aveyatün idi. Vāv elfe kalb olundu. Âyet denildi. El-kübrâ didüğü el âyet kavlinin şıfatıdır. Kübrâ ism-i tafzildir. Ekberin müenneşidir. Şıgra asğarın müenneşi olduğu gibi. Limu‘tebirin kavli el-kübra kavline müte‘allıqdır. Mu‘tebir ism-i fâ‘ildir. Müteemmil-i kâmil ma‘nâsındır. Ve men hüve’n-ni‘metü didüğü men‘ mevşülün şılasıdır. El-u‘zmâ didüğü en-ni‘met didüğü kavlinin şıfatıdır. ‘Uzma ism-i tafzildir. ‘Azamın müenneşidir. Li muğtenimi didüğü kavli el-‘uzma kavline müte‘allıqdır. Limuğtenimi ism-i fâ‘ildir. Ğanimet savcu ve müntefi‘ bihî

* O, ayet isteyenler için en büyük delildir; zenginlik peşinde olanlar için ise en büyük ganimettir.

olucu (62a) dimekdir. Ya' ni şāhib-i kaşīde ol hāzret-i Resūl'ün mu' tebirler katında Hāḡ subhān ve te'ālānın ululuḡu üzerine olan delā'ilin 'azamından olduḡunu beyān eylemek ve daḡi muḡtenimler katında Hāḡ subhāne ve te'ālānın 'azamlıḡından idiguni 'ayān eylemek murād idünüb ider ki; ey şol kimesnenin ḡayırlısı ol 'alāmet-i kübrādır 'itibār ediciler katında ve şol kimesnenin ḡayırlısı ki ol ni' meti 'uzmadır ḡanīmet bilenler katında.

Tercüme: "Ey ol ki mu'teberlerin 'ālā nişanesi hem ol ki muḡtenimlerin ulu ḡanīmeti."

Şi'r: "Sereyte min ḡaramin leylan ilā haramin

Kemā sera'l-bedru fī dācin minez-zulemi."*

Sereyte fī'l-i māzī muḡaḡab seryeden müştāḡdır. İkinci bābdandır. Ma'nāsı gice ile gittin dimekdir. Beyt-i sābıḡta vāḡi' olan ḡarf-ı nidānın cevābıdır. Min ḡaramin didüḡi sereyte ḡavlinin mef'ülüdür. İlā haramin didüḡi daḡi sereyte ḡavline müte'allıḡdır. Burada ḡaramdan murād mescid-i aḡsā ḡaremidir. Hāzret-i Resūl'e ḡiḡābdır. Ma'nāsı sen gice ile Mekke ḡareminden geçdin mescid-i aḡsā ḡaremine vardın dimekdir. Kemā sera didüḡi daḡi sereyte ḡavline müte'allıḡdır. Kāf ḡarf-i cerdir. Mā maşdariyyedir. Serā fī'l-i māzī ramā vezni üzerine. El-bedru didüḡi serā ḡavlinin fā'ildir. Bedr deyü ayın on dördüncü olduḡı zamāna dirler. Fī dācin didüḡi serā ḡavline müte'allıḡdır. Dācin ism-i fā'ildir. Decāden müştāḡdır. Aslında dāciyün idi. Ḳāz-ı 'ilāl olunduḡu (62b) gibi 'ilāl olundu, dācen ḡara göv ma'nāsınadır. Mine-z-zulemi didüḡi ḡarf-ı mustāḡardır. Dācin didüḡi ḡavlinin beyān-ı vāḡi' olmuştur. Zulem zānın zammesiyle lāmın fetḡasıyla zulmetin cemi'dir. Ya' ni şāhib-i kaşīde ol hāzret-i Resūl'ün itmām-ı ḡilḡatini ve kemāl-i iz'āetini 'ayān itmek ve irtifā'ı kedürātını isticmā'ı kemālātını beyān eylemek murād idünüb ve ḡaḡ subhānehu ve te'ālānın subhāne'l-llezi esrā bü'abdihi leylan mine'l-mescidi'l-ḡarāmi ile'l-mescidi'l-aḡsā didüḡi ḡavline işāret idünüb ider ki; ey şol kapusu öninde tālib ve sā'il olan kimesnelerin en ḡayırlısı ve āyet-i kübrā ve ni' met-i 'uzmā olan kimesnelerin ḡayırlısı sen seyr eyledün ba'zı gicelerde mescid-i ḡaramdan mescid-i aḡsaya deḡin şol on dördüncü gicesinde bedr olan ay kara göv gicelerde zulmetde seyr eylediḡi gibi.

* Sen karanlıkları aydınlatan dolunay gibi, bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gittin

Tercüme: “Aķşāya mekkeden gice seyr eyledün kamer kalduğı gibi kara gövde seyri ve seferati.”

Şi‘ r: “ Ve bitte terķi ilā en nilte menziletin

Min ķābe ķavseyni lem tūdrek ve lem turami.”*

Vāv ‘āıfıdır. Beyt-i sābıķta vāķi‘ olan münādinin ĥayrüne ma‘ tūfdu. Taķdīri yā men bitte dimekdir. Bitte fi‘l-i māzī muĥātabdır. Bi‘te veznine bāte yabītüden gelür. Aslında biyete idi. Bi‘te ‘ilāl gibi ‘ilāl olundu. Bitte ef‘āl-ı nāķıřadandır. Żamīr-i muĥātab ismidir. Terķā didüği anun ĥaberidir. Ma‘ nāsı mi‘ rāc gicesinde sen giceledin semāvātta ‘urüc ve řu‘ud etmekle dimekdir. Terķā fi‘l-i muzāri‘ muĥātabdır. Terza vezni üzerine raķā yerķadandır. Ma‘ nāsı yüce (63a) yere çıķdun dimekdir. İlā ennilte didüği ķavlinde ilā ĥarf-i cerdir. Terķā ķavline müte‘allıķdır. En maşdariyyedir. Nilte fi‘l-i māzī muĥātabdır. Ĥifte veznine nāle yenālüdendir. Aslında nılte idi. Ĥifte ‘ilāl gibi ‘ilāl olundu. Ma‘ nāsı vāřıl oldın dimekdir. Menziletin didüği nilte didüği ķavlinin mef‘ülüdür. Min ķābe ķavseyni didüği ĥarf-ı mustaķardır. Menziletin ķavlinin beyān-ı vāķi‘ olmuşdur. Ma‘ nāsı ol menzile ķāb-ı ķavseyn menzilesindendir. Ya‘ni ol menzilenin taķarrubu yayın iki başının taķarrubu miķdārıdır dimekdir. Bu beyitte iřāret vardır. Allah te‘ālānın feķāne kavseyni ev ednā didüği ķavline. Lem tūdrek fi‘l-i muzāri‘ meĥhül şıgası üzerine menziletin ķavlinin şıfatıdır. Ma‘ nā edrīn olunmadı, bilinmedi dimekdir. Ve lem turam didüği lem tūdrek ķavline ma‘ tūfdu. Bu dağı menziletin ķavlinin şıfatıdır. Ve lem türam didüği lamü‘t-ťaleb ma‘ nāsındadır. Türam fi‘l-i muzāri‘ meĥhüldür. Rāma yerūmudandır. Aslında turāmu tukāmu veznine lem cezm ‘amelini idüp lem turam oldu. Tekāmu ‘ilāl gibi ‘ilāl oldu. Ya‘ni řāĥib-i ķařide ol ĥāřret-i Resūl’ün (s.a.v.) mi‘ rāc gicesinde semāvāta çıķıp menzile-yi rafi‘iye yetişib Ĥaķ sūbhāne ve te‘ālā’ya ne mertebede taķarrub bulduğun beyān ve ‘ayān itmek murād idünüb ider ki; ey cümle enbiyānın ĥayırlısı mi‘ rāc gicesinde çıķdın sen gice ile semāvāta yetişince menzile ki anın ĥāřret-i Ĥaķķa ķurbā yayın iki başının birbirine yakınlığı miķdārıdır ile menziledir ki hiĥ bilinmemişdir ve şaleb (63b) olunmamışdır. Ya‘ni ĥāřret-i Resūl’den ĥayrı bile aĥad ol menzili bilmemişdir ve şaleb etmemişdir.

* Sen, hiĥ kimsenin çıkamayacağı Kābe Kavseyn’e bir gece yükseldin.

Tercüme:” Kavseyin-i kı̄b kırbuna yetdin çıkacak bulmadı kimse incelā beyne hiç rutbeti.”

Şi‘r: “ Ve kıddametke cemīu’l-enbiyā-i bihā

Ve’r-rusūli taqđimi mađdūmin ‘alā ħademi.”*

Vāv ‘atf içündür. Kıddametke didüđi beyt-i sâbıkta olan münādīnin ħazzına ma‘tūfdur. Kıddemet fı‘l-i māzi müenneş kâf zamīr-i ħı̄tâbdır, ħazret-i Resūl’den ‘ibâretdir. Cemīu’l-enbiyā’i didüđi kaddemet didüđi kıvlinin fâ‘ilidir. Bihā didüđi kaddemet didüđi kıvline müte‘allıkdır. Zamīr mecrūr beyt-i sâbıkta menzile didüđi kıvline rāci‘dir. Ma‘nāsı cemī‘ enbiyālar ol menzile sebebiyle kendülerinin üzerine seni muqaddem tuttular dımekdir. Ve’r-rusūli didüđi Resūl’ün cemī‘dir. El-enbiyāü didüđi kıvline ma‘tūfdur. Ĥāşşın ‘ām üzerine ‘atfı kıbâilındendir. Zırā Resūl ħāşşdır. Nebī ‘āmdır. Küllü Resūl’ün nebiyyün ve küllü nebiyyün leyse biresūlin. Taqđim didüđi nezi‘ ħāfızlık üzerine mansūbdur. Taqđiri taqđim-i mađdūmin dımekdir. kaddemet kıvlinin mef‘ül-ü muṭlaqdır. Mađdūmin didüđi taqđim kıvlinin muzāf ileyhısidir. ‘Alā ħademi didüđi taqđim kıvline müte‘allıkdır. Ĥadem ħānın ve dālin fetħasıyla ism-i cemī‘dir. Ĥızmet ma‘nāsmadır ki, cemī‘ mükesserdir. Nuşrat vezni üzerinedir. Ĥādımın cemī‘dir. Ĥızmetkār ma‘nāsına. Ya‘ni şāhib-i kışāide ol ħazret-i Resūl semāvāta ‘urūc etdüđi sebebiyle cemī‘ enbiyā ve rusūl üzerine gālib idigünü beyān etmek ve cemī‘ enbiyā ve rusūl kendü nefislerinin üzerine ħazret-i Resūli taqđim (64a) itdiklerini ‘ayān etmek murād idünüb ider ki ey cümle enbiyānın ħayırlısı mī‘rācın gıcesinde cemī‘ enbiyā ve rusūl kendü nefislerinin üzerine seni taqđim etdiler. Mađdūmun ħādüm üzerine taqđimi gibi.

Tercüme:” Mecmū‘ enbiyā seni taqđim kıldılar hem kıldı cümlesi sana mađdūm ħızmeti.”

Şi‘r: “ Ve ente taĥtariķu’ş-şeb‘a’ı-ı-ı-bāka bihim

Fī mevkibin kunte fıhi şāhibe’l ‘alemi.”**

* Bütün nebiler ve resüller, efendinin kızmetçileri gibi seni öne geçirip imam yaptılar.

** Sen peygamberlerin bayraktarı olarak yedi kat göğü aşın.

Vāv hāl içündür. Ente tahteriku cümlesi beyt-i sâbıkta kıaddemetke kıavilinde zamîr-i muhâtabdan hâl vâkı' olmuşdur. Taqdîri kıaddemetke cemîu' l-enbiyâ-i ve rusûli hale kevnike ente tahteriku's-seb' a't-ıtbâkı dimekdir. Ve dağı câ'izdir ki vāv 'atf için ola zamîr-i munfaşıl fi' l-i maħzûfun fâ' ilinden 'ibâret ola, 'ale's-şerîtatü't-tefsîr ħazf vucûbla ħazf olunmuş ola. Fi' l-i mezkûr fi' l-i maħzûf için müfesser ola. Ve in aħadü'l-müşrikîne's-tecâreke kıabilinden olub takdîri ve tahteriku ente tahteriku's-seb' a't-ıtbâka dimek ola. Beyt-i sâbıkta kıaddemetke kıavline ma' tûf ola. Tahteriku taqtı' u ve teħruku ma' nâsına. Eş-seba' didüğü tahteriku kıavlinin mef' ulüdür. Eıtbâk didüğü eş-seba' kıavilinin şıfatıdır. Eş-seb' a't-ıtbâka didüğü kıavlinden murâd semâvâtü's-seba' dır. Tıbaqtânın kesresiyle maşdar t̄abaqa yuı̄t̄abıku nitekim 'arablar t̄abıku'n-na' li bin-na' ki t̄ibâkan dirler. Burada t̄ibâk ism-i mef' ul ma' nâsınadır. Taqdîri tahteriku semâvâti sebi' maı̄tabakat mevzu' aten ba' duhâ 'ale ba' z dimekdir. Câ'izdir ki, t̄ibâk topuğun cemî' olsun. Cibâl cebelin cemî' olduğı gibi. Veyâ t̄abaqanın cemî' ola. Bihim didüğü tahteriku kıavlinin fâ' ilinden hâl vâkı' olmuş ola. Ya' ni (64b) şâhib-i kıaşıde ol ħazret-i Resûl'ün mi' rac gicesi yedi kıat göğü ħark idüp cemî' enbiyâ ve Resûl'ün menâzilin görüb onların ervah-ı ile muşâĥabe eylediğın iş' ar ve iĥbâr kıaşd idüp ider ki; yâ Resû'l-ullâh sen yedi kıat gökleri ħark idüp ve kıat' eyleyüp cümle enbiyâ ve rusûl ervâhı ile muşâĥabe yapıp melek cemî' nde cem' olub onların içünde şâhib-i ' ilm oldın.

Tercüme: " Ħariķa eyledün yedi göğü bir leşker ile kim nisbet idirlerdi sana onda ra'yeti." Kudre-i 'alâya ulaşdın, gökleri kat' iyleyüb zümre-i sâdat içinde sen olub sâhib-i 'ilm.

Şi' r: "Ħattâ ızâ lem teda' şeyâ' ve limustebikin

Mine'd-dünüvveri velâ merķan limüstenimi."*

Ya' ni şâhib-i kıaşıde ol ħazret-i Resûl'ün şallalâhu 'aleyhi ve's-sellemin mi' rac gicesinde semâvât ġâyet iĥtirakta olub sidre-i muntehâya vâşl olunduğunu beyân etmek ve cemî' enbiyâ ve Resûl'ün vâşıl olmadıkları mertebeye yetişdiğini 'ayân eylemek murâd ider ki ħattâ Resûl-ullâh semâvâtda bir nihâyete erişdin ki senden sebķat ediciler için teķarrubdan olan bir nihâyete terk etmedin ve dağı itifa' kıaşd ediciler için mekân-ı su' udda terakķi ve maĥall-i 'urûc-u ' ulvî terk etmedin. Mirķât müstenimlerin kurbunda komadın. Hem setbiķler koydun şâ ve ġayeti.

* Hatta sen Allah'a öyle yaklaştın ki böyle bir yakınlığa ĥiçbir varlığın ulaşması mümkün değildir.

Tercüme: Kâta' kıldın kılmadı bir mertebe hergiz tâlibe he maqam kırbı geçdin ırmeye 'âlî himemi.

Şi'r: " Hâfazte külle maqâmin bil izâfeti iz

Nüdite bi'r-refi' mişle'l-müfredi'l-'alemi "**

Ya' ni şâhib-i kaşide (65a) beyt-i sâbıkın izâ teda' didüğü kavline cavâb zıkr edib Hâzret-i Resûl'ün sâ'ir enbiyâya nisbetle irtifa' maqâmını beyân etmek haq te'âlânın ev ednâ didüğü kavli işe müşâr ileyh olan dünüvv ve teqârûbe ihtisâsı 'ayân iylemek murâd idünüb ider ki; yâ Resûl-ullâh irtifa' da olub alçaq kıldım her maqâm-ı 'alayı ki nisbetle sen nidâ olundun ref' senin içündür refi' ol menzile denildi. Şol nidâ ile nida olundun ki kemâlatda ve feza'ilde münferiddir müşâr ileyh olan kimesnenin nidâ olunduğu ehl mişillî.

Tercüme: "Kodun izâfetiyle maqaman eşgan sen müfred 'alem gibi buldıka def'ati."

Şi'r: "Keymâ tefüzü bi vaşlin eyyi müstetirin

'Ani'l 'uyüni ve sırrın eyye münketemi"***

Ya' ni şâhib-i kaşide hâzret-i Resûl'ün kendu maqâm 'âlasına izâfetle ve nisbetle enbiyâ ve melâ'ike maqâmını alçaқта qaldığını ve rif'atle nidâ olunmasına ihtisâsını zıkr itdikten sonra anıncün ta'lîl gedirib ider ki yâ Resûl-ullâh yetişdiğinden ötürü ki maqâm-ı vaşlına halkın gözlerinden müstetirdir. Ve daği bir sırı yetişdiğinden ötürü ki o sır cemi' ehâddan münketimdir. Sırrın ketm olunması nihâyetdedir ki cemi' bir aḥadın iktidarı yoqdur o sırrı ihâtasına ve bilmesine.

Tercüme: " Tâ sırlara erişdin hem bulaydın gözlerden ihtifâsı olan gizlü vuslatı."

Şi'r: " Feḥurte külle feḥârin ḡayra müşterekin

Ve cüzte külle maqâmin ḡayra müzdeḡami."***

* Ulvi bir sancağın tek başına çok yükseklere çekilmesi gibi, sende bütün makamları geçerek yükselebildiğin kadar yükseldin.

** Sen büyük vuslat için bütün gözlerden uzak ve gizli bir şekilde ilahî sırlara ulaşmak için davet edildin.

*** Sen övülmeye layık olan bütün güzellikleri kendinde topladın, mertebeleri aştın. Böylece bütün makamları tek başına geçtin.

(65b) Ya'ni s̄ah̄ib-i as̄ide azret-i Res̄ul'ün s̄a'ir enbiyādan ziyāde olan fazlını derecesini avaş-ı 'azimesin ve şefa'at-ı übrāsını ve kevşer-i mevrūdunu ve maām-ı mamūdunu 'ayān eylemek murād idünüb ider ki yā Res̄ul-ullāh sen cemi' eyledün külliyan ma ya'ar bihī olan eşyāyı ki fezā'il avaşındır. Hāl bu ki bir aad seninle müşterek olmamışdır. Ve daı mi' rāc gicesinde cemi' maāmāt geçdin. Hāl bu ki sana muzāame olmadı. Ve zamet çekmedin.

Tercüme: " Hem farını müşāreket aldın maamları geçdin kimesne virmedi hem sana zameti."

Şi' r: " Ve celle midāru māvüllite min rütebin

Ve 'azze idrākü māvülite min ni'ami."*

Ya'ni s̄ah̄ib-i as̄ide azret-i Res̄ul'ün cemi' maāmāt-ı enbiyāyı bilā izdiām ve zamet tecāvüz itdikten sonra 'aıyye-i 'aliyyesini ve hidāyet-i celiyyesini beyān ve 'ayān murād idünüb ider ki yā Res̄ul-ullāh senin vāli ve ākim kılındığın eşya ki merātibden ve menāzildendir midārı ve adri 'azim olurlardı ve sana 'atā olunan eşya ki envā' i ni' metlendendir idarāki 'aziz ve avī oldına bir aad kādīr olub yetişir deildir.

Tercüme: " Rütben-i 'azim kimse taşavvur edemez sana cenāb-ı adan ulu ni'emeti."

Şi' r: " Büşrā lenā ma'şera'l-İslāmi inne lenā

Mine'l-'ināyeti rüknen ayra münhedimi."*

(68a) Ya'ni s̄ah̄ib-i as̄ide ol azret-i Res̄ul'ün şallallāhu 'aleyhi ve's-sellem eşerlerini zıkr itdikten sonra 'ināyet-i adan bizim için rük-n-ü İslām beşāret idüğünü işāret aşd idüp ider ki ; beşāret ve şāzlık bizim içündir. 'Ināyet-i adan olan rük-n vardır ki rük-n-ü İslāmdır. Öyle rük-n-ü İslām ki münhedüm deildir. Ya'ni bozulması yokdur.

Tercüme: "Büşrā bizimdir bizüz İslām ma'şeri rük-n-ü şedīddir bize aın 'ināyeti."

* Sana verilen rütbeler çok büyük ve kıymetlidir. Sana verilen nimetleri de idrak etmek mümkün deildir.

** Müslümanlara müjdeler olsun. Allah; inayetiyle sapasalam, yıkılmaz bir şeriat göndermiştir.

Şi'r: " Lemmā de' a Allah u dā' inā li tā' atihī

Bi ekremir-rusūli künnā ekreme'l-ümemi."**

Ya'ni şāhib-i kaşide ol hāzret-i Resūl'ün sâ'ir enbiyā ve rüsülden eşref idiğünü 'ayān eylemek murād idünüb ider ki vaқта ki haқ te'ālā habibine Ekrem-i Resūl deyü tesmiye ve nidā etdiyse biz dađı ümmetlerin ekremi oldık. Zirā ümmetlerin müşerrefiyeti peygamberlerin müşerrefiyetine münāsib olub tābi' olurlar.

Tercüme: "Çün Ekrem-i rusūl deyü okudu haқ nebimizi buldıқ ümem içinde biz ā'lā kerāmeti."

El-faşlu's-şāminü fi zikri'l-cihādi

Şi'r: "Rā' at kulūbe'l-'idā enbāü bi'şetihī

Kenebbetin ecfelēt guflen mine'l-ğinemi."***

Ya'ni şāhib-i kaşide ol hāzret-i Resūl'ün mi'rācını ve esrārını zikrden sonra cihādını ve gazasını zikr etmek murād idünüb ma'nāy-ı siyādetini beyān etmek (66b) Vā'id-i maḫhūr ve mağlūb olduğunu 'ayān eylemek murād idünüb ider ki Resūl'ün ba'şi ve gönderildiği haberleri ā'dānın kulūbüne yetişdikde bunların kulūbünü eyle ḫorḫuttı ki şol şavt-ı hafı ḫoyun sürüsünden ġāfil iki bir bölük ḫoyunu ürküdüp ḫorḫuttuğı gibi.

Tercüme: " Ğāfil ġanem ki ürkten ürker anın gibi ḫorḫuttu düşmanı anın aḫbār-ı bi'şeti."

Şi'r: " Mā zāle yelkāhümü fi külli mu' terekin

Ḥatta ḫakevva bil'ḫanā laḫmen 'alā vezami."****

Ya'ni şāhib-i kaşide ol hāzret-i Resūl'ün 'adā ile cenk etmeye iḫdamını ve muḫārebeye iştigālını beyān etmek ve şöhretini ve şece'atini ve mehābetini 'ayān etmek murād idünüb ider ki ol hāzret-i Resūlün şallāhu 'aleyhi ve's-sellem aḫḫāb-ı kibār ile her cenk itdikleri yerde 'adāya mulāḫi olub muḫātele edib cenk etmekten zā'il olmadı. Ḥatta kefere tā'ifesi hāzretin ve aḫḫāb-ı kibārın süngüleri ucunda mıh üzerinde

* Bizi ibadet ve kulluğa çağırın Hz. Peygamber'e; Allah, Rasullerin Ekremi dediği için biz de Ümmetlerin Ekremi olduk.

** Aslanın kükremesi gafil koyunları nasıl korkutursa Hz. Peygamber'in gelişyle ilgili haberler de kâfirlerin kalbine korku saldı.

*** Hz. Peygamber, kâfirler et kütüğü hâline ya da çengellere asılmış et hâline gelinceye kadar savaş alanını terk etmemiştir.

sancıdukları ete müşâbih oldu.

*Tercüme: " Düşmanları ile ma'rekede uğraşudayken kılardı onları nitekim yağır
kârın eti."*

Şi'r: " Veddü'l-firâre fe kâdū yegbiṭüne bihî

Eşlâ 'e şâlet me' a'l- 'iḳabâni vele'r-raḥmi."*

Ya'ni şâhib-i ḳaşîde ol ḫâzretin şallallâhu 'aleyhi ve's-sellem maḳâm-ı 'alâsına nisbet kefere ṭâ'ifesinin (67a) muḳâbele itdükleri cihetden maḡlûb olub firârları ve muḫtarib ve mehrûb olub biḳarârlıḳlarını beyân ve 'ayân itmek murâd idünüb ider ki ; ol kâfirler ḳaçmaḳlığı sevirdiler onları ḫâzret ḳatlı eyledikte ve yaḳîn olurlardı ki ḳitâlden ḳaçmaḳa ve temannâ idüp ve ṭaleb nolaydı 'iḳâb ve'z-zahme ulu kuşlarla havaya mürtefî' olub ḳıṭıḳlarında olan biz olaydıḳ dirlerdi.

*Tercüme: " Anun eline girmese tolaydı deyüp dostlar idiḡünü laḫm ḳılurlardı
ḡabṭati."*

Şi'r: " Temdi'l-leyâlî velâ yedrüne 'izzetehâ

Mâ lem tekün min leyâlî'l-eşhuri'l-ḫurumi."**

Ya'ni şâhib-i ḳaşîde beyt-i sâbıḳın mazmûnunu taḳyîd etmek ve te'kid etmek murâd idünüb ider ki; kefere ṭâ'ifesi ḳaçmaḳı severlerdi cenk ḫâlinde ve kefere ṭâ'ifesi üzerine nice giceler ve gündüzler geḳerlerdi 'adedini bilmezlerdi. Tekbiṭü humumlarından ve şiddet-i gumumlarından mādâme ki eşhur-u ḫurum giceleri ve gündüzleri olmayınca ki muḫarrem ve receb ve zî'l-ka' de ve zî'l-ḫicce aylarıdır. İş bu dört ayda ehl-i 'arab ve aşḫâb-ı kibâr cenk ve ḳitâl etmeyi kendülerine ḫaram etmişlerdi.

*Tercüme: "Günler geḳerdi saymaz idiler meḡer ol ayı eyyâmını ki vardı anın
ḳadru ḫurmeti."*

Şi'r: "Keennema'd-dînü zayfun ḫalle sâḫatehum

Bi külli ḳarmin ilâ laḫmi'l- 'idâ ḳarimi"***

* Kâfirler, savaş meydanından kaçmayı öyle istiyorlardı ki akbaba ve kartalların götürdüğü leşlere imreniyorlardı.

** Kâfirler şiddetli savaş günlerinde geceyi gündüzü karıştırıyorlardı. Yalnızca haram aylarda kendilerine gelirdiler.

*** İslâm dini, sahabe ve taraftarlarıyla savaş meydanında düşmanların sahasında onların etini yemek isteyen misafir gibiydi.

(67b) Ya‘ni şāhib-i aşide bi‘ Őet-i Resul’den sonra kefere t’ifesi iin vi‘ olan inhizamların ve ıztırabların ve hayretde ve smitde ve Őacrinde vi‘ olduklarının ta‘lilin ve teşbihin aşd idub ider gya dn-i İslm bir konudur ki kefere t’ifesinin evleri nune nzil oldu. Seyyid-i ‘aam olan kimesne ki hzret-i Resul’dur ve aŐhb-ı kibrdır ve ehl-i İslmdır.

Tercme: “ Gya ki ondu bunlara dn onuk oluben her avimle ki dŐman etine dŐt eti.”

Şi‘r: “ Yecrru bara hmsin feva shibatin

Őerm bi mevcin mine’l-ebali mlteimi.”*

Ya‘ni Őhib-i aşide beyt-i sbkın mamnunu tayd etmek ve te‘kd tak aşd edib ider ki ‘adnın etine hrŐ meŐh olan seyyid mehbetde ve cerynda temevvcde ve lem‘nda bar gibi olan ‘askeri eker. Ol ‘asker ykrk atların zerinde rkib oldukları hlde yle ‘asker ki bahdrlardan olan erlerini atar. yle uludur ki birbirine tkunur.

Tercme:” Leşker ekerci at zerinde gezer gibi kim mevcinin bahadrnlar neydi rimyeti.”

Şi‘r: ” Min klli mntedibin lillhi mutesibin

Yesu bi mste’Őilin li’l-kfri muŐalimi ”**

Ya‘ni Őhib-i aşide beyt-i sbkın mamnunu tayd ve te‘kd etmek aşd edib (68a) ider ki ol bar gibi ‘asker ki bahdrlar Allah’ın emrini iŐidip kabl edici iŐini bri y hliŐaten Allah iin ılıcı kimesnelerdir. yle kimesneler ki her birisi kffra hmle ider. Kffrın aŐlını aa‘ ve men‘ idecek isti‘anetiyle ki ol Őur’n-ı ‘aimdir ki kffr helk edicidir.

Tercme: ” Her biri mntedin hkka her biri mutesib her biri gsterdi kffra Őaveti.”

* Peygamber Efendimiz, dalgalar gibi akıp giden atlar zerindeki kahramanlarını dŐmanlarının zerine srer ve idare ederdi.

** Hepsini yalnızca Allah’ın emrine uyan, rızası iin savaşan bu sahabeler; ancak kfr ortadan kaldırmak iin savaŐırlar.

Şi'r: "Ḥattā ğadet milletü'l-İslām vehye bihim

Min ba' d-i ğurbetihā mevşūlete'r-raḥimi."*

Ya'ni şāḥib-i kaşīde beyt-i sâbıķın ğāyetin ve nihāyetin beyān etmek murād idünüb ider ki ol 'askerin bahādırlarından her birisi kefere t̄a'ifesine ḥamle idirlerdi ḥattā bir mertebeye varınca ki millet-i İslām ğurbetde olduķlarından sonra 'askerin bahādırlarına mulāşık olduğı hālde mevşūlete'r-raḥimi oldı. Ya'ni millet-i İslām karābetine ulaşmış olduğı ecilden ğurbet oldıktan sonra idi.

Tercüme: " T̄a oldı bunla ki mevşūlete'r-raḥimi ğurbet zamānı gidiben İslām milleti."

Şi'r: " Mekkūleten ebeden minhum bi ḥayri abin

Ve ḥayri ba' lin felem teytem velem te'imi."**

Ya'ni şāḥib-i kaşīde beyt-i sâbıķın tetimmesin zıkr idüp 'alem-i cehāletde (68b) Millet-i İslām tım gibi t̄ul-i 'avdet gibi ediĝen iḥbār ve ḥazret-i Resül, İslāmın ḥayırlı eri mertebesinde ve ḥayırlı zevci menzilesinde olduĝunu iş'ar kaşd edib der ol 'asker ki bahādırlarından her birisi kefereye ḥamle idirlerdi ḥatta bir dereceye varıncaya deĝin ki ol millet-i İslām cemi' evķatta kefillenmiş oldı ḥayra ebin ile ki ḥazret-i Resüldür. Ve daḥi ebedi kefillenmiş oldı ḥayra zevcile ki ḥazret-i Resüldür. Bes ol millet-i İslām ebedi tım ve t̄ul-i 'avdet olmadı tā ebed.

Tercüme: " Kılmadı t̄ul ve öksüz avrata kıldı çün İslām milletine kemā hiye kefāleti."

Şi'r: "Hümü'l-cibālū fesel 'anhüm muşādimehüm

Māzā ra'ev minhüm fi külli muşādimi."***

Ya'ni şāḥib-i kaşīde 'asker sādātının şeca'atlerin ve ba'zı şıfatların zıkr itdikten sonra menāķıb-ı zāhirelerin beyān-ı 'ayān eylemek murād idünüb ider ki ol 'asker-i İslām

* İslām milletinin gariplik döneminden çıkıp zafere ulaşmaları kahraman sahabelerin gayretleriyle mümkün olmuştur.

** İslām hayırlı babaların, yiĝitlerin koruması altındadır. Onlar sayesinde yetim ve dul olmayacaktır.

*** Sahabeler savaşta daĝ gibi olurlar. İstersen onları savaşta oldukları düşmanlarından sor

şevketde ve kuvvetde ve istihkâmda ve şebatta tağlar gibi idi. Bes imdi kefereden senin ile İslâm'ın tokuşanların muşâdemesin muşkâtelesin neler görmüşlerdir. Bu asker'in cür'etlerinden her ma' rekede ve hîn-i muşâdemede.

Tercüme: "Tağlar idiler anları sor tokuşanlara nice göründü onların onlara heybeti."

(69a) Şi'r: " **Ve sel huneynen ve sel bedren ve sel uḫuden**

Fuṣûle ḫatfin lehüm edhâ mine'l-veḫami.**

Ya'ni şâhib-i kaşîde asker-i İslâmın gazalarından vâkı' olan ef' âli 'azimelerin ve aḫvâl-i ḫatıraların beyân-ı 'ayân etmek murâd idünüb beyt-i sâbıka 'atf eyleyib ider ki şol öyle asker-i İslâmın şiddet-i şecâ'atini ve kuvvet-i mehâbetini ehl-i ḫuneyne ve ehl-i bedre ve uḫuda ki sana ḫaber vireler. Bu küffâr için su'âl eyle ḫuneyn, Bedir ve Uḫud gazâlarında olan mevtin ve helâklığın fuṣûlunu ve envâ'ını ki 'uḫûbetde ve muşîbetde bâran-ı tã'undan eşeddir ve 'uzmâdır.

Tercüme: " Sor ḫuneyn'i Bedir'i Uḫud vaḫ'asını sor kim nice oldu anda fuṣûlun veḫâmeti."

Şi'r: " **El-müsdirri'l-bîdi ḫumran ba' de mâ veradet**

Mine'l-'idâ külle müsveddin mine'l-limemi.**

Ya'ni şâhib-i kaşîde beyt-i sâbıka küffâr için olan ḫâli ve mekân-ı kıtâli zıkr itdikten sonra asker-i İslâmın envâ'ı istiḫsânın isti'mal ve evşâf-ı âletin aḫvâlin beyân-ı 'ayân eylemek murâd idünüb ider ki ol asker-i İslâmın bahâdırları ak ve muşayḫal kılıçlarını 'aduvvun ḫanından kızıl renge döndürücülerdir. Ol kılıçlar vâkı' oldıktan sonra 'aduvvun 'uzv-u musevedine ki başlarının enseleri cânibidir. (69b)

Tercüme: " Kızıl ḫana boyarlardı aḫ kılıçları çalsalardı kılıca ḫara lümmeti."

Şi'r: " **Ve'l-kâtibîne bi sümri'l-ḫatti mâteraket**

Eḫlâmühüm ḫarfe cesmin ḡayra mûna' cimi.**

* Kâfirlerin nasıl kahrolduklarını Huneyn'e, Bedir'e, Uḫud'a sor. Durumlarının veba ve taundan daha kötü olduğunu sana anlatsınlar.

** İslâm kahramanları, düşmanlarının siyah saçlarının arasından beyaz kılıçlarını sokup kıpkırmızı çıkarırlar.

*** Sahabeler, ellerindeki süngülerle düşmanlarının vücudunda noktasız bir harf kalmayacak şekilde yazı yazan kâtiplerdir.

Ya'ni şāhib-i kaşīde beyt-i sābıka 'atf edib ve 'asker-i İslāmın bahādırlarını medhedib der ki ve daği ol 'asker-i İslāmın kātibleri ve süngü tutucuları drağtı velāyetinin ra' nā süngüleriyle kefere t̄a'ifesinin dersini ve bu 'asker-i İslāmın süngüleri kefere t̄a'ifesinin cisimlerini mecrūh olub kanıyla menķūd olmadığı hālide. Ya'ni ol süngü küffārın cismne uğradıkta cisimleri kanla noqtalanırdı ve cerāhatlı olurlardı.

Tercüme: " Yazarlardı hağt-ı kalemin yazmadığını hağt-ı süngüyle cismi ki yoğ idi noğtadı."

Şi'r: " Şāki's-silāhi lehum sīmā tümeyyizühüm

Ve'l-virdü yemtāzü bi's-sīmā mine's-selemi"*

Ya'ni şāhib-i kaşīde ol vird-i hażāik-i İslām ve 'asker-i kirām beyne'l-'ada'l-ħabīşe'l müsennede el-ħeşebe li'l-iştilāmi zühd şalāhiyle mu'tādlar ve mümtāzlar idiğini beyān-ı 'ayān etmek murād idünüb ider ki ol 'asker-i İslām tamām şevketlü vağdetlü silāhlarıyla anların için sīmā ve 'alāmetler ve za'et vardı onları temyiz ve ta'yin iderdi, kefere t̄a'ifesinin içinde nitekim gülün sīmāsı ve tayyib rāyihası selem (70a) ağacından gülü temyiz ve ta'yin ider.

Tercüme: " Sīma ile mümeyyez idiler silāhlular virdi selemden itti mümeyyez 'alāmeti."

Şi'r: " Tühdī ileyke riyāhu'n-naşri neşrahüm

Fe taħsebü 'z-zehra fi'l-ekmāmi külle kemi"***

Ya'ni şāhib-i kaşīde ol 'asker sādātın iğbārının semā'ını müteşerriğ vesa'il-i sādesine mütrağğıban olan kimseler için onların rāyiha-ı tayyibelerini zıkr etmek murād idünüb ider ki Allah te'ālā nuşreti virdi mi yolları ol 'asker-i İslāmın rayiħa-i tayyibelerini sana hedāya getirib irsāl ider. Bes ol şalāt-ı ħarb içinde mestür olan bahadır erleri tomurcuklar içinde mestür olan çiçekler zan iderdin.

Tercüme: " Nuşret ile iletse sana koğularını ekmām içinde sanurdun onları zehrati."

* Sahabelerin silahları, donanımları ve simaları diğer insanlardan ayıran belirgin özellikleridir. Gül ağacı da Selem'den özellikleriyle ayrılır.

** Allah'ın yardımıyla Sahabelerin kokusu gelir. O'nun için sen onları silahlarını kuşanmış gonca gül sanırsın.

Şi'r: " Keennehüm fî zuhûri'l-ḥayli nebtü ruben

Min şiddeti'l-ḥazmi lâ min şiddeti'l-ḥuzumi."*

Ya'ni şâhib-i kaşîde ol 'askerin iş'arı İslâmda istiḥkâmın izhâr dinde 'aql-ı tamların beyân-ı 'ayân etmek murâd idünüb ider ki ol 'asker-i İslâm kıtâlde itdiklerinin üstünde şol arzı mürtefi' de yetmiş şâbit ve muḥkem ola ağac-ı kebirler idi. Bunların şâbit ve muḥkem oldukları şiddetle (70b) zîrekler olub 'aql teemmülleri ve istiḥkâmı olduğu için atlarının kulağı yeniliğinden.

Tercüme: " At arkasında rabuh sıfat kılan anları ḥıram oldu bil değil ḥıramın şiddeti."

Şi'r: " Ṭâret kulûbu'l-'idâ min be'sihim ferḳan

Femâ tüferriḳu beyne'l-behmi ve'l-bühümi."**

Ya'ni şâhib-i kaşîde ḥazret-i Resûl'ün gazasında ve ḥîne muḥârebede kefere ṭâ'ifesinin kulübünün şiddet-i lertzsin 'ayân etmek ve 'asâkir-i İslâmın kuvvet-i hamlesini beyân eylemek murâd edib ider ki 'aduvvun kulûblarını lertzeler dutup ditrer onlardan ḥavf idüp ḳorḳdukları ḥalde bes ḡâyet mertebe-i ḥavflarından ve nihâyet derecede lertzelerinden 'asâkir-i İslâmın atlılarıyla ḳoyun ḳuzuları mâbeynini fark idemezlerdi.

Tercüme: " ḳorḳularından onların 'adâ anın gibidir faḳr edemez olurlar emâdan behimeti."

Şi'r: " Ve men tekün bi Resûli'l-lâhi nüşratühü

În telḳahü'l-esedü fî âcâmiḥâ tecimi"***

Ya'ni şâhib-i kaşîde ḥazretin sebebiyle nuşrat olan kimesne eşca' olduğunu ve cemi' beliyyâtı emna' idüğünü beyân-ı 'ayân etmek murâd idünüb ider ki; şol kimsenin nuşreti ve fırsatı ki ḥazret sebebiyle ola ḳaçan o kimseye aslanlar menâzilinde buluşub görseler andan ḥavf edib şöyle ḳorḳarlardı ki 'adâların ḥareket (71a) ettürmekte ve zâmr ketürmekte kâdir olmazlardı ol kimesne eşca' ve emna' olduğundan ötürü.

* Sahabeler at üzerindeyken yüksek yerlerde büyüyen görkemli ağaçlar gibidir. Onların heybeti eğerlerinden değil imanlarından ve cesaretlerindedir.

** Sahabenin ḥaşmetinden ve heybetinden korkan düşmanlarının kalpleri titredi. Arslanlarla kuzuları bile ayırt edemez oldular.

*** Hz. Peygamberin duâsına nâil olan kişinin karşısına ormanda aslan çıksa ona bir şey yapmaz, sakinleşir.

Tercüme: “ Bîşeler içinde esedler ferig’ kalur o uğraşları ki ola Resül ile musreti.”

Şi’r: “ Velen terā min veliyyin ğayri muntaşirin

Bihī velā min ‘ aduvvin ğayra munkaşimin.”*

Ya’ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın ‘atf edib ħazret-i Resül’ün ihyāsından aşdaķasından olan velinin manşūr olduğunu beyān etmek ve ona ‘adāvet eden kimse münkir ve maķhūr idigini ‘ayān eylemek murād idünüb ider; sen elbetde sen görmez evliyādan bir veli kim manşūr ve maķfūz olmaĝa ve daĝı ‘adādan bir ‘aduvvu görmezsın kim münkesir ve maķhūr olmaĝa. Bes esedi ħazret-i Resül’ün eşdaķasının her biri manşūr ve ‘adasının cümlesini ile yevmi’l-ķıyāmeti maķhūr görürsün.

Tercüme: Yokdur velāyet ehli anın ğayrı muntaşır hem ğayri munkaşım anun ehl-i ‘adāveti.”

Şi’r: “ Eħalle ümmetehū fi ħirzi milletihı

Ke’l-leyşi ħalle me‘al-eşbāli fi ecemi.”**

Ya’ni şāhib-i kaşide ħazret-i Resül’ün milleti ve şerī‘ati ħeşār menziline olub ona ilticā iden kimse cemi‘ āfatdan sālīm olduğına beşāret (71b) ħasd edib ider ki; ol ħazret-i Resül ümmete eħfaz ve eşfaķdır milleti ve şerī‘ati ħişārında nitekim arslan eniklerini hıfzı eşfaķ olduğı gibi inleri içinde.

Tercüme: “Arslan gibi ki ma‘işetde ħorudu eniklerin ħirzi içinde milletin ħorudu ümmeti.”

Şi’r: “ Ķem ceddelet kelimātü’l-lāhi min cedelin

Fihī ve kem ħaşşame’l-burhānū min ħaşimi.”***

Ya’ni şāhib-i kaşide ħaķ sübhānehü ve te‘ālānın kelimāti ve ħazretin mu‘cizāt-ı cidāl ve ħuşümet eden kimesnelerin üzerine ĝalib olub mucādele ve ħuşümeti izāle

* Hz. Peygamber’den dostları mutlaka yardım görmüştür, düşmanları da azap ve ceza.

** Aslan nasıl yavrularını ormanın güvenli bir yerinde koruyorsa Hz. Peygamber de ümmetini İslām kalesine alarak himaye etti.

*** Kur’an-ı Kerim’le mücadele giren nicelerini Allah’ın Kelamı maĝlup etmiş. İslām düşmanlarını da Hz. Peygamber’in delilleri perişan etti.

etdiđin beyān ve ‘ayān etmek murād idünüb ider ki; Hāḡ te‘ālānın kelimātı olan Ḳur‘ān-ı ‘azīm çok defa vāḡi‘ olmuşdur ki ḡazret-i Resūl’ün ḡaḡḡında mücādele edenlere ġālib yer üzerine atmışdır. Ve dađı ḡazret-i Resūl’ün burhānı ve mu‘cizātı çok kere vāḡi‘ olmuşdur ki ḡuşūmet edenlere ġālib gelmişdir.

Tercüme: ” Düşdü yere nice düşman tanrı sözlerin kim anınla kıldı cidāl ve ḡuşūmeti. ”

Şi‘r: “ Kefāke bi’l-‘ilmi fi’l-ümmiyyi mu‘cizeten

Fi’l-cāhiliyyeti ve’t-te‘dibi fi’l-yutumi.”*

Ya‘ni şāḡib-i ḡaşide ḡazret-i Resūl’ün ma‘deni’l-ma‘ārif ve’l-‘ulūm ve’l-fünūn idiđini ‘ayān-ı beyān etmek murād idünüb ider ki ol ḡazret-i Resūl kimseden ođumaḡsızın ve yazmaḡsızın anın ümmiliđi ḡālinde olan ‘ilm (72a) mu‘cize yönünden sana tamam-ı kifāyet ider. ḡuşūsan ‘alem-i cehāletde ola ki ol zamānın ḡavminin ‘ilmi olmaya, olur zānda okunmaya ve ‘ilm-i kesb olunmaya ve dađı yetimlik ḡālinde olan mü‘eddebliđi mu‘cize yönünden sana tamam kifāyet ider.

Tercüme: ”Mu‘cize-i yetim ve ümmide ‘ilm ve edeb yeter ḡavmin sirāyet eylemedin cāhiliyyeti.”

MAĞFİRET TALEBİ

Şi‘r: “ Ḥademtühū bimedihīn este’ḡ-ḡilū bihī

Zünūbe ö’mrin mazā fi’ş-şi‘ri ve’l-ḡidemi”***

Ya‘ni şāḡib-i ḡaşide zamān-ı sabıḡda kendünün zamānında olan mülūkün ve umerānın medāyiđin ve ḡizmetin etdiđi zünūbun ‘affin ve maĖfiretin ḡaleb etdiđin zıḡr etmek murād idünüb bu ḡaşide vasıta tutub ider ki ol ḡazret-i Resūl’e ḡizmet eyledüm. İşbu ḡaşidede vāḡi‘ olan medihle ki ben ol medḡ sebebiyle mülūkün ve umarānın ḡaḡḡında didüđi şi‘rden ve geġen ‘ömürün günāhlarından ‘afv ve maĖfireḡ ḡalep eyledüm.

Tercüme: ” Ben ḡizmet etdüm ona bu medḡle kim bula şi‘r ḡizmete ‘aşarātım iḡāleti.”

* Cahiliye döneminde ümmi olmasına karşı mükemmel ilmi, yetim olmasına rağmen harika terbiyesi mucize olarak sana yeter.

** Bu övgümle ona hizmet etmeye çalıştım. Bu hizmetimle memurluk ve şiirle geġen hayatımda günāhlarımın affını diliyorum.

Şi‘r: ” İz ƙalledāni mā yuħşā ‘avākibuhū

Keennenī bihimā hedyün mine’n-ni‘ami.”*

Ya‘ni şāhib-i ƙaşīde beyt-i sabıƙda kendü zamānın müluku için didüğü şi‘ri itdüğü hizmetin ‘afvı ve mağfireti taleb itdüğünün ta‘lilin ve vechin (72b) zıkr etmek murād idünüb ider ki zirā ol didüğü kim şi‘r ve etdiğim hizmet benim bu yanımda ƙılāde boncuƙ asmış gibi ‘ākibesinden havf olunur nesne ki şeytānın rızāsıdır. Güya ol şi‘r ve hizmet sebebiyle hayvandan olan ƙurbana benzer. Dem ki zebeh için ta‘yın olmuştur.

Tercüme: “ Taklīd ƙıldılar bana ol şi‘rle hidem hediye ve ne‘am gibi suniyetlu ƙılādeti.”

Şi‘r: “ Eṭa‘ tü ğayya’s-şibā fi’l-ħāleteyni vemā

Ḥaşşaltü illā ‘ale’l-āşāmi ve’n-nedemi.”**

Ya‘ni şāhib-i ƙaşīde zamānın muluku için didüğü şi‘rin ve etdiğü hizmetin taħassürün ve nedāmetin zıkr etmek isteyüb ider ki şabilik ve cürm ile mā‘il olmaƙ zalāletine muṭi‘ oldım müluke umāraya şi‘r demek ve hizmet etmek ħallerinde. Ḥālbuki bir şey taħşil etmedim illā nice ma‘şiyetler ve nedāmetler ve ‘uḫūbetler kudüretler gördüm.

Tercüme: ” ‘Ömründe ħāşıl etmedim illā günāhları çün eyledüm zalāl şıbayā iṭā‘ati.”

Şi‘r: “ Fe yā hasarāti nefsin fi ticāretihā

Lem teşteri’d-dīne bi’d-dünyā velem tesumi ”***

Ya‘ni şāhib-i ƙaşīde beyt-i sَابıƙda taħassür ve taħazzün edib taħşil etdiğü günāhın nedāmetin zıkrden sonra anın üzerine tefri‘ (73a) edib ve tefeccu‘ eyleyib ider ki ƙaçan benim emrim beyt-i sَابıƙda zıkr olunduğu gibi ise yā ƙavm nazara ileyke binevmin nefsimin ticāretinde olan ħusrānına ve mağbūnluğuna ki dini dünyāyla satun almadı dini almak için pazarlaşmadı. Ya‘ni dünyāyı terk idüp aħret için şevāb taħşil etmesine ƙaşd

* Şiirle uğraşmam ve dünya meşgalelerim boynuma günāhtan bir halka taktılar. Bu halka, kurban edilecek bir hayvan gibi benim sonumu hazırlıyor.

** Meşgul olduğum iki işte de çocukça, cahilce davrandım. Böyle geçen bir ömürde ancak günāh ve pişmanlık elde edebildim.

*** Nefsim yaptığı ticarete hep zarar ve ziyana uğradı. Dünyanın zevk ve sefasını satıp ebedi saadeti almak için bile gayret göstermedi.

eylemedi.

Tercüme: ” Dünyâyı dine değişüben bey‘ etmedi ey nefsimin ticaret içinde hāsareti.”

Şi‘r: “ Ve men yebi‘ ācilen minhü bi ‘ācilihi

Yebin lehü’l-gabnü fi beyyi‘ n ve fi selemi ”*

Ya‘ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mażmünun tefsir etmek kasd edib biṭariki‘t- tefsir beyt-i sâbıka ‘atf eyleyib ve mulāhade kavminin ed-dünyā naqd ve’l-āhırat te’it ve ‘ātā-i tekid leha ğayr-i ma‘kül didikleri kulları redd etmek isteyüb ider ki şol kimsenin beyi‘nde ve seleminde mağbuniyyet zāhir u sâbit olur ki.

Tercüme: ” Mağbündür olacağını olmuşa sâ’in beyu‘ selemde bâṭıl anun ‘ağd u sefkati.”

Şi‘r: “ İn āti zenban femā ‘ahdı bimuntekazin

Mine’n-nebiyyi velā ḥablī bimunşarimi ”**

Ya‘ni şāhib-i kaşide teḥassürün beyân-ı ‘ayân itdikten sonra hazret-i Haḳka ve hazret-i Resül’e zerī‘a ve vesile olmağa sālīh olan şey ile tevessülün ve temessükün beyân etmesine şuru‘ edib ider ki eger ben günāh işleyüb, günāh (73b) mübāşerat idersem benüm hazret ile ‘ahdüm ve getürdüğü şeri‘ taşdıķım hazret cānibinden naqd olur ve muntekad olur değildir. Ve dağı benim ḥablīm ve temessüküm olan imān-ı Qur‘ān munkatı‘ olur değildir.

Tercüme: “ Ben kesmedim nebiden ipüm ‘ahdı şaymadım nola kazandum ise bu cürm ü cināyeti.”

Şi‘r: “ Feinne li zimmeten minhü bi tesmiyeti

Muḥammeden ve hüve evfa’l-ḥalki bi’z-zimemi ”***

Ya‘ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mażmümünü ta‘lil ve üzerine tefri‘ edib tafşil ider ve hazret-i Resül’den va‘de’ş-şefā‘ate limen yüsamma bi Muḥammedin ve bi

* Kim yaptığı ticarete dünyayı ahirete değişirse peşin dünya malıyla vākit geçirip ebedi zarar eden bir esnaf gibidir.

** Ne kadar günāh işlesem de ona olan yeminimi bozmam. Beni ona bağlayan ipimi koparmam, şefaatinde ümidimi kesmem.

*** İsmimin Muhammed olması onun zimmetine, bana yardımına vesile olacaktır. İnsanlar içinde kim ondan daha vefalı olabilir ki...

Ahmedin rivāyeti naqlolundugunu taṣrīh eyleyüb ider ki zirā benim için zîmmet ve ‘ahd var. Ol ḥazret-i Resûl’den ben Muhammed ismiyle tesmiye olundugum sebebiyle. Hâl bu ki ol ḥazret etdiği ‘ahdde maḥlûḳun evfes-i vâdisidir.

Tercüme: ” Vardır Muhammed idiğim ile zîmmetim ol hoş ri‘āyet edicidir ‘ahd u zîmmetî.”

Şi‘ r: “ İn lem yekün fî me‘ adî āhizen bi yedî

Fazlan ve illā feḳul yā zellete’l-ḳademi ”*

Ya‘ ni şāhib-i ḳaṣīde ḥazret-i Resûl’ün yevm-i cezāda ve zamān-ı iḳra‘ da nuṣret ve şifā etmeyecek olursa vuḳū‘ meḥāliktir ve sū’i aḥvālinde olmasına (74a) Mütefecca‘ ‘aleyhi ḳaşd idüp ider ki; eđer ḥazret-i Resûl āḫiretde yevm-i cezāda iḥsān-ı eclî için ve ‘ahd-i ḳarābet-i dīniyye için şefi‘ olmayacak olursa ol vaḳtın benim ḥālime vāḳıf olan kimesnesin benim nefsim için ayağı sürçmüş ḥusrānda kalmış kimesne diyessin.

Tercüme: ” Tutmaz ise elimi me‘ādümde faẓl idüp yā zellete’l-ḳadem dinine irişdi zelleti.”

Şi‘ r: “ Ḥāşāhu en yuḥrime’r-rācî meḳārimehū

Ev yerci‘ al cāru minhu ğayra muḥterami ”**

Şi‘ r: “ Ve münzi’z-zemtü efkārî medāyiḥahū

Vectedtühü liḥalāşî ḥayra mültezimi ”***

Ya‘ ni şāhib-i ḳaṣīde ḥazreti Resûl’ün medāyih-i inşāsına ve nazmına iḥlāşı niyet ile teveccüh etdiği zamāndan beru ma‘ lūliyyet-i şedīde ve meḳrūhiyye-i beliyyeden ḥalāş etmesine tekeffül olunduğu izhār ḳaşd idüp ider ki ben (74b) fikrimi ol ḥazret-i Resûl’ün medāyiḥine mülāzemet ḳıldıđım zamāndan berü ol ḥazret beni beliyyāt-ı şedīdeden ve meḳruhātın ḥalāş için ḥayırlu ve mültezem ve tekeffül bildim.

Tercüme: ” Buldım anı ḥalāşım için ḥayr-ı multezem şarf ideli medāyiḥe külle fikreti.”

* Şefāatkānı, ahirette lütuf ve keremiyle şefaat etmezse bana: ”Ayağı kaymış zavallısın, vay senin hāline!” de.

** O’nun kendinden yardım isteyenlere lütufta bulunmadığı görülmemiştir. O, kendisine iltica edenleri hep hoş karşılamış, onların gönüllerini hoş tutmuştur.

*** Düşüncelerimi, şiirimi yalnız onu övmek için kullandığımdan beri Resûlullah, kurtuluşa ermem için bana yardım eden yegāne kurtarıcı oldu.

Şi‘ r: “ Ve len yefüte’l ğinā minhü yedan teribet

İnne’l-ḥayā yünbitü’l-‘ezhāra fi’l-ekemi ”**

Ya‘ ni şāḥib-i ḳaşīde ol ḥazret-i Resūl’ün medḥine yapışan kimsenin faḳrı ğayyāya ‘ avdet etdüğini iş‘ār-ı izhār ḳaşd idüp ider ki elbetde ol ḥazretten ğinā ve ‘atā olmaz şol kimseden ki ḥazret-i Resūl’e müteşebbiş ola ve müfteḳir ola nitekim peygamber çiçekleri bitürüb mürtefi‘ olub su olmayan yerlerde.

Tercüme: “ Toprağa düşmüş el bulur anda terencri yağmur çiçekleri pek depeciklerde münbiti. ”

Şi‘ r: “ Velem ürid zehrate’d-dünyā elletī iḳtefet

Yedā Züheyriñ bimā eşnā ‘alā heremi ”***

Ya‘ ni şāḥib-i ḳaşīde ḥazret-i Resūl’ün medḥiyle cā’ize ve ‘atıyye murād edib ve dünyā meta‘ın ve lezzetin ḫaleb etmeyüb belki ḫalās mine’n-nār marzate’l-meliki’l-cebbār ve’l-vuşul ile’l-maḳāmi’l-ebrār idünüb ider ki Ḥazret-i Resūl’ü (75a) Medḥle ben murād etmedim şol dünyā meta‘ını ve zinetini ki şā‘ir Züheyr matmaḥ-ı nazar idüp anı cemi‘ eyledi. Herem bin ḥayyān üzerine didüği medḥin ve etdüği şitānın sebebiyle.

Tercüme: ” Aldı Züheyr ile herami övmekle mal ben ḳılmadım anın gibi bunda irādeti. ”

İLTİCĀ

Şi‘ r: “ Yā ekrame’l-ḫalḳi māli men elüzü bihi

Sivāke ‘indel ḫulūli’l-ḫādişi’l-‘amemi ”****

Ya‘ ni şāḥib-i ḳaşīde ḥazret-i Resūl’ün medḥiyle cā’ize ve ‘atıyye murād idünüb mevt ḫālī muḫanne-i intizā‘i’l-īmān min keyde’ş-şeyḫān olduği ecilcen fi ḫinī’l-mevt ve’l-iztirār ḥazret-i Resūl’ün şefa‘ātiyle fevz içün ibtihāl murād idünüb ider ki; yā maḫlūḳatın

* O’nun yardımı, kendisine yönelen hiçbir eli geri çevirmez. Zirā yağmur kurak tepelerde bile çiçek bitirir.

** Züheyr, para için Arap Emiri Herem’e övgü şiiri yazdı. Ben övgülerimi Resūlullah için yazdım. Dünya malı için yazmadım.

*** Ey yaratılmışların en cömerti ve erdemlisi, ölüm ve kıyamet geldiğinde yardımını isteyebileceğim senden başka kimsem yoktur.

hayırlı erkemi ve gāyet sehisı olan Muḥammed ḥādişi ‘amīmin ḥulūlu ḫatında senden ğayrı sığınacağım yokdur. Ya‘ni ‘inde āḫiri’l-muhācere ‘ani dūnyā ve ‘inde evveli’n-nuzūli ilā menāzili’l-‘uḫbā senden ğayrı ilticā edecek ve sığınacağ kimsem yokdur.

Tercüme: ”Yokdur benim sığınacağım senden özge ey ḫalkı ekremi o dem ki ecli kıla nezleti.”

Şi‘r: “ Velen yezika Resūla’l-lāhi cāhuke bī

İzi’l-kerīmi tecellā bi ismi munteḫimi.”*

(75b) Ya‘ni sāḫib-i ḫaṣīde ḫazret-i Resūl’e kendüsini nisbet eylemesiyle ona ilticā etmesiyle ḫazret-i Resūl’ün ‘iddetine ve ‘işmetine ve ḫudretine ve menziletine ve noḫşan ve ḫalel ḫusrān ve zelel lāzım gelmediđini izḫār ve iḫbār ḫaşd idüp ider ki yā Resūl-ullāḫ senin ḫadrine ve menziline elbetde noḫşān gelmek benim sana nisbetimle ve sana ilticā etmemle Allah kerīm ism-i munteḫim ile tecellā etdiđi vaḫitte ya‘ni tecellisi ḫininde tecelli ider ‘alā’s-sālikīne bi’l-ekrem ve ‘alā’z-zālimīne bi’l-intiḫām.

Tercüme: ” Ey Ḥaḫ Resūl’ü cāhiliyye yokdur benimle zik oldum ki ol kerīm ede maḫlūka niḫmeti.”

Şi‘r: “ Feinne min cū‘dike’d-dūnyā ve zarratehā

Vemin ‘ulūmike ‘ilmü’l-levḫi ve’l-ḫalemi ”**

Ya‘ni dūnyānın ve āḫiretin ḫuṣūlu ḫazret-i Resūl kinden, cūdundan ve kereminden olduđının ma‘nāsı budur ve ol ḫazret fi feyzāni’l-vucūd ‘ala’l-mehābeti ve fi feyzāni’l-kemāl ‘ala’l-mevcūdāti vāsiḫa olduđudur. Nitekim ḫaḫ sūbhānehū ve te‘ālā ḫazret-i Resūl’ün şanında levlāke levlāke vemā ḫalaḫtū’l-eflāke buyurmuşdur. Ve daḫi levh ḫalem maḫlūḫlardır. Nitekim rivāyet olunur evvelü mā ḫalaḫa’l-lāhū’l-ḫalem şümme’l-levḫ ve Ḥaḫ te‘ālā buyurdu üktüb ḫalem ibtidā mā ektebū buyurdu üktüb men şabera ‘alā belā’i ve şekera lini‘mā’i ve rażā biḫdā’i ca’ltühū mine’l-mütteḫin velev lem yaşbir ‘alā belā’i ve lem yeşkür lini‘mā’i ve lem yerza ‘alā ḫadā-yi felyeḫruc taḫta’ (76a) ş-semā-yi ve’l-yeḫlub rabben sivā-yi ve Ḥaḫ te‘ālā taḫdir etdiđinin küllisi ve ḫalemin ‘ilmi cümle-i ḫazret-i Resūl’ün ‘ulūmundan olduđı budur ki; Resūl’ü ekremi ‘ulūmu

* Kerim olan Allah’ın İntikam isminin tecelli ettiği gün bana yardımda bulunsan senin ulvi makamında daralma olmaz.

** Senin şefaatin o kadar büyüktür ki... İki dünya senin cömertliğinin sonucudur. Levh-i Mahfuz ve Kalem’in ilmi de senin ilminden meydana gelmiştir.

mütenevvi[‘] idir külliyāta ve cüz[’]ıyyāta[‘] ḥaḳāik ve daḳaik ve muşādıfdir. Z̄āta ve esmāya ve şıfata müte[‘]allıḳdır. Ḳaşaş ve ḥakime ve maşāliḫi ve [‘]ilm-i tedbırdır. Levḫin ve ḳalemin [‘]ilmi ṭavrı vāḫid üzerinedir. Ya[‘]ni şāḫib-i ḳaşıde ḥazret-i Resūl[’]ün şalla[’]l-lāhu [‘]aleyhi ve sellem [‘]ilmi şemāli ve [‘]amel-i ekmeli ve vücūd-u eşraḳa semāvātı ve erza ve levḫa ve ḳaleme medār-ı sebep itdiğini ve onun şānında levlāk denildiğini iḫbār ḳaşd edib der ki yā Resūl-ullah senin cūdundandır ve keremindedir dünyā ve āḫiret ḫuşūlü ve ḫuzūdu ve vuşūlü ve zuhūru. Ve daḫi senin [‘]ulūmundan ba[‘]zdır levḫin ve ḳalemin [‘]ilmi.

Tercüme: “ ‘İlminden oldu levḫ ve ḳalem ‘alemi hem vücūd vücūdunla ḫāşıl etdi bu dünyā ve zerreysi.”

Şi[’]r: “ Ya nefsi lā takneḫi min zelletin [‘]azemet

İnne[’]l-kebā[’]ire fi[’]l-gufrāni ke[’]l-lememi ”*

Ya[‘]ni şāḫib-i ḳaşıde me[‘]āsi-yi kebāir ve şaḡāyir ve cemi[‘] [‘]işyān fi cenbi[’]l-[‘]afvi ve[’]l-gufrāni Ḥaḳ sübhānehü te[‘]ālā ve şānühü ḳatında bir idüğünü beyān etmek murād idünüb ider ki ya nefsi ol kebāir ve şaḡāir günāḫ işlemekden [‘]aşı oldım deyu ye[’]is etme ve ümidin ḳat[‘] eyleme. Ḥaḳḳ[’]ın lütfundan zırā me[‘]āşī (78b) kebīr ḫaḳḳın [‘]afv u gufrāni yanında me[‘]āşī-yi şaḡīr gibidir. Fe inneḫü lā vete (favte) [‘]inde[’]r-raḫmāni beyne gufrān ve gufrān ve beyne [‘]işyān ve i[’]şyān bilā şek ve lā şübhe.

Tercüme: ” Ey nefis sen ümidini kesme günāḫ için gufrān ḳatında lemme gibidir kebirati.”

Şi[’]r: “ Le[‘]alle raḫmete Rabbī ḫıyne yeḳsimuhā

Te[‘]tī[‘]alā ḫasebi[’]l-[‘]işyāni fi[’]l-ḳısemi ”**

Ya[‘]ni şāḫib-i ḳaşıde cināyet-i [‘]ażimesine ve ma[‘]şiyet-i kebiresine [‘]itirāfını izḫār edib Ḥaḳ te[‘]ālānın [‘]ināyet-i ḳadimesi ve maḡfıret-i keşiresi meḳādır-ı ma[‘]şiyet üzerine ḳısmet olunmasının recāsını iş[‘]ar edib ider ki; ben recā iderim benim Rabb[’]im raḫmetini ḳısmet etdiğı vaktin ḳısmet olan raḫmet meḳādir-i me[‘]āşī üzerine kelüb [‘]aşiler

* Ey nefsim! İşlediğin büyük günāḫlardan dolayı Allah[’]tan ümidini kesme; çünkü O[’]nun rahmetinin yanında senin büyük günāḫların küçük sayılır.

** Ümidim odur ki Allah[’]ın rahmeti insanların günāḫlarına göre dağıtılır, günāḫı büyük olanlara rahmet de büyük dağıtılır.

naşiblerinde ‘işıyanına göre kısmet eyleye. Fe inne’z-zunübe keşiratün bilâ haddi lâ yuḥîtu’l-iḥsâ’i ve’l-‘idde bihâ.

Tercüme: ” Ol dem ki Huda rahmetini halka kısm eyleye umaruz anı kim ola ‘işıyanınca rahmeti.”

Şi’r: “ Yâ rabbi vec’ al recâ’i ğayra mun’ akisin

Ledeyke vec’ al ḥisâbî ğayra munḥarimi.*

Ya’ ni şâhib-i kaşide bu beyt-i sâbıkın tetimmesinden kılub Allah-u te’âlâya nidâ idüb rahmet ve mağfired dileyüb ve daḥi recâsı mun’akis olmasını ve ḥesâbı teshîl ve yesîr olmasını umub ider ki yâ Rab rahmet eyle ve daḥi (77a) şevâbım ḥesâbımı münḥazim ve munḫatı’ etme. Ḥesâbım sehl ve yesîr ve seri’ eyle. Allâhümme innî ercûke en tağfiran bî ğufrānan keşira vec’ al ḥesâbî ḥesâban yesîra.

Tercüme: “ Yâ Rab kıl recâmı benim ğayra mun’akis hem kıl ḥesâbımı ola bihazim ḥiffeti.”

Şi’r: “ Ve’lṭuf bi’ abdike fi’ d-dareyni inne lehû

Şabran metâ ted’ uhu’l-ehvâli yenhezimi ”**

Allâhümme innâ nes’elüke’l-luṭfe ve ḥüsne’t-tedbîri fimâ ceret bihi’l-meḳâdiri yâ Lâtîf yâ Ḥabîr. Ya’ ni şâhib-i kaşide şedâ’ide ve meşâ’ibe şabrı ve tākati olmayub Ḥaḳ te’âlânun mevâhib-i seniyyesi ve ‘atâ-yı ‘aliyyesi ile luṭf-u iḥsânın taleb ediğün ider ki yâ Rab luṭf-u iḥsânın ile dâr-ı dünyâda ve dâr-ı âḫiretde bu mücrim kuluna gerçi ol kulun şabrı ve tākati vardır ammâ kaçan ol kula korkulu muşibetler uğrasa ol şabr ve tākāt munḫatı’ ve zâ’il olur. Yâ ekşere’l-elṭaf ulṭuf bi’ abdike ve eḥsin ileyhi bi’ afvike fi’ d-dünyâ ve’l-‘uḳbâ me’ a cemî il-mü’ minîne ve’l-mü’ minâti.

Tercüme: ” Luṭf eyle kuluna iyiki evdeki var anun şabrını korḳular virir ana hezimetı.”

* Ey Rabbim! Senden ümit ettiğim mağfiredimin tersiyle bana muamele etme. Hesâbımı da hün-ü zannıma göre yap.

** Allah’ım sıkıntılar geldiğinde sabredemeyen zayıf kuluna dünya ve ahirette lütuflarını esirgeme.

Şi'r: " Ve'zen suhbi şalātin minke dā'imeten

' Alān-nebiyyi bi mūnhellin ve mūnsecimi."*

(77b) Ya' ni şāhib-i kaşide medāyih-i Resūl haqqında olan kaşidesinin hātimesini ibtidāsına taṭbīk kaşd eyleyüb haqdan hazret-i Resūl için şerafen ve kerāmeten ve kurben ve berāgaten mezīd-i luṭf ve tekrime taleb edüb ider ki yā Rabbi izin vir kabūl eyle hazretinden hāşıl olan şalavat-ı dā'ime bulutlarını hazretin üzerine vefretle ve keşretle mūnhel ve mūnsecim olduğı hālde ya' ni yağmur gibi aqub seylān ittiğı hālde.

Tercüme: " Destur vir şalavāt seḫābına dā'imī senden nebīnin üzerine yağdura dimeti."

Şi'r: " Ve'l-āli ve's-şahbi şümme't-tābi' ine lehüm

Ehlü't-taḫvā ve'n-nukā ve'l-hilmi ve'l-keremi"***

Ya' ni şāhib-i kaşide sābıqda 'ala'n-nebiyyi didüğü kavline 'aṭf idüb hazretin āli-aşhābı üzerine daḫi şalavāt zıkr etmek kaşd idüb izā şalleytüm 'ammūhā hadişine imtişāl murād idüb ider ki; hazret-i Resūl'ün ol aşhābının üzerine olsun. Bu cümlesi ehl-i taḫvādır ve ehl-i nezāfeddir. Ve ehl-i hilmdir ve ehl-i keremdir.

Tercüme: " Kudret şalāvati sübhāne emr etdiğın ey Huda her demde āl-i Ahmed'e feyz iyle rahmeti."

Şi'r: " Ma ranneḫat 'azabāti'l-bāni rīyḫu şabā

Ve eṭrabe'l-'ise ḫādiye'l-'isi bi'n-neğami"***

(78a) Ya' ni şāhib-i kaşide beyt-i sābıqda şalāvatomın dā'imeten 'ala'n-nebiyyi didüğü kavline bu beyti zarf kılub hazret-i Resūl'ün ve aşhābının üzerine olan şalāvatin devāmının şubutun ve te'kīdin murād idüb ider ki yā Rab kabūl eyle hazret-i Resūlün üzerine ve āli aşhāb üzerine şalavaten dā'imen eyle mādāme ki şabā yeli bān ağacunun budaqların salladıkça ve daḫi hazret-i Resūl'ün aşhābının ve ālinin üzerine şalavat

* İlahi, senin merhamet bulutların O Yüce Peygamber'e sonsuz selavat yağdırınlar durmadan ve sicim sicim.

** İlahi, rahmet bulutların her zamān Peygamber'in, ailesinin, sahabelerinin, kerem, hilm, nezaket ve takva sahiblerinin üzerinde olsun.

*** Sabā rüzgārı ban ağacının yapraklarını salladıkça, çobanlar develerini tatlı nağmelerle raksa getirdikçe rahmetin O'nların üzerine olsun.

da'ima olsun madāme ki develeri nağme ile sürücü kimsenin nağmesi sürür virüb develeri sür' atle yürüttükçe.

Tercüme: “ Mādāmeki bānın budığı depredir sabā yāhūd sevindürir deveyi hādîmi nağmeti.”

Temmeti'l-kitāb bi 'avni'l-meliki'l-vehhāb

KASÎDE-İ BÜRDE TERCÜMESİ

1. Selem ağaçlarının olduğu yerdeki dostlarımı hatırladığın için mi kanlı gözyaşı döküyorsun?
2. ya da Kazime (Medine) tarafından rüzgâr estiğinden yahut İdam dağından karanlık bir gecede şimşek çaktığından mı kanlı gözyaşı döküyorsun?
3. Gözlerine ne oldu ki akma dedikçe coşuyor, kalbine ne oldu ki kendine gel dedikçe daha çok alevleniyor.
4. Gözler çeşme gibi akarken, kalp yanıp tutuşurken aşkın gizli kalması mümkün müdür?
5. Sende bu aşk olmasaydı ne gözyaşın tozu, toprağı ıslatırdı ne de ban ağacını ve Alem dağını andığında uykun kaçardı?
6. Aşkını inkâr etmeye çalışsan da gözyaşın ve aşk hastalığın senin aleyhinde şahitlik yapmaktalar.
7. Yanaklarında; gözyaşlarından kanla karışık kırmızı çizgiler, aşk hastalığından da sarı çizgiler oluştu. Bu çizgiler aşkın delilleri değil mi?
8. Evet, sevgilimin hayali gece gelip beni uyandırınca onun hasreti uykumu kaçırdı, elem ve üzüntüyle doldum.
9. Ey, Uzre kabilesinin âşıkları gibi âşık olduğumdan beni kınayan kimse! Benim hâlimi bilseydin, beni ayıplamaz bilakis insafa gelirdin.
10. Sırrım herkesin diline düştü. Artık sırrımı sen de biliyorsun; derdimin dermanı ise yok.
11. Bana aşk yüzünden düştüğüm durumdan dolayı nasihat ediyorsun; Ama ben aşkımdan dolayı edilen nasihatleri, yapılan kınamaları dinleyemem ki
12. Oysa ben saçımdaki beyazların nasihatini bile dinlemedim. Beyazlaşmış saç insanlar için en önemli nasihattir.
13. Benim kötülüklerle dolu, öğütlere kapalı nefsim; ne ihtiyarlamasından ne de saçının ağarmasından nasihat aldı.
14. Kötülüklerle dolu nefsim misafirini güzel amellerle karşılayamadı. O misafir de kendisine tazim ve ikramda bulunmama fırsat vermeden çıkageldi.
15. Eğer nefsimin beni yeneceğini, misafirim bu kadar erken geleceğini bilseydim ketem boyasıyla sırlarımı kapatırdım.
16. Benim nefsim dizginlenemeyen azgın atlar gibidir. Bu nefs-i kötülüklerden alıkoyabilmek mümkün mü?
17. Nefs-i emarenin günâh işleye işleye yorulacağını ve günâh işlemekten vaz geçeceğini zannetme. Zirâ yemek aç olanın iştahını açar.

18. Nefis süt emen bebek gibidir. Zamnında sütten kesmezsen büyüyünce de emmek ister.

19. Nefsini kontrol etmek istiyorsan; onu hkimiyetin altına al. Nefsinin kontrolüne girersen nefsin seni helak eder ve sana zarar verir.

20. Nefsin amelle ve ile megulken dikkat et. Nefsin yaptıklarından holanıyorsa ona o içi yaptırma, nefsini ımartma.

21. Nefsin insna tattırdıkları insn için öldürücüdür. Çünkü insnlara zehir, tatlı şeylerle sunulur.

22. Açlık ve toklukla ibadet yaptığımı zannetme; Zir alığım tokluğundan daha zararlı olabilir.

23. Haramlarla dolu gözünden gözyaşlarını boalt ve pişmanlık perhizini aklından ıkarma.

24. Nefis ve eytandan gelenlere uyanık ol, karşı koy. Onların en güzel öğütlerinde bile bir hile olabileceğini unutma.

25. Nefis ve eytan ister düşman ister hakem olsun onlara uyma. Çünkü bu hakemin ve düşmanın nasıl zararlara sebep olabileceğini sen iyi bilirsin.

26. Fiile dnmeyen kuru sözlerimden Allah'a sığınırım. Ben böyle davranılarımınla kısır birine çocuğunun olduğu isnadında bulunmuş gibi oldum.

27. Kendim yapmadıktan sonra sana hayrı tavsiye etmemin ne anlamı olabilir? Sana "dosdoğru ol" dememin ne faydası var?

28. Farz olan namz ve oruç dışında bir ibadetim yok. Hlbuki nafile ibadetlerle dolu bir azık hazırlayabilirdim.

29. Gecelerini ayakları iinceye kadar ibadetle geçiren peygamberin sünnetini yerine getirmeyerek kendime zulmettim.

30. O; açlıktan karnına ta bağlar, sarkan derilerini ta altında toplardı.

31. Altından dağlar kendilerini ona sundular; fakat asıl zenginlik yolunun ne olduğunu onlara o gösterdi.

32. O'nun dünyada fakirliği tercih etmesi, altın dolu dağları geri çevirmesini daha çok kolaylatırdı. Zir Allah'ın korumasında olanı fakirlik korkutmaz.

33. Dünyanın yaratılış sebebi olan bir peygamberi dünya malı ve zorlukları nasıl yolundan çevirebilir?

34. Hz. Peygamber görünür görünmez bütün varlıkların, iki cihanın, Arap'ın Acem'in, bütün insnların efendisidir.

35. Nebi (a.s.) iyilikleri emretmiş kötülüklerden de sakındırmıtır. O'nun emir ve yasakları kadar hiç kimse isabetli olamamıştır.

36. Üzerimize hücum eden her türlü zorluğa ve tehlikeye karşı ancak O'ndan şefaah istenebilir.

37. Allah'ın Resülü insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. O'nun söylediklerine uyanlar sağlam, kopmayan bir ipe bağlanmıştır.

38. Peygamber efendimiz ilmi, keremi ve yaratılışı yönüyle bütün peygamberlerden üstündür. Hiçbirinin ilmi, keremi ve yaratılışı ona yetişemedi.

39. Diğer peygamberler Allah Resülünün kerem deryasından bir avuç ya da bir damla su isterler.

40. O'nun ilminin yanında diğer peygamberlerin ilmi bir hareke ya da bir nokta gibidir.

41. O; içi, dışı, ruhu ve cismiyle mükemmel bir varlık noktasında olduğu için Yüce Allah O'nu habibi olarak seçti.

42. O'nun ahlakı ve güzellikleri hiçbir kimsede olmayan, kedine has olan, parçalanamayan bir bütündür.

43. Hıristiyanların kendi peygamberleri için ileri sürdükleri şirk dışında Hz. Peygamber'i istediğiniz kadar övebilirsiniz, yüceltebilirsiniz.

44. O'nun şerefini korkmadan dilediğin kadar yüceltebilirsin. O'nu istediğin kadar da övebilirsin.

45. O'nun mükemmel vasıflarında sınır yoktur. Zaten dilin O'nu ancak övebileceği kadar över.

46. O'nun mucizeleri kendi büyüklüğü karşısında çok küçük kalır. O'nun büyüklüğü anlaşılseydi, O'nun isminin dahi çürümüş kemikleri diriltebileceğine inanılırdı.

47. O bize yerine getiremeyeceğimiz zorluklarla imtihan etmedi. O'nun söyledikleri bize makul geldi. Getirdiklerinde şüpheye düşmedik ve onlara hemen uyduk.

48. O'na uzak, yakın olanlardan onu hakkıyla idrak eden çıkmamıştır. Yalnızca O'na süküt ederek karşılık verebilmişlerdir.

49. Resülullah; uzaktan küçük görünen, ancak yaklaştıkça göz kamaştıran güneş gibidir.

50. O'nu rüyada görenler, bununla teselli olanlar; O'nun değerini ve büyüklüğüyle hakkıyla nasıl idrak edebilir?

51. İnsanların O'nun hakkındaki en doğru bilgisi, Peygamberimizin bir insan ve yaratılmışların en hayırlısı olmasıdır.

52. Peygamberlerin gösterdiği mucizelerin kaynağı Hz. Muhammed'in nürüdür.

53. Peygamberimiz fazilet güneşidir. Diğer peygamberler ise geceleri -güneş olmadığı- insānları aydınlatan yıldızlardır.

54. Yüce Allah, Nebisinin yaratılışını en güzel ahlak ve ikramlarla gerçekleştirdi.

55. O peygamber; çiçek gibi latif, ayın on dördü gibi aydınlık ve şerefli, denizler gibi cömert, yardımseverliği ise zamān gibi sonsuzdur.

56. Hz. Peygamber, yalnız başına bile o kadar heybetli görünür ki O'nu sanki büyük bir askeri birliğin içinde ya da bir grup hizmetkārın içinde sanırsın.

57. O'nun konuşmasıyla ağızından çıkan sözleri, gülümsediğinde gözükten dişleri sedef içindeki inci gibidir.

58. O'nun toprağının kokusundan daha güzel bir koku olamaz. Ne mutlu! O'nun toprağını koklayıp öpene.

59. O'nun doğuşu, güzelliğin ve iyiliğin özünün ortaya çıkmasıdır. İyiliklerin doğuşu ve batışı onunladır.

60. Peygamber doğduğu gün, Putperest Farmlar korkutulunca başlarına gelecek olan sıkıntıları ve musibetleri anladılar.

61. Kısra'nın sarayı, dost ve askerlerinin bir araya gelemeyecek şekilde dağılması gibi, o gece yarılıp çatladı.

62. Hz. Peygamber'in doğumunda Kısra'nın sarayının yıkılmasının verdiği üzüntüyle; Mecusilerin ateşi sönmüş, sürekli akan nehrin ise suyu kurumuştu.

63. Save halkı gölden su almaya gittiklerinde gölün kurduğunu gördüler. Su bulamadan öfkeyle geri döndüler.

64. O gün üzüntüden su ateşin hararetini, ateş de suyun rutubetini almıştı.

65. O gece cin tayfaları Peygamberimizin doğuşunu müjdeleyen sesler çıkarıyorlar, āleme de nūrlar saçılıyordu. Böylece O'nun doğuşu lafzen ve mānen bildiriliyordu.

66. Kōr ve sağırlar ne onun gelişinin müjdelerini gördüler ne de tehdit şimşeklerini duydular.

67. Kāhinleri yalan yanlış inançlarının, gerçeği ifade etmeyen dinlerinin yok olacağını haber vermesine rağmen gerçeği görmek ve kabul etmek istemediler.

68. Gökte düşen yıldızları, yerde yıkılan putları görmeleri de onların gerçeği anlamalarını sağlamadı.

69. Vahiy yolu olan semada şeytanlar öyle bir hezimete uğradılar ki şaşkınlıktan nereye kaçacaklarını bilemediler.

70. Şeytanlar, Ebrehe'nin askerlerinin ya da Bedir'de Hz. Peygamber'in attığı taşlardan müşriklerin kaçması gibi kaçtılar.

71. Yunus Peygamber'in, tesbihle balığın karnından çıkmasıyla Hz. Muhammed'in tesbihle iki avucundaki taşları fırlatması birbirine benzer.
72. Hz. Peygamber'in davetiyle ağaçlar kök ve dallarıyla yürüyüp O'na secde ettiler, peygamberliğini kabul ettiler.
73. Sanki o ağaçlar gelirken kökleri ve dallarıyla güzel yazılar, satırlar yazdılar
74. Ağaçların yaptığı hareketlerle kızgın güneşte Hz. Peygamber'e gölge olan bulutun hareketi birbirine ne kadar benzer.
75. Sağlam bir yeminle derim ki ikiye bölünen ay ile Hz. Peygamber'in kalbi birbirine benzemektedir.
76. Hayır ve kerem sahibi Peygamber ile arkadaşı Hz. Ebu Bekir'i mağarada görmediler. Kâfirler hiçbir şekilde onun nûrunu göremezler.
77. Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağarada olmasına rağmen onları görünmediler. Kâfirler mağarada kimse yok deyip onları göremediler.
78. En Hayırlı İnsan'ı korumak için mağaranın önüne örümceğin ağ, güvercinin yuva yapabileceğini nereden bilebilirlerdi?
79. Allah koruyunca ne kat kat zirhlara ne de yüksek kalelere ihtiyaç kalır.
80. Ne zamân sıkıntılarla karşılaşsam O'ndan yardım isterim. O'nun yardımını hemen yanı başımda bulurum.
81. Ne zamân Allah Resûlü'nden iki dünya yardımı istesem istediğimi hemen almışımıdır.
82. O'na rüyada gelen vahiyleri inkâr etme; zirâ onun gözleri uyurken de kalbi uyanıktır.
83. O'nun rüyadayken vahiy alması nübüvvetinden sonra olmuştur. Nübüvvetinden sonra böyle bir durum olmasından doğul ne olabilir ki?
84. Vahiy, Allah'ın bereketiyle olduğuna göre hiçbir peygamber gayptan aldığı haberlerden dolayı töhmet altına alınamâz.
85. O, mübarek elleriyle nice hastaları iyileştirmiş, nice değişik hastalara şifa dağıtmıştır.
86. O'nun duâsı kuraklık ve kıtlığı bitirmiş, Kıtlik zamânlarını onun duâsı parlak bir bereket yılı hâline dönüştürmüştür.
87. Efendimizin duâsıyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu.
88. Efendimizin duâsıyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu

89. Geceleri dağlarda görünen ziyafet ateşleri gibi olan, Hz. Peygamberin aşikâr mucizelerini anlatayım.

90. İnciler dizilince güzelleşir; ancak dizilmediklerinde de değerlerinden hiçbir şey kaybetmezler.

91. O'nu övmek için insânlar ne kadar uğraşırsa uğraşsın. Güzeli ahlakın ve huyun kaynağını anlatmaya kimse güç yetiremez.

92. Hz. Peygamber'in mucizelerinden Kur'an, Rahman tarafından gönderilen hak ayetlerdir. Bu ayetler lafız olarak ortaya kalsa da mâna itibariyle ezeli ve ebedidir.

93. Kur'an belirli bir zamânla mukayyet değildir. Bütün zamânlardan; Bize kıyametten, Ad kavminden, İrem'den...bahseder.

94. Kur'an diğer peygamberlerin mucizelerinden üstündür. Çünkü O'nun hükmü bütün zamânlar için geçerlidir.

95. Kur'an ayetleri insânı şüpheye ve inkâra bırakmayacak kadar net ve kesindir. Ayetlerin hükmü tartışmaya ve hakeme gerek bırakmaz.

96. O'na meydan okuyan düşmanları ya yenilmişler ya da onun üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlardır.

97. Namuslu bir insân nasıl namusuna uzanan elleri kırarsa Kur'an da belagatiyle düşmanlarının iddialarını çürütmüştür.

98. Kur'an ayetlerinin anlamları birbirini takip eden dalgalar gibi sürekli zenginleşir. Kur'an'ın anlamları, denizde bulunan değerli her şeyden daha güzel ve kıymetlidir.

99. Kur'an-ı Kerim'in güzellikleri saymakla bitmez. O'nu okudukça daha çok okumak istersin. O, insâna usanç vermez.

100. Mademki O'nu okuyarak nûrlandın, zafere erdin o hâlde, O'na sımsıkı sarıl, derim.

101. Cehennem ateşinin korkusundan Kur'an okuyorsan; Emin ol ki cehennem ateşini söndürebilecek ancak Kur'an'dır.

102. Kur'an, kömür gibi kapkara yüzle gelen isyankârların yüzünü tertemiz hâle Kevser havuzu gibidir.

103. Kur'an ayetleri adalette sırat gibi hassastır. Kur'an ayetleri dışında hiçbir düzen hakiki adaleti gerçekleştiremez.

104. Kur'an'ı bilmezlikten gelen hasetçiye şaşırma; çünkü O'na inanmak büyük bir anlayış ister.

105. Zirâ ağrıyan göz güneşi göremez, hasta olan ağız da suyun tadını alamaz.

106. Ey bazen hızlı yürüyerek bazen de iz bırakan develerin sırtında gelen fakirlerin sığındığı kimselerin yardım istediği Yüce Peygamber!

107. O, ayet isteyenler için en büyük delildir; zenginlik peşinde olanlar için ise en büyük ganimettir.

108. Sen karanlıkları aydınlatan dolunay gibi, bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gittin.

109. Sen, hiç kimsenin çıkamayacağı Kâbe Kavseyn'e bir gece yükseldin.

110. Bütün nebiler ve resüller, efendinin hizmetçileri gibi seni öne geçirip imam yaptılar.

111. Sen peygamberlerin bayraktarı olarak yedi kat göğü aştın.

112. Hatta sen Allah'a öyle yaklaştın ki böyle bir yakınlığa hiçbir varlığın ulaşması mümkün değildir.

113. Ulvi bir sancağın tek başına çok yükseklerle çekilmesi gibi, sende bütün makamları geçerek yükselebildiğin kadar yükseldin.

114. Sen büyük vuslat için bütün gözlerden uzak ve gizli bir şekilde ilahi sırlara ulaşmak için davet edildin.

115. Sen övülmeye layık olan bütün güzellikleri kendinde topladın, mertebeleri aştın. Böylece bütün makamları tek başına geçtin.

116. Sana verilen rütbelere çok büyük ve kıymetlidir. Sana verilen nimetleri de idrak etmek mümkün değildir.

117. Müslümanlara müjdeler olsun. Allah; inayetiyle sapasağlam, yıkılmaz bir şeriat göndermiştir.

118. Bizi ibadet ve kulluğa çağıran Hz. Peygamber'e; Allah, Rasullerin Ekremi dediği için biz de Ümmetlerin Ekremi olduk.

119. Aslanın kükremesi gafil koyunları nasıl korkutursa Hz. Peygamber'in gelişiyle ilgili haberler de kâfirlerin kalbine korku saldı.

120. Hz. Peygamber, kâfirler et kütüğü hâline ya da çengellere asılmış et hâline gelinceye kadar savaş alanını terk etmemiştir.

121. Kâfirler, savaş meydanından kaçmayı öyle istiyorlardı ki akbaba ve kartalların götürdüğü leşlere imreniyorlardı.

122. Kâfirler şiddetli savaş günlerinde geceyi gündüzü karıştırıyorlardı. Yalnızca haram aylarda kendilerine gelirdi.

123. İslâm dini, sahabe ve taraftarlarıyla savaş meydanında düşmanların sahasında onların etini yemek isteyen misafir gibiydi.

124. Peygamber Efendimiz, dalgalar gibi akıp giden atlar üzerindeki kahramanlarını düşmanlarının üzerine sürer ve idare ederdi.

125. Hepsi yalnızca Allah'ın emrine uyan, rızası için savaşan bu sahabeler; ancak küfrü ortadan kaldırmak için savaşır.

126. İslâm milletinin gariplik döneminden çıkıp zafere ulaşmaları kahraman sahabelerin gayretleriyle mümkün olmuştur.

127. İslâm hayırlı babaların, yiğitlerin koruması altındadır. Onlar sayesinde yetim ve dul olmayacaktır.

128. Sahabeler savaşta dağ gibi olurlar. İstersen onları savaştıkları düşmanlarından sor.

129. Kâfirlerin nasıl kahrolduklarını Huneyn'e, Bedir'e, Uhud'a sor. Durumlarının veba ve taundan daha kötü olduğunu sana anlatsınlar.

130. İslâm kahramanları, düşmanlarının siyah saçlarının arasından beyaz kılıçlarını sokup kıpkırmızı çıkarırlar.

131. Sahabeler, ellerindeki süngülerle düşmanlarının vücudunda noktasız bir harf kalmayacak şekilde yazı yazan kâtiplerdir.

132. Sahabelerin silahları, donanımları ve simaları diğer insânlardan ayıran belirgin özellikleridir. Gül ağacı da Selem'den özellikleriyle ayrılır.

133. Allah'ın yardımıyla Sahabelerin kokusu gelir. O'nun için sen onları silahlarını kuşanmış gonca gül sanırsın.

134. Sahabeler at üzerindeyken yüksek yerlerde büyüyen görkemli ağaçlar gibidir. Onların heybeti eğerlerinden değil imanlarından ve cesaretlerindedir.

135. Sahabenin haşmetinden ve heybetinden korkan düşmanlarının kalpleri titredi. Arslanlarla kuzuları bile ayırt edemez oldular.

136. Hz. Peygamberin duâsına nail olan kişinin karşısına ormanda aslan çıksa ona bir şey yapmaz, sakinleşir.

137. Hz. Peygamber'den dostları mutlaka yardım görmüştür, düşmanları da azap ve ceza.

138. Aslan nasıl yavrularını ormanın güvenli bir yerinde koruyorsa Hz. Peygamber de ümmetini İslâm kalesine alarak himaye etti.

139. Kur'an-ı Kerim'le mücadeleye giren nicelerini Allah'ın Kelamı mağlup etmiş. İslâm düşmanlarını da Hz. Peygamber'in delilleri perişan etti.

140. Cahiliye döneminde ümmi olmasına karşın mükemmel ilmi, yetim olmasına rağmen harika terbiyesi mucize olarak sana yeter.

141. Bu övgümlle ona hizmet etmeye çalıştım. Bu hizmetimle memurluk ve şiirle geçen hayatımda günâhlarımın affını diliyorum.

142. Şiirle uğraşmam ve dünya meşgalelerim boynuma günâhtan bir halka taktılar. Bu halka, kurban edilecek bir hayvan gibi benim sonumu hazırlıyor.

143. Meşgul olduğum iki işte de çocukça, cahilce davrandım. Böyle geçen bir ömürde ancak günâh ve pişmanlık elde edebildim.

144. Nefsim yaptığı ticarete hep zarar ve ziyana uğradı. Dünyanın zevk ve sefasını satıp ebedi saadeti almak için bile gayret göstermedi.

145. Kim yaptığı ticarete dünyayı ahirete değişirse peşin dünya malıyla vâkit geçirip ebedi zarar eden bir esnaf gibidir.

146. Ne kadar günâh işlesem de ona olan yeminimi bozmam. Beni ona bağlayan ipimi koparmam, şefaatinde ümidimi kesmem.

147. İsmimin Muhammed olması onun zimmetine, bana yardımına vesile olacaktır. İnsanlar içinde kim ondan daha vefalı olabilir ki...

148. Şefaatkâni, ahirette lütuf ve keremiyle şefaata etmezse bana: "Ayağı kaymış zavallısın, vay senin hâline!" de.

149. O'nun kendinden yardım isteyenlere lütufta bulunmadığı görülmemiştir. O, kendisine iltica edenleri hep hoş karşılamış, onların gönüllerini hoş tutmuştur.

150. Düşüncelerimi, şiirimi yalnız onu övmek için kullandığımdan beri Resûlullah, kurtuluşa ermem için bana yardım eden yegâne kurtarıcı oldu.

151. O'nun yardımı, kendisine yönelen hiçbir eli geri çevirmez. Zirâ yağmur kurak tepelerde bile çiçek bitirir.

152. Züheyr, para için Arap Emiri Herem'e övgü şiiri yazdı. Ben övgülerimi Resûlullah için yazdım. Dünya malı için yazmadım.

153. Ey yaratılmışların en cömerti ve erdemlisi, ölüm ve kıyamet geldiğinde yardımını isteyebileceğim senden başka kimsem yoktur.

154. Kerim olan Allah'ın İntikam isminin tecelli ettiği gün bana yardımda bulunsan senin ulvi makamında daralma olmaz.

155. Senin şefaatin o kadar büyüktür ki... İki dünya senin cömertliğinin sonucudur. Levh-i Mahfuz ve Kalem'in ilmi de senin ilminden meydana gelmiştir.

156. Ey nefsim! İşlediğin büyük günâhlardan dolayı Allah'tan ümidini kesme; çünkü O'nun rahmetinin yanında senin büyük günâhların küçük sayılır.

157. Ümidim odur ki Allah'ın rahmeti insanların günâhlarına göre dağıtılır, günâhı büyük olanlara rahmet de büyük dağıtılır.

158. Ey Rabbim! Senden ümit ettiğim mağfiretimin tersiyle bana muamele etme. Hesabımı da hün-ü zannıma göre yap.

159. Allah'ım sıkıntılar geldiğinde sabredemeyen zayıf kuluna dünya ve ahirette lütuflarını esirgeme.

160. İlahi, senin merhamet bulutların O Yüce Peygamber'e sonsuz selavat yağdırsınlar durmadan ve sicim sicim.

161. İlahi, rahmet bulutların her zamân Peygamber'in, ailesinin, sahabelerinin, kerem, hilm, nezaket ve takva sahiblerinin üzerinde olsun.

162. Sabâ rüzgârı ban ağacının yapraklarını salladıkça, çobanlar develerini tatlı nağmelerle raksa getirdikçe rahmetin O'nların üzerine olsun.

SONUÇ

Bu çalışma neticesinde: bugün ile geçmişin bilgi, iletişim, teknoloji ve kültür imkânları kıyaslandığında insanın şaşırması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Osmanlının ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda en güçlü olduğu dönemde bütün Osmanlı nüfusunun on iki milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Günümüz toplumu için çok detay ve önemsiz zannedilen alanlarla ilgili o dönemde önemli eserler verildiği görülmektedir. Demek ki atalarımızın yalnızca askerî alanda başarılı olmadığı; kültürel ve sanatsal alanda da çok derin birikime sahip olduğu görülmektedir. Bu birikim, arkaik ve önemsiz bir müktesabat değildir. Milletimizi yeniden kendi değerleri üzerinden ayağa kaldıracabilecek tozlu raflardaki bu hazinelerin incelenmeye, araştırılmaya ihtiyacı vardır.

Klasik edebiyatımızda birçok nazım şekli kullanılmıştır. Bu nazım şekillerine ait örneklerden önemli bir kısmını kasîdeler oluşturur. Bu zengin kasîde dünyasının en önemlilerinden birisi Muhammed b. Said el-Bûsîrî'ye diğeri de Kâ'b bin Züheyr'e ait olan Kasîde-i Bürde adlı kasîdelerdir. Bu kasîdeler geçmişimizde halkın bütün kesimlerince bilinen, ezberlenen, incelenen eserler olmasının yanında; üzerine tercüme, tahmis, şerh gibi türler de oluşturulmuştur. Şiir medeniyeti oluşturan Osmanlı'da bu eserlerin toplumsal müktesabatı önemli bir yekün tutmaktadır.

Muhammed b. Said el-Bûsîrî'ye ait olan Kasîde-i Bürde'nin Türk edebiyatında tesir alanı diğer kasîdelere kıyasla daha fazla olduğundan bu kasîdeyle ilgili çalışmalar edebiyatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Edebiyatımızda Bûsîrî'ye ait olan Kasîde-i Bürde'yle ilgili birçok şerh de yapılmıştır. Bu şerhlerden birisi de Zâli Ahmed bin Mustafa'nın şerhidir. Müellif eserinde bazı beyitleri yeteri kadar şerh etmese de Kasîde-i Bürde'yi gramer ve anlam açısından inceleyerek önemli bir eser meydana getirmiştir. Bu şerhde şiirin sanatsal yönü üzerinde fazla durulmadığı görülmektedir.

Bu tezle Zâli'nin Kasîde-i Bürde şerhi Latin alfabesine aktarılmış ve yeni bir Kasîde-i Bürde tercümesi yapılarak eser akademi dünyasına kazandırılmıştır. Bu tür eserlerin transkrip edilmesinin yanında; incelenmesi, araştırılması, günümüz insanına yeni formlarla sunulması da ayrı bir önem arz etmektedir. Kasîde-i Bürde deryasından bir inci bulunup çıkarılmıştır. Bu deryada araştırmacıları bekleyen daha birçok inci bulunmaktadır. Bu alanda çalışmaların artacağı ümidi ise hiçbir zaman eksilmeyecektir.

KAYNAKÇA

- Armutçuoğlu, İ. , *Kasîde-i Bürde*, Erkam Yayınları, İstanbul, 120 s. , 2009.
- Bedeve, Abdullah, *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bistami Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s:22-24.
- Çınar, Mustafa, *Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi*, Ekev Akademi Dergisi, Yıl 10, Sayı:27, s.203-222.
- Dilçin, Cem, *Türk Şiir Bilgisi*, tdk yay. , s.122-123.
- Güzel, Abdurrahman, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı*, sayı 445-450, s. 296-297.
- Harman, Ömer Faruk, *Kasîde-i Bürde tercüme ve Şerhi*, Abidin Paşa; İstanbul: Kalem Yayınevi, 2004.
- Kıster, M. J. , *Yedi Kasîde Muallakât'ın Derlenmesi Üzerine Bazı Mülahazalar*, (Çev: Doç. Dr. Ali AKSU), İstem, Yıl: 2, Sayı:4, 2004, s.259–267.
- Karakoç, Sezai, *Üç Kasîde*, (İstanbul), s.17-25 (Manzum tercüme).
- Kartal, Ahmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, s. 485.
- Keskinsoy, *Haşim, Mekki ve Nahifi'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme) adlı basılmamış yüksek lisans tezi*, s. 18-19.
- Keskioğlu, Osman, *Ka'b bin Zühayr ve Kasîde-i Bürde*, Mart - Nisan 1975 cilt: xiv, sayı:2, s:98-101.
- Kuzubaş, Muhammet, “*Muhammed Fevzi'nin Miftāhu'n-Necāt Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi)*” , Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1/1, 2007, s.156-192.
- Macit, Muhsin, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür bakanlığı yy, C.2, s.36.
- Mücteba, Uğur, “*Kasîde-i Bürde'ye Reddiye*” *Kitapçığına Kısacık Reddiye*, Dinî Araştırmalar, 1999, cilt: II, sayı:4, s.5-20.

Pamuk, Arif, *Kasîde-i Bürde Şerhi Havas ve Esrârı*, Pamuk Yayınları, s:12-36.

Saraç, M. A. Yekta, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür bakanlığı yy, c.2, s:127.

Sezer, İsmail Hakkı, *Kasîde-i Bürde'nin nazım ve nesir tercümesi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10. sayı, s:65-67.

Sönmez, M. Ali, *Harputi'nin Kasîde-i Bürde şerhinde Hadis, Dünü ve Bugünüyle H Harput: Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor*, (24-27 Eylül 1998), 1999, cilt: I, s:505-514.

Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s:14.